

K 572
2

200.33035

117

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართვე. ფილიალი
ГРУЗИНСКИЙ ФИЛИАЛ АКАДЕМИИ НАУК СССР

ენის, ისტორიისა და მაცობ. კულტურის ინსტიტუტი ავად. ნ. შატის სახ.
Ин-т языка, истории и матер. культуры им. акад. Н. Я. Марра

910:73(21)

სსრკ მეცნიერებათა აკადემიის საქართვე. ფილიალი
ГРУЗИНСКИЙ ФИЛИАЛ АКАДЕМИИ НАУК СССР

№

მასალები

საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის

МАТЕРИАЛЫ

ПО ИСТОРИИ ГРУЗИИ И КАВКАЗА

1940

საქმთო I ВЫПУСК

თბილისი
1941

GEORGICA

SCRIPTORUM BYZANTINORUM EXCERPTA

AD GEORGIAM PERTINENTIA

Tomus IV, fasc. I

Textum graecum cum versione georgica edidit et commentariis instruxit

SIM. KAUCHTSCHISCHVILI

TPHILISSIIS 1941

შპ. 2017-295345

9(47.9.12)

43698

გეოგრიკა

ზიზანტიელი მფერლევის (ზნოზევი საქართველოშ უესახებ

2K572

ტოში მმოთხე

ნაკვეთი I

ბერძნული ტექსტი ქართული თარგმანიტურტ გამოსცა ჟა განმარტებები ჟაურთო

სიმონ შაუხიშვილი

თბილისი 1941

დანიშნულ სსრკ მდინარეთა ავადების
საქართველოს ცილიალის განვარტელებით

თავმჯდომარე ავად. ნ. მუსხელიშვილი

რედაქტორი პრლყ. ს. ჯანაშია

შ ი ნ ა ა რ ს ი

- იოანე ანტიოქელი** 1
იაფეტის მოდგმა 2.—პომპეუსის ლაშქრობანი 3.—ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა ლაზეთში 3.
- Chronicon Paschale** 5
იაფეტის მოდგმა 6.—დედამიწის მოსახლეობა 9.—ცნობა კასპიის კარების შესახებ 10.—დედამიწის ქალაქები 11.—ლაზთა მეფე წათი 11.—ირანელების ლაშქრობა ლაზეთის წინააღმდეგ 14.
- თეოფილაქტე სიმოკატა** 17
სტრატეგოსი ფილიპიკე და იპოსტრატეგოსი აფსიხი 18.—დაწყნარებული კოლხეთი 19.—ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ 21.—ბიზანტიისა და ირანის ურთიერთობა 565—572 წლებში 27.—მავრიკის ლაშქრობა სომხეთში 578 წელს 29.—ჰორმიზდის გამეფება ირანში 31.—ბარამის დამარცხება სვანეთში 32.—კავკასიის მთები 35.—ფოკას ტირანობა 36.
- თეოდოსი განგრელი** 38
მაქსიმეს გადასახლება ლაზეთში 40.—ანასტასის თავდასავალი ლაზეთში 44.—თეოდოსი განგრელის «მოგონებებიდან» 48.
- ეპიფანე კონსტანტინეპოლელი** 57
ანდრია მოციქულის მიერ დამოძღვრილი ტომები და ადგილები 57.—ლაზეთის ქალაქი ტრაპიზონი 57.—სვანეთი, ფუსტა, აბაზგია, ჯიქეთი 58.
- გიორგი სინგლოზი** 60
იაფეტის სამფლობელო 61.—იაფეტის მოდგმა 61.—ალექსანდრე მაკედონელი „კავკასიაში“ 64.—პომპეუსის ლაშქრობა ალბანიაში, იბერიაში და კოლხეთში 65.—532 წლიანი მოქცევა 67.—კოლხეთის დაპყრობა რომაელთა მიერ 68.—კეისარ ტაკიტუს მოკვლა 69.
- თეოფანე უამთააღმწერელი** 70
იბერიელთა და სომეხთა მოქცევა 75.—იოანე ოქროპირის გაქცევა ბიჭვინტაში 76.—ფარსმან კოლხი 76.—ლაზთა მეფე წათე 77.—ირანელთა ლაშქრობა წათეს წინააღმდეგ 79.—იბერიელთა მეფე ძამანარძე 80.—ბულგარელ ტყვეთა გაგზავნა სომხეთსა და ლაზეთში 81.—ლაზეთი და პეტრას ციხე 84.—562 წლის საზავო ხელშეკრულება 85.—ირანელების ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ 86.—ირაკლი კეისრის

ლაშქრობანი 90.—ლაზები, აბაზგები და იბერიელები ირაკლის ჯარში 94.
—ირაკლი კეისარი საქართველოში 98.—იბერიელთა მთავარი ვარსა-
მუსე 100.—ფაზისის ეპისკოპოსი კვიროსი 101.—აჯანყება სომხეთში 102.
—არაბთა ლაშქრობა სომხეთში 102.—იბერიის კარები 103.—ხარკი
სომხეთიდან და იბერიიდან 103.—იბერიისა და სომხეთის დამორჩილე-
ბა 104.—ლაზეთის პატრიკიოსი სერგი 105.—აბაზგია ლეონ ისავრიე-
ლის დროს 106.—ხაზართა ლაშქრობა სომხეთზე 114.—არაბთა ლაშ-
ქრობა თურქების წინააღმდეგ 115.—არაბები კასპიის კარებთან 115.—
„რკინის“ ციხის აღება არაბთა მიერ 115.—მაკარის წამება 116.—
მიწისძვრა კასპიის კარებთან 116.—თურქების გადმოსვლა კასპიის კა-
რებით 116.—თურქების შემოსევა იბერიაში 117.

შემაჯობა

IV

იოანე ანტიოქელი

იოანე ანტიოქელი (Ἰωάννης Ἀντιοχένος), წარმოშობით სირიელი, ქალაქ ანტიოქიიდან. ეკუთვნის VII საუკუნის სირია-პალესტინის მოღვაწეთა რიცხვს. მისი ბიოგრაფიული ცნობები არ მოგვეპოვება, მაგრამ კონსტანტინე პორფიროგენეტის ექსცერპტებში შენახული შენიშვნების წყალობით შესაძლებელი ხდება იმის გამორკვევა, რომ მისი სამწერლო მოღვაწეობა ირაკლი კეისრის (610—641) ხანას უნდა ეკუთვნოდეს.

იოანე ანტიოქელის პიროვნებისა და ეპოქის შესახებ დღესაც არ არის მიღწეული საბოლოო შეთანხმება მეცნიერთა შორის. ასე მაგ., C. E. Gleye (*BZ* II, 160) ფიქრობდა, რომ იოანე ანტიოქელი იყო იოანე მალალას ქრონიკის ავტორი. მეორე მხრით, XII საუკუნის პოეტ-კომპილატორის ცეცეს მიერ მოყვანილი ციტატების საფუძველზე თითქოს შესაძლებელი ხდებოდა იოანე ანტიოქელის მიკუთვნება XI საუკუნის მეორე ნახევრისათვის. მაგრამ იოანე ანტიოქელის ჩვენამდე მოღწეული ფრაგმენტებიდან და სხვა ისტორიკოსთა და ქრონოგრაფოსთა შედარებიდან ირკვევა, რომ იოანე ანტიოქელის ნაწარმოები VII საუკუნის თხზულება უნდა იყოს.

იოანეს ნაწარმოები წარმოადგენდა მსოფლიო ქრონიკას ადამიდან 610 წლამდე, კეისარ ფოკას გარდაცვალებამდე. კონსტანტინე პორფიროგენეტის ექსცერპტებში ამ ნაწარმოებს ეწოდება Ἰστορία χρονική, ზოგჯერ პირდაპირ Ἰστορία, ხოლო სხვა, ამ ნაშრომის ნაწილების შემცველ, ხელნაწერებში Ἀρχαιολογία ან Ἐκθεσις περὶ χρονοῦ καὶ χριστέως χόσμου.

წყაროებად იოანეს გამოუყენებია სექსტე იული აფრიკანე, ევსევი კესარიელი, ევტროპი, იოანე მალალა, პეტრე პატრიკიოსი და სხვები (იხ. H. Gelzer, *Sextus Iulius Africanus und die byzantinische Chronographie* [Lp. 1898], I 118, 228 და სხვაგან).

ტექსტის დამზადების დროს ხელთ გვექონდა;

Müllerus Carolus, *Fragmenta Historicorum Graecorum* (FHG), vol. IV, 535—622.

1. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

De Boor Carolus, Excerpta de insidiis (Iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti confecta), p. 58—150. Brl. 1905.

Büttner-Worbat, Excerpta de virtutibus et vitis (Iussu Imp. Const. P. conf.), p. 164—206. Brl. 1906.

იაფეტის მოღვაძე¹.

Διεμερσθησαν αι φυλαι των υλων Νωε. Καλ ελαχεν² η φυλη [του] Σημ από Περσίδος και [Βάκτρων] έως Εσφράτου· η δε των Χάμ από [Ρινακω]ρούρων της Αιγύπτου έως μέρους της ΰσεως, και πασαν την Λιβύην, τον Νετλον τον λεγόμενον Χρυσόρροον έως Μαυριτανίας και των μεγάλης θαλάσσης της Άδριακικής]. Η δε των Ταφθ από Μηδίας την επί τον άρκτον έως Βρίττανικών νήσων [και] πάντα τα του πόντου έ...³ (έπι?) τον Δάουβιν [και] τον Τάναϊν τους πονταίους, την επί Καυκάσια όρη και Άβασγούς, από Τίγριδος και έως της Ποντικής θαλάσσης τα από... τον Έόδον και Κύπρον και την ά.... (FHG IV, 541).

ფრგ. 2. ნოეს შეიღთა ტომები შემღვინოიდად იყვნენ განაწილებულნი. სემის მოღვაძეს წილად ხვდა სპარსეთიდან და (ბაქტრიელთა ქვეყნიდან) ვიდრე ევფრატამდე, ქამის მოღვაძეს—ევგიპტის რინოკორუროდან ვიდრე დასავლეთის მხარემდე, მთელი ლიბია, კრიზოროსად წოდებული ნილოსი ვიდრე შავიოტანამდე, ჰერაკლეს სვეტებამდე და აღრიანეს დიდ ზღვამდე. ხოლო იაფეტის მოღვაძეს წილად ხვდა მიდიიდან ჩრდილო ნაწილი ვიდრე ბრიტანიის კუნძულებამდე, მთელი შიწაწყალი ე[ვქსინის] პონტოს გარშემო, მდინარე დანუბისა და ტანაისის გარშემო, კავკასიის მთებში და აბაზგების ქვეყანაში [მდებარე შიწაწყალი], ტიგრისიდან ვიდრე პონტოს ზღვამდე, ... როდოსი, კვიპროსი და... ვიქსვი დამიანებოიქია.

¹) ეს ნაწივიტი მოთავსებულია XIV საუკუნის ხელთნაწერში (Codex Palatinus № 1610), მის იმ ნაწილში, რომელსაც სათაურად უწერია: 'Από της έκθέσεως Ιωάννου Αντιοχείας της περιχρόνου και κεισεως κόσμου ποιοιτάσεως ως ιωάν, από Βίβλων Μωσώς, Αρραμαთ, Ββουβλου, Παππου και Διδου μου και άλλων;

²) ხელთნაწერშია *ελαχεν*.

³) ამ ადგილას ტექსტი დაზიანებულია; იქნებ, აქ უნდა ვიკულისხმოთ *Βδδδδδ* და...

პომპეუსის ლაშქრობანი¹

Μετὰ ταῦτα Ἄλβανος ἐπέταξε
καὶ τὸν βασιλέα τῶν Ἰβήρων
Ἀρσάκην (l. v. Ἀρτάκην) φεύγειν
ἠνάγκασε, καὶ τὴν μικρὰν Ἀρ-
μενίαν Δηιοτάριον τῆ δυνάστη τῆς
Γαλατίας ἐδωρήσατο, Ἄτταλόν τε
καὶ Πυλαιμένεα ἐπὶ τὴν οἰκίαν
ἀρχῆν τῆς Παφλαγονίας κατήγα-
γεν, ἐξεληλαμένους πρὸς τοῦ Μι-
θριδάτου. Κόλχους τε ἐφίστησιν
ἠγεμόνα (FHG IV, 563).

ფრგ. 70. [პომპეუსმა] ამის შემ-
დეგ დაიმორჩილა ოლბანელები, და
იბერთა მეფე არსაკე (var. არტა-
კე)² აიძულა გაქცეულიყო; მცირე
არმენია აჩუქა გალატიის მმარ-
თველს დეიოტარეს³; დააბრუნა მათ
საკუთარ სამფლობელოში, პაფლა-
გონიაში, ატტალე და პილემენე,
რომლებიც მითრიდატეს მიერ იყუ-
ნენ გაძევებულნი. კოლხებსაც დაუ-
ყენა მეთაური⁴.

ბიზანტიის ჯარის რაოდენობა ლაზეთში

Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν πρὸ αὐτοῦ
βασιλείων [εἰς] ἑξακασίας καὶ τεσ-
σαράκοντα πέντε χιλιάδας μαχι-
μων ἀνδρῶν ἔ τῶν Ῥωμαίων

ფრგ. 218. იუსტინიანეს წინა-
დროინდელი მეფეების დროს რო-
მაელთა ჯარის რაოდენობა აღწევ-
და ექვსას ორმოცდახუთ ათას მე-

¹) ეს ნაწყვეტი მოყვანილი აქვს ლექსიკოგრაფ სეიდას s. v. *Πομπήιος*, სადაც მოთხრობილია მითრიდატეს უკანასკნელი დღეების შესახებ, როდესაც მას, პომპეუსის მიერ მისი დამარცხების შემდეგ, აუჯანყდა მისი შვილი ფარნაკე (და-
წვრილებით იხ. ქვემოთ, სეიდას „ლექსიკონიდან“ მოყვანილ ექსცერპტებში).
მთელი ამ ნაწყვეტის მიკუთვნებას იოანე ანტიოქელი სათვლის მიუღწერო ასაბუ-
თებს მისი მჭიდრო კავშირით კონსტანტინე პოტაფიროგენეტის მიერ იოანე ან-
ტიოქელის „ქრონიკიდან“ მოყვანილ ნაწყვეტთან (De insidiis, ed. de Boor, p. 70; Müllerus, FHG IV, 568).

²) აპკიანე (II სულა. ახ. წ.) უწოდებს მას Ἀρσάκης (Appiani Lib. de b. Mithridatico 108), ხოლო ეეტროპი (IV ს. ახ. წ.) Artoces (Eutrop. VI, 14), როგორც ცნობილია, ქართულ წყაროებში მას ეწოდება არტაკი.

³) დეიოტარე, დემნორიგის ძე, გალატიის მმართველი („ნეტარაქი“), დამეგობრებული იყო პომპეუსთან, რომელმაც მას 68-62 წელს უბოძა მცირე არ-
მენია, ამასთანავე ფარნაკიაცა და ტრაპეზენტიც.

⁴) პომპეუსის მიერ კოლხეთში (იხ. წელს ჩაყენებული მეთაურის სახელს ჩვენი ავტორი არ იხსენიებს. აპკიანე (Mithr. 114) მას არისტარქეს უწო-
დებს (*Ἀριστάρქης δὲ καὶ τετραρχίας... καὶ Κόλχων Ἀριστάρχου διαδοῖται*; ed. Parisiis Didot, 1877, გვ. 267). ეეტროპიც სწერს (VI, 14): Aristarchum Colchis re-
gem improuit („კოლხებს მეფედ დაუყენა არისტარქე“). ეს ის არისტარქეა, რომ-
ელიც კოლხეთში საკუთარ ფულსა სჭრიდა წარწერით: Ἀριστάρχου τοῦ ἐπι-
Κόλχιδος (Hoad, Historia Nummorum 428).

ἐκθροφουτο στρατός· Ἰουστινιανός δὲ μόλις εἰς ἑκατὸν καὶ πενήκοντα περιέστησεν· Ὡστε μὴ δύνασθαι ἐξαρκεῖν ἐν τῇ Λαζიკῇ καὶ Ἀρμενίᾳ καὶ Λιβύῃ καὶ Ἰούθιοις καὶ Ἰταλίᾳ (FHG IV, 622).

ბრძოლ კაცს. იუსტინიანემ კოძლიეს ასორმოცდაათი [ათასი] შემოიკრიბა, ასე რომ ეს ჯარი არც შეიძლებოდა ჰყოფნოდა ლაზიკაში, არმენიაში, ლიბიაში, გუთების ქვეყანაში და იტალიაში¹.

¹) ეს ცნობა წგნის ავტორის ამოღებული აქვს აგათიას „ისტორიიდან“ (V, 19; იხ. ს. ყაუხჩიშვილი, გეოგოგია III, 187) და ეხება 558 წლის ახლობანებს.

Chronicon Paschale

„პასქალური ქრონიკა“ (Chronicon Paschale), რომელსაც აგრეთვე Chronicon Alexandrinum და Chronicon Constantinopolitanum ეწოდება, წარმოადგენს ბერძნულ-ქრისტიანულ ქრონოგრაფიას და შეიცავს „მსოფლიო ისტორიას“ ადამიდან ვიდრე 629 წლამდე (ახ. წ.). ნაშრომის სათაურია: *Ἐπιτομή χρόνων τῶν ἀπὸ Ἀδάμ τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου ἕως καὶ ἔτους τῆς βασιλείας Ἡρακλείου τῆς εὐσεβείας καὶ μετὰ ἡπάτειαν ἔτους καὶ ἡ' καὶ ἡ' ἔτους τῆς βασιλείας Ἡρακλείου νέου Κωνσταντίνου τοῦ αὐτοῦ σὺν Ἰνδικτιῶνος γ'* („უამთა მოკლე აღწერა ადამითგან, პირველქმნილი ადამიანიდან, ვიდრე ყოვლად სათნო ირაკლის მეფობის მეოცე წლამდე და მისი ძის, კონსტანტინე ახლის ირაკლის¹, მეცხრამეტე იპატოსობის შემდეგ და მეფობის შეთვრამეტე წლამდე, ინდიქტიონ-ზეა მესამესა“). როგორც ამ სათაურიდან ჩანს, მოთხრობა მოტანილი ყოფილა 629 წლამდე („ირაკლის მეფობის მეოცე წლამდე“), მაგრამ ერთად-ერთ ხელთნაწერში (Cod. Vaticanus 1941), რომლითაც მოღწეულია ჩვენი ქრონოგრაფი, მოთხრობა წყდება პირველ ინდიქტიონზე (627 წელზე).

„პასქალური ქრონიკის“ ავტორი, როგორც ეს დღეს—წინააღმდეგ ძველ მკვლევართა P. Goar-ის (XVII ს.) და H. Hody-ს (XVII ს.) აზრისა—დამტკიცებულად ითვლება პ. გელცერის გამოკვლევის შემდეგ (H. Gelzer, Sextus Iulius Africanus und die byzantinische Chronographie II, 138—176), ირაკლი კეისრის (610—641) თანამედროვე იყო, და „ქრონიკის“ შედგენაზე მას 630—640 წლებში უმუშავია.

„პასქალური ქრონიკა“ შედგენილია ძველი ქრონიკების მასალათა შეზავების გზით. ერთ-ერთი ძირითადი წყარო უძველესი პერიოდისათვის იყო სექსტე იული აფრიკანეს ქრონიკა;

¹ ირაკლი კეისრის შვილი ირაკლი, რომელსაც აგრეთვე კონსტანტინე-ახალი (*ὁ νέος Κωνσταντίνος*) ეწოდებოდა, თავისი მამის თანაქვისრად იყო 618 წლის 22 იანვრიდან.

² მესამე ინდიქტიონი ხდება 629 წელს.

შემდგომი ხანებისათვის კი ევსევი კესარიელის „საეკლესიო-ისტორია“ და იოანე მალალას „ქრონოგრაფი“ (ხოლო მისი სრული რედაქციით). უკანასკნელი ხანების ამბები (600 იანი წლებიდან დაწყებული) ავტორს მოთხრობილი აქვს დაწვრილებით, ალბათ იმიტომ, რომ იგი ამ ამბების თანამედროვე იყო (K. Krumbacher², Geschichte der byz. Litteratur, 337—339). — წელთაღრიცხვა, ჩვენი ავტორის მიერ ხმარებული, დაფუძნებულია ბიზანტიურს ერახე, იწყება 5507 წლის 31 მარტით (პირველად ეს წელთაღრიცხვა იხმარა ჩვენმა ავტორმა).

ტექსტი და თარგმანი დამზადებულია ჩვენ მიერ ლ. დინდორფის გამოცემის მიხედვით (Chronicon Paschale ad exemplar Vaticanum recensuit Ludovicus Dindorfius, 2 voll. Bonnae 1832¹).

იაფეთის მოღვაძე

Υἱὸς Ἰάφεθ τρῖντος σῖσιν Νῶε
φύλαξ ἔμεινεν ἰδ'.

Γάμερ, ἔξ οὗ Κελταῖοι.

Μαγῶν, ἔξ οὗ Ἀκυρτανοί. ἡ-
νὲς ἐκ τῶν Μαγῶν τοὺς Γεθουσ
λέγουσι καὶ τοὺς Σαρμάτας καὶ
τοὺς Σαύμας γεγενῆσθαι.

Μαδάι, ἔξ οὗ Βρετανοί.

Ἰωσά, ἔξ οὗ Σπαῖοι σῖ³ καὶ
Τυράγιοι.

ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეთის, შვილები თოთხმეტია, ამდენივეა მათი მოღვაძე.

გამერი, რომლისაგანაც ჩანმოშობიანი არიან კელტები.

მაგოგი, რომლისაგანაც არიან აკირტანები. ზოგიერთები ამბობენ, რომ მაგოგისგან არიან წარმოშობილი გუთები; სარმატები და სკვითები.

მადაი, რომლისაგანაც არიან ბრეტანიელები.

იოია, მისგან არიან ესპანელები, რომლებსაც აგრეთვე ტირანიელები ეწოდებათ.

¹) დინდორფს გამოცემა შესრულებული აქვს ვატიკანის კოდექსის (V) საფუძველზე, ხოლო კრიტიკულ აპარატში ვარიანტები მოყვანილი აქვს რადერის გამოცემისა (R) და პარიზის გამოცემის (P) მიხედვით (Matthaeus Rader-მა პირველმა გამოსცა „ქრონიკა“ 1615 წელს მიუნქენის მოგვიანო და შერყვნილი ხელნაწერის მიხედვით, ხოლო პარიზის კორპუსში მოთავსებული გამოცემა ეკუთვნის დიუკანეს, 1688 წელს).

²) ἔμεινεν გამოტოვებულია V-ში.—³) σῖ გამოტოვებულია V-ში; იპპოლიტე რომაელის (III საუკ.) „ქრონიკაში“ სწერია: Hiberi qui et Tyrreni.

'Ελισά, ἐξ οὐ Μαυροί.	ელისა, რომლისაგანაც არიან მავრები.
Θοβέλ, ἐξ οὐ Μακουακοί ¹ .	თობელი, რომლისაგანაც არიან მაკუაკები.
Μοσόχ, ἐξ οὐ Γετουλοι.	მოსოხი, რომლისაგანაც არიან გეტულები.
Θηράς, ἐξ οὐ Ἄφροι.	თერასი, რომლისაგანაც არიან აფრები.
'Ασχανάθ, ἐξ οὐ Μάζικες.	ასქანათი, რომლისაგანაც არიან მაზიკები.
'Ριφάθ, ἐξ οὐ Ταράμαντες ἐξώ- τεροι.	რიფათი, რომლისაგანაც არიან გარეგანი ტარამანტები.
Θόργαρμα, ἐξ οὐ Βοράδες ² .	თორგარმა, რომლისაგანაც არიან ბორადები.
'Ερκα, ἐξ οὐ Βελτίονες.	ჰერკა, რომლისაგანაც არიან ბელტიონები.
Θαρσείς, ἐξ οὐ Ταράμαντες ἐνώτεροι.	თარსები, საიდანაც არიან შინაგანი ტარამანტები.
'Ρόδιοι, ἐξ οὐ Ῥωμαῖοι οἱ καὶ Λατῖνοι.	როდიელები, საიდანაც არიან რომაელები, რომლებსაც აგრეთვე ლატინები ეწოდებოდათ.
Εἰσὶν δὲ τὰ τοῦ Ἰάφεθ ἔθνη ἀπὸ Μηδίας ἕως τοῦ ἐσπερίου κατεσπαρμένα ᾠκεανοῦ βλέποντα τὰ πρὸς βορρᾶν οὕτως. Μῆδοι, Ἕλληγες, Ἄλβανοί, Οὐεννοί, Ἀρμένιοι, Δαυνεῖς, Κορζῆνοι, Ἰππικοί, Παφλαγόνης, Ἰβηρες οἱ καὶ Τυράννιοι, Χάλυβες ³ , Κελ-	იაფეთისაგან წარმოშობილი ტომები გაბნეული არიან მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე და ჩრდილოეთის მიმართულებით შემდეგნაირად: მიდიელები, ჰელლინები, ალბანელები, უენნები, არმენიელები, დავენები, კორზენები, ჰიპიკები, პაფლაგონიელები, იბერე-

1) ამთი ნამდვილი სახელი, სხვა ბერძენ და რომაელ ავტორთა-გადმოცემით, არის Baquates, Bacuates, Βακουαται, Ουακουαται—დასავლეთ მავრიტანიაში მოსახლე ტომი (Dessau: RE II, 2851), თუმცა პლინიუსი (H. N. VI, 179) იცნობს ნილოსის ნაპირას ქალაქს Macua (ვარიანტი: Mascoa).—თობელის ტომის შესახებ ძველი, ფრაგმენტულად შენახული, „ქრონიკა“ (Εκλογὴ ἱστοριῶν ... διερχομένη μέχρι τῆς Ἀναστασιῶν βασιλείας) სწერს: ἐκ δὲ τοῦ Θοβέλ Θόβηλοι, οἱ πῦν Ἰβηρες (იხ. Chr. Paschale, ed. Dindorfius, II, 237).

2) გიორგი სინგელოხის „ქრონოგრაფში ვკითხულობთ Θόργარმა ἐξ οὐ Ἀρμένιοι.

3) χάλυκες PV.

ταῖσι, Σαυρομάται, Γάλλισι, Ταύ-
 ριδί, Βάσαντες, Ἰλλυρισί, Οὐακ-
 καῖσι, Λίγυρες, Ἰάπυρες, Γαγη-
 νοί, Λατῖνοι οἱ καὶ Ῥωμαῖοι,
 Ἄμαζόνεις, Λιγυστανοί, Δευναγη-
 νοί, Ἀκῦτινοι, Μαριανδυνί, Κυρ-
 τιανοί, Μοσσόνιοι, Κόννιοι,
 Μαιώται, Καλαβροί, Θραῖκες, Γάλ-
 λοι οἱ καὶ Κελτίβηρες, Μακεδό-
 νες, Ἰλλυρικοί, Ἰστροί, Λυσιτά-
 νιοι, Ἑβῆροί, Βρεττανοί, Κῶλοι.

Οἱ δὲ ἐπιστάμενοι αὐτῶν γράμ-
 ματὰ εἰσιν οὗτοι. Καππάδοκες,
 Ἰβηρες οἱ καὶ Τυρᾶνιοι, Ταβα-
 ρινοί, Λατῖνοι οἷς χρῶνται οἱ
 Ῥωμαῖοι, Σαρμάται, Σπανί, Ἰ-
 σχυθες, Ἑλλήνες, Βασταρνοί,
 Μηδοί, Ἀρμένιοι.

Ἔστιν δὲ κατὰ μῆκος¹ τὰ ὄρια
 αὐτῶν ἀπὸ Μηδίας ἕως Γαδεί-
 ρων βλέποντα πρὸς βορρᾶν, εὐρος
 δὲ ἀπὸ Ποταμίδος ποταμοῦ ἕως
 Μαστουσίας τῆς καθ' ἥλιον. ἂν δὲ
 χῶραι αὐτῶν εἰσι κατὰ τὰς φυ-
 λὰς αὐτῶν αὗται. ἡ Λυχνίτις, Μη-
 δία, Ἀδριακὴ, ἀφ' ἧς τὸ Ἀδρια-
 κὸν πέλαγος, Ἀλβανία, Γαλλία,
 Ἄμαζόνις, Ἰταλία, Ἀρμενία μικ-
 ρά τε καὶ μεγάλη, Θουσκηνή,

ბი, რომლებსაც აგრეთვე ტირან-
 ნიელები ეწოდებათ, ხალიბები,
 კელტები, სავრომატები, გალები
 ტავრელები, ბასანტები, ილირიე-
 ლები, უაკველები, ლიგვირები, ია-
 პიგები, გაგენები, ლიტინები, რომ-
 ლებსაც აგრეთვე რომაელები ეწო-
 დებათ, ამაზონელები, ლიგისტანები,
 დენნაგენები, აკვიტინები, მარიან-
 დინები, კვირტიანები, მოსსინიკე-
 ბი, კონნიელები, მეოტები, კალაბ-
 რები, თრაკიელები, გალები,
 რომლებსაც აგრეთვე კელტიბერე-
 ბი ეწოდებათ, მაკედონელები, ილ-
 ლირიკები, ისტრები, ლისიტანები,
 ერრეები, ბრეტანიელები, კოლები.

ხოლო საკუთარი დამწერლობა
 აქვთ: კაპადოკიელებს, იბერებს,
 რომლებსაც აგრეთვე ტირანნიე-
 ლები ეწოდებათ, ტაბარინებს, ლა-
 ტინებს, რომლებითაც სარგებლო-
 ბენ რომაელები, სარმატებს, ეს-
 პანელებს, სკვითებს, ჰელონებს,
 ბასტარნებს, მიდიელებს, არმენიე-
 ლებს.

მათი მიწაწყალი ვაჭიმური არის
 სიგრძეზე მიდიიდან ვიდრე ლადირ-
 თამდე, ჩრდილოეთისაკენ, ხოლო
 სიგანეზე მდინარე პოტამიდიდან
 ვიდრე მასტუსიამდე, აღმოსავლე-
 თისაკენ. მათი ქვეყნები ტომების
 მიხედვით ასეთია: ლიხნიტისი, მი-
 დია, აღრიაკე, საიდანაც მორის
 სახიერწორიბა აღრიაკის ზღვა, ალბა-
 ნია, გალლია, ამაზონისი, იტალია,
 არმენია დიდი და მცირე, თუსკენე,

¹) κατὰ μῆκος გამოტოვებულია Ὀ-შა.

Καππαδοκία, Λυσιτανία, Παφλαγονία, Μεσσαλία, Γαλατία, Κελτίς, Κολχίς¹, Σπανογαλλία, Ἰνδική, Ἰβηρία, Ἀχαιία, Σπανία ἢ μεγάλη, Βοσπορηγή, Μαιώτις, Δέβρις, Σαρματίς, Ταυριαννίς, Βασταρνίς, Σκυθία, Θράκη, Μακεδονία, Δελματία, Κολχίς, Θετταλίς, Λοκρίς, Βοιωτία, Αἰτωλία, Ἀττικὴ, Ἀχαιία, Πελοπόννησος, Ἀκαρ[να]νία, Ἡπειρώτις, Ἰλλυρίς (CB 46—48).

კაპპადოკია, ლისიტანია, პაფლაგონია, მესსალია, გალატია, კელტისი, კოლხიდა, სპანოგალლია, ინდოეთი. იბერიია, აქაია, დიდი ესპანეთი, ბოსპორენე, მეოტისი, დერონისი, სარმატია, ტავრიანნისი, ბასტარნისი, სკვითთია, თრაკია, მაკედონია, დელმატია, კოლხისი, თეტტალიისი, ლოკრისი, ბეოტია, ეტოლია, ატტიკა, აქაია, პელოპონესი, აკარნანია, ეპიროტისი, ილლირისი.

დედამიწის მონახლეობა

Τὰ δὲ ἔθνη ἃ διέσπειρε κύριος ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἐν ταῖς ἡμέραις Φαλέγ καὶ Ἰεκτάν τῶ ἀδελφοῦ αὐτοῦ τῆ πυργοποιᾶ, ὅτε συνεχύθησαν αἱ γλῶσσαι αὐτῶν, ἔστιν ταῦτα. α' Ἑβραῖοι οἱ καὶ Ἰουδαῖοι, β' Ἀσσύριοι, γ' Χαλδαῖοι... ιγ' Κάσπιοι, ιδ' Ἀλβανοί, ιε' Ἰνδοὶ πρῶτοι, Ἰνδοὶ δεῦτεροι, ...κζ' Σαρμάται, κη' Φοίνικες, κθ' Σύροι, λ' Κίλικες, κα' Καππάδοκες, λβ' Ἀρμένιοι, λγ' Ἰβηρες, λδ' Βεβρανοί, λε' Σχύθες, λς' Κόλχοι, λζ' Σάνγιοι, λη' Βοσποριανοί, λθ' Ἀσιανοί... να' Βέσσοι, νβ' Δάρδανοι, νγ' Σαρμάται, νδ' Γερμανοί (CB 56—57).

შემდეგნი არიან ის ტომნი, რომელიც განახდინებნა უფალმა ღმერთმა დედამიწაზე წარღვნის შემდეგ ფალეგისა და მისი ძმის იექტანის დღეებში, გოდლის აშენებისას, როდესაც აირივნენ მათი ენები: ა' ებრაელები, ანუ იუდეელები, ბ' ასირიელები, გ' ქალდეველები.... ივ' კასპიელები, იღ' ალბანელები, იე' პირველი ინდოელები, მეორე ინდოელები.... კზ' სარმატები, კს' ფინიკიელები, კთ' სირიელები, ლ' კილიკიელები, ლა' კაპპადოკიელები, ლბ' არმენიელები, ლგ' იბერიელები, ლდ' ბებრანები, ლე' სკვითები, ლვ' კოლხები, ლზ' სანნიელები, ლს' ბოსპორანები, ლთ' ასიანები.... ნა' ბესები, ნბ' დარდანები, ნგ' სარმატები, ნდ' გერმანელები...

¹) Κολχοί V.

ცნობა კახეთის კარების შესახებ

Δείον γινῶναι και τὰ κλίματα τῶν ἀγνώστων ἐθνῶν και τὰ ὀνομαστά ἔρη και τοὺς ἐπισήμους ποταμοὺς. ἀρξομαι διαγράφειν περι τῶν ἐθνῶν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς και μέχρι δὺσεως ἕπως οἰκοῦσιν.

Ἄδιαβηνοι και Ταῖανοι πέραν οἰκοῦσι τῶν Ἀράβων.

Ἄλαμοσσοῦνοι ἐσῴτεροι εἰσιν τῶν Ἀράβων.

Σακκηῖνοι πέραν τῶν Ταϊανῶν.

Ἄλβανοι πέραν τῶν Κασπιαῶν πυλῶν οἰκοῦσιν.

Πέραν τῶν Καππαδοκῶν εἰς τὰ δεξιὰ οἰκοῦσιν Ἀρμένιοι και Ἰβηρες¹ και Βερρανοὶ και Σκύθιας και Κόλχοι και Βοσποριανοὶ. οἱ δὲ καλούμενοι Σάλλαι, οἱ και Σανῆται κακλήγμενοι, οἱ ἕως τοῦ Πόντου ἐκτείνοντες ὅπου ἐστὶν ἡ παρεμβολή Ἄψαρος² και Σεβαστόπολις και ὁ Ἰσσοῦ λιμῆν και Φάσις ποταμὸς. ἕως τοῦ Ἰραπειζοῦντος ἐκτείνει τὰ ἔθνη ταῦτα.

¹) Ἰβηρες V.—იბალიტის „ქრთნიკაში“ სწერია: Hiberil, Ibrani, Scytae Colchi, Bosforani, Sani qui appellantur Sannices usque Pontum extendente. (Chr. Pasch. II, 247).

²) Ἄψαρος ბერძნულ წყაროებში ხშირად გვხვდებოდა (იხ. ჩვენი „გეოგრაფიკა“ II, 94, 96 და III, 82; 83). იმით აღინიშნება ქალაქი შავი ზღვის ნაპირას, კოლხიდაში, ბიზანტიის საზღვრების მახლობლად. ჩვენს ტექსტში მას ეწოდება *παρεμβολή* („ბანაკი“); ამ სიტყვით აღინიშნებოდა ისეთი ბანაკი, რომელსაც იმპერიის საზღვრებისათვის უნდა ეგდო ყურბი. სრულად ბუნებრივია, რომ ასეთს, იმპერიის საზღვრის მახლობლად მდებარე, ქალაქში იყო მოწყობილი მთავარი სატყუალთა, სადაც ათავსებდნენ სახელმწიფო დამნაშავეებს; აგათიან მოგვითხრობს (II, 14), რომ გუბაზ მეფის მკვლელები იოანე და რუქტიკი «ქალაქ აღსარუნტში გააგზავნა და იქაურ სატყუალთაში დაამწყვდევინა» სენატორმა ათანასიმ (გეოგრაფიკა II, 82—83).—ანდრია მრტიქელის შესახებაც მოთხრობილია, რომ ის აქადაგებდა *αὐτὸς ἐκ πόλεως μεγάλης, πρὸς τὴν παρεμβολήν Ἄψαρος, και φάσις ποταμὸς* (Chr. P. II, 247).

საქიროს აგრეთვე გავეცნობთ უცნობ ტომთა აღვლევებს, ცნობილ მთებს და შესანიშნავ მდინარეებს. დავიწყებ ტომთა აღწერილ აღმოსავლეთიდან დასავლეთისაკენ მათი ბინადრობის კვალობაზე.

აღიხიენები და ტაიანები ცხოვრობენ არაბების გადაღმა.

ალამოსსინები არაბთა მახლობლად არიან.

საკეენები ტაიანთა გადაღმა.

ალბანელები ცხოვრობენ კასპიის კარების გადაღმა.

კაპადოკიელთა გადაღმა, მარჯვნივ, ცხოვრობენ არმენიელები, იბერები, ბერრანები, სკვითები, კოლხები და ბოსპორელები. ხოლო მიწაწყალი ეგრეთწოდებული სალღებისა, რომელთაც სანიტებსაც ეძახიან, პონტომდე აღწევს, სადაც არის ბანაკი აფსაროსი, სებასტოპოლისი, ისსეს ნავთსადგური; და მდინარე ფაზისი; ეს ტომები აღწვივებ ტრაპეზუნტამდე (CB 60—61).

დედამიწის ქალაქები

Ἔδοξέ μοι καὶ τὰς ἐπισήμους πόλεις τῶν ἑπτὰ κλιμάτων ἐξείπειν.

Ε'. Κλίματος πέμπτου πόλεις ἐπίσημοι Ἰταλίας Νεάπολις, Ῥώμη, Ποτίοιοι... Καππαδοκίας Κώμωνα, Ἀμάσεια, Καισάρεια, Μάζακα, Μηλιτίνη, Πικόνιον, Νικόπολις, Νεοκαισάρεια, Σάταλα, Ἀρμενίας μεγάλης Κολχίς.

ς'. Κλίματος ἔκτου Λογδοῦνος Δαλματίας Σαλώναι. Καππαδοκίας Τραπεζοῦντα (CB 62—64).

შე საპიროდ მიმჩინა დავასახელო აგრეთვე შვიდრეგ მხარის შესანიშნავი ქალაქები (მოსიერის ჩამოთვრა იარაღიძისა)... მეხუთე მხარის შესანიშნავი ქალაქები: იტალიისა — ნეაპოლი, რომი, პოტიოლი... კაპადოკიისა — კომანა, ამასია, კესარია, მაზაკა, მელიტინე, იკონიონი, ნიკომოლი, ნეოკესარია, სატალა, დიდი არმენიისა — კოლხისი. მეექვსე მხარის იარაღიძე: ლოგდუნის, დალმატიის სალონი; კაპადოკიისა — ტრაპეზუნტი.

ლაზთა მეფე წათი

უკმ' Ὀλυμπίας.

Ἰνδ. ιγ'. β'. ὑπ. Βιταλιανου καὶ Γουστιανου.

Ἰνδ. ιδ'. γ'. ὑπ. Γουστινιανου καὶ Οὐαλεριου.

Ἰνδ. ιε'. δ'. ὑπ. Δυμμάχου καὶ Βοηθίου.

Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ Ἰζάβια ὁ υἱὸς Ζαμνάξου ἄ τοῦ Λαζῶν βασιλέως, ἣ μόνον ἐτελεύτα ὁ πατήρ αὐτοῦ Ζαμνάξης, εὐθέως ἀνηλθὲν ἐν Καινιστανιγούპλει πρὸς τὸν θειότατον βασιλέα Ἰουστινόν. καὶ ἑαυτὸν ἐχθροδικῶς παρεκάλεσεν ἀναγορευθῆναι αὐτὸν βασιλέα Λαζῶν ὑπὸ τοῦ Ῥωμαίων βασιλέως, γινόμενον χριστιανόν, καὶ μὴ πρὸς συνήθειαν ὑπὸ τοῦ Ἱερσῶν βασιλέως προχειρίζαμενον ἀναγκασθῆναι αὐτὸν, ὡς εἶα

შენ ოლიმპიადი ?.

ინდიქტიონი 13. მ. ვიტალიანეს და გუსტიკეს კონსულობისას.

ინდიქტიონი 14. მ. იუსტინიანეს და ვალერიანეს კონსულობისას.

ინდიქტიონი 15. მ. სიმმაქეს და ბოეთის კონსულობისას.

ამ წელს ლაზთა მეფის ზამნაქეს ძე წათი, როგორც კი მისი მამა ზამნაქე გარდაიცვალა, მაშინვე ჩავიდა კონსტანტინეპოლში ღმრთივებრ მეფე იუსტინესთან. ამას ჩააბარა მან თავისი თავი და სთხოვა, რათა ის გაქრისტიანებული ყოფილიყო და ლაზთა მეფედ აღიარებული რომაელთა მეფის მიერ იმ მიზნით, რომ ის, ჩვეულებებისაგან სპარსელთა მეფის მიერ ხელდასმულად, იძულებული არ ყოფილიყო, ვითარცა ქვეშევრდომი და

3) ზომნაქის კ, ზამნაქის კ. — 4) უფროსი 521—524 წლებს.

ἄποχευμένον καὶ παρ' αὐτοῦ προ-
χειριζόμενον βασιλέα, καὶ τὰς Φυ-
σίαις ποιῆσαι καὶ πάντα τὰ Περ-
σικὰ σεβάσματα. ἦν δὲ κατ' αὐτὸν
τὸν καιρὸν βασιλεὺς Περσῶν Κωά-
δης, καὶ παρὰ Πέρσαις ἐκράτει
ἵσπε βασιλέως Λαζῶν τελευταῖ-
τος ἄλλον βασιλέα στέφεσθαι
τούτοις ὑπὸ τῆς κατὰ καιρὸν βα-
σιλέως Περσῶν, τοῦ ἔθνοϋς μὲν-
τοι τῶν Λαζῶν ὑπάρχοντα. καὶ
δεχθεὶς ὁ Ἰζάθιος παρὰ τοῦ αὐ-
τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου ἐφωτίσθη.
καὶ χριστιανὸς γενόμενος ἐγημε-
 γυναῖκα Ῥωμαίαν, ἐκγονοῦ Ὀνί-
γου¹ τοῦ πατρικίου τῆς ἀπὸ κόυ-
ρουπαλατῶν, Οὐαλεριανῆν. ἦ τινα
εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χώραν λαβῶν
ἀπήγαγεν, προχειρισθεὶς καὶ στε-
φθεὶς βασιλεὺς Λαζῶν ὑπὸ τοῦ
αὐτοῦ Ἰουστίνου βασιλέως, φορέσας
στέφανον Ῥωμαίων καὶ χλαμύδιν²
ἄσπρον³ ὀλοσηρικόν, ἔχον⁴ ἀντι-
πορφυροῦ χρυσοῦν βασιλικὸν
τάβλιν, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ
στηθάριον ἀληθινὸν μικρὸν τοῦ βα-
σιλικοῦ χαρακτήρος Ἰουστίνου.
καὶ στιχάριον ἄσπρον παραγαυδίν,
καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσᾶ πλουμμία
βασιλικά, ἠσαύτως φέροντα τὸν
χαρακτήρα τοῦ αὐτοῦ βασι-
λέως Ἰουστίνου. τὰ γὰρ τζαγγία
αὐτοῦ ἦν ἀπὸ τῆς χώρας αὐτοῦ
ῤουσαῖα, Περσικῶ σχήματι, ἔχον-
τα μαργαρίτας· ὁμοίως δὲ καὶ ἡ
ζώνη αὐτοῦ ὑπῆρχεν διὰ μαργα-

მის მიერ ხელდასხმული მეფე,
მსხვერპლებიც შეეწირა და ყოველ-
გვარი სპარსული წესებიც შეესრუ-
ლებინა. ამ დროს სპარსელთა მე-
ფედ კოადი იყო, და სპარსელებში
მიღებული იყო, რომ როდესაც
ლაზთა მეფე გარდაიცვლებოდა,
სპარსელთა მაშინდელი მეფე მათ
სხვა მეფეს დაუყენებდა, რასაკვირ-
ველია ისეთს, რომელიც ლაზთა
ტომიდან იყო. ის ბრწყინვალედ
იქმნა მიღებული თვით მეფე იუს-
ტინეს მიერ: ის გაქრისტიანდა და
ცოლად შეირთო რომელი ქალი,
პატრიკიოსისა და აპოკუროპალა-
ტის ონინეს ქალიშვილი, სახელიერ
ვალერიანე. ეს მან წაიყვანა და წა-
ვიდა საკუთარ ქვეყანაში, ლაზთა
მეფედ ხელდასხმული და დაგვირ-
გვინებული. თვით იუსტინე მეფის
მიერ; მას ემოსა რომაელთა გვირ-
გვინი და თეთრი წმინდა აბრეშუ-
მის ქლამიდი, რომელსაც ძოწეუ-
ლი შორის ნაცვლად ჰქონდა ოქროს
სამეფო ზოლი, სადაც შუაში მო-
თაფიბერი იყო იუსტინე მეფის ძა-
ლიან პატარა სურათი წელს. ზე-
ვით, და აგრეთვე თეთრი სტიქა-
რი-პარაგავდი — ამასაც ჰქონდა
სამეფო ოქრომკედლები — აგრეთვე
თვით იუსტინე მეფის გამოხატუ-
ლებით. მისი წალები — მისივე ქვეყ-
ნიდან ჩამოგანირი — წითელი ფერი-
სა იყო, სპარსულ წესზე მარგალი-
ტებით შემკული: ამგვარადვე მისი
სარტყელიც მარგალიტებით იყო

¹) Νόμου *Malalas*, ὁμοῦ თეოფანეს ზოგიერთ ხელთნაწერში.

²) *χλαμύδιον* (*χλαμύδιον*) *PV*. — ³) *ἄσπερον* *R*. — ⁴) *ἔχων* *PV*.

ριτών. ἔλαβεν δὲ παρὰ τῶν βασι-
λέως Ἰουστίνου δῶρα πολλὰ καὶ
αὐτὸς καὶ γυνή αὐτοῦ Οὐαλε-
ριανή, ὡς ἀπαξ ἀναγκασθεῖσα
ἦτοι προτραπέῖσα γαμηθῆναι αὐ-
τῷ εἰς ἄλλα βασίλεια.

Καὶ γνοὺς τοῦτο Κωάδης βασι-
λεὺς Περσῶν ἐδήλωσεν διὰ πρεσ-
βευτοῦ τῆ βασιλεῖ Ἰουστίνῳ ταῦτα,
ὅτι Φιλίας καὶ εἰρήνης μεταξὺ ἡμῶν
λαλουμένης καὶ γινόμενης τὰ ἐχθ-
ρῶν πράττεις, ἰδοὺ γὰρ τὸν ὑποκει-
μένον μοι βασιλέα Λαζῶν αὐτὸς
προεχειρίσω, μὴ ὄντα ὑπὸ τῆν
Ῥωμίων δουλῆσιν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν
Περσῶν τάξιν ἐξ αἰῶνος. καὶ πρὸς
ταῦτα ἀντεδήλωσεν αὐτῷ ὅ αὐ-
τὸς βασιλεὺς Ἰουστίνος ταῦτα.
Ἡμεῖς τινα τῶν ὑποκειμένων τῆ
σῆ βασιλείᾳ οὔτε προσελαβόμεθα
οὔτε προετρέψαμεν, ἀλλ' ἐλθῶν
τις ὀνόματι Ἰζάθιος εἰς τὰ ἡμέ-
τερα βασίλεια ἐδήθη προσπίπ-
των ἡμῖν ῥασθῆναι μισαροῦ τι-
νος καὶ ἐλληνοῦ δόγματος καὶ
ἀσπερῶν θυσιῶν καὶ πλάνης δαι-
μόνων ἀδίκων, καὶ χριστιανὸς
γενέσθαι ἀξιούμενος τῆς δυνά-
μεως τοῦ αἰωνίου καὶ ἐπουρα-
νίου θεοῦ καὶ δημιουργοῦ τῶν
ἀπάντων, καὶ κωλύσαι τὸν βου-
λόμενον εἰς τὸ βέλτιον ἐλθεῖν καὶ
γῶναι θεὸν ἀληθινὸν οὐκ ἐνεδέ-
χετο. ὁθεν χριστιανὸν αὐτὸν γενό-

შემკული ¹. იუსტინე მეფისაგან
ღიღძალი საჩუქარი მიიღო იმანაც
და ვალერიანეც, მისმა ცოლმა,
როდესაც ის იძულებული თუ წა-
ქეზებული იყო გაჰყოლოდა მას-
ცოლად უცხო სახელმწიფოში.

სპარსელთა მეფემ კოადმა ეს რომ
გაიგო, მან აცნობა იუსტინე მე-
ფეს ელჩის პირით შემდეგი: „იბ-
ღროს როდესაც ჩვენს შორის მე-
გობრობისა და ზავის შესახებ არის
შეთანხმება მიღწეული, შენ მტრულ-
ნაბიჯებს სდგამ. აი, შენ თვითონ
აკურთხე ჩემი ქვეშევრდომი, მეფე
ლაზებისა, რომელიც რომაელთა
მმართველობის ქვეშ კი არ ყოფი-
ლა, არამედ ყოველთვის სპარსე-
ლებს ემორჩილებოდა“. ამანე იუს-
ტინე მეფემ ასე უპასუხა: „ჩვენ შე-
ნი სამეფოს ქვეშევრდომთაგან არც
არავინ მიგვიკედლებია, არც წა-
გვიქეზებია, არამედ იმით ვინმე,
სახელად წათი, ჩვენს სამეფოში
მოვიდა და ჩვენ წინ განრთხმულმა
გვთხოვა გვენხნა ის რალაც საძა-
გელი წარმართული სარწმუნოები-
საგან, უწმინდური მსხვერპლებისა-
გან და ბოროტი დემონების თარე-
შისაგან და გაგვექრისტიანებინა:
მას შეგნებული ჰქონდა უკვდავი და
ზეციური ღმერთისა და ყველაფრის
შემქნელის ძალა; და არ შეიძლე-
ბოდა ხელი შეგვეშალა იმისათვის,
ვინც მოისურვა უკეთეს ჩისმე მო-

¹) ლახთა მეფის სამკაულის აღწერილობა იხ. იოანე მალალა (გეორ-
გიკა III, 265 და იქვე შენიშვნა), აგათიან III, 15 (გეორგიკა III, 84 და იქვე
შენიშვნა); შდ. აგრეთვე თეოფანე, ქრონოგრაფია (de Boor 168—169; იხ. ქვე-
მოთ ამავე წიგნში 83. 74—75).

μενον και αξιωθεντα των επουρα-
νιων μυστηριων εις την ιδιαν απε-
λίσσαμεν χωραν (CB 612—615).
რეზული გავისტუმრეთ მის საკუთარ ქვეყანაში¹.

ქვეულიყო და ქეშმარიტი ღმერთი
ეცნო. ასე რომ ის გაქრისტიანე-
ბული და ზეციურ მისტერიებს ზიან-
რეზული გავისტუმრეთ მის საკუთარ ქვეყანაში¹.

იონიანების ლაშქრობა ლაზების წინააღმდეგ

ταξ' Ὀλυμπιάς.

327 ოლიმპიადი².

Ἰνδ. ζ'. α'. ὑπ. Ἰουστινιανῶν
Αὐγούστου τὸ γ' ἔτους.

ინდიქტიონი 6. I. იუსტინიანე ავგუს-
ტის III კონსულობისას მარტო.

Ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς κατὰ
τὸ πρῶτον ἔτος τῆς αὐτοῦ βασι-
λείας μὴν ἀβδουαίρ κατὰ Ῥω-
μαίους ἰανουαρίῳ πρῶτῃ, τῆς
ἕκτης ἐπιμεμήσεως, τοσαῦτα ἔρριψε
χρήματα καὶ παρέσχε πάσι ὡς
ὑδεις βασιλεὺς ἕτερος ἠπατεύσας.

იუსტინიანე მეფემ თავისი მე-
ფობის პირველ წელს, ავდინეს თვე-
ში, რომაული იანვრის პირველს,
მეექვსე ინდიქტიონს, იმდენი ფუ-
ლი დახარჯა და გასცა ყველას,
რამდენიც არც ერთ სხვა მეფეს
არ გაუცია თავისი მმართველობის
დროს.

Ἐν αὐτῷ ἔτει Πέρσαι ἐπὶ ἑλ-
κησαν Ἰζαΐρη τῷ Λαζῶν βασιλεῖ,
ὡς πρῶτον ἔτος Ῥωμαίους. καὶ λοι-
πὸν ὁ αὐτὸς Ἰζαΐριος ἐπεμψε, καὶ
ἐδεδίθη τὸν βασιλέως Ἰουστινα-
νοῦ καὶ τῆς Ῥωμαίων βοήθειας.
καὶ ἐπεμψεν αὐτῷ πληθὺς στρα-
τιωτῶν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς
καὶ στρατηλάτας τρεῖς, Βηλίσσα-
ριον καὶ Κίρρυκον καὶ Εἰρηγαί-
ον τὸν Πενταδίας. καὶ συνέκρου-
σαν πρόλεμον, καὶ πολλὰ ἔπεσαν
τὸν Ῥωμαίων στρατόν. καὶ ἦγα-

იმავე წელს სპარსელებმა ომი
გამოუცხადეს ლაზთა მეფეს წათის
რომაელების მხარეზე გადასვლისა-
თვის. და, აი, წათიმ კაცები გაუგ-
ზავნა იუსტინიანე მეფეს და სთხოვ-
და მას რომაელები მოეშველებინა.
იუსტინიანე მეფემაც გაუგზავნა მას
დიდძალი ჯარი და სამი სტრატე-
ლატი, ველისარი, კერკე და ირე-
ნე³, პენტადიას ძე. ომი გაჩაღდა,
რომაელთა ჯარიდან მრავალი დაი-
ღუბა ამ ომში. და იუსტინიანე მე-
ფე გაჯავრდა ამ სტრატელატებზე,

¹) მთელი ეს ნაწივეტი ჩვენს „ქრონიკას“ თითქმის სიტყვა-სიტყვით აქვს
გადმოწერილი იოანე მალალას ქრონოგრაფიდან (იხ. გეორგიკა III,
263—265).

²) 327 ოლიმპიადი უდრის 529—532 წლებს, თუმცა მეექვსე ინდიქტიონი
ხედება 527 წელს.

³) ეს იგივე ირენე არის, რომელიც იუსტინეს დროს ლაზეთში გაგზავნი-
ლად იხსენიება Procopius BP I, 12 (გეორგიკა II, 21).

νάκτησε κατὰ τῶν στρατηλατῶν რომ ისინი ერთმანეთის შური-
 ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανός, ὅτι φθο- ერთი-მეორეს ჰლალატობდნენ ხოლ-
 νοῦντες ἀλλήλους προεδίδουν ἀλλή- მე და მეფეს ერთმანეთის წინააღმ-
 λους καὶ ἐγνώριζον κατ' ἀλλήλων დეგ აცნობებდნენ, და შესცვალა
 τῷ βασιλεῖ, καὶ διεδέξατο αὐτούς, ისინი. როდესაც პეტრე¹, სტრა-
 Πέτρου τοῦ στρατηλάτου τὸν ἀπὸ ტელატი და მეფის აპონოტარი²,

¹) ამ პეტრეს შესახებ დაწვრილებით მოგვითხრობს პროკოპი კესა-
 რი ი ე ლ ი. პეტრე შთამომავლობით არზანენიდან იყო. იუსტინეს მიერ ის ტყვედ
 იქნა წაყვანილი 506 წლის წინა ხანებში, ისწავლა გრამატიკულ სკოლაში და
 გახდა იუსტინეს მწერალი, *γραμματεὺς* (Procopius BP II, 15; გეორგია II,
 47). ამ ტერმინით აღინიშნებოდა სხვადასხვა მონხელის თანაშემწე, მისი მდივანი
 ან კანცელარიის გამგე. რადგან ეს ეკუთვნის იმ ხანს, როდესაც იუსტინე „სხოლა-
 რიონთა კომისი“ (comes scholae candidatorum) პატივის მქონებული იყო და
 503 წელს ამიდასთან იბრძოდა „სამსახურთა მაგისტროსის“ (magister officio-
 rum) კელერის ხელქვეით, ხოლო შემდეგ იყო comes excubitorum, ასეთი
 პირის *γραμματεὺς* საკმაოდ დიდი თანამდებობისა უნდა ყოფილიყო, ისევე რო-
 გორც დიდი იყო თანამდებობა *βασιλικὸς γραμματεὺς*, რომელიც სტრატეგოსის
 უახლოეს თანაშემწეს წარმოადგენდა ჰელინიკური სამყაროს პროვინციებში,
 კერძოდ ეგვიპტეში, როგორც პტოლემეაიოსების ისე რომაელთა პერიოდისა, და
 ზოგჯერ მის მაგიერობასაც სწევდა (U. Wilcken, Grundzüge und Chresto-
 mathie der Papyruskunde I, 1, გვ. 11, 38; W. Schubardt, Einführung in
 die Papyrussforschung, Berl. 1918, გვ. 249). ამიტომ უწერია, უნდა ვიფიქროთ,
 პროკოპის, პეტრე იუსტინეს მწერალი იყო. შემდეგ, როდესაც იუსტინემ უფ-
 რო მაღალ თანამდებობებსა და პატივს მიაღწია (ის გახდა სენატორი, პატრიკო-
 სი და, ბოლოს, 518 წლიდან მეფე), ჩანს პეტრე დარჩენილ მის მდივნად (ძველი
 ტერმინოლოგიით *γραμματεὺς*, ხოლო ახლით—*νοτάριος*; Du Cange, Glossa-
 rium mediae et infimae Graecitatis, გვ. 100±: *γραμματεὺς, ὁ καὶ νοτάριος,*
τῶν ἀποκριτῶν γραμμάτων. ასეთი გამოთქმა ბევრგან გვხვდება): ამიტომ ამბობს
 ჩვენი „ქრონიკის“ ავტორი *τὸν ἀπὸ νοταρίου τοῦ βασιλέως*. იუსტინეს დროსვე
 მას, როგორც პროკოპი (BP I, 12; II, 15) ამბობს, სტრატეგოსობა მიუღია
 და ლაზეთში უმსახურია, ხოლო იუსტინიანეს 528 წელს ის კვლავ გაუგზავნია
 ლაზეთში, როგორც ეს აღნიშნულია ჩვენს „ქრონიკაში“ (და სხვა „ქრონოგრაფებ-
 შიც“).—„ქრონოგრაფები“ (Malalas, Chr. Pasch., Theoph.) პეტრეს უწოდებენ
στρατηλάτης, ხოლო პროკოპი—*στρατηγός*. საზოგადო ხმარებაში ეს სიტყვები
 ერთი-მეორის მაგიერ გვხვდება; „ქრონოგრაფები“, ჩვეულებრივ, სტრატელატის
 ხმარებას ამჯობინებენ. *στρατηλάτης* სარდალს ნიშნავს (ისევე როგორც *στρα-*
τηγός), მაგრამ VI საუკუნისათვის ამ ტერმინით აღინიშნება აგრეთვე უმაღლესი
 სამოქალაქო მონხე, მმართველი გარკვეული ტერიტორიული ერთეულისა. ასე,
 პაპირუსების მიხედვით ჩვენ ვიცით, რომ ეგვიპტის პროვინციებში, VI—VII საუ-
 კუნეში, სარდლისა და სამოქალაქო მმართველის თანამდებობა გაერთიანებული
 იყო ერთი სახელწოდების ქვეშ *στρατηλάτης καὶ παγάρχης* RE (IV A, 255).

²) აპონოტარი (ὁ ἀπὸ νοταρίου) ეწოდება *νοτάριος*—ად ყოფილ პირს
 (იხ. წინა შენიშვნა).

νοταρῶν τοῦ βασιλέως κατελιόν-
τος καὶ ἀποικιήσαντος αὐτοῦς καὶ
λαβόντος τὰ ἐξέπεδιτα παρ' αὐτῶν,
καὶ συμβαλόντος τοῖς Πέρσαις
μετὰ τῶν Λαζῶν πολλοὺς κατέ-
κοψαν Πέρσας¹ (CB 617—618).

იქ ჩვეიდა, გადააყენა ისინი და
ჩაიბარა მათგან ჯარი, ლაზებთან
ერთად გაილაშქრა სპარსელთა წი-
ნააღმდეგ და მრავალი სპარსელი
გაჟლიტა.

¹) ეს ნაწყვეტები თითქმის სიტყვა-სიტყვითი განხეორებაა იოანე მა-
ლაღას თხრობისა (იხ. გეორგიკა III, 266—268); შდ. აგრეთვე თეოფანეს
ქრონოგრ. 174 (de Boor; იხ. ქვემოთ ამავე წიგნში გვ. 76) და კედრენგ
(CB, p. 643).

თეოფილაქტე სიმოკატტა

თეოფილაქტე, მეტსახელად სიმოკატტა (Θεοφύλακτος Συμμετάκττης), VII საუკუნის ისტორიკოსია, წარმოშობით იგი ეგვიპტელია¹, ცხოვრობს და მოღვაწეობს კონსტანტინეპოლში ირაკლი კეისრის დროს (610—641); ფოტიუსი (Bibl., cod. 65) გადმოგვცემს, რომ მას სჭერია ეპარქოზისა და მდივნის თანამდებობა (... Θεοφύλακτου ἀπὸ ἐπαρχῶν καὶ ἀντιγραφέως).

თეოფილაქტეს კალამს ეკუთვნის საბუნებისმეტყველო ნაშრომი, ცნობილი Quaestiones physicae-ს სათაურით, ეთიკურ-რიტორიკული წერილები და საისტორიო ნაშრომი (Ἱστορίαι). უკანასკნელი მოგვითხრობს მავრიკი კეისრის დროინდელ (582—602) ამბებს და, ამრიგად, წარმოადგენს მენანდრეს «ისტორიის» გაგრძელებას.

თეოფილაქტეს «ისტორია» შედგება რვა წიგნისაგან, რომელთაც წინ უძღვის რიტორიკული ზვიადობით შედგენილი „საუბარი“ (διδάσχοις) ფილოსოფიასა და ისტორიას შორის და „შესავალი“ (προοίμιον).

წყაროებად თეოფილაქტეს გამოყენებული აქვს მენანდრეს და იოანე ეპიფანიელის «ისტორიები». თვით თეოფილაქტე კი უხვად ჰყავთ გამოყენებული თეოფანე ჟამთააღმწერელს (IX საუკ.), კონსტანტინე პორფიროგენეტს (X საუკ.) და სხვებს.

ყურადღებას იქცევს თეოფილაქტეს ენა: იგი სავსეა რიტორიკული სახეებით, ზვიადი გამოთქმებით და მაღალფარდოვანი შედარებებით²; ყველაფერი ეს, რასაკვირველია, საგრძნობლად აბუნდოვანებს აზრებს და აძნელებს ავტორის მიერ გადმოცემული ცნობების და-

1) ἔστι δὲ οὗτος ὁ Θεοφύλακτος τῷ γένει Ἀγύπτιος (Photii Bibl., cod. 65).

2) აი, მაგალითად, როგორ იწყებს ავტორი თავის მოთხრობას 589—590 წლებში სვანეთში მომხდარი ამბების შესახებ: «ვინაიდან ჩვენი მოთხრობა აფრაატამდე მივიტანეთ, ისტორიის მინდვრებს, მოდიოთ, ჩავუქსოვოთ ისიც, რაც რომაელებმა სვანეთის გარშემო მოიმოქმედეს. მხატვრებიც ხომ მნიშვნელოვანსა და დიდ ნაკვეთებს რომ მოჰხაზავენ, მანამდე არ უშვებენ ხელს ხელოვანის ყალამს, სანამ მთელის უმცირეს ნაკვეთებსაც არ გადაიღებენ სურათებზე» (III, 6; იხ. ქვემოთ გვ. 21).

ზუსტებას. მიუხედავად ამისა თეოფილაქტეს «ისტორია» მავრიკი კეისრის ეპოქის საუკეთესო წყაროა.

ტექსტის დამუშავების დროს ხელთ გვექონდა შემდეგი გამოცემები:

Bekkerus Immanuel, Theophylacti Simocattae Historiarum libri octo. Bonnae 1834 (CB).

De Boor Carolus, Theophylacti Simocattae Historiae. Lipsiae 1887 (ჩვენი ტექსტი ამ გამოცემის მიხედვით არის გადმობეჭდილი).

De Boor Carolus, Excerpta de legationibus (iussu Imp. Constantini Porphyrogeniti confecta). Berolini 1903. I 221—227, II 477—489 (ნაწყევტები).

Cousin, Histoire de Constantinople depuis le règne de l' Ancien Justin jusqu' à la fin de l' Empire, Tome III, 103—234, Paris 1685.

სტრატეგოსი ფილიპიკე და იპოსტრატეგოსი აფსინი

Ο δὲ Φιλιππικὸς μεγαλειφρό-
νας εἰς τὸν ἐπιόντα ἐνιαυτὸν τῆ
Ἀρζανηῆς χώρα τὸ ἐόρου ἐμπέ-
πηχε καὶ λαμπρὰν καὶ ἀξιολο-
γωτάτην λείαν ἐξώγησεν. φήμη
δὲ τις διέρρει ὡς ὁ στρατηγὸς
φιλεμαθέστατος ὦν καὶ πολεμι-
κὰς ἐπιστήμας ἐκ τῶν πάλαι σο-
φῶν ἀρυσάμενος ἐκ τῆς Σικιλι-
νὸς τῆν ἡγεμονικωτάτου ἀρχι-
νοσίας τῆν ἐντρέχειαν ταύτην τῆς
σοφῆς στρατηγίας περιεβάλετο.
ὡς γὰρ οἱ τὰς ἱστορίας καθάπερ
ἀγάλματα θεῖά τινα τῶν τεμένει

I 14. მომდევნო წელს ფილი-
პიკემ¹ ამაყად ჩაარკო შუბი არზა-
ნენის ქვეყანაში² და ბრწყინვალე
და მოხსენების ღირსი ნადავლი
იგდო ხელთ. ამბობდნენ, სტრა-
ტეგოსი ფრიად განსწავლული იყო
და მან სამხედრო საქმის ცოდნა
ძველ ბრძენთა ნაწირიდან შეიძი-
ნაო და უბრწყინვალესი სარდლის
სკიპიონის წაბაძევით შეიმოსა თა-
ვისრ ბრძნული სარდლობის გამო-
ცდილებათ. იმათ, რომლებიც ის-
ტორიებს, ვითარცა რაღაც ღვთაე-
ბრივ ძეგლებს, წერილობით აღ-

¹) ფილიპიკე, მავრიკი კეისრის სიძე, დანიშნულ იქმნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად 584 წელს, იოანე მისტაკონის ამ თანამდებობიდან გადაყენების შემდეგ.

²) ე. ი. ილაშქრა არზანენის ქვეყანაში. ეს ლაშქრობა მოხდა 585 წელს.

της μνήμης γραφή καθιδρύσαντες διελέχθησαν, τὸν Ἀννίβαλ τὸν Καρχηδονίων στρατηγὸν τὴν ἀνὰ τὴν Εὐρώπην Ῥωμαίων διατέμνοντος γῆν, Σκιπίων ὁ πρεσβύτερος τὸν εἶκει πόλεμον τῆ ἀναβολῆ ἀναθεις τῆ Καρχηδονίων χώρα προσπλέκεται καὶ ἐς μέγα κακοῦ ἐλήλακε τὸ πολέμιον, τὸν δ' Ἀννίβαλ τὰς Καρχηδονίων τύχας ἀκηκοότα ἐς τὴν ἑαυτοῦ ἐπαναζευξαι τὰς μεταβολὰς τῶν πραγμάτων ἐκ τῶν εἰς αὐτὸν συμβεβηκότων δεινῶν παιδεύομενον. καὶ οὕτως ἐδέκει ὁ πρὸς Φιλιππικὸν εἶναι λόγος παράλληλος. οὐκ ἄπο δὲ σκοποῦ γέγονεν αὐτῷ ἡ βουλή. ἔτυχε δὲ τὸν στρατηγὸν κάμνειν τὸ σῶμα μεγίστου νισῆματος αὐτῷ ἐνσκήψαντος. διὸ ἐπὶ τὴν Μαρτυρόπολιν ἀφικνεῖται ἐπιτρέψας τὸ στρατεύμα Στεφάνῳ τῷ ταγματάρχῃ (ὑπασπιστῆς δ' οὗτος ἔγεγόνει Τιβερίου τοῦ αυτοκράτορος), τὸν τε Ἀψίχ τὸν Οὐννον τῶν ἔλων ὑποστράτηγον ἐχειροτόνησε τάξων (de Boor 66,10—67,3).

მართავენ ხოლმე მეხსიერების ტაძარში, უთქვამთ: როდესაც კარქედონიელთა სარდალი ანნიბალი ევროპაში რომეელთა მიწაწყალს აობრებდა, უფროსმა სკიპიონმა შესწყვიტა ომი შინ, გაილაშქრა კარქედონიელთა ქვეყანაში და დიდს უბედურებაში ჩააგდო მტერი; ხოლო ანნიბალმა რომ გაიგო, თუ რა ბედი ეწია კარქედონიელებს, სამშობლოში გაბრუნდა თავისი ლაშქრით და იქ საკუთარ თავგადასავალზე ისწავლა ბედის უკუღმართობაო. აი, ეს არის, მგონი, შედარება სკიპიონისა და ფილიპიკესი. მაგრამ ეს შედარება მიზანს ვერ აღწევს: სტრატეგოსის სხელი შეიპყრო რაღაც საშინელმა სენმა. ამიტომ იგი მარტიროპოლისში გაემგზავრა; ხოლო ჯარი ჩააბარა რაზმის უფროსს სტეფანეს (ის თვითმპყრობელ ტიბერის მეფარე იყო), და ჰუნნი აფსიხი დანიშნა. მთელი რაზმების იპოსტრატეგოსად¹.

დაწინარებული კოლხეთი

Ἐπιγινόμενος δ' ἦρος καὶ III. 4. გაზაფხული² რომ დადგა

¹ ეს „ჰუნნი აფსიხი“ იხსენიება თეოფილაქტეს „ისტორიაში“ მომდევნო წლის (586) ლაშქრობის დროსაც: «ფილიპიკემ დარახმა რომაული ჯარი სამ ნაწილად: მარცხენა ფრთა ჩააბარა ილიფრედას (ის ემესის არქონტი იყო) და ჰუნნი აფსიხი იც იმავე ნაწილში ჩააყენა...» (Theophyl. II, 3; ed. de Boor 73, 13—17; თეოფანესამ სარდალს უწოდებს Ἀψίχ|| Ἀψιήχ: Theoph. Chr. ed. de Boor 224). თეოფილაქტე იხსენიებს აგრეთვე ამ სახელის მატარებელ მეორე პიროვნებასაც, ავართა ჯარის იპოსტრატეგოსს (VIII, 5: .. πρὸς τὸν Ἀψίχ, τὸν ὑποστράτηγον τῆς Ἀβάρων θυγάμεως. de Boor 292, 16—17). —² ივულისხმება 588 წლის გაზაფხული.

προσηγή και επίχαριν ἔψιν παρεχομένους τῆ γῆ, ἢ κατὰ τὸ εἰωθὸς τοῦ χρυσοῦ διανομή τῆ μαχίμῃ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἐξεπέμπετο, ὁ δὲ Ῥωμαίων τε καὶ Περσῶν πόλεμος ἐσφρίγα τε καὶ ἐσφάδαζεν. τὸ δε Γετικόν, ταυτὸν δ' εἶπειν αἱ τῶν Σκλαυθῶν ἀγέλαι, τὰ περὶ τὴν Θράκην ἕς τὸ καρτερὸν ἐλυμαίνοντο, αἱ δὲ Μηδοὶ τοῖς Ῥωμαίων στρατηγοῖς συγκυρήσαντες παρανάλωμα φόβου ἐγίνοντο, Ῥώμῃ δ' ἡ πρεσβυτικὴ ταῖς τῶν Λογοβάρδων ἀντειχεν ἐφόδοις, τῆ δε Διβύη αἱ τῶν Μαυρουσίων δυνάμεις διετέλουν ἐξίτηλοι καὶ τῆ πλῆθει τῶν Ῥωμαίων ἀνδραγαθιμάτων πρὸς τὸ ταπεινὸν καὶ κατητονημένον ἀπέκλινον. οὕτω μὲν οὖν ἐκεῖναι μετὰ τῶν ἀσπίδων καὶ τὰς ἡνίας κατέθιντο τὸν αὐχένα Ῥωμαίοις ὑποχαλάσασαι, καὶ τὴν [τε] ἡρεμίαν ἐνηγκαλιζόντο, ὁ δὲ Φασίς οὐκ ἐθολοῦτο τοῖς αἵμασιν. εἰρηναῖον γὰρ ῥεῖθρον. τέως περιεβάλλετο τῆ διαυγεῖ τῆς ἡσυχίας καταρδεύων τοὺς Κόλχους, μηδαμῶς κεκτημένος Μηθὸν οἰκίτορα, καὶ ἠδὲ πως τὰ Ῥωμαίων διετίθετό τε καὶ συνετάττετο (de Boor 116,22 — 117,12).

და დედამიწას საამო და სამხიარულო ელფერი დაედვა, თვითმპყრობელმა (მაფრიკიმ), ჩვეულებსაძნებრ, ოქრო გაგზავნა ჯარისათვის დასარიგებლად; ომიც რომაელებსა და სპარსელებს შორის გაცხოველდა. გეტების ტომი ანუ — რაც იგივეა — სკლავენების ბრბოები სასტიკად არბევდნენ თრაკიის მიდამოებს; მიდიელები მძიმევივით შეეხეხნენ რომაელთა სტრატეგოსებს, და ტყუილ-უბრალოდ სისხლი დაიღვარა; მოხუცი რომაიგერიებდა, ლოგობარდების იერიშებს, ხოლო ლიბიაში მავრუსიების ჯარები უფრო-და-უფრო სუსტდებოდნენ; რომაელთა უამრავი მამაცური ბრძოლის გამო ისინი საცოდავად და საწყალობლად მოიდრიკნენ და იარაღთან დასადავეებთან ერთად საკუთარი კისერიც გაუწოდეს რომაელებს და ამჯობინეს მშვიდობიანი ცხოვრება ფაზისის ჩაყრსაც აღარ ამღვრევდა სისხლი; მისი მშვიდობიანი მდინარება სიწყნარის ბრწყინვალეობით რწყავდა კოლხეთს და მიდიელ მოსახლეს არსად არ აქაქანებდა. აი, ასეთ წესრიგში იყო მოყვანილი რომაელთა საქმეები¹.

¹) თეოფილაქტეს ამ სიტყვებიდან ჩანს, რომ VI საუკუნის ოთხმოცათხუთე წლების ბოლოს კოლხეთში (ლახეთში) შედარებით მშვიდობიანობა სუფევდა («ფაზისის წყალს აღარ ამღვრევდა სისხლი», «მისი მშვიდობიანი მდინარება სიწყნარის ბრწყინვალეობით რწყავდა კოლხეთს და მიდიელ მოსახლეს არსად არ აქაქანებდა»). ჩანს, 562 წლის ზავის შემდეგ ლახეთის გამო დავა შეწყვეტილა. მაგრამ ის საკითხი, რომელიც 562 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს ღია დარჩა — საკითხი სვანეთისა — მაინც არ ყოფილა მოგვარებული: 589—590 წლებში ისევ სვანეთის წინააღმდეგ ლაშქრობს ირანი (იხ. ქვემოთ გვ. 21. შმდ.).

ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ

Ἐπει δὲ τὸν πρὸς Ἀφραάτην ἀπεπερατώσαμεν λόγον τοῖς διηγήμασιν, φέρε δὴ, φέρε καὶ τὰ περὶ Σουανίαν τοῖς Ῥωμαίοις παραχθέντα τοῖς τῆς ἱστορίας λειψιδῶσιν ἐπιφυτεύσωμεν· καὶ ζυγράφοι γὰρ τὰ μεγάλα καὶ περιφανῆ τῶν μελῶν ἐγχαράξαντες ὁ πρότερον τοῦ φιλοτεχνήματος ἀποπαύονται, πρὶν ἂν καὶ τὰ σημαντότατα μέλη τοῦ συμπαντος τοῖς πίναξιν ἐγχαράξωσιν. ἔτος δὲ ὄσσοις τῆς βασιλείας Μαυρικίου τοῦ αυτοκράτορος, καὶ Βαράμ, ὁ τῶν Περσῶν στρατηγός, ἄμα ταῖς δυνάμεισι τοῦ βαρβαρικοῦ ὑπὸ Ὀρμισδα, τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως, κατὰ Σουανίαν ἐκπέμπεται. καὶ ἀδοκίχτου τῆς ἐπιστάσεως τῶν Περσῶν γεγονουίας, τὸ σπυδαζόμενον τῆ ῥαθυμίας ἐγίνετο. ληϊζεται γὰρ ἡ Σουανία κάρτα κομιδῆ, καὶ ἀσχετὸν ἦν τὸ κακόν· ἐχίρεισε γὰρ τὸν στρατηγήσοντος, τῆς Κολχικῆς ἀνγχεμονεύτου ὑποῦσης κηδεμόνος τε ὄρφανῆς καθεστῆσθαι, ἡς οἶα περὶ τὴν ἕω τοῦ πολέμου σφριγῶντος. τῶν Οὐνγῶν τοῖς γαροῦν τῶν πρὸς τῷ βορρᾷ τῆς ἕω,

III 6. ვინაიდან ჩვენი შოთხრობა აფრაატამდე¹ მივიტანეთ, ისტორიის მინდვრებს, მოდიოთ, ჩაუქსოვოთ ისიც, რაც რომაელებმა სვანეთის გარშემო მოიძიებდნენ. მხატვრებიც ხომ მნიშვნელოვანსა და დიდ ნაკვეთებს რომ მოჰხაზავენ, მანამდე არ უშვებენ ხელს ხელოვანის ყალამს, სანამ მთელის უმცირეს ნაკვეთებსაც არ გადაიღებენ სურათებზე.

მერვე წელს მავრიკის ავტოკრატორობისა² სპარსელთა მეფის ჰორმიზდას მიერ სვანეთის წინააღმდეგ იგზავნება სპარსელთა სტრატეგოსი ბარამი ბარბაროზთა ლაშქროთურთ. და რადგან სპარსელები მოულოდნელად თავს წამოადგნენ, ხარხი გამოფხიზლდა დაუდევარი ძილისგან. სვანეთი ხომ საშინლად იძარცვებოდა, უბედურება აუტანელი იყო: ყურისმგდებელ სტრატეგოსს მოკლებული იყო, ვინაიდან კოლხიკე უსარდლო იყო და მომვლელისაგან ობლად შთენილი, რადგან ამ დროს აღმოსავლეთში იყო ომი გაჩაღებული. ამრიგად, როდესაც ჩრდილო-აღმოსავლეთით დაბინავებული ჰუნებმა, რომელთაც სპარ-

1) აფრაატა—ირანელთა სარდალი პერსარმენიაში; 589 წლის დასაწყისში ის პერსარმენიიდან გაემართა ირანელთა დასახმარებლად ქლაქ მარტიროპოლისისაკენ, რომელიც ამ დროს ირანელებს ეჭირათ და რომლის დასაბრუნებლად ბიზანტიელები იბრძოდნენ ფილიპიკეს მეთაურობით. ფილიპიკემ ომი წააგო, ხოლო მის ნაცვლად დანიშნულმა კომენტოლოემ სასტიკი ბრძოლა გაუმართა ირანელებს სისარვანონის ციხესთან; ამ ბრძოლაში დაიღუპა აფრაატა (Theophyl. III, 5—6).

2) ესე იგი 589—590 წელს.

οὐς Τούρκους ἔθνος Πέρσαις ἀποκαλεῖν, καταπολεμηθέντων λίαν ὡς ἔπος εἶπειν ἐγκρατῶς ὑπὸ Ὀρμίσδα, τοῦ βασιλέως τῶν Πάρθων, ἐπὶ τὴν Κολχίδα ὁ Βαράμ τὸν πόλεμον μετεβίβαζεν. ἐς τοσοῦτον γὰρ οἱ τῆς Περσικῆς ἡρμῆσαν βασιλείας αὐχένες, ὡς φορολογεῖσθαι ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων τοὺς Οὐγγούς, τὸ πρὶν τεσσαράκοντα χιλιάδας χρυσῶν ἡρεμίας προσάσει τοὺς Μῆδους εἰσπραττόντων τῶν Οὐγγων. πολυχρύσου τείνου τῆς τῶν Τούρκων ἀρχῆς ὑπὸ τῶν Περσῶν γεγούνας, ἐς μεγάλην τοῦτο δὴ τὸ ἔθνος ἐτέτραπτο πολυτέλειαν· κλίνας τε γὰρ ἐσφυρηλατοῦντο χρυσᾶς καὶ τράπέζας καὶ κύλικας καὶ φρόνους καὶ βήματα ἰππικούς τε κόσμους καὶ πανοπλίας, καὶ ὅσα τῇ μέτῃ τοῦ πλούτου ἐπινενόηται. χρόνῳ δ' ὕστερον παρασπονδησάντων τῶν Τούρκων καὶ ἀξιούντων περαιτέρω τῶν εἰλωθότων δίδεσθαι χρημάτων αὐτοῖς καὶ βαρυτάτην ἐπιθήκην γενέσθαι, τῶν τε Περσῶν τὸ τῆς ἐπιβολῆς τῶν φόρων οὐ φερόντων φορτίον, χειροτονεῖται ὁ πόλεμος. καὶ λαμπρᾶς τοῖς Πέρσαις γενόμενης τῆς νίκης, ἀντικαταρρεῖ μετὰ τῆς τύχης τὰ πράγματα, καὶ ὑπὸ τῶν Περσῶν φορολογοῦνται οἱ Τούρκοι προσαφαιρεθέντες καὶ ἂ πρότερον αὐτοῖς συνῆρριστο χρήματα. καὶ πάλιν κερὰ τὰ Περσῶν, καὶ περίβλεπτα τῷ Ὀρμίσδῃ κα-

სელები ჩვეულებრივ თურქებს ეძახიან, პართელთა მეფემ ჰორმიზდამ, ასე ვთქვათ, სასტიკად დაამარცხა, ბარამმა ომი კოლხიდის წინააღმდეგ გადაიტანა. სპარსელთა სამეფომ იმდენად გაიმავრა წელი, რომ ჰუნნები ბაბილონელების მიერ დაბეგრილ იქმნენ, იმ დროს როდესაც წინათ ორმოც ათას ოქროსახლევიანდნენ ჰუნნები მიდიელებს ზავის გულისთვის: თურქთა ქვეყანა ხომ ოქრომრავალი შეიქმნა სპარსელების წყალობით და ეს ხალხი დიდს სიმდიდრეში ჩავარდა. საწოლებიც ოქროთი მოჭედეს, მაგიდებიც, სასმისებიც, საყდრებიც და საქადაგონიც, ცხენმოსართავებიცა და საქურველიც და ყველაფერი, რასაც კი მოიგონებს მოჭარბებული სიმდიდრე. ხოლო შემდეგ, როდესაც თურქებმა ხელშეკრულება დაარღვიეს და მოითხოვდნენ, რომ მათთვის მიეცათ უფრო მეტი ფული, რომ დამატებითი თანხა დიდი ყოფილიყო, სპარსელებმა ვერ აიტანეს სიმძიმე დამატებითი ხარკისა, და ომსაც საბაბი მიეცა. სპარსელების გამარჯვების საქმე ბრწყინვალედ წავიდა, ბედთან ერთად შეტრიალდა საქმეებიც და თურქებიც სპარსელების მიერ დაიბეგრნენ; ჯარდა ამისა მათ წაართვეს ის ფულიც, რაც წინათ ჰქონდათ დაგროვებული; სპარსელთა საქმეებიც კვლავ აყვავდა და ჰორმიზდასაც ბრწყინვალე ალაფი ხედა; ნადავლად ჩამოტანილ იქმნა ოქროს საწოლები, მაგიდები და

მეოსტίχαι τὰ τρόπαια· λαφυραγω-
 γούσνται γάρ κλίνειν καὶ τράπεζαι
 καὶ θρόνοι χρυσοῖ κίσμος τε
 ἱππικὸς ἀμφορέϊς τέ καὶ πάντα
 τὰ ἐς τυράννων συντεταγμένα
 τιμήν. ἐπεὶ δὲ κατὰ γούσν αὐτῶν
 τὰ περὶ τοὺς Τούρκους ἐλήλακεν,
 ἀνατείνει κατὰ Σουανίας τὴν μά-
 χαιραν, τῆς Σχυθικῆς Πέρσαις
 ἀπομαρानθείσης· ἐκτάξεως· περί-
 δοξος τοίνυν ὁ Βαράμ κατὰ τὸν
 Τούρκικὸν γενόμενος πόλεμον τῆ
 Σουανία προσομιλεῖ, καὶ λείας
 κρατήσας περιφανεύς καὶ ἐπὶ τὴν
 Βαβυλωνίαν ἐκπέμψας ἐς τὸν
 Ἀράξην στρατοπεδεύεται ποτα-
 μόν, ὃν Ἔρας ἀποκαλεῖσιν οἱ
 βάρβαροι. ὁ δ' αὐτοκράτωρ τῶν
 συμβεβηκότων ἀκηχώς Ἑωμα-
 νὸν τοῦ πολέμου κη'εμένα καπι-
 στησιν. γενόμενος οὖν ἐν τῆ Κελ-
 χίδι ὁ στρατηγός, ἦν Λαζικὴν ἢ
 συνήθης μετωνόμασε γλώττα,
 καὶ τῶν ἐκείσε ἱεραρχούσντι κοι-
 νολογησάμενος, ἀπάρας ἐντεῦθεν
 στρατοπεδεύεται ἐπὶ τὴν Ἀλβα-
 νίαν αὐτήν.

Ὁ δὲ Βαράμ πυθόμενος τὴν
 Ἑωμαϊκὴν παρυσίαν ἐγεγῆθει·
 ἦρα γάρ Ἑωμαϊκῆς παρατάξεως
 αἰεὶ πως αὐτῶν γελᾶν τὴν τύχην
 οἰόμενος· διὰ τοι τοῦτο διαπε-
 ραιωσάμενος τὸν γείτονα π.ταμὸν
 ἐπὶ τὰ Κάνζακον¹ τὴν ὑποχώρησιν
 ἐπεπρήστο ἐφελκόμενος ὥσπερ ἐπὶ

ტახტებიც, ცხენსართავებიც და
 ამფორებიც და ყველაფერი, რაც
 ტირანთა პატივისათვისაა განკუთვ-
 ნილი. ხოლო როდესაც თურქთა
 შესახები საქმეები მას უკვე აღარ
 აწუხებდა, სვანეთის წინააღმდეგ
 აღმართა მახვილი—სკვითური მეო-
 მარი სული ხომ სპარსელებისათვის
 გამოფიტული იყო. ამრიგად, თურქ-
 თა წინააღმდეგ ბრძოლაში სახელ-
 განთქმული ბარამი სვანეთს მიმარ-
 თავს, და, ხელთ იგდებს რა დიდ-
 ძალ ნადავლს, გზავნის მას ბაბი-
 ლონიაში და დაიბანაკებს მდინარე
 არაქსზე, რომელსაც ბარბაროსები
 ერასს უწოდებენ. ხოლო ავტოკრა-
 ტორმა (ი. ი. მაგრიკიმი) რომ გაიგო
 ეს ამბები, რომანოზი დანიშნა
 ომის ხელმძღვანელად. ეს სტრატე-
 გოსი კოლხიდაში რომ მივიდა,—
 რომელსაც მდებეურმა ენამ ლაზი-
 კე გადაარქვა, და შეუთანხმდა იქა-
 ურ მმართველებს, დაიძრა იქიდან
 და დაბანაკდა თვით ალბანიის წი-
 ნააღმდეგ.

III. 7. ბარამმა, რომ შეიტყო
 რომაელების მოსვლა, გაიხარა; მას
 უყვარდა რომაელებთან შებრძო-
 ლება, ვინაიდან ფიქრობდა, რომ
 ბედი მას რაღაცნაირად მუდამ
 ულიძოდა. ამიტომაც მან გადალა-
 ხა მეზობელი მდინარე და კანძა-
 კისკენ დაიხია: თითქოს შიდა სპარ-

1) Κανζάκων V; თეოფილაქტეს სიმოკატტის იგივეს იხსენებს ირანის ქალაქი სავლეთით.

სხვა წიგნებში მოცემულია ფორმა Κάνζα-
 განძაკი. ურმიის ტბის სამხრეთ-აღმოს-

τὰ ἐνδότερα τῆς Περσίδος Ῥωμαίους. τούτων γούν ὁ Ῥωμανὸς ὑπαισθάνομενος φιλοπόστροφος γίνεται τὸ συνδῆσον τῆ προθύμια πραγματευόμενος. ὑπότονθορῶντος¹ δὲ τοῦ πλήθους καὶ διαγανακτοῦντος καὶ τῆς πρὸς τὸ πρῶσω ἐφιεμένου φορᾶς, λόγοις ἐχέφροσι κατηύναζεν ὁ στρατηγὸς τὰ τοῦ στρατιωτικῶν θράσος ὀδῆματα. ἐπετόμφει δὲ καὶ ὀπλιτας πεντήκοντα ἀνερευᾶσθαι τὰ τῶν πολεμίων κινήματα. οὔτοι ἐντυγχάνουσι δῶο κατασκόπους τοῦ Περσικῶν Ῥωμαϊκῆν περιβαλομένοις ἐσθῆτα. οἱ δὲ τούς ἐλόντας ἀποβουκλιζουσι ἀποσκευάζονται τε τὸν κίνδυνον εἶναι Ῥωμαῖοι βέβαιωσάμενοι. καὶ πίστιν τοῦ λόγου προυτίθεισαν διὰ ξένης τινὸς ἀτραποῦ νυκτὸς παραδεικνύειν ἀφύλακτον στιβαθεύομενον τὸ πολέμιον. οἱ μὲν οὔν τὸν ὕλεθρον ἀσμενίσαντες καὶ παρακρουσθέντες ὑπὸ τῆς ὑπασχέσεως ἦλθσαν ὑπὸ τοῦ Περσικῶν, ζαγρηθέντες τε καὶ μετὰ στρεβλώσεων τὰς ἀποκρίσεις πρὸς τὰς πεύσεις παιούμενοι κατάδηλα πάντα τῷ Βαράμ ἐποιήσαντο, ὅπως ὁ Ῥωμανὸς τῆς Περσικῆς ἐπιβίβειν εἰς τεθάρρηκε γῆς, τὸ τε ὀλιγοστόν τῆς περὶ αὐτὸν μαχίμου δυνάμεως. τούτων γούν ἐάλωκῶτων, τρεῖς τὸν ἀριθμὸν περισφθέντες ἀναγγέλλουσι τῷ Ῥωμανῶ τὸ δυστύχημα, ὁ μὲν οὔν Βαράμ

სეთში ითრევდა რომაელებს. ეს რომ შენიშნა რომანოზმა, უკან დაბრუნება მოიწადინა: კარგად გამოზომა, თუ რა იქნებოდა მისთვის ხელსაყრელი. როდესაც ბრბომ ბუზლუნი და ჯავრობა დაიწყო და წინ წასვლას ჩემულობდა, სტრატეგოსი გონიერი სიტყვებით ამ შვიდებდა სამხედრო სილალის სიმსიენეს. მან ორმოცდაათი ჰოპლიტი გაგზავნა მტრის მოძრაობის გამოსაკვლევად. ესენი სპარსელთა ჯარის ორ მზვერავს წააწყდნენ, რომლებიც რომაულად იყვნენ გადაცმულნი. ხოლო ამ მზვერავებმა მოინდომეს გზაკვალი დაებნიათ დამტყვევებელთათვის: არწმუნებენ მათ რომაელები ვართო და ამით თავიდან იცილებენ საფრთხეს. იმათ საარწმუნეს ჩომადირიბი, რომ ღამით ერთი უცნობი ბილიკით წაიყვანდნენ მათ და აჩვენებდნენ, თუ როგორ იწვა მტერი ბალახზე სრულიად დაუცველი. რომაელებიც, გახარებულნი იმით, რომ მვიჩს მოსრავდნენ, და მოტყუებულნი ამ დაპირებით, შეპყრობილ იქმნენ სპარსელთა ჯარის მიერ, წაყვანილ იქმნენ ტყვეებად, და მათ წამების ქვეშ უპასუხეს შეკითხვებზე და ყველაფერში გამოუტყდნენ ბარამს, სახელდობრ, თუ რატომ ვერ ვაბედა რომანოზმა სპარსეთის მიწაწყალში შეჭრა, რომ მას თავის გარშემო მეტად მცირე მეზობოლი ძალები ჰყავს. ამ დატყვევებულთაგან სამნი გადარჩნენ

¹) ὑπότονθορῶντος V და Suidas s. v. τονθορῶν, ὑποθορῶντος vulg.

τὸν ποταμὸν διενήξατο καὶ ἀνῆκε
τὴν Ῥωμαίων κεραιζεται γῆν, ὃ
δὲ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ προεστῶς εἰς
τοῦπίσω παλινγοστεῖ. τοῦτο διε-
γνωκότες οἱ βάρβαροι ἐπετίθεντο
τοῖς Ῥωμαίων συντάγμασιν. ὃ δὲ
στρατηγὸς τῆς Κολχίδος στρα-
τιῶν ἀθροίσας ἐσύκαζεν¹ ὅπως
ἔχει γνώμης τὰ τῶν Ῥωμαίων
συντάγματα, καὶ εἰ ἀρρениκῶς
ἔχουσι τὰς ψυχὰς πρὸς παρά-
ταξιν. τῆς Ῥωμαϊκῆς τοῖνον πληθῦ-
ος παροτρυνομένης πρὸς πόλεμον,
ὃ Ῥωμαίων στρατηγὸς τὴν ἀκτι-
μωτάτους ἀπὸ τῶν ἀδρανεστέρων
διέκρινεν καὶ τὸ μὲν μάχισον
ὡς ἑαυτὸν ἀνελάμβανεν, τὸ δὲ
ἀπόλεκτον περιφρουρεῖν τὸν χά-
ρακα διεκόσμησεν. εἰς δέκα τοῖ-
νον χιλιάδας τῆς μαχίμου ὁρώσης
[δυναμείας]², δύο προθέειν τοῦ
δπλιτικοῦ ὃ στρατηγὸς διετάξτε-
αἱ τῆ πρότρεχούση τῆς Περσι-
κῆς στρατιᾶς συναντήσασαι φά-
λαγγι γενναίως πᾶσαν διώλεσαν,
κρημονοῦ συγκυρήσαντες καὶ τετε-
χότος τοῖς βαρβάροις τὰ τῆς δια-
φυγῆς ἀνεπίτευκτα. τῆς δὲ κα-
ταδιώξεως ἐμφανὸς γενόμενης
καὶ μέχρι τοῦ βαρβαρικοῦ χάρα-
κος λαβούσης τὴν πρόδον, ὡς καὶ
τὸν Βαράμ καταπλαγήναι ἐπὶ τῆ
συνάξει τοῦ δράματ. ε, ἐπανήκεν
ἢ πρότρεχούσα δύναμις τῆς Ῥω-

და იმათ შვატყობინეს რომანოზს
მომხრანი უბედურება. ბარამი კი
გადავიდა მდინარეზე და კვლავ
რომაელთა მიწაწყალი მისცა ათ-
რებას; რომაელთა ჯარის მეთაურ-
მა უკან დაიხია. ბარბაროსებმა
რომ გაიგეს ეს, შეუტიეს რომაელ-
თა რაზმებს. კოლხიდის სტრატე-
გოსმა შეკრიბა ჯარი და მოსინჯა,
თუ როგორი სულსკვეთება სუ-
ფევდა რომაელთა რაზმებში და
მამაცურად იყვნენ თუ არა განწყ-
ობილნი საბრძოლველად. რადგან
რომაელთა ჯარს ბრძოლის სუ-
რვილი აღმოაჩნდა, რომაელთა
სტრატეგოსმა გამოარჩია ყველაზე
უფრო მამაცი ჯარისკაცები და
უფრო სუსტებისაგან გამოაცალ-
კევა, მებრძოლი ნაწილი თავისთან
წაიყვანა, ხოლო დანარჩენნი ბანაკის
სადარაჯოდ განაწესა. ამრიგად,
მებრძოლი ჯარის რაოდენობა ათ
ათას კაცამდე რომ აღმოჩნდა,
სტრატეგოსმა ორ ათას მძიმედ
შეიარაღებულს უბრძანა დაწინაუ-
რებულყო. ესენი წააწყდნენ ერთ
სპარსულ ფალანგს, რომელიც და-
წინაურებულყო და თავისი ჯარის
წინ მიდიოდა, და ვაჟკაცურად
განადგურეს ის მთლიანად. ცი-
ცაბო ადვილი შეხვდათ და ბარბა-
როსებისათვის შეუძლებელი შეიქ-
მნა გაქცევა. რომაელები გაშლი-
ლად დაედევნენ და სდიეს თვიით

1) ἐσκαζεν Suidas; უფრო სწორი უნდა იყოს ἐσῦκαζεν (გადატანითი მნიშვნელობით „მიღ-მოედებოდა“).

2) δυναμείας უმატებს de Boor-ი, რადგან თეოფილაქტე უმატიყვოდ არ ხმარობს, საზოგადოდ, ἢ μάχισος-ს.

μαίων πληθῦδος. καὶ τούτων καταφανῶν τῷ Ῥωμαίων στρατηγῷ γενομένων, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐκτάξεως ὀργώτης συμπλακῆναι τοῖς Μήδοις, ὃ Ῥωμαῖος τὴν ἀπὸ μαχὸν ἡρεμίαν ἠσπάζετο δέει τῆς ἀπειροπλασίου τῶν βαρβάρων ἀθροίσεως. ἐπεὶ δ' οὐχ οἶός τε ἦν χαλιναγωγεῖν τὸ ὑπήκοον τοῖς ἔναγχός ἀνδραγαθῆμασι ζωπυρούμενον, πρὸς παράταξιν τὰς δυνάμεις καθῶπλιζεν. συνήγαγε δὲ καὶ τὸ βάρβαρον. στρατοπεδεύονται γοῦν ἐκάτεροι δυνάμεις ἐν πεδίῳ τῆς Ἀλβανίας, ἃς διεῖργε τῆς παρατάξεως ἀπόρρωξ, τις ἀγχιβαθῆς ἐκ τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ προερχόμενος. τὰ μὲν οὖν πλήθη ἐπὶ ταῖς ἄκραις ἐναυλιζόμενα τοῦ μεσιτεῦντος ὕδατος ἐδίδοσαν τε καὶ ἀντελάμβανον λόγους, τρίτη δ' ἡμέρα, καὶ ἄγγελος ἀπὸ τοῦ Περσικοῦ πρὸς τὸν Ῥωμαῖον παραγίνεται τὸν πόλεμον ἐξαιτούμενος, χῶραν τε τῆ διαβάσει ἢ Ῥωμαίους Πέρσαις παρέχεσθαι ἢ τὸ βάρβαρον τοῖς τῶν Ῥωμαίων στρατεύμασιν (de Boor 120,25—124,27).

გარანტიის საკითხი, რომ ან რომაელებმა დაუთმონ სპარსელებს წყალზე გადასვლა, ან ბარბაროსებმა რომაელთა ჯარებს¹.

[სპარსელები ამ ბრძოლაში დამარცხდნენ, რისთვისაც ბარამმა სპარსელთა მეფის ჰორმიზდას რისხვა დაიმსახურა²].

1) III, 6—7 თავებში აღწერილი, სვანეთის წინააღმდეგ და სვანეთის გამოწარმოებული, ლაშქრობის შესახებ თეოფილაქტე დამატებით ცნობებს იძლევა III, 18-ში; ქვემოთ გვ. 32—33 და იქვე ჩვენი შენიშვნა.

2) ამის შემდეგ თეოფილაქტე მოგვითხრობს ბარამის განდგომის შესახებ და შინაური არეულობის შესახებ, რომელიც შედეგად მოჰყვა ბარამის გან-

ბარბაროსთა ბანაკამდე ისე, რომ ბარამიც კი გაოცებული იყო საქმის ასეთი დატრიალებით; შემდეგ, რომაელთა წინდაწინ დაწინაურებული რაზმი უკან გამობრუნდა. ეს შეიტყო რომაელთა სტრატეგოსმა და, თუმცა რომაელთა მხედრობა მილიელებთან შებმას ისწრაფოდა, მაგრამ რომანოზმა მაინც არჩია შეეწყვიტა ბრძოლა და შეესვენა, რადგან ეშინოდა ურიცხვი ჯარის მქონე ბარბაროსებისა. მაგრამ რადგან მან ვერ შესძლო ლავამი ამოედო ეხლახან მოპოებული წარმატებით გათამამებული ქვეშევრდომებისათვის, შეუდგა ჯარების დარაზმვას საბრძოლველად. ბარბაროსებიც, თავისი მხრით, დაირაზმნენ შესახვედრად; ორივე ჯარი ბანაკდება ალბანიის დაბლობში. საბრძოლველად დაწყობილ ჯარებს ჰყოფდა ერთმანეთისაგან ერთი ღრმა შენაკადი, მდინარე არაქსის შტო; წყლის ნაპირებზე დაბინავებული ჯარები ერთმანეთს ესაუბრებოდნენ კიდევ. მესამე დღეს სპარსელებისაგან მოციქულიც მოდის რომანოზთან და მოითხოვს ომის დაწყებას, რათა

ბიზანტიისა და ირანის ურთიერთობა 565—572 წლებში

Ἄλλὰ πρὶν τὰ τε τῷ Βαράμ διαπραχθέντα τὰ τε συμβεβηκότα κατὰ τὴν Χοσρόβου τοῦ νεωτέρου προσχώρησιν διεξοδικώτερον ἐπεξέλθωμεν, ἐπαναζεύξωμεν τὴν ἀφηγητικὴν ἐπὶ τὴν Ἰουστίνου τοῦ νεωτέρου βασιλείαν, τὸν λόγον πρὸς πρὸς τοῦπίσω μικρὸν ἀνακλιναυτες τὰς αἰτίας γὰρ ἐντεῦθεν λέξομεν τῆς Περσικῆς ταύτης καὶ πρεσβυτιζὸς μάχης. σὺν γὰρ τῷ ἀπαρλείπτω τῶν ἀφηγημάτων οἱ τῆς ἱστορίας ἀραῖσθησονται πίνακες.

Ἰουστινιανὸς τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὴν ἀκήρατον ληξὶν μεταχωρήσαντος, ἐννέα καὶ τριάκοντα ἔτεσι τὰ Ῥωμαίων δαιμόναντος σκήπτρα, γίνεται τῆς τῶν πραγμάτων ἡγεμονίας διάδοχος Ἰουστίνος ὁ νέος. ἀδελφιδὸς δ' ὁ ἄλλος ἐτύχαιεν ὡς Ἰουστινιανὸς τοῦ αὐτοκράτορος. ἐξ ὁμοῦ τοιαύτοῦ ἑναισθῆ τῆς βασιλείας Ἰουστίνου τὸν νέον παρασπῶνθησαν

დგომას, და ამთავრებს 8. თავს იმის მითითებით, რომ ჰორმიზდას გადაყენების შემდეგ მეფედ არჩეული მისი შვილი ხოსრო („ხოსრო-პარვეზი“) ბიზანტიელებს მიმართავს დახმარებისათვის ბარამის წინააღმდეგ.

1) აქედან, 9. თავიდან თეოფილაქტე უბრუნდება ძველ ამბებს, იუსტინე II-ის მეფობის ხანას. თუ არ მივიღებთ მხედველობაში თეოფილაქტეს ძალღაფარდოვან გამოთქმებს, აქ მოცემულ თხრობაში თითქმის სიტყვა-სიტყვით მეორდება ის, რაც იოანე ეპიფანიელს ჰქონია მოთხრობილი (იხ. გეორგიკა III, 198 შმდლ). ჩვენ მიერ თავის ადგილას (გეორგიკა III, 196) დასმული საკითხისათვის საგულისხმოა ის გარემოება, რომ თეოფილაქტეც იმეორებს ცნობას თურქთა ელჩების მოგზაურობის შესახებ ალანთა ქვეყანაზე გავლით, ხოლო იოანე ეპიფანიელისაგან განსხვავებით ის თურქთა ელჩების გავლას ალანთა ქვეყანაზე და ირანელების ცდას, მოესყიდათ ალანელები ამ ელჩების დასალუპავად უკავშირებს თურქთა ქვეყნიდან ბიზანტიაში მიმავალ ელჩებს და არა, პირიქით, ბიზანტიიდან თურქთა ქვეყანაში მიმავალებს.

III 9. სანამ¹ დაწვრილებით შევხებოდეთ ბარამის საქმიანობას და იმას, რაც ხოსრო უმცროსის რომაერთა მხარეზე გადასვლის გამო მოხდა, ცოტათი უკან დავხიოთ სიტყვა და ჩავაქსოვოთ მოთხრობა იუსტინე უმცროსის მეფობის შესახებ: იქ ვიტყვით ჩვენ ამ დაუბოლოვებელი სპარსული ომის მიზეზების შესახებ; მხოლოდ ამ გზით—ამბების უკლებლად მოთხრობით— შეიძლება იქნას შემკული ისტორიის სიღებ.

როდესაც თვითმპყრობელი იუსტინიანე, ოცდაცხრამეტი წლის განმავლობაში რომაელთა საქისმართვის შემდეგ, უმწიკვლო ბედს ეზიარა, მმართველობის სადავეების მემკვიდრე გახდა იუსტინე უმცროსი: ის თვითმპყრობელ იუსტინიანეს დისწული იყო. იუსტინე უმცროსის მეფობის მეშვიდე წელს რომაელებმა—მათი მეფის უგუნურების წყალობით— დაარღვიეს ხელშეკრულე-

των Ῥωμαίων τῆ τοῦ βασιλέως
 κωφότητι, τὰ τῆς εἰρηναίας εὐ-
 δαιμονίας διασπᾶται τε καὶ πε-
 ριρρήγνυται, ἐπεισάγεται δὲ Ῥω-
 μαίσις καὶ Μήδοις ὁ πόλεμος, ἡ
 δεξιαμενὴ τῶν κακῶν, τὸ πάντων
 τῶν δυστυχημάτων ὡς ἔστιν εἰ-
 πεῖν καταγώγιον, τὸ ἀρχέτυπον
 τοῦ βίου λυτήριον, ὃ σηπεδόνα
 τῶν ἀνθρώπων πραγμάτων ἀπο-
 καλῶν τις οὐκ ἂν ἀμάρτυς τοῦ
 πρέποντος. αἶ δὲ συνῆται πεν-
 τηκοντούτιδες Ῥωμαίσις καὶ Πέρ-
 σαις διωμολόγηγτο, αὐται τῆ με-
 γάλῃ τοῦ βασιλέως ἀνοίᾳ διαφ-
 θείρονται τε καὶ παρατέμνονται.
 κἀντεῦθεν ἡ ἀρχέκακισ πρόεδρος
 τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐγίνετο. κατα-
 τιῶνται δὲ Ῥωμαῖοι τοῦς Πάρ-
 θους καὶ τῶν πόλεμου δημίωρ-
 γοῦς ἀνεκέρυττον, φάσκοντες
 τοῦς Ὀμηρίτας (Ἰνδικὸν δὲ τὸ
 γένος καὶ Ῥωμαίσις ὑπήκουον)
 πρὸς ἀπόστασιν ὑπ' αὐτῶν ὑπο-
 πείθεσθαι, εἶτα μὴ νενικημένους
 ἐκείνου; ταῖς εἰσηγήσεσι πάσχειν
 ὑπὸ Περσῶν δι' ἐφόδων ἀνήκε-
 στα, τῆς εἰρήνης διακεχυμένης
 Πέρσαις τε καὶ τῶ Ῥωμαϊκῶ
 πολιτεύματι. προσέτι γε χαλεπαί-
 νοντες ἔφασκον ὅτι γε πρὸς Ῥω-
 μαίους Τούρκων πρεσβευσασμένων
 τότε γὺν πρῶτον ὑποφείρειν τοῦς
 Ἀλανοῦς χρήμασιν ἐπειράθησαν
 Πέρσαι, ἐφ' ᾧ δι' αὐτῶν ἰόντας
 ἀναιρεθῆναι τοῦς πρέσβεις καὶ
 κωλύμεν ἀποκληρώσασθαι τῆν
 διάβασιν, φιλαίτιως Ῥωμαῖοι τὸ

ბა და მშვიდობიანი კეთილდღეობა
 მოსპეს და გაანადგურეს: რომაელებ-
 სა და მიდიელებს შორის კვლავ ჩა-
 მოვარდა ომიანობა, ბოროტებათა
 აუზი, ყოველგვარ უბედურება-
 თა თუ შეიძლება ასე ითქვას—სას-
 ტუმრო, სიცოცხლეს გამომსალმებე-
 ლი საწყისი, რომელსაც არ ვუღალა-
 ტებდით სიმართლეს თუ ვუწოდებ-
 დით ადამიანის საქმეთა ზღვრულ
 ჩრჩილს. რომაელებსა და სპარსე-
 ლებს შორის დადებული იყო საზა-
 ვო ხელშეკრულება ორმოცდაათი
 წლის ვადით, და იგი დაიწვია და
 შეწყდა მეფის დიდი უგუნურების
 წყალობით. აქედან დაიწყო ო-
 მათა უბედურებების უსაშინე-
 ლესი ზრდა. რომაელები პართე-
 ლებს სდებდნენ ბრალს და მათ
 აცხადებდნენ ომის დამწყებებად,
 ეუბნებოდნენ—თქვენ წააქეხეთ ჰო-
 მერიტები (ინდური ტომი, ო-
 მათა ქვეშევრდომი) გადაგვდგო-
 მოდნენ ჩვენ და, თქვენს რჩევა-და-
 რიგებას რომ არ დაემორჩილნენ,
 საშინელი წვალეზანი დაატეხეთ მათ
 თავს თქვენი იერიშებით, როდესაც
 ზავი სპარსელებსა და რომაელ სა-
 ხელმწიფოს შორის დარღვეულ
 იქნაო. გარდა ამისა რომაელები
 უჯავრდებოდნენ სპარსელებს იმის-
 თვისაც, რომ, როდესაც თურქთა
 ელჩები რომაელებთან მიდიოდნენ,
 სპარსელებს მაშინვე ფულით დაუ-
 ხარბებიათ ალანები, რათა მათ
 ქვეყანაზე მომავალი ელჩები გაეუ-
 ლიტათ, ხელი შეეშალათ მათი გა-
 დასვლისათვის. ასეთი ბრალდებე-

πολεμῆιν ἀσμενίζοντες καὶ μικραῖς καὶ ἐξιτέλοις τισὶν ἀφορμαῖς μεγάλας προόδους κακῶν σφισιν αὐτοῖς σοφιστεύοντες· οὐ γὰρ ὄνησιν αὐτοῖς τὸ φιλοπόλεμον προσεπόρισεν. Μῆδ' ἰδὲ πατέρας τοῦ πολέμου Ῥωμαίους κηρύττοντες αἰτίας ταύτας προτίθεσαν, τὸ ὑποδέχεσθαι τοὺς Ἀρμενίους Ῥωμαίους, ἐν ὑπηκόων μοίρα Πέρσαις τυγχάνοντας καὶ ἐς τυραννίδα ἐληλακότας ἀνελόντας τε Σουρήνην κλιματάρχην ὑπὸ τοῦ Περσῶν βασιλέως τῆς Ἀρμενίων πολιτείας γενόμενον· πρὸς ἐπὶ τούτοις τὸ μὴ ἐθέλειν Ῥωμαίους ἀν' ἕτος ἕκαστον πεντακδσίαις λίτρας χρυσίου κατὰ τὸ εἰλωθὸς κατατίθεσθαι, ἀς Ἰουστινιανὸς ὁ βασιλεὺς τῆς σινηθῆκαις διωμολόγησεν, οἷα περ ἀπαξιούτας φορλογεῖσθαι ὑπὸ τῶν Περσῶν βασιλέως. ὁ δ' ἦν οὐ τοῦτο, ἀλλ' ἐπὶ φρουρᾶ τῶν ὀχυρωμάτων ἐδίδοντο τῶν εἰς κοινήν σύστασιν φρουρουμένων, ὅπως μὴ σχδὴν τῆν εἰσροήν τῶν ἀπείρων ξιφῶν καὶ ἐμόρων ἢ ἀκατάσχετος δύναμις, καὶ βασιλείας ἑκατέρας ἐπιγένηται λῦσις (de Boor 127,26—129,20).

შობლვავებულ ძალას არ შესძლებოდა შემოსევა და ორივე სახელმწიფოს აობრება,

ბის წამოყენებით რომაელები სიხარულით თქრობდნენ ომზე, რაღაც მცირე და უმნიშვნელო საბაზებით იგონებდნენ დიდ ბოროტებათა გაზრდის ხერხებს; აბა, რასარგებლობა მოჰქონდა მათთვის ომისადმი მისწრაფებას! მიდიელებმა, თავისი მხრით, რომაელები გამოაცხადეს ომის გამომწვევებად და შემდეგი ბრალდებები წაუყენეს: რომ რომაელებმა მიიღეს და თავის მბრძანებლობის ქვეშ მოათავსეს არმენიელები, რომლებიც სპარსელებს ქვეშევრდომნი იყვნენ, და რომლებმაც მოჰკლეს სურენა, სპარსელთა მეფის მიერ დაყენებული არმენიელთა სახელმწიფოს კლიმატარქად; გარდა ამისა ახრარდნენ იმასაც, რომ რომაელებმა აღარ ისურვეს ყოველწლიურად ეხადათ, ჩვეულებისამებრ, ხუთასი ლიტრა ოქრო, რომლის გადახდა იუსტინიანე მეფემ ხელშეკრულების ძალით იკისრა, აღარ ისურვეს თითქოს იმიტომ, რომ იუკადრისეს სპარსელთა მეფის მოხარკეობა. მაგრამ ეს არ არის მართალი: ამ ფულს იხდიდნენ რომაელები იმ სიმაგრეთა დარაჯების შესანახად, რომელთაც იცავდნენ საერთო თანხებით, რათა ურიცხვი მეზობელი ტომების

მავრიკის ლაშქრობა სომხეთში 578 წელს.

Τιβέριος δ' ὁ Καῖσαρ τῶν οὐτῶ συντετυχηκότων αὐτῷ Μαυρίχιον

III 15. საქმეები რომ ასე დატოვალდა ტიბერი კისარმა სტრა-

στρατηγὸν πρόσθησάμενος, τότε δὴ τότε τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως ἡγούμενον, ἐν τοῖς κλί-
 τεσι.² τῆς Ἀρμενίας ἐξέπεμπεν. ὁ δὲ τοῦ βαρβαρικοῦ Σαρναχοργά-
 νης στρατιάρχος, ἔτι τοῦ χρόνου τῶν σπονδῶν ἐνδραφίλευσόμενός
 τῶν τῆν ἕω προελθουσῶν Ῥω-
 μαίσις τε καὶ Μήδοις, παρασπον-
 δήσας κατὰ Κωνσταντίνης καὶ
 τῆς Θεοδοσιουπόλεως τὸ τάχος
 ἀπέστειλεν. ὁ μὲν οὖν στρατηγὸς
 τῶν Χαλδαίων τῆν δῖναμιν ἀνα-
 λαβόμενος τὰ περὶ τῆν Κωνσταν-
 τίναν καὶ τῆν Θεοδοσιουπόλιν
 ἐλυμαίνετο, Ταμχοσρῶ δ', ὅς τῶν

ტეგოსად დააყენა მავრიკი, რომე-
 ლიც მაშინ მეფის მცველი რაზ-
 მების უფროსი იყო¹. და გაგზავნა
 არმენიის მალლობებში². ბარბა-
 როსთა ჯარის უფროსმა სარნახორ-
 განმა კი, თუმცა რომაელებსა და
 მიდიელებს შორის აღმოსავლეთით
 დადებული ხელშეკრულების³ ვადა
 ჯერ კიდევ გასული არ იყო, მაგ-
 რამ დაარღვია ხელშეკრულება და
 სასწრაფოდ გაგზავნა ჯარი ქალაქ
 კონსტანტინეს და თეოდოსიუპო-
 ლის წინააღმდეგ. ქალდეელთა
 სტრატეგოსმა⁴ წაასხა ჯარი და
 კონსტანტინეს და თეოდოსიუპო-
 ლის გარშემო ადგილები გაანად-

1) ტიბერი კეისრის დროს მავრიკი იყო მეფის მცველი რაზმების უფროსი (comes excubitorum).

2) κλίτεσι V, κλίμασι vulg.

3) იგულისხმება სამწლიანი დროებითი საზავო ხელშეკრულება, რომელიც დაიდვა 576 წელს სოფ. ათრაელში, დარას მახლობლად (იხ. გეორგიკა III, 243—9).

4) Χαλδαῖοι („ქალდეელები“ „ქალდეელები“) თეოფილაქტეს „ისტორიაში“ ზოგჯერ ეწოდება ირანელებს (ე. ი. „სპარსელებს“), რომელთა აღსანიშნავად ჩვენი ავტორი გარდა ამისა ხმარობს აგრეთვე Βαβυλώνιοι, Μήδοι, Πέρσαιο, Πέρσαι. თეოფილაქტეს სტილის ბუნდოვანობის მიზეზით შეიძლება ადამიანს ეფიქრა, რომ ზემოთ მოყვანილ ადგილას მოხსენებული Χαλδαῖοι ჰგულისხმობს ბიზანტიის იმპერიის იმ პროვინციას, სადაც VIII საუკუნიდან გამოყოფილი იყო ცალკე თემი Χαλδία და რომელიც ძველი ადმინისტრაციული დანაწილებით Pontos Polemoniakos-ში შედიოდა (სტეფანე ბიზანტიელის ცნობა «ქალდეია, არმენიის ქვეყანა» [გეორგიკა III 288] და მოსე ხორენელი სიტყვები—პონტოს პროვინცია ჭანიუკი, ესე იგი ხალტიკო [გეორგიკა III, 262] ხომ ამაზე მიგვითითებენ), მაგრამ კონტექსტი ნათლად გვიჩვენებს, რომ იქ ირანელთა რომელიღაც სარდალი («სტრატეგოსი») იგულისხმება: ირანელთა ჯარების უფროსმა სარნახორგანმა სასწრაფოდ გაგზავნა ბიზანტიელების ხელში მყოფი ქალაქების—კონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის—წინააღმდეგ ჯარები, ერთი მხრით «ქალდეელთა სტრატეგოსი» (მისი სახელი მოხსენებული არაა), ხოლო მეორე მხრით პერსარმენიაში მყოფი ირანელი ჯარის წინამძღოლი ტამხსრო, რომელთაგან პირველმა გაანადგურა ადგილები კონსტანტინეს და თეოდოსიუპოლის გარშემო, ხოლო მეორეს შეეშინდა ბიზანტიელთა მრავალრიცხოვანი ჯარისა, დასტოვა პერსარმენია და გაემგზავრა ირანში. ჩანს, «ქალდეელთა სტრატეგოსი» ირანელი სარდალია და არა ბიზანტიელი.

ἐν Ἀρμενίᾳ Περσικῶν στρατευμάτων τὴν ἡγεμονίαν ἡμφίεστο¹, ὅτε πρὸς νῦν τὰς συνελθούσας δυνάμεις Ῥωμαίων πᾶσι πλείους τῶν οἰκείων εὐσας διέγνωκεν, τὴν Ἀρμενίαν ἀπολιπὼν τὸ τε Κιθαρίζων τὸ Ῥωμαίων φρούριον παραμείψας ἐπιπίπτει χωρίοις τε καὶ κώμας πλησίον Ἀμιδῆς γενόμενος. εἶτα διὰ τῆς Ἀρζανγηγῆς εἰσβαλὼν ἐχώρει εἰς τὰ οἴκοι (dē Boor 142,6—22).

ჰორმიზდას გამეფება ირანში

Περιβαλλόμενος γοῦν ὁ Ὀρμισδᾶς τὸ τῶν τυράνων διὰ δῆμα περιαιτίζεται τε καὶ ἀντιδίδεται καὶ περιχειρεῖ τὸ εἰσπύριον, τὰ τῆς ἀναρρήσεως σήμαντρα ἀποστέλλειν ὥσπερ εὐκ ἀξίων Τιβερίῳ τῷ αὐτοκράτορι. ὁ μὲν εὖν αὐτοκράτωρ ἀποκηρυκεύεται πρὸς Ὀρμισδᾶν τὸν πόλεμον τὴν εἰρηγήν ἐν ἴσῃ μοίρᾳ ἑκατέρωθεν γενέσθαι ἐξαιτούμενος. ὁ δ' ἐπὶ τῆς πρεσβείας καταγαυρούμενος ἡξίου φορολογεῖσθαι εἰς τὸ φανερόν. τὸς Ῥωμαίους, Ἀρμενίους τε καὶ Ἰβηρας ἐν ὑπηκόοις τελεῖν, Ῥωμαίων τοῦτο παρεχομένων αὐτῷ,

გურა, ხოლო ტამხოსრომ, რომელიც წინამძღოლობდა სპარსულ ჯარებს არმენიაში¹ და რომელმაც შეატყო, რომ მაშინ შეკრებილი რომაელთა ჯარები ბევრად უფრო მეტნი იყვნენ, ვიდრე მისი საკუთარი ჯარები, დასტოვა არმენია, გვერდი აუარა რომაელთა ციხეს კითარიზონს და ამიღის მახლობლად დაუწყო განადგურება სოფლებსა და დაბეებს. შემდეგ შეიჭრა არზანენში და გაბრუნდა შინისაკენ².

III 17. სამეფო გვირგვინი რომ დაიდგა ჰორმიზდამ³, მან ძალიან გაიდგა თავს, არაფრად მიიჩნია მიღებული წესი და არ გაუფხანა კისარს ვახვზიერ ასჯის მაუწყებელი სიგელი: ეს მოასწავებდა თვითმპყრობელ ტიბერისადმი უპატიო მოპყრობას. თვითმპყრობელმა ომი გამოუცხადა ჰორმიზდას და მოსთხოვა მას, რომ ზავი ორივე მხარისათვის თანაბარ პირობებში ყოფილიყო დაცული; იმან კი ელჩები თავხედად მიიღო და აშკარად მოითხოვა — რომაელებს ხარკი ეხადათ, არმენიელები და იბერიელები ქვეშევრდომებად ჰყო-

1) ἡμφίεστο - V, ἡφιέτο vulg. უკანასკნელი ვარიანტი სრულიად იცვლება მთელი წინადადების მნიშვნელობა: «გადადგა სპარსული ჯარის წინამძღოლის თანამდებობიდან»).

2) ეს მოთხოვნა, ისევე როგორც წინა და მომდევნო თავში მოთხოვნილი ამბები, თეოფილაქტეს ამოღებული აქვს მენანდრეს „ისტორიიდან“. (შდ. გეორგიკა III, 249).

3) ჰორმიზდა VI მეფობდა 579—590 წლებში.

τό τε Δάρως μὴν ἐπιζητεῖσθαι λοιπὸν ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, καίτοι Χοσρόου τοῦ πατρὸς ἐπὶ τῆς βουληθέντος τὰς διαλλαγὰς ἀντιδοῦναι τῷ Καίσαρι, τό τε Δάρως οὐκ ἀπαξίωσαντος ἀποκαταστήσαι τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ (de Boor 145,8—21).

ლოლა—რომაელებს უნდა დაეთმოს ეს მისთვის—, დარაც ამიერიდან კეისარს აღარ უნდა ეძია, თუმცა მისმა მამამ ხოსრომ სურვილი გამოსთქვა თანასწორ პირობებში დაზავებოდა კეისარს და არც რომაელთა სახელმწიფოსათვის დარას გადაცემაზე ამბობდა უარს¹.

ბარამის დამარცხება სვანეთში

‘Ο μὲν οὖν Βαρᾶμι ἐσβαλὼν ἄμα Χοσρόῃ, τῷ Περσῶν βασιλεῖ τῷ πρεσβύτῃ καὶ εἰς τὰς Ἀρμενίας αὐτάς, καὶ κατὰ τοὺς πολέμους ἐπιφανέστατος γεγωνῶς, στρατηγὸς [οὐ] μετ’ οὐ πολὺ καὶ τῷ Περσικοῦ χειροτονεῖται ἀλλορίσματος. οὕτω δὲ κατ’ ὀλίγον ἐξαιρούσης τῆς τύχης αὐτόν, ὡς καὶ θαυριβεδούμ τῆς βασιλικῆς ἀναδειξαί ἐστίας (ὄν δὲ κουργαλάτην Ῥωμαῖοι κατονομάζουσιν), ἐς μέγα ἀπονοίας ἐλήλακεν, καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ Τούρκων νίκης μεγάλα καὶ ἀκάθικτα πνέων τὰ τῆς τυραγνίδος ἄδίνει κυήματα. ὁ μὲν οὖν ὡσπερ σπινθῆρα ἐν σποδιᾷ τῇ τῷ βασιλέως Ὀρμίδου ἀποκρύπτει τῆς λύπης. ὑπόμειψεν, τὸ δὲ πληθὺς ἐξέμηγε φεγάκη συσκευα-

III 18. ბარამი² სპარსელთა მეფესთან, ხოსრო უფროსთან ერთად შეიჭრა თვით არმენიებშიაც და საომარ საქმეებშიც გამოჩენილი კაცი შეიქმნა; ცოტახნის შემდეგ კიდევ დაინიშნა სპარსული ჯარის სარდლად. ბედმა იმდენად წამოსწია ის თანდათან წინ, რომ ის სამეფო სახლის დარიგბედში შეიქმნა (ეს ის თანამდებობაა, რომაელები რომ კუროპალატობას უწოდებენ) და ასეთი აღმოჩნდით გათამამებული დიდს უგუნურებაში ჩავარდა: თურქებზე მოპოებული გამარჯვებით უზომოდ გათამამებულს ბატონობის სურვილები აღეძრა. როგორც ნაკვერჩხალს ნაცარში, ისე იმაღავს გულში ჰორმიზდას გაწბილების განზრახვას: მან ააფორიაქა

1) ეს მოთხრობა შეადარე მე ნ ა ნ დ რ ე ს „ისტორიაში“ მოცემულ ცნობებს (გეორგიკა III. 250—251).

2) ამის წინ მოყვანილია მოკლე ბიოგრაფია ბარამისა, სახელდობრ რომ ის მიორანის (მიპრანის) სახლისა იყო, არსაკიდების გვარიდან და რომ ის ხოსრო მეფის დაახლოებული პირი იყო.—ამ მე-18 თავით ამთავრებს თეოფილაქტე თავის „ჟიკან დახეულ სიტყვას“ და IV წიგნიდან განაგრძობს მოთხრობას ბარამის გადადგომის შედეგების შესახებ.

σάμενος ἄς οἶα δὴ κατὰ τοῦ ἑπλι-
 τικοῦ τοῦ Περσῶν χαλεπαίνοντος
 βασιλέως καὶ προσαπειλοῦντος καὶ
 φόνον τοῖς Βαβυλωνίαις στρατεύ-
 μασι διὰ τὰ περὶ τῆς Σουανίας
 τῆς συμπλοκῆς ἀτυχήματα. προσ-

ჯარი ტყუილების მოგონებით,
 თითქოს მეფე ჯავრობდა სპარსელ-
 თა ჯარზე და სიკვდილით ემუქ-
 რებოდა ბაბილონურ ჯარებს იმ
 დამარცხებათა გამო, რომლებიც
 შეემთხვათ მათ ს ვ ა ნ ე თ შ ი¹. რასა-

1) აქ და III 6—7 თავებში თეოფილაქტე ეხება სვანეთის გარშემო-
 ბიზანტიელებსა და ირანელებს შორის არსებული დავის საკითხისათვის მნიშვნე-
 ლოვან ეპიზოდს: მავრიკი კეისრის მეფობის მერვე წელს (589/590 წ.), როდესაც
 ირანელმა სარდალმა ბარამმა თურქებზე ბრწყინვალედ გაიმარჯვა და დიდძალი
 სიმდიდრე იგდო ხელთ, მან «სვანეთის წინააღმდეგ აღმართა მახვილი. სვანეთისა-
 თვის—და აგრეთვე ბიზანტიისათვის—ეს მოულოდნელი ყოფილა; ამ დროს სვანეთში
 —და საერთოდ ლაზეთში—ბიზანტიას აღარ ჰყოლია საგანგებო სტრატეგოსი და
 არც საკმაო რაოდენობა ჯარისა მდგარა იქ. ამის მიზეზი ის ყოფილა, რომ ამ
 დროს ბიზანტიასა და ირანს შორის წარმოებული საომარი ოპერაციების ცენტრი
 ლაზეთში კი არ იყო, არამედ აღმოსავლეთში, არხანენის მიდამოებში; თეოფი-
 ლ ა ქ ტ ე ხომ ჯერ კიდევ III 4 თავში სწერდა: «ფუზისის წყალსაც აღარ ამღვ-
 რევდა სისხლი; მისი მშვიდობიანი მდინარება სიწყნარის ბრწყინვალეობით რწყავ-
 და კოლხეთს და მიდიელ მოსახლეს არსად არ აჭაჭანებდაო». და რადგან ბიზან-
 ტიის მთავრობის ყურადღება VI საუკუნის 80-იან წლებში აღმოსავლეთის (არ-
 ხანენის) ფრონტებს ჰქონდა მიქცეული, ამიტომ მთავრობა აღარ აბანდებდა ჯა-
 რებს ლაზეთში: «სვანეთი... ყურისმგდებელ სტრატეგოსს მოკლებული იყო, ვი-
 ნაიდან კოლხიკე უსარდლო იყო და მომვლელისაგან ობლად შთენილი, რადგან ამ
 დროს აღმოსავლეთში იყო ომი გაჩაღებული» (III, 6; ზემოთ გვ. 21). ჩანს, სვა-
 ნეთის საკითხი, რომელიც 562 წლის საზავო მოლაპარაკების დროს გადაუწყვე-
 ტელი დარჩა და შემდეგაც, იუსტინე II-ის დროს, არა ერთხელ დასმულა მოდავეთა
 შორის (იხ. გეორგიკა III, 213—233), უკვე ფაქტიურად გადაწყვეტილი ყოფილა.
 თუმცა ამის შესახებ ბიზანტიური წყაროები აოაფერს გვეუბნებიან, მაგრამ თეო-
 ფ ი ლ ა ქ ტ ე ს მითითება III 6 თავში, რომ სვანეთი «ყურისმგდებელ სტრატე-
 გოსს მოკლებული იყო» დაკავშირებით იმ ცნობასთან, რომ ამ დროს საზოგა-
 დოდ ლაზეთიც უსარდლო ყოფილა, ნათელჰყოფს, რომ სვანეთი ამ დროს ირანე-
 ლების ხელში არ ყოფილა. ამასვე ადასტურებს, რასაკვირველია, ის გარემოებაც,
 რომ 590 წელს ირანელები ბარამის მეთაურობით ილაშქრებენ სვანეთის წი-
 ნააღმდეგ. რომ ამ დროს სვანეთი ხელმეორედ ყოფილა დაპყრობილი ბიზანტიე-
 ლების მიერ, ამას საბოლოოდ ამტკიცებს ი თ ა ნ ე ბ ი კ ლ ა რ ე ლ ი ს „ქრონი-
 კ ა“ (იხ. ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი და ი. ბ ე რ ა ძ ე, სვანეთის ხელმეორე აღება
 ბიზანტიელების მიერ: „ტფილისის უნივერსიტეტის შრომები“ ტ. VII, ტფ. 1938).

საყურადღებოა ის გარემოება, რომ თეოფილაქტეს ცნობაში სვანეთის
 წინააღმდეგ ირანელების ლაშქრობა მოხსენებულია თურქების წინააღმდეგ ლაშ-
 ქრობასთან დაკავშირებით: «როდესაც თურქთა შესახები საქმეები მას უკვე აღარ
 აწუხებდა, სვანეთის წინააღმდეგ აღმართა მახვილი»; «თურქთა წინააღმდეგ
 ბრძოლაში სახელგანთქმული ბარამი სვანეთს მიმართავს» (იხ. ზემოთ გვ. 22).
 თეოფანე უ ა მ თ ა ა ღ მ წ ე რ ე ლ ი ც, რომელიც ამავე ამბებს აღწერს 588

εφέρετο δὲ καὶ ἐπίπλαστα τοῦ
 Ὁρμίνδου προεσάγματ' ἀποκο-
 λοβῶντα τὰ κατὰ τὸ εἰωθὲς τοῖς
 συντάγμασι [τῶν] ὑπὸ τῶν βασι-
 λικῶν πρυστανεῶν διανεμόμενα.
 κἀντεῖθεν παραδριμύττεται ἢ
 πᾶσα πλῆθ'· καὶ ἐξ ἀνάστατον
 ἀπροσεξίαν ἐχώρησεν (de Boor
 148,20—149,12).

წლის ქვეშ (მავრიკის მეფობის მეექვსე წელს), აკავშირებს ამ ორ ლაშქრობას: მისი თხრობით ისე გამოდის, რომ ძირითადი ამ ორი ლაშქრობიდან სვანეთის წინააღმდეგ ლაშქრობა იყო: «სპარსელთა მეფემ ჰორმიზდამ სარდლად ბარამი დანიშნა და დიდძალი ჯარით სვანეთის წინააღმდეგ გაგზავნა. ბარამი მოულოდნელად დაეცა სვანეთს, მის შემდეგ რაც თურქები სპარსელების მიერ იქმნენ დამარცხებული» (Theoph. Chr. ed. de Boor, 262; იხ. ქვემოთ გვ. 80 შმდ.). შემთხვევითია თუ არა ამ ორი ლაშქრობის დაკავშირება ერთმანეთთან? ჩვენ ვფიქრობთ, რომ არა: ისინი დაკავშირებული არიან ერთმანეთთან იმდენად, რამდენადაც სვანეთის საკითხი, როგორც ეს ჩვენ მიერ უკვე მითითებული იყო (გეორგიკა III, 203—208), დაკავშირებულია ჩრდილოეთიდან (და, მაშასადამე, თურქთა ქვეყნიდანაც) ლაზეთში გადმოსავალი გზის საკითხთან.

სვანეთის წინააღმდეგ ირანელთა ლაშქრობის ამბავი, როგორც ეს აქამდე იყო ჩვენ მიერ მოთხრობილი თეოფილაქტეს და თეოფანეს ცნობათა საფუძველზე, თითქოს არავითარ გაუგებრობას არ შეიცავს. სამაგიეროდ, გაუგებრობას იწვევს იმავე ისტორიკოსთა მომდევნო თხრობა. თეოფილაქტეს მოთხრობით ბარამი ხელთ იგდებს სვანეთში დიდძალ ნადავლს და ბანაკდება მდინარე არაქსზე; ბიზანტიელების მიერ ლაზეთის სტრატეგოსად დანიშნული რომანოზი მიდის ლაზეთში, უთანხმდება ადგილობრივ მმართველებს და ბანაკდება ალბანიის წინააღმდეგ; ბარამმა უკან დაიხია, ბიზანტიისა და ირანის ჯარები, ე. ი. რომანოზი და ბარამი, ერთმანეთს ხვდებიან ალბანიის დაბლობში, მდინარე არაქსის ერთ-ერთი შტოს ნაპირებთან; აქ გამართულ ბრძოლაში ირანელები სასტიკად დამარცხდნენ. ეს დამარცხება იწყინა ირანის მეფემ ჰორმიზდამ და პატივი აჰყარა ბარამს, რომელმაც ამის შემდეგ აჯანყება მოაწყო ჰორმიზდას წინააღმდეგ. რა კავშირი აქვს ერთმანეთთან სვანეთის წინააღმდეგ მოწყობილ ლაშქრობას და მდინარე არაქსის სანაპიროებზე, ალბანიის დაბლობში, დაბანაკებას? კიდევ უფრო ნათლად ჩანს ამ კითხვის დასმის საჭიროება თეოფანეს მოთხრობიდან: «რომანოზი მივიდა ლაზეთში და, მდინარე ფახისზე რომ იყო, ალბანიის წინააღმდეგ დაბანაკდა» (ed. de Boor 262, 23—24: .. καὶ εἰς τὸν Φάσιδα γενόμενος ποταμὸν ἐπὶ τῇ Ἀλβανίᾳ στρατοπεδεύεται). ცხადია, ფახისის ნაპირებზე ყოფნით ალბანიის წინააღმდეგ ლაშქრობა შეუსაბამობას წარმოადგენს. ეს შეუსაბამობა მოთხრობის პირველ ნაწილსა და მეორე ნაწილს შორის უგრძვნია თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ ზოგიერთ გადამწერს და ამით აიხსნება ის, რომ ზოგიერთი გადამწერი პირველ ნაწილში ნაცვლად Σουα-νია-სი იძლევა Σουμανია ან Σοβანია, ხოლო სხვები მოთხრობის მეორე ნაწილში

კაკასიის მთები

Καὶ οὕτω τῆς βασιλείας ἐκπε-
πτακῶς τὴν Κτησιφῶντά τε κα-
ταλιπὼν καὶ τὸν Τίγριν διασηξά-
μενος ποταμὸν διηπόρειτο ὁ τι
καὶ δράσειεν, τῶν μὲν πρὸς τὸ
Σχυθικὸν τὸ ἔθρον, οὖς Τούρκους
λέγειν εἰώθαμεν, γενέσθαι εἰση-

IV 10. ასე წაერთვა ხოსროს
სამეფო ძალაუფლება; მან დასტო-
ვა ქტეზიფონტი და გადავიდა
მდინარე ტიგროსზე; დიდ გაქი-
რებაში ჩავარდნილმა არ იცოდა
რა ექნა: ერთნი ურჩევდნენ აღმო-
სავლეთ სკვითეთს შეათარე თავიო,

„*Ασράξου*-ის ნაცვლად ჰკითხულობენ *’Ασράξω* ან *’Αλβανία*-ს ნაცვლად *Αλκασία*
(ეს ვარიანტები იხ. ამავე წიგნში, ქვემოთ გვ. 80 შმდდ.). რასაკვირველია,
მეტი წილი ამ ვარიანტებისა პალეოგრაფიულ ნიადაგზე აიხსნება ან ფონე-
ტიკური სხვაობის ნიმუშს იძლევა, მაგრამ თავისთავად საგულისხმოა, რომ
გადამწერნი განსხვავებული სახელწოდების მქონე გეოგრაფიულ ადგილებს
ასახელებენ.

ჩვენის აზრით ამ შეუსაბამობის საკითხი ასე უნდა გადაწყდეს: 590 წლის
(თეოფანეთი 588 წლის) თარიღით მოთხრობილი ამბავი ეხება სვანეთის გარშემო
არსებულ ბრძოლას ირანელთა სარდალ ბარამსა და ბიზანტიელ სტრატეგოს რო-
მანოზს შორის; ორივე მხრით დიდძალი ჯარი იქმნა შეგროვებულნი; კერძოდ,
ბიზანტიის ჯარი იმდენად მრავალრიცხოვანი იყო, რომ როდესაც რომანოზმა
ბრძოლის წინ ჯარი დაათვალიერა და კარგი მებრძოლნი გამოაცალკევა სუსტე-
რისაგან, პირველთა რაოდენობა 10,000 კაცს აღწევდა (იხ. ზემოთ, გვ. 25). ბრძო-
ლა გაშმაგებული იყო. ხოლო თუ რა სტრატეგიულ პუნქტებში წარმოებდა ეს
ბრძოლა, ჩვენ არ ვიცით; σვით იმ წყაროში, რომელიც ხელთ ჰქონია თეოფი-
ლაქტეს (მასთან ერთად თეოფინესაც, რომელიც თეოფილაქტეს მისდევს), ამ
პუნქტების სახელები არეული ყოფილა; აღრგვა შეიძლებოდა წარმოშობილიყო
სხვა ბრძოლის (სახელდობრ, ალბანიაში ირანელთა მიერ წარმოებული ერთ-ერთი
ბრძოლის) აღწერის გამოყენების საფუძველზე (ძალაუუნებურად გვაგონდება ირაკ-
ლი კვისრის დროს ალბანიაში წარმოებული ლაშქრობა, რომლის აღწერილობა,
მოცემული თეოფანეს მიერ 622/3 წლის ქვეშ [ed. de Boor 306—310,
იხ. ამავე წიგნში ქვემოთ გვ. 82 შმდდ.], ძალიან ჰგავს თეოფილაქტეს მიერ 590
წლის ლაშქრობისათვის მოცემულ აღწერილობას); ხოლო თეოფილაქტეს მიერ,
III 7 თავის ბოლოში (და მისგან მომდინარე თეოფანესთანაც, ed. de Boor 263
14—16) მოხსენებული დამარცხება ირანელებისა ეხება არა, სადღაც ალბანიაში,
წარმოებულ ბრძოლას, არამედ სვანეთის გარშემო ბრძოლას. სხვა ადგილას,
III 28 თავში, თეოფილაქტე ხომ აღნიშნავს, რომ ჰორმიზდა უწყრებოდა ბარამს
სვანეთში (და არა ალბანიის დაბლობში) შემთხვეული დამარცხების გამო: «მეფე
ჯავრობდა სპარსელთა ჯარზე და სიკვდილით ემუქრებოდა ბაბილონურ ჯარებს
იმ დამარცხებათა გამო, რომლებიც შემთხვით მათ სვანეთში» (იხ. ზემოთ,
გვ. 33); ხოლო თუ ჩვენ III 6—7 თავებში აღწერილ ბრძოლას და მის მო-
მდევნო დამარცხებას ვიგულისხმებთ არა სვანეთში არამედ ალბანიაში, მაშინ
ჭაუგებარი დარჩება იმავე ავტორის ეგზომ მნიშვნელოვანი დასკვნა III 18

γησαμένων αὐτῶ, τῶν δ' ἐν τοῖς
Καυκασίοις ἢ Ἀτραπαϊκοῖς¹ δια-
σώζεσθαι ὄρεσιν (de Boor 167,
8—13).

სხვები კიდევ კავკასიის ანუ
ატრაპაიკულ¹ მთებში ურჩევ-
დნენ გამგზავრებას.

ფოკას ტირანობა

Ὁ δὲ τύραννος (πρὸς γὰρ τὸν
λόγον ἐπάνειμι) καταμειψοσθεις
τοῖς ἀσεβήμασι πρὸς ἑτέρους ἐκ-
βακχεύεται φόνους, καὶ τὸν ἀδελ-
φὸν τοῦ Μαυρικίου τὸν ἑαυτεῦ
στρατηγὸν ἀποτέμνει τῷ ξίφει.
ἀναιρεῖται τε καὶ Κομεντίολος
ἐκεῖνος, ὃν πολλάκις ὁ λόγος
στρατηγὸν τῆς Ἑβρώπης ἀνέδει-
ξεν, ναὶ δὴ καὶ ὁ Γεώργιος, ὁ
τοῦ Φιλιππικοῦ ὑποστράτηγος,
ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ Πραϊσεντίνος ὁ
τὰς τοῦ Πέτρου πεπιστευμένος
φροντίδας, ὃν δομέστικον εἰώθα-
σιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀποκαλεῖν. ὁ μὲν
οὖν Θεοδόσιος ἀναζεύξας, ὁ Μαυ-
ρικίου παῖς τοῦ αὐτοκράτορος, εἰς
τὸν ναὸν καταφεύγει Ἀυτονόμου
τοῦ μάρτυρος. ἀκηχοῶς τείνου
τοῦτο ὁ τύραννος τὸν Ἀλέξανδ-
ρον πέπομφεν ἀποσφάξαι τὸν
παιδᾶ. τοιγαροῦν ὁ Ἀλέξανδρος
ἀναιρεῖ Θεοδόσιον, τὸν τε λεγό-
μενον παρὰ τῷ πλήθει Δάρδον

VIII 13. დაუბრუნდეთ ისევ
ჩვენ თხრობას: როდესაც ტირანი
დათვრა თავისი უწმინდური საქ-
მეებით, სხვებისკენ მიმართა მკვლე-
ლობის ჟინი: მახვილით მოჰკვეთა
თავი მავრიკის ძმას, თავის სტრა-
ტეგოსს; მოკლულ იქმნა აგრეთვე
ის კომენტიოლე, რომელიც ამ
მოთხრობაში ხშირად არის მოხ-
სენებული როგორც ევროპის
სტრატეგოსი; აგრეთვე გიორგიც,
ფილიპიკეს ჰიპოსტრატეგოსი; გარ-
და ამისა პრეზენტინე, პეტრეს
აზრების მესაიდუმლე, — ამ თანამ-
დებობის პირს რომაელები ჩვეუ-
ლებრივ დომესტიკს ეძახიან.
თვითმკვრობელ მავრიკის ვაჟი
თეოდოსი, რომელიც რამდენიმე
დაბრუნებულიყო, მოწამე ავტონო-
მეს ტაძარში შევარდა დასამალა-
ვად. ეს რომ შეიტყო ტირანმა,
ალექსანდრე გაგზავნა ყმაწვილის
მოსაკლავად. ალექსანდრემაც მოკ-
ლა თეოდოსი, და აგრეთვე კონს-

თავში.—590 წელს სვანეთის დასაცავად ლაზეთში რომანოზის ხელმძღვანელობით
შეგროვებული ჯარი, რასაკვირველია იდგომებოდა ლაზეთის სტრატეგიულ პუნ-
ქტებში, მათ შორის განსაკუთრებით არქეოპოლისის ციხეში. ამის საბუთს
წარმოადგენს ის 23 თქროს სელიდი, რომლებიც იქმნა ნაპოვნი 1931 წელს არ-
ქეოპოლისის (ნაქალაქევის) ერთ-ერთ კოშკში იქ წარმოებული არქეოლოგიური
გათხრების დროს (ეს განხი იხანება საქართველოს მუზეუმის ნუმისმატიკურ
განყოფილებაში).

1) Ἀτραπαϊκοῖς V, Ἀτραποικοῖς vulg., იქნებ უნდოდეს Ἀτροπαϊκοῖς.

εις τοὺς λεγομένους Διαδρόμους μεταγαγὼν διαφθεῖρει τῷ ξίφει, λόγος δὲ ὑπὸ τινων τὸν Ἀλέξανδρον ὑπὸ Γερμανοῦ χρηματίσασθαι φειδοῖ τῶν κινδύνων. διὰ τοῦτο ἀποσχέσθαι φασὶ τὸν Ἀλέξανδρον τῆς Θεοδοσίου φθορᾶς, ἕτερον δὲ προσεικότα αὐτῷ ἀνελεῖν, καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν Θεοδοσίον τὸν παράδοξον τοῦτον κίνδυνον πεφευγῶτα τῆς ἐφ᾽ αὐτὸν ἀμείψαι πολλούς, εἶτα ἐς ὕστερον πρὸς τῆ Κολχίδι γενέσθαι, μετὰ τοῦτο πρὸς τὰς ἐρήμους τῶν βαρβάρων μεταχωρήσαντος, μαλακισθέντα τὸ σῶμα καταστρέψαι τὸν βίον (de B o r 308, 28 — 309, 20).

ვანგინი, ხალხში ლარდისად წოდებული, მიატრია ეგრეთწოდებულ „დიადრომოსში“ და მახვილით მოკლა. ზოგიერთები ამბობენ, რომ ალექსანდრეს გერმანემ მოაგონა საფრთხისაგან გადაარჩენა. ამიტომ, ამბობენ, ალექსანდრემ თეოდოსი კი არ მოკლა, არამედ ვინღაც მსგავსი, ხოლო თვით თეოდოსი მოულოდნელად ხიფათს გადაარჩენილი აღმოსავლეთში წავიდა და მრავალი ადგილი გამოიკვალა, ბოლოს კოლხიდაში მივიდა; ამის შემდეგ კი ბარბაროსთა უღაბნობებში გადავიდა, და მის დაუძლურებულ სხეულს ასე მოელო ბოლო.

თეოდოსი განგრელი

თეოდოსი, იერუსალიმელი მონაზონი, VII საუკუნის მოღვაწეა. ის დაბადებულია განგრაში (Γάγγρα — ქალაქი პაფლაგონიაში, ახლანდელი Kanqy); აქტიურ მონაწილეობას ღებულობდა ბიზანტიის მთავრობის მიერ დევნილ, მონოთელიტების წინააღმდეგ მებრძოლთა დაცვაში. მის სახელთან დაკავშირებულია მაქსიმე „აღმსარებლის“ ცხოვრების უკანასკნელი წლების შესახებ ცნობების შემცველი თხზულების (ანასტასი აპოკრისიარის წერილის) გამოქვეყნება და აგრეთვე საკუთარი, 668/669 წლით დათარიღებული, მოგონების დაწერა იმავე მაქსიმეს შესახებ.

მაქსიმე „აღმსარებელი“ ცნობილია ისტორიაში, როგორც მთავარი მოწინააღმდეგე მონოთელიტებისა (და აგრეთვე მონოფიზიტებისა). მისი ცხოვრების აღმწერთა გადმოცემით 662 წელს ის გაუძევებიათ ბიზანტიიდან და ანასტასი აპოკრისიარისთან და ანასტასი მონაზონთან ერთად გადაუსახლებიათ ლაზეთში, სადაც ის გარდაცვლილა იმავე წლის 13 აგვისტოს. ანასტასი აპოკრისიარის, თავისი გარდაცვალების ცოტა ხნის წინ, წერილი მიუწერია თეოდოსი განგრელისათვის; ამ წერილში მას დაწვრილებით აღუწერია მაქსიმეს და მის თანამგზავრთა თავგადასავალი. ანასტასის წერილი თეოდოსის გამოუქვეყნებია სხვა მასალასთან ერთად და საკუთარი მოგონებებიც დაურთავს ზედ (А. Бриллиантов, О месте кончины и погребения Максима Исповедника: ХВ VI [1917], 7; O. Bardenhewer, Geschichte der altkirchlichen Literatur, Bd. V [Freiburg i/Br. 1932], გვ. 28—29 და 35). ანასტასის ეს წერილი დაცულია ლათინურ თარგმანში, რომელიც შესრულებულია IX საუკუნეში ანასტასი ბიბლიოთეკარის მიერ (Migne, PGr 90, 173 შმდდ.); ბერძნულად კი მოღწეულია მხოლოდ ერთი ნაწილი, რომელიც როგორც ეს ჩანს ა. ბრილიანტოვის მითითებიდან (I. c. 8), დაუბეჭდავს С. Епифанович-ს 1915 წელს¹. ხოლო რუსულად უთარგმნია — ზოგგან პარალელური ბერძნული ტექსტის დართვით — მ. მურეტოვს (М. Д. Мурет-

¹) ს. ეპიფანოვიჩის (E) შრომა დაბეჭდილ წიგნთა კატალოგებში რსად ჩანს; ის იბეჭდებოდა ომის წლებში და იქნებ არც კი გამოსულა.

Тов, Максима Исповедника житие: Перевод, издание и примечания: *БВ* 1913 და 1914 წლებსა).

ანასტასის წერილის ნაწყვეტები დატულია აგრეთვე მაქსიმეს „ცხოვრების“ ქართულ თარგმანში (გამოცემულია პროფ. კ. კეკელიძის მიერ [Keimena I, 60—103], რომელმაც აგრეთვე ცალკე გამოკვლევა უძღვნა ამ საკითხს—Сведения грузинских источников о Максиме Исповеднике: „Труды Киевской Д. Академии“, 1912).

რაც შეეხება თვით თეოდოსი განგრელის მოგონებებს, ის ბერძნულად დატულია X საუკ. ხელთნაწერში Vaticanus gr. 1671, გამოქვეყნებული კი იყო ბოლო დრომდე მხოლოდ მისი ლათინური თარგმანი, მოთავსებული Migne, PGr 90,193—202 (Scholium sive Hypomnesticum...), და მ. მურეტოვის მიერ შესრულებული რუსული თარგმანი (*БВ*, 1914, февраль). გარდა ამისა ცნობილი იყო, რომ ს. ეპიფანოვიჩს თავის გამოუქვეყნებელ წიგნში გამოცემული ჰქონდა აგრეთვე თეოდოსის „მოგონებებიც“ (А. Бриллиантов, 8).

1935 წელს Robert Devresse-მა გამოაქვეყნა ამ ძეგლის ბერძნული ტექსტი სათაურით Ἱστορία συντομος [περιέχουσα] τὰ κατὰ τὸν μαχάριον Μαρτίνου γέγοντα πάπαν Ῥώμης καὶ τὸν ὄντιν Μάξιμον καὶ τὸν σὺν αὐτῷ (*Analecta Bollandiana* 53 [1935], p. 66—80); ტექსტს მან წარუმიძღვარა გამოკვლევა (იქვე, p. 49—66), რომელშიაც ის ამტკიცებს, რომ ამ ძეგლის ავტორია არა თეოდოსი განგრელი, არამედ მისი ძმა თეოდორე სპუდეოსი (Σπουδαῖος), რომელსაც მიწერ-მოწერა ჰქონდა მონოთელიტთა შიერ დევნილ პაპა მარტინესთან და აგრეთვე ანასტასი აპოკრისიარისთან¹. Devresse-ის ეს დასკვნა გაიზიარა A. Ehrhard-მა (*BZ* 35,474).

ვებჭდავთ ტექსტებსა და თარგმანს Devresse-ის, Migne-ისა და მ. მურეტოვის გამოცემათა მიხედვით².

1) ჯერ კიდევ P. Peeters-ი მიუთითებდა 1933 წელს: „Le narrateur, qui parle en son propre nom et au nom de son frère Théodore, est un certain Théodore que l'on a identifié à Théodore de Gangres, le correspondant de S. Martin et d' Anastase l'apocrisiaire“ (*An. Boll.* 51, 241-242).

2) მ. მურეტოვის გამოცემული აქვს ტექსტი შემდეგი ხელთნაწერებისა და გამოცემების მიხედვით: *A*—მოსკოვის სინოდ. ბიბლ. ხელთნაწერი 1022 წლისა, № 308; *B*—იმავე ბიბლიოთეკის ხელთნაწერი XII-XIII და XV საუკ., № 391 *C*—Combefis-ის მიერ გამოცემული ტექსტები; *P*—ბერძნული „ცხოვრების“ ლათინური თარგმანი Pontanus-ისა; *S*—cod. ducis Sabaudiae, რომლის ციტატები მოყვანილია AASS-ში; *M*—მორინის მიერ ვატიკანის სამი ხელთნაწერის მიხედვით შესრულებული ლათინური თარგმანი; *D*—სლავურად გადამუშავებული „ცხოვრება“.

ანასტასი აპოკრიფის წერილიდან

მაქსიმეს გადასახლება ლაზეთში

მაშინ მსაჯულებმა¹ შემდეგი განაჩენი გამოიტანეს მათ წინა-აღმდეგ; ვინაიდან ამ სინოდმა ჩვენი ჭეშმარიტი ღმერთის, ყოვლის შემძლე ქრისტეს დახმარებით კანონიკურად განსაზღვრა თქვენ წინააღმდეგ—მაქსიმე, ანასტასი და ანასტასი—ის, რაც საჭიროა..., უმაღლესი სასჯელისათვის გადაგცემთ მსაჯულს (ი. ი. ღმერთს) და ამით შეეასრულებთ (ხ. ლ. შიფასისგებთ) კანონთა ზუსტ დაცვას, რადგან სიცოცხლეს გიტოვებთ თქვენ,—და ვუბრძანებთ ბრწყინვალე ეპარქოზს², რომელიც აქ არის ჩვენთან ერთად, ახლავე წაგიყვანოთ თქვენ ქალაქის პრეტორიუმში, გგვემოთ ზურგზე შოლტების დარტყმით, ხოლო ღმერთის შემცოდე ენები შიგნიდანვე დაგაჭრათ, შემდეგ მახვილით მოგკვეთოთ მრუდე მარჯვენენი, თქვენს ღმერთისმგმობელ გონებას რომ ემსახურებიან, ამ ბილწ ასოთა მოკვეთის შემდეგ მოგატარონ ამ სამეფო ქალაქის თორმეტივე უბანი და გაგზავნოთ თქვენ სამუდამო სატუსალოდ, ისიც მუდმივი ყარაულობის ქვეშ, ლაზიკის ქვეყანაში (ἐν τῆς Λαζიკῆς τόπῳ Α), რომ მთელი თქვენი სიცოცხლე ივაგლახოთ თქვენი ღმერთისმგმობელი შეცდომების გამო და რომ თქვენ მიერ ჩვენთვის მოაზრებული კრულვა თქვენ თავსვე დაატყდეს (BB, 1913 октябрь, გვ. 146—147).

1) ამის წინ „მაქსიმეს ცხოვრებაში“ მოთხრობილია მაქსიმეს და მის თანამოაზრეთა დევნის ისტორია: მაქსიმეს მოღვაწეობა კართაგენში⁶⁴⁵ წლის მახლობელ ხანებში (აქ წარმოებული ბრძოლა მაქსიმესა და მონოთელიტებს შორის); მისი გადასვლა რომში (აქ მისი გავლენით პაპა მარტინეს მიერ 649 წელს მოწვეული ლატერანის სინოდი და მონოთელიტთა შეჩვენება); მისი დატყვევება რომში 653 წელს და კონსტანტინეპოლში გადაყვანა (აქ მისი გასამართლება 655 წელს და თრაკიის ბიზიაში გადასახლება); ახალი პროცესი ბიზიაში 656 წელს და მაქსიმეს გადასახლება პერბერისში; უკანასკნელ, მაქსიმეს და მის მოწაფეთა კვლავ კონსტანტინეპოლში დაბრუნება 662 წელს და სინოდის წინაშე მათი გასამართლება.

²) აქაც და ქვეითაც *Ἐπαρχος Α.*

³) ქართულს ვერსიაში სწერია: „უბრძანებთ დიდებულსა ეპარქოსსა, რაჲთა წარმოგადგინნეს ქალაქეტობისა მისისა სამშჯავროსა და შოლტითა ზურგი თქუენი უწყალოდ გუემოს, და მერმე ენანი სამთანივე ძირით აღმოკუუთნეს და მარჯუენანი კელნი, მწერალნი გმობათანი, მახვლითა დაგუუთნეს და შემდგომად დაჭრისა ბოროტთა მათ ასოთა თქუენთა განგაქიქნეს ათორმეტთა მათ უბანთა სამეფოთა ამა ქალაქისათა და შემდგომად განქიქებისა მის წარგავლინნეს სამარიდისოსა ექსორიობასა და პყრობილობასა კერძოთა სამეგრელოდესათა“ (Keimena 93,20-26).

Ἐπὶ τούτοις παραλαβὸν αὐ-
τοὺς ὁ ὑπαρχος¹ καὶ κολάσας
ἀπέτεμε² τὰς τε γλώσσας καὶ
τὰς τιμίας χεῖρας αὐτῶν³, περι-
αγαγὼν τε πᾶσαν⁴ τὴν πόλιν,
κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ τυράν-
νου⁵, ἐξώρισεν ἐν τῇ Λαζικῇ τού-
τους⁶ τοὺς ἀληθῶς ὁμολογητὰς
καὶ μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ (BB,
1913 Октябрь, 151—152).

Τότε δὲ ὁ μέγας μάρτυς Μάξιμος
ἐν τῇ ἐξόρῳ ἀπενεχθεὶς, καθῶς
Ἀναστάσιος ὁ πρεσβύτερος καὶ ἀπο-
κρισιάρχος τῆς πρεσβυτέρας Ῥώ-
μης γράφει πρὸς Θεοδοσίον πρε-
σβύτερον, ἐν τῇ ἀγίᾳ πβλ.εὶ δια-
γόντα (BB, 1913 Ноябрь, 161),

„Ἦνίκα κατέλαβον τὴν τῶν
φιλοχρίστων Λαζῶν χώραν,
εὐθὺς διεῖλον αὐτοὺς ἀπ’
ἀλλήλων (αὐτὴν τε τὸν μέγαν
Μάξιμον καὶ τοῦτον τὸν ταῦτα
γράφοντα καὶ τὸν ὁμώνυμόν αὐ-
τοῦ. Τοῦτο δὲ ἐποίησαν)¹ κατ’
ἐπιτροπὴν τοῦ τηνικαῦτα τὸ ἄρ-
χειν λαχόντος αὐτόφ. διαρπά-
σαντες καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα
αὐτοῖς, ὡς μηδὲ τὸ τυχὸν κατα-
λιπεῖν, ὅσα δηλαδὴ πρὸς τὰς

XCIII. მაშინ იპარქოზმა ჩიიბა-
რა ისინი, დასაჯა, მოსჭრა მათ
ენები და პატოოსანი ხელები, და,
როდესაც შემოატარა მთელი ქა-
ლაქი, თანხმად ტირანის განკარ-
გულებისა, ლაზიკეში გააძევა
ეს ქეშმარიტი აღმსარებელნი და
ქრისტესთვის წამებულნი⁷.

XCVI. მაშინვე დიდი მოწამე
მაქსიმე გადასახლებულ იქმნა,
როგორც სწერს ანასტასი, ხუცესი
და აპოკრიზიარო უხუცესი რომი-
სა, თეოდოსი უხუცესს, რომელიც
წმინდა ქალაქში ცხოვრობდა:

XCVII. „როდესაც ისინი⁸ ჩავი-
დნენ ქრისტესმოყვარე ლაზთა ქვე-
ყანაში, მაშინვე დააშორეს ისინი
ერთმანეთს (თვით ის დიდი მაქ-
სიმე, ამ წერილის დამწერი და მისი
სეხნია. ეს ქნეს მათ)⁹ იმ ქვეყნის
მაშინდელი მმართველის განკარ-
გულებით; წაართვეს მათ ყველა-
ფერი, რაც კი ჰქონდათ, ისე რომ
ალარაფერი დარჩათ იმ ნივთიბი-
დან, რომლებიც საჭიროებისათვის
შეიძინეს მათ ქრისტესმოყვარე პი-

1) ἑπαρχος C.— 2) ἔτεμε C.— 3) τὰ μέλη αὐτῶν C.— 4) ὅλην C.— 5) κα-
τὰ... τυράννου გამოტოვებულია C-ში.— 6) αὐτούς C.

7) ქართულ ვერსიაში: «მაშინ გუემნეს უწყალოდ მონანი ივი ღმრთისანი.
და დაჰყუთნეს ენანი და კელნი მათნი, და მოავლნეს ყოველსავე ქალაქსა, ბრძა-
ნებისაებრ მძლავრისა მის, და წარავლინნა ექსტორიობად საამეგრელოსს»
(Keimena 93,31-34).

8) ანასტასი ბიბლიოთეკარის ტექსტში ყველგან პირველი პი-
როთ არის მოთხრობა.

9) დრჩხილებში ჩასმული სიტყვები აქლია ანასტასი ბიბლიოთე-
კარის ტექსტს.

ἀναγκαίᾳς χρείας παρὰ τῶν φι-
λοχρίστων ἐκέκτηντο. Καὶ τὸν
μὲν θεῖον ἐκείνον ἄνδρα, φημί
τὸν ἅγιον Μάξιμον μῆτε εἰς ὑπό-
ζύγιον μῆτε εἰς φορεῖον¹ καθεσ-
θῆναι δυνάμενον διὰ τὸ ἐν ἀσθε-
νεῖᾳ κατακείσθαι, πλέξαντες ἀπὸ
βεργίων ὡσπερ χαλάνδριον² καὶ
ἐν τούτῳ θέντες αὐτόν, βασιτά-
σαντες ἀπήγαγον καὶ ἐνέβλησαν
εἰς κάστρον λεγόμενον Σχισμά-
ριν³, πλησίον διακείμενον τοῦ
ἔθνους τῶν λεγομένων Ἀλανῶν.
Τὸν δὲ κύριον ἀββᾶν Ἀναστάσιον
καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν ταῦτα γρά-
φοντα ἐφ' ἵππον καθίσαντες ἀπή-
γαγον καὶ ἐνέκλεισαν (ἐκείνον μὲν)
εἰς κάστρον λεγόμενον Σκοτό-
ριν⁴, πλησίον τῆς Ἀβασγίας,
τοῦτον δὲ εἰς ἕτερον κάστρον,
Βουκόλους ὄνομα, ἐν τοῖς ὄρισις
τῶν εἰρημένων Ἀλανῶν⁵.

Εἶτα μετ' ὀλίγας ἡμέρας λα-
βόντες αὐτόν καὶ τὸν μακάριον
Ἀναστάσιον ἐκ τῶν εἰρημένων
κάστρων, ἐκείνον μὲν παρέπεμ-

რებისაგან. ის ღვთაებრივი კაცი,
— მე წმიდა მაქსიმეს ვგულისხმობ,
— რომელსაც არც სახედარზე შეჯ-
ღობა შეეძლო, აღარც საკაცზე
დაწოლა, რადგან ლოგინად იყო
ჩავარდნილი, დადევს წნელებისა-
გან მოწნულ ლასტზე და ისე წაი-
ღეს და მოათავსეს ერთ ციხეში,
რომელსაც ეწოდება სქიომარ-
ი და რომელიც მდებარეობს
მახლობლად ალანებად წოდებ-
ული ხალხისა. უფალი ამბა ანას-
ტასი და ამ წერილის დამწერი
შესხეს ციხეებზე და ასე გაამგ-
ზავრეს და ჩაამწყვდიეს: პირ-
ველი — აბასგის მახლობლად
ერთ ციხეში, რომელსაც სკო-
ტორი ეწოდება, ხოლო მეორე —
სხვა ციხეში, ზემოხსენებულ ალან-
თა საზღვრებში რომ მდებარეობს
და ბუკოლუსი რომ ეწოდება.

რამდენიმე დღის შემდეგ ის და-
ნეტარი ანასტასი წაიყვანეს ზემო-
ხსენებული ციხეებიდან: პირველი
გადაგზავნეს ეგრეთწოდებულ სვა-

¹) ლექტიკონ B, lectica MP.

²) grabatum CMP (grabatus ანუ კრავატოს „საწოლი“).

³) ანასტასი ბიძლ.: in castro Schemari vocitato; Σχισμάριον B, Σχισμάριον C, Σχημάριον E (ასწორებს), Schemarium, SP, Schimaris M. მთელი, ამის შემდგომი, ნაწილი BMCPS-ში მოკლედ არის გადმოცემული: მისი მოწაფეები ჯერ იმავე გზით ატარეს, ხოლო შემდეგ ისინი დააშორეს ერთმანეთს და თითოეული მთავანი ატარეს მრავალ ადგილას, სადღაც შორს აბასგების ქვეყნის იკითო (კაი პროფა პოუ თῆς τῶν Ἀβασγῶν χώρας ἀπαγομένους).

⁴) ანასტასი ბიძლ.: in castro Scotori dicto Apsiliae, quae est prope Abasgiam (Migne 90,173).

⁵) ანასტასი ბიძლ.: me autem in altero castro, cuius nomen Buculus erat, regionis, quae Mesimiana vocabatur, in iam dictorum confinibus Alanorum: quod videlicet castrum iidem Alani captum nunc retinere noscuntur (Migne 90,173).

φαν εἰς κάστρον τῆς λεγομένης Σουανίδος, ἦδη λοιπόν ἡμιθανῆ ἔντα ἐκ τοῦ πλήθους τῶν βασιλέων καὶ τῶν αἰκισμῶν, ὧν ἐν τῷ Βυζαντίῳ ὑπέμεινεν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν ἀναγκῶν καὶ περιστάσεων τῶν αὐτόθι ἐπενηγεγμένων αὐτοῖς, "Ὅθεν ἐν μέσῳ τῆς ὁδοῦ, ὧς τινες φασίν, παρέδωκε τῷ θεῷ τὴν μακαρίαν αὐτοῦ ψυχὴν¹. Τεκμαίρομαι τοίνυν, ὅτι εἴτε περὶ τὴν δευτέραν εἰκάδα εἴτε περὶ τὴν τετάρτην τοῦ ἰουλίου μηνός, ἐν κυρίῳ κεκοίμηται ὁ μακάριος Ἀναστάσιος. Ἡνέχθημεν γὰρ τῆ ὀκτωκαιδεκάτῃ τοῦ αὐτοῦ ἰουλίου μηνός ἀμφοτέροι εἰς τὸν λεγόμενον Μουκῆριον², καὶ ἐκεῖνος ὁ μακάριος ἦδη, ὧς ἔφη, ἡμιθανῆς ὑπῆρχεν· ἐκ τότε δὲ οὐδέποτε αὐτὸν ἐμεισάμην, διὰ τὸ εὐμείας ἐκεῖνον μὲν παραπεμφθῆναι εἰς κάστρον τῆς Σουανίας, ἐμὲ δὲ εἰς κάστρον τῆς λεγομένης Θακυρίας, πλησίον Ἀβασγίας³.

ნიდის (სვანეთის) ციხეში, თითქმის ცოცხალმკვდარი იმ წვალეზათა და ტანჯვათა გამო, რომლებიც მან ბიზანტიონში განიცადა, და აგრეთვე იმ ვაჭირებათა და შეწუხებათა გამო, რომლებიც მათ იქ (იამბოთში) შეხვდათ. როგორც ზოგიერთები ამბობენ, მან შუაგზაში ჩააბარა თავისი ნეტარი სული ღმერთს. ამრიგად, მე ვამოწმებ, რომ ან ოცდაორ ან ოთხ ივლისს განუტევა სული ნეტარმა ანასტასიმ, ვინაიდან იმავე ივლისის თვრამეტს ჩვენ ორივე მიგვიყვანეს ეგრეთწოდებულ მუკერიისისში და ის ნეტარი, როგორც ვთქვი, ცოცხალმკვდარი იყო; მას აქეთ ის აღარ მინახავს, რადგან მაშინვე გადაგვაგზავნეს: ის სვანეთის ციხეში, ხოლო მე ეგრეთწოდებული თაკერიის ციხეში, აბაზგიის მახლობლად⁴.

1) ანასტასი ბიბლ.: unde et in medio viae, ut quidam aiunt,—ut autem alii asserunt, mox ac retrusus est in castro Suaniae, ad quod destinatus fuerat, obiit (Migne 90,173).

2) ანასტასი ბიბლ.: Mucurisin.

3) ანასტასი ბიბლ.: Thacyria iuxta Hiberiam.

4) ქართულს ვერსიაში: «ხოლო მიიწინეს რაჲ ქუეყანასა მას მეგრელთასა, მეყსულად განყვნეს იგინი ურთიერთას, რამეთუ ესრეთ მიეღო ბრძანებაჲ, და რაჲცა აქუნდა საკმარად კორცთა, ყოველივე იავარ-ყვეს: არაჲ დაუტევეს მათ-თანა ყოვლადვე, რათღენიცა რაჲ ღმრთის-მოყუარეთა კაცთა მიეცა. და ნეტარი იგი და წმიდაჲ მაქსიმე უძლურებასა შინა დიდსა იყო: ვერ ეძლო ვერცა კარაულსა ზედა ჯდომჲა, ვერცა სავარძელსა, არამედ ქმნეს ლასტი, და დადვეს მას ზედა, და ატკრთვიეს პაპრაკთა, და წარიყვანეს და შეაწყუდიეს ციხესა, რომელსა ეწოდებოდა ჰიმარ, მახლობელად ქუეყანასა ოვსეთისასა. და ძმაჲ ანასტასიოს საკედრითა წარიყვანეს და შეაყენეს ციხესა აფხაზეთისასა, რომელსა ეწოდებოდა კოტორი, და მეორე ანასტასიოს, რომელმან ესე ყოველი აღწერა და მომიძღუანა თეოდოსი ხუცესსა, რომელმან აღვწერე ყოველივე ესე».

ანასტასის თავგადასავალი ლაზეთში

Interea et quae mihi peccatori et exiguo post haec contigerunt, et in quibus sim, pari modo perpauca manifestabo. Cum enim fecissem duos menses in castro praedicto Thacyrinae in infirmitate jacens, et paucillum quid requiem fuisset adeptus, rursus misit me tunc princeps ad partes Apsiliae et Misimianae, custodiae mancipandum in castro Phustas. Et ut absolute dicam, septem mensibus duxit et circumduxit me per omnes praedictas regiones nudum et discalceatum et peditem, et frigore et fame et siti depressum, volens profecto et me quoque ab hac detergere vita...

Post aliquot itaque dies pelitur illinc praedictus princeps. Deinde succedens alius visus est compati. Inter quae duxit me juxta domum suam receptum a jam memorato castro Phustensium. Et post annum ex diabolica operatione

სხვათა შორის მოკლეთვე გაუწყებთ იმასაც, რაც მე—ცოდვილსა და საწყალობელს—შემემთხვა და რა პირობებში ვიყავი მე. მის შემდეგ რაც მე დაუძლურებული ვიწექი ორი თვის განმავლობაში თაკვირის ზემოხსენებულ ციხეში და ცოტაოდენი სიმშვიდე ვპოვე, მთავარმა კვლავ გადამგზავნა აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში, რათა ფუსტას ციხეში დავემწყვდიეთ. საბოლოოდ რომ ვთქვა, ის შვიდი თვის განმავლობაში აქეთ-იქით მატარებდა ფეხით ყველა ზემოხსენებულ მხარეებში, ტიტველს და ფეხშიშველს, მშიერსა და მწყურვალს—და უნდოდა მეც გამოვესალმებინე სოცოცლეს.

რამდენიმე დღის შემდეგ იქიდან გააძევეს ზემოხსენებული მთავარი. შემდეგ, მის ადგილას მოსული სხვა მთავარი თანაგრძნობით შემხვდა მე. სხვათა შორის, ზემოხსენებულ ფუსტელთა ციხიდან წამიყვანა და თავისი სახლის მახლობლად მომათავსა. ხოლო

მოლუაწებამ წმიდისა მარქსიმესი,—ესე ანასტასიოს შეაყენეს ციხესა, სახელით ბოკელეს (l. v. ბუკელეს), საზღვართავე ოცსეთისათა. მერმე, შემდგომად მცირედისა ჟამისა, გამოიყვანნეს სეხნანი იგი ძმანი ციხეთა მათგან და წარიყვანნეს ანასტასიოს ზუცესი ციხესა სუანთა სოფლისასა; და იყო იგი ზიანებულ სიკუდილსა მრავალთა მათ ტანჯვათაგან და ჭირთა, რომელნი შეემთხვნეს ბიზანტიას და გზასა, და ვიდრე არღა მიწევნულ იყო ციხესა მას, აღესრულა და მივიდა სიხარულით სასუფეველსა ცათასა თუესა ივლისსა ოცდაოთხსა. ხოლო ანასტასიოს დიაკონი წარიყვანეს ციხესა თაკვირისასა აფხაზეთსა. (Keimena 93,34—94,15).

motus, destinat me ad praedictum castrum. Sed... eadem die qua me pepulit, pulsus est hinc, et efficitur profugus in Christi amatorum regione Abasgorum. Et consilio accepto a Christi amicis, qui illis erant, principibus, magis compatiendi, quam me minimum persequendi, et orationem a me potius quam gemitum percipiendi (ipsi quippe amici Christi principes Abasgiae compatiuntur humili mihi, quamquam nescierint me), repromisit quidem illis, quod si exiret inde, et restitueretur in principatu, omnia quae forent ad solatium et refrigerium meum perficeret. Dein post paucos dies, nescio unde adjutus, egreditur quidem iterum et recipit principatum: nil tamen eorum quae pollicitus est deo, et crebro dictis dei amicis principibus, in opus perduxit. E contrario autem, manibus nequam deductus virorum, repromissionum quidem oblitus est: tolli autem me a castro Phustensium, et maturius in Schemareos castrum mitti praecepit.

Factum interea est, cum ducerent me in jam nominatum castrum, ut ille iterum pelleretur, et esset profugus ubi et primum fuerat... Et deum imitantem როდესაც მე ზემოხსენებულ ციხეში მიყვავდით, ის (მმართველი) კვლავ გააძევეს, და ის გაიქცა იქ, სადაც წინათაც იყო... და, ღმრთის

ერთი წლის შემდეგ—ეშმაკის ჩაგონებით—ზემოხსენებულ ციხეში გამგზავნა... მაგრამ იმავე დღეს, როდესაც მე გამაძევა, ის თვითონაც იქმნა გაძევებული იქიდან, და დახეტიალობდა ქრისტესმოყვარე აბაზგების ქვეყანაში. იქაურმა ქრისტესმოყვარე მმართველებმა ურჩიეს, რომ ჩემთან თანაგრძნობით ყოფილიყო და სრულიადაც არ ეწარმოებინა დევნა, ჩემგან სიტყვები ესმინა და არა გმინვა, და ისიც შეჰპირდამათ, რომ, თუ ის იქიდან დააღწევდა თავს და აღიდგენდა მმართველობას, ყველაფერს შეასრულებდა ჩემს სანუგეშებლად და დასამშვიდებლად (უნდა ითქვას, რომ თვითონ ისინი, აბაზგების ქრისტესმოყვარე მთავრები, თანამიგრძნობდნენ მე, საწყალობელს, თუმცა არ მიცნობდნენ). რამდენიმე დღის შემდეგ—არ ვიცი საიდან—დახმარება მიიღო, კვლავ გამემართა და მმართველობა დაიბრუნა. მაგრამ არაფერი შეასრულა იმ დაპირებათაგან, რომლებიც აღუთქვა ღმერთს და ზემოხსენებულ ღვთისმოყვარე მთავრებს. პირიქით, ამ კაცების ხელებით გაჭირვებიდან გამოყვანილმა არამზადამ დაივიწყა დაპირება: უბრძანა გამოვეყვანეთ მე ფუსტელთა ციხიდან და სასწრაფოდ გავგზავნეთ სხემარის ციხეში.

ამასობაში მოხდა ისე, რომ,

te condensatione seu compassionis motus, reduxit me a via crebro dicti Schemareos castri, et constituit me quasi quinque signis¹ longius a divinitus custodienda domo sua in loco monachos veraciter condecete, praebens necessarias largissime corporis utilitates...

Denique Stephanum, filium videlicet beati Joannis praesbyteri, venientem in hanc regionem, ut asseruit, ad requisitionem humilitatis meae, ipsi cum omni studio et gaudio susceperunt et honoraverunt, et omnem subventionem ad requisitionem mei tribuerunt... Unde et subsidium eorum habens, invenit me, sanctus ille Stephanus... Sicut enim equus spiritualis... totam Lazicam et Apsiliam et Abasgiam discurrens, sine timore tam quae veritatis, quam quae subintroductae novitatis erant, annuntiavit; ac multorum utilitatis atque salutis, et meae ipsius quietis et consolationis causa viri est facta praesentia. Et nequam nomen, quod veri apostatae veritatis nobis imposuerunt, et tunc dissipatum est, et evidens multis veritas facta est. His itaque bonis hic proprio adventu correctis, nobills

წამბაძავი თავმდაბლობით თუ შეცოდებით მოუვიდა ეს, არ ვიცი, — მე კი დამაბრუნა ზემოხსენებულ სხე მარის ციხის გზიდან და მომათავსა ხუთი სიგნის¹ მანძილზე თავისი ღვთივ დაცული სახლიდან, მონაზონებისათვის სრულიად შესაფერის ადგილას, და უხვად მავწვდიდა მე სხეულისათვის საჭირო საგნებს.

დასასრულ, როდესაც სტეფანე, ნეტარი იოანე ხუცესის შვილი, მოვიდა ამ ქვეყანაში, როგორც ის ირწმუნებოდა, ჩემ საძებრად, იმათ (ძვეყნის მცხოვრებლებმა) დიდი ხალისით და სიამოვნებით მიიღეს ის, პატივი სცეს და ყოველგვარი დახმარება აღმოუჩინეს ჩემ საპოვნელად. იქიდან, მათი დახმარებით, მიპოვა მე იმ წმიდა სტეფანემ... როგორც სულიერმა ცხენმა, მოიბინა მან მთელი ლაზიკე, აფსილია და აბასგია და უშიშრად ქადაგებდა როგორც ჭეშმარიტების, ისე შემოტანილი ახალი მიმართულების შესახებ; ამ კაცის იქ ყოფნა მიზეზი აღმოჩნდა მრავალთა სარგებლობისა და ხსნისა და აგრეთვე ჩემი პირადი სიმშვიდისა და ნუგეშისა. ის უღირსი სახელი, რომელიც ჭეშმარიტებისაგან ნამდვილმა განდგომილებმა ჩვენ მოგვაკუთვნეს, მაშინ გაქრა და ბევრისთვის ცხადი გახდა ჭეშმარიტება. ასეთი კეთილი საქმეები რომ განაწესა მან თავისი საკუთარი

¹) signum იგივეა, რაც σημεῖον (იხ. ქვემოთ გვ. 50, შენიშვნა 2): «Signum, milliare, σημεῖον» (D u C a n g e, Glossarium med. et inf. latinitatis t. VI, 252).

Ille vir Kalendis Januarii VIII indictionis, quae modo praeteriit, apud Christi amicum Abasgiae principem dormivit in domino.

Quapropter oportebat quosdam ex vestratibus dei amatoribus, et secundum scientiam zelum dei habentibus, huc venire, et quae veritatis et pro veritate sunt, testificari, ut et orthodoxia magis convalesceret et introducta novitas per amplius argueretur. Sed et ego humilis consolatione ac refectioe potirer... et maxime cum usque ad Hiberiam illinc, ut didici, veniant, cujus rei gratia et huc minime veniunt?

Obsecro igitur sanctissimos vos, si possibile fuerit, transmitti mihi per quempiam fidelem virum, ex his qui ad Hiberiam veniunt, codicem eorum quae canonice gesta sunt a sancta et apostolica synodo, quae per sacram praeceptionem sancti martyris et apostolici ac summi papae Martini, in seniore Roma est celebrata, quatenus multo magis sacra sanctorum Patrum dogmata, et quae olim et quae nunc exortae sunt haereticorum abominations evidetiores hic positae efficiantur...

Ergo si, ut flagitavi, a deo compuncti sacrum codicem mi-

მოსვლით, ეს შესანიშნავი კაცი გარდაიცვალა წარსული ინდიქტიონის რვა იანვარს, ქრისტესმოყვარე კაცის, აბაზგიის მმართველის სახლში.

ამიტომ, ურიგო არ იქნებოდა, რომ ზოგიერთი თქვენთანთაგან, რომელთაც აქვთ ღმრთის სიყვარული და მისდამი სწრაფვა ცოდნისამებრ, აქ მოსულიყო და დარწმუნებულიყო, თუ რა არის ქეშმარიტება და რა არის მისი მაგიერი, რათა ისინი განმტკიცებულიყვნენ მართლმადიდებლობაში და შემოტანილი ახალი მიმართულება სრულიად გამომჟღავნებულიყო და მეც, საწყალობელი, ნუგეშსა და შვებას ვპოვებდი...—თუ კი, როგორც გავიგე, ჰიბერიაში დე მიდიან იქ, რატომ აქაც არ მოდიან?

გვედრებით თქვენ, უწმინდესნო, თუ კი შესაძლებელი იქნება, გადმომიგზავნეთ ერთ-ერთი სარწმუნო, ჰიბერიაში მომავალი, კაცის ხელით იმ დადგენილებათა კოდექსი, რომლებიც დააკანონა წმინდა და სამოციქულო სინოდმა, წმინდა და სამოციქულო მოწამის და უზენაესი პაპის მარტინეს წინადადებით, უხუცეს ქალაქ რომში, რადგან იქ გაცილებით უკეთ არის გაშლილი წმინდა მამების დოგმატები და მწვალებლური საზიზღროებანიც, როგორც წინანდელნი ისე ახლა აღმოცენებულნიც.

ამრიგად, თუ თქვენ, როგორც გთხოვდით, გამომიგზავნით ღმრთის

seritis, siquidem voluerint qui hunc portaturi sunt, huc venire, ad famosissimum et deo custodiendum patricium et cum deo magistrum Gregorium sponte occurrant, suscipientes ad eum palam epistolam a laudabili patricio et praetore Hiberiae[...], qui debeat illum mittere praefato domino nostro et amplissimo patricio et cum deo magistro Gregorio.

ჩაგონებით წმინდა კოდექსს, იმათ, რომლებიც წამოიღებენ მას და მოისურვებენ აქ მოსვლას სახელოვანსა და ღვთივდაცულ პატრიკიოს და ღვთივ მაგისტროს გრიგოლისთან, თან იქონიონ მისდამი მიმართული წერილი ჰიბერიის ღირსსაქებ პატრიკიოსისა და პრეტორისაგან, [მაგრამ თუ ისინი არ მოისურვებენ აქ მოსვლას, გადასცენ ის კოდექსი ჰიბერიის ზემოხსენებულ სახელოვან პრეტორს,]

რომელიც ვალდებული იქნება გადმოუგზავნოს ის ზემოხსენებულ ჩვენს უფალს და სახელოვან პატრიკიოსსა და ღვთივ მაგისტროსს გრიგოლის (Migne, PGr 90,174—177).

თეოდოსი განგრელის «მოპონეპიდან»¹

ქვეყნის გაჩენიდან 618 წელს, თუ ცოტა უფრო გვიან, როდესაც ღვთის შეწევნით ირაკლი მეფობდა და როდესაც კონსტანტინეპოლის სასულიერო ტახტი სერგის ეჭირა², ქვეყანას მოედო მონოთელიტთა მწვალებლობა, რომელიც თითქმის სამოც წელს შვეინვარებდა (აქვე მოკიდე მოხსენებურია მონოთელიტთა ჯიხრების მიერ მარტინე ჰაპის, მაქსიმე და ანასტასის დედის შიხაბი). კონსტანტი³ არ დასჯერდა ამ ამბებს და ჯერ წმიდა მაქსიმე მისი მოწაფითურთ (ანასტასითურთ) ჩამწყვდია ციხეში, და რომ დაინახა, რომ მიუხედავად მრავალი ბრალდებისა, ისინი მაინც იცავდნენ მართლმადიდებლობას, ბრძანა გაეძევიანათ ისინი თრაკიაში, ქალაქ ბიზიაში და ქალაქ პერბერისში.

¹ იბეჭდება R. Devreesse-ის გამოცემის მიხედვით *Isotopia συντομος* (*An. Boll.* 53[1935], 66—80. იხ. ზემოთ გვ. 39); ხელთ გვქონდა აგრეთვე ანასტასი ბიბლიოთეკარის მიერ შესრულებული ლათინური თარგმანი (Migne, PGr 90,193—202) და მ. მურეტოვის მიერ ლათინური ტექსტის მიხედვით შესრულებული რუსული თარგმანი (*Богословский Вестник*, 1914 февраль).

² ირაკლი მეფობდა 610—641 წწ., ხოლო სერგი პატრიარქობდა 610—638 წწ.

³ იგულისხმება კონსტანტინე პოგონატე (641—668), რომელიც ბერძნულ წყაროებში ორი სახელით იხსენიება (*Κωνσταντίνος* III და *Κωνστας* II)

Αὐθις δὲ ὡς δράκων ὁ αὐτὸς ἰμβαγε კოსტამ, ვითარცა დრა-
 Κώνστας τούτους πρὸς ἑαυτὸν კონმა, კვლავ მოაყვანიხა ისინი
 ἐπισύρει. Οἱ δὲ ἀνακρινόμενοι თავისთან. როდესაც იმათ ასამარ-
 πλέην μᾶλλον ἔλεγχαν αὐτὸν τε თლებდნენ, ისინი კიდევ უფრო მე-
 και τοὺς μετ' αὐτῶν. Μανίχ' οὖν ტად ჰკიცხავდნენ მას და მისია-
 χρησάμενος τούτων ἐκτέμνει τὰς ნებს. გაცოფებულმა კოსვამ მათ
 χεῖρας και τὰς γλώσσας και πα- ხელები და ენები დააჭრევინა და
 ραπέμπει αὐτοὺς ἐν Λαζიკῇ εἰς ლაზიკეში გადაასახლა ისინი.
 ἔξορίαν (Anal. Boll. 53, p. 67, 9-13).

1. ეს ყველაფერი გადმოწერილია თვით იმ წერილიდან¹, რო-
 მელიც ანასტასი ხუცეს-მონაზონისა და აპოკრისიარის საკუთარი ხე-
 ლით იყო დაწერილი. დაწერილი კი იყო ის მის მიერ... მისი წმიდა
 მარჯვენა ხელით, რომელიც მას მოჭრილი ჰქონდა და რომლის
 მხოლოდ მკლავი იყო დარჩენილი, ესე იგი უმტევნოდ და უთითე-
 ბოდ; საკვირველი წესით მოუხერხებია მას დაწერა: მიუბამს ორი
 ძალიან პატარა და წვრილი ჯოხი და ასე დაქნდნია; უფრო მართა-
 ლი იქნება რომ ვთქვათ, რომ მან დასწერა ღვთაებრივი ძალისა და
 წყალობის საშუალებით, ისევე როგორც თავისუფლად და დაუბრ-
 კოლებლად ლაპარაკობდა ჰეშმარიტად ღვთაებრივი და უხილავი
 ენით, თუმცა ის ძირშივე ჰქონდა მოჭრილი,

ὡς Λεβαρνίκιος ὁ πατριῖος როგორც გვიამბო ჩვენ, საში-
 Λαζიკῆς μετ' ἑρκαῶν φρικτῶν ნელი ფიცის ქვეშ, ლაზიკის პატ-
 ἀφηγῆσατο ἡμῖν, οἰκονομῆ. Φεοσ რიკიოსმა ლებარნიკიოსმა,
 αὐτόπτης ἐπὶ τὸ αὐτὸ γενόμενος, რომელიც—ღვთის განგებით—ამის
 δεσπιστῶν ἐπὶ τὸ παραδόξων τοῦ თანამხილველი ყოფილა და თავის
 μεγάλου τούτου θαύματος (Anal. თვარიღბს ძლივს უჯერებდა ამ დი-
 Boll. 53, p. 68, 23-26). დი საკვირველების უცნაურობის
 გამო².

2. მარტო ეს წერილი კი არ დასწერა მან ამ წესით, არამედ
 მრავალი სხვა წიგნიც და საკუთარი ნაშრომების და წმინდა ნა-

1) იგულისხმება ანასტასი აპოკრისიარის წერილი, მიწერილი—როგორც აქამდე ცნობილი იყო—თეოდოსი განგრულისადმი, რომელმაც ეს წერილი შემდეგ გამოაქვეყნა (იხ. ზემოთ მოყვანილი ნაწყვეტები, გვ. 40—48).

2) სამართლიანად შენიშნავს ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი (I. c. 47¹), რომ აქ იგივე სახელი უნდა იგულისხმებოდეს, როგორითაც თ ე ო ფ ა ნ ე უ ა მ თ ა ა ლ მ წ ე რ ე ლ ს მონხენებული ჰყავს ლაზეთის მმართველი 697 წლისთვის: «ლ ა ზ ი კ ი ს პ ა ტ რ ი კ ი ო ს ი ს ე რ გ ი, ბ ა რ ნ უ კ ი ს ძ ე» de BOIG 370: Σέργιος, ὁ πατριῖκος τῆς Λαζიკῆς, ὁ τοῦ Βαρουαίου); შეიძლება პატრიკიოსი სერგი იმ ლებარნიკის შვილიც იყოს, რომელმაც 668 წელს თეოდოსის უამბო ანასტასის თავგადსავალი.

წარმოების ტომებოც (ἀλλὰ καὶ ἑτέρων πλείστων βίβλων καὶ τόμων ἰδῶν αὐτοῦ πονημάτων καὶ συγγραμμάτων ἱερῶν... γραφέντων)...., როდესაც ის იყო თავის უკანასკნელ, ესე იგი მესამე ექსორიაში, ἐν κάστρω ἐπιλεγομένῳ Θουσοῦ-μης, κειμένῳ ἐπάνω χωρίου Μόχου (Mochoes), κλίματος Ἐπιφιλίας τέλους, κατ' ἀνατολὰς τῆς Ποντικῆς θαλάσσης, παρ' αὐτὸν τὸν πόδα τῶν Καυκασίων¹ ὄρέων, πλησίον τῆς τῶν φιλοχρίστων Ἀβασγῶν χώρας καὶ τῆς ἔθνους τῶν Ἀλλανῶν, ὡς ἀπο σημείων² πέντε τῆς χωρίου Ζιχαχῶρεως³ (a praedio Zichachorio), ἦγγον τοῦ πρώτου οἴκου Γρηγορίου τοῦ ὄντως φιλοχρίστου πατρικίου καὶ μαγίστρου τῆς αὐτῆς τῶν Λαζῶν χώρας, οὗ καὶ μνήμην ἀγαθὴν ἀξίως πέποιήται ἐν τῇ τοιαύτῃ ἐπιστολῇ μεταστάντος αὐτοῦ, βίβλ. καὶ ἐπιτροπῆ τῶν ἔκείσε πρὸ αὐτοῦ ἀθίλων ἀρχόντων ἕως αὐτοῦ, ἐν τῇ αὐτῇ τρίτῃ ἐξ ὁρίῃ ἐπτάκις ἐν δυσχερεσι τόποις καὶ θλίψει πολλῇ, ἐν τῷ εἰρημένῳ κάστρω Θουσαῦ ἐν κυρίῳ κεκοιμηται αὐτός (Anal. Boll. 53, p. 69, 21—70, 7).

5. შემდეგ, წმიდა და ნეტარხსენებული მაქსიმე..., რომლის ძეგლი ყოველ ღამე ლამპრებს აჩენს, იხილვება იმ დღიდან, როდესაც გარდაიცვალა, ვიდრე დღევანდლამდე..., როგორც ამას გვაცნობებს ზემოთ მოყვანილი წერილი. ჩვენ თვითონაც საკუთარი ყურით გვსმენია იმ ადგილის მრავალი მმართველისა და მცხოვრებლებისაგან (παρὰ πολλῶν τῶν ἔκείσε ἀρχόντων τε καὶ οἰκητόρων), რომ-

¹ ხელნაწერში *Κασκασίων*.

² *Σημεῖον* აღნიშნავს მანძილს, ათას ნაბიჯს: «*Σημεῖα, μίλια*» (Suida s); «*Σημεῖον Milliare, Lapis milliaris*» (Ducange, Glossarium med. et inf. Graecitatis).

³ *Ζιχαχῶρεως Ε* (Бриллиантов, 37).

იმ ციხეში, რომელსაც თუ სუმი-სი ეწოდება და რომელიც მდებარეობს სოფელ მოქვის ზემოთ აფსილიის მხარის საზღვარზე, პონტოს ზღვის აღმოსავლეთით, კავკასიის მთების ზედა ძირში, ქრისტესმოყვარე აბაზგებისა და ალანთა ტომის მახლობლად, ხუთი სომიის მანძილზე სოფელ ჯიხახორიდან, ესე იგი იმავე ლაზთა ქვეყნის ქვემარტად ქრისტესმოყვარე პატრიკიოსისა და მაგისტროსის გრიგოლის პირველი სახლიდან, რომელსაც ის ამ წერილში ღირსეულად მიუძღვნის კეთილხსოვნად; იმ საცოდავი მმართველების იძულებით და განკარგულებით, რომლებიც მის წინ იყვნენ იქ ვიდრე მის დრომდე, ის ამ მესამე ექსორიაში დროს შვიდჯერ იქნა გადასაცვლებული უხეირო ადგილებში და დიდად დაიტანჯა, და გარდაიცვალა ხსენებულ თუ სავის ციხეში.

მლებიც ფიცის ქვეშ გვიამბობდნენ დარწმუნებით ამ საკვირველების შესახებ. ხოლო იმათგან, რომელთაც საკუთარი თვალთ უნახავთ ეს რამწიგბი, ერთი დღესაც ცოცხალია,

ὁ τῶν αὐτῶν κάστρου Σχημάρειος იმავე სხიმარის ციხის უფროსი (Chemareus) κῆμης Μιστριάνος, მისტრიანე, რომელსაც თავის ჯაბ και βιγλέων μετά τῶν ἑαυτῶν რისკაცებთან ერთად დარაჯობის στρατιωτῶν ταύτις ἐχ ἄπαξ ἐβ დროს, არა ერთხელ და არა ორ-δὲς¹, ἀλλὰ και πολλὰκις φεασά-ჯერ, არამედ ხშირად უნახავს ეს μενος και πᾶσι πρῶτος φανερω-ლამპრები და პირველს მას უამბ-κηρῆξας (Anal. Boll. 53, p. ნია ეს ყველასათვის². 75,9-12).

ჩვენ კი ვერ შევძელით იქ მიგველწია, რადგან მეტად ძნელია ასვლა იმ მთაზე, ესე იგი კავკასიონის მწვერვალზე—მასზე უფრო

1) ხელთნაწერში οὐδὲς.

2) ზემოთმოყვანილი ტექსტები შეიცავენ მრავალ ძვირფას ცნობას ლაზეთის ზოგიერთი გეოგრაფიული პუნქტისა და ლაზეთის (და ნაწილობრივ იბერიის) პოლიტიკურ-საზოგადოებრივი ცხოვრების შესახებ VII საუკუნეში. ამ ტექსტებში მოხსენებული გეოგრაფიული პუნქტების დასადგენად დიდი მუშაობა გაწეული პროფ. კ. კეკელიძის (Сведения груз. источников о Максиме Исповеднике, Киев, 1913) და ა. ბრილიანტოვის (XB, VI) მიერ; R. Devreesse-მაც სცადა (An. Boll. 53) შეებოდა ზოგიერთ ამ გეოგრაფიულ პუნქტს, მაგრამ რამდენადაც მის ნარკვევს მიზნად აქვს დასახული ამ ტექსტების ერთი ნაწილის, ე. წ. Hypomnesticum-ის ბერძნული ტექსტის გამოცემა და მისი ავტორის ვინაობის (თეოდორე Σπουδαίος-ის) დადგენა, ამდენად ის გეოგრაფიული პუნქტების შესახებ დაკმაყოფილებულა მხოლოდ ზოგიერთი მითითებით, ზედმიწევნით რკვევას კი არ შესდგამია.

პროფ. კ. კეკელიძისა და ა. ბრილიანტოვის გამოკვლევათა წყალობით მრავალი პუნქტის საკითხს მოეფინა შუქი, მაგრამ დარჩა ზოგიერთი საკითხი, რომელთა საბოლოო გარკვევისათვის არსებული მასალები არ კმარა.

ჩვენს ტექსტებში მოხსენებულია შემდეგი გეოგრაფიული პუნქტები: სქი-მარი (სქიომარი, სხიომარი), სკოტორი, მუკორისი, ბუკელოსი (ბუკოლუსი), თაკკრია, ფუსტა, თუსუმე. მოხსენებულია ეს პუნქტები შემდეგ კონტექსტში:

ბიზანტიის მონოთელიტურმა ხელისუფლებამ, რომლის სათავეში იდგა მაშინ კონსტანტინე III პოგონატი (641—668), მონეთელიტური მიმდინარეობის მოწინააღმდეგენი, მაქსიმე და ორი ანასტასი, გადაასახლა ლაზეთში 662 წელს. სამივე მოღვაწე ერთად გააგზავნეს ლაზეთში, ხოლო ლაზეთში ჩაყვანის შემდეგ ისინი ერთმანეთს დააშორეს და სხვადასხვა ადგილი მიუჩინეს საპყრობილედ: მაქსიმეს—სქიომარი (Σχιομάρις, Σχιμάρις, Σχιμάριος, Σχημάρις, Schemarium, Schimaris, «ჰიომარი»), ანასტასი ბერს—სკოტორი (Σκοτόρις, Scotori, «კოტორი»), ანასტასი აპოკრისიარის—ბუკოლუსი (Βουκολοῦς, Buculus, «ბოკელე», «ბუკელე»). მაქსიმე გარდაიცვალა იმავე სხიომარის ციხეში, ხოლო

მაღალი მთა არ არსებობს დედამიწის ზურგზე (δὴ τὸ τῆς τοῦ θροῦς
ἐκείνου ἦτοι τῆς κορυφῆς τῶν Καυκασίων, ὅν σφηλότερον θροῦς ἐπὶ
γῆς οὐκ ἔστιν, δισχέρειαν), თანაც ზამთარი იყო და გარდა ამისა იმ
მხარეში ხალხი ლელავდა.

მისი მოწაფეები კიდევ ატარეს სხვადასხვა ციხეში. შემდეგი ცხრილი ნათელ-
ჰყოფს ამ მარშრუტს.

ანასტასი ბერი

სკოტორი: აბაზგიის მახლობლად (ბერძნ.)
↓ აბაზგიის მახლობლად მდებარე აფსილიის ციხეში (ლათ.)
ციხესა აფხაზეთისასა (ქართ.)
მშკორისი (გ^ზად)
↓
სვანეთის ციხე.

ანასტასი აპოკრიხიარი

ბუკოლუსი: ალანთა საზღვრებში (ბერძნ.)
↓ ალანთა მეზობლად, მისიმიანის ქვეყანაში (ლათ.)
საზღვართა ოვსეთისათა (ქართ.)
მუკორისი (გ^ზად)
↓
თაკვირია: აბაზგიის მახლობლად (ბერძნ.)
↓ იბერიის მახლობლად (ლათ.)
აფხაზეთს (ქართ.)
ფუსტა: აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში (ლათ.)
↓
მთავრის სახლი (ლათ.), [ჯინახორის] (ბერძნ.) მახლობლად.
ანუ
[თუსუმი] (ბერძნ.)
↓
ფუსტა (ლათ.)
↓
[სხემარისკან]
↓
თუსუმი: აფსილიის მხარის საზღვარზე, აბაზგებისა და ალანების მახლო-
ბლად, მოქვის ზემოთ.

განვიხილოთ ცალკე პუნქტები:

ა) სკოტორი და ბუკოლუსი. პირველ პუნქტებად, სადაც მოთაგ-
სებულ იქნენ ანასტასი ბერი და ანასტასი აპოკრიხიარი, დასახელებულია სკო-
ტორი და ბუკოლუსი, რომელთა მდებარეობა, ვფიქრობთ, დაახლოვებით
გარკვეულია: ა) კოდორი—იმავე სახელის მატარებელ მდინარეზე, აბაზგიისა
და აფსილიის საზღვარზე; ბ) ბუკოლუსი—ციხე მისიმიანთა ქვეყანაში (კ. კე

6. აი, ეს უწმიდესი და საკუთარი ხელით დაწერილი ზემო-
ხსენებული წერილი გადმოგვეგზავნა ჩვენ..., მათი იმ მესამე ექსო-
რობის ადგილიდან, ესე იგი ლ ა ზ ი კ ი დ ა ნ ...

Ἄπειθ' ἡ δὲ ἡμῶν τοῖς ὄντως გადმოგვეცა ეს ჩვენ უმცირესო,

კ ე ლ ი ძ ე, 26—28; ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი, 33; ს. ყ ა უ ხ ჩ შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა III, 86—87).

ბ) მ უ კ ო რ ი ს ი. ეს ადგილი გზად გაიარეს ანასტასი ბერმა და ანასტასი აპოკრისიარიმ, როდესაც ისინი სკოტორ-ბუკოლუსიდან მიჰყავდათ სვანეთის ციხეში“ (ანასტასი ბერი) და „თაკვრიაში“ (აპოკრისიარი). ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ეს პუნქტი შეიძლება დადგენილად ჩაითვალოს; ეს არის VI საუკუნის წყაროებიდან ცნობილი მ უ ხ უ რ ი ს ი, ლახეთის ნაწილი რიონსა და ცხენისწყალს შუა (კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე, 29—30; ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი, 33; ს. ყ ა უ ხ ჩ შ ვ ი ლ ი, გეორგიკა II, 90 და P. Peeters: *An. Boll.* 53 [1935], 403—404), და მას არა-უფერი აქვს საერთო „მურის ციხესთან“, რომელზედაც შესაძლებელი ვარიანტის სახით მიუთითებს R. Devreesse-ი (*An. Boll.* 53, p. 62).

გ) თ ა კ ვ რ ი ა. პროფ. კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე (გვ. 30—31) ფიქრობს, რომ აქ იგულისხმება ლეჩხუმის ციხე თაკვერი, რომლის შესახებაც ვ ა ხ უ შ ტ ი ს წერს: «ხოლო გორდიდამ ვადრე კავკასამდე არს კეობა ლეჩხუმისა, უწოდებენ თ ა კ ვ ე რ ა დ. არამედ მოიგო სახელი ესე გარემოსთა მთათაგან, კვერსავით მდებარისა, იხილე ესე მთა კვერი, ანუ ციხისაგან ფრიად მაგრისა მუნვე, თ ა კ ვ ე რ ი ს ა» (გეოგრაფია, ბროსეს გამ. 348). ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი (გვ. 34) ამ აზრს თითქოს იზიარებს. მაგრამ იქვე მოჰყავს, გაუბათილებლად, შ ე ს ტ ა კ ო ვ ი ს მიერ ამ პუნქტისთვის დადებული „ცაგერი“ (С. Шестаков, Папа Мартин I в Херсоне: Труды XIII археол. съезда в Екатеринославе 1905. Москва, 1908, I 142), და, ამის გარდა, საჭიროდ თვლის გარკვეულ იქნას ა გ ა თ ი ა ს მიერ მისიმიელთა ქვეყანაში მოხსენებული *Τζάχარ* (ალბათ *Θαχουρία*-სთან დაკავშირებით).—ჩვენის აზრით, ამ საკითხის გასარკვევად მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული შემდეგი გარემოება: ა) *Τζάχარ*-ის საკითხი აქ სრულიად უნდა მოიხსნას, ვინაიდან ჩვენს ტექსტებში გარკვევით არის ნათქვამი, რომ მაქსიმეს მოწაფეები აფხაზ-აფსილ-მისიმიელთა მხარეებიდან (სკოტორ-ბუკოლუსიდან) ახალ ადგილებში (სვანეთის ციხეში და თაკვრიაში) გადაყვანის დროს გაატარეს მუხურისზე; მაშასადამე, ამ გზით ისევ მისიმიელთა ქვეყანაში ვერ მოხვდებოდა ანასტასი აპოკრისიარი. ბ) „თ ა კ ვ ე რ ი ს“ გაიგივებას *Θαχουρία*-სთან ენობრივად ხელს უშლის ის გარემოება რომ ბიზანტიური ეპოქის ბერძნულში *θ* უკვე გასპირანტებულია და ის „თ“-ს არ უდრის. რა თქმა უნდა, როდესაც ლაპარაკია ძველიდანვე ცნობილ, გარკვეული დაწერილობის მქონე, სიტყვებზე (მაგ. თომა, თეოდორე და მისთ.), აქ ბიზანტიური ბერძნულიც კვლავინდებურად *θ*-ს იხმარს, მაგრამ გათოსთქვამს ახლანდელი ინგლისური *th*-ს მსგავსად, ხოლო ქართული იხმარს „თ“-ს (ძველი *θ*-ს შესატყვისს). *θ*-ს გადმოცემა „თ“-ით ბიზანტიურ ეპოქაშიც არის შესაძლებელი, მაგრამ მხოლოდ ლიტერატურული გზით (შდ. იოანე პეტრიწის მიერ ნახმარი სიტყვები: «თეორია» «მეთექსის» და მისთ.). ხოლო არა მწიგნობრულის გზით შექმნილი ფორმებისთვის ბიზანტიური ეპოქის *θ*-ს უფრო შეეფერება „ც“, და, ამნაირად, *Θαχουρία*-ს შესატყვისად ჩვენ უფრო „ც ა გ ე რ ი“ შეგვიძლია მივიჩნიოთ, ვიდრე „თაკვერი“ („ცაგერი“ „ზ“ გადმოიცემა *χ*-ით და არა *γ*-ით, რადგან უკა-

ἐλαχίστους Θεοδωσίω και Θεοδώ-
 ρα γνησίους και ἀνομειύτους ἀδελ-
 φοίς, ταπεινούς τε και ἀμαρτω-
 λούς ἀδελφοίς, διὰ τὸν ἀββᾶ (ბერიბს) გრიგოლის ხელით;

ნასკნელ შემთხვევაში ო გაპალატალების გზით „ა“-ად გადაიქცეოდა; იხ. ს. ყა-
 უხჩიშვილი, გიორგი ამარტოლის ქრონოგრაფი, II, 75).

4) ფუსტა. მისი მდებარეობა განსაზღვრულია ჩვენი ტექსტების მხოლოდ
 ლათინურად (ანასტასი ბიბლიოთეკარის გადმოცემით) დაცულ ნაწილში: ის მდებ-
 არეობს «აფსილიისა და მისიმიანის მხარეებში» (ზემოთ, გვ. 44). ქალაქი *Φοῦσ-
 τα* გვხვდება ეპიფანე კონსტანტინეპოლელის მიერ შედგენილ „ანდრიას ცხოვრე-
 ბაშიც“ (იხ. აქვე ქვემოთ გვ. 57-58), სადაც ის მოხსენებულია ალანთა ქვეყნის
 დასახელებასთან ერთად (*εις Ἀλανίαν και Φοῦσταν πόλιν*), ისევე როგორც იმა-
 ვე ცხოვრების სხვა ადგილას ერთად არიან მოხსენებული *Φοῦστοι* და *Ἀλανοί*.
 თუ სად მდებარეობდა ზედმიწევნით ფუსტა, ამის თქმა ძნელია, ხოლო ანდრიას
 „ცხოვრების“ მიხედვითაც, ისევე როგორც ჩვენს ტექსტში, მისიმიელთა მხარე-
 ში თუ მის მეზობლად უნდა მდებარეობდეს. ჩვენი მხრით შეგვიძლია კიდევ და-
 ვუმატოთ ის, რომ სოხუმის რაიონის სოფელ ალექსანდროვსკოეში, სადაც ჩვენ აქ
 დასახლებულ ბერძნებს შორის სამუშაოდ ვიყავით 1933 წლის ზაფხულში, ადგი-
 ლობრივი მცხოვრებლებსაგან გვსმენია— ეს არის ძველი ფუსტას მხარეა.

5) თუსუმე. ამ ადგილის სახელწოდება ორი ვარიანტით არის გადმო-
 ცემული ბერძნულ ტექსტში: *Θουσούμης* და *Θουσάμ* (ზემოთ, გვ. 50). პროფ.
 კ. კეკელიძე ფიქრობს, რომ ის უნდა იყოს დიოსკურია, ახლანდელი სოხუმის
 მახლობლად (I. c. 33), მაგრამ ამას ხელს უშლის ბერძნულ ტექსტში მოცემული
 განსაზღვრა: სოფელ მოქვის ზემოთ. ლათინურ ტექსტში ანასტასი ბიბლიო-
 თეკარისა კიდევ უფრო მეტია ნათქვამი (ზემოთ, გვ. 46): «დამაბრუნა სხემარის
 ციხის გზიდან და მომათავსა... [სოფელ] მოქვშია» (ლათინური ტექსტი ასე
 უნდა გავიგოთ და იქ დამახინჯებით დაწერილი *Monachos* უნდა შესწორდეს
Mochoes-ად; იხ. ა. ბრილიანტოვი გვ. 37). რომ ბერძნული *Μόχοις* ქარ-
 თულ „მოქვი“-ს უდრის, ამაში არავითარი ეჭვი არ უნდა არსებობდეს: *οι* დიფ-
 თონგის „კ“-დ გამოთქმა ჩვეულებრივია ამდროინდელი ბერძნულისათვის. რომ
 „თუსუმე“ ან „თუსავი“ სოხუმის მახლობლად ყოფილიყო, საეჭვოა, რომ ჩვენს
 ავტორს ის განესაზღვროს „მოქვის ზემოთ“. იქნებ „თუსუმე“ მერმინდელი საკა-
 თედრო ცენტრის, მოქვის, ძველი სახელი იყოს?

6) სქიმარი. ყველაზე მეტი ყურადღება იმ პუნქტებს შორის, რომლებ-
 ბიც ჩვენს ტექსტებშია მოხსენებული, მეცნიერთა მიერ აქვთ მიტყვეული მაქსიმე-
 სათვის მიჩენილ სქიმარის ციხეს. ამ ციხის სახელწოდება ტექსტებში სხვადა-
 სხვანაირად არის გადმოცემული: *Σχιμαρίον*, *Σχιμάριον*, *Σχιμαρίον*, *Σχιμαρίον*,
Schemarium, *Schimaris*, «ჰიმარი» (ზოგიერთ ქართულ ხელთნაწერში «ჰიმარი»
 და «ლიმარი»—აღრევა პალეოგრაფიულ ნიადაგზე). პროფ. კ. კეკელიძისა და
 ა. ბრილიანტოვის მიერ ჩატარებული კვლევა-ძიება როგორც ამ პუნქტის
 სახელწოდების, ისე მისი მდებარეობის გამოსარკვევად.

ორივე მეცნიერი თანახმაა იმაში, რომ აქ იგულისხმება მურის ციხე
 (ლეჩხუმში, ცაგერის მახლობლად); ამას ადასტურებს ადგილობრივ დარჩენილი
 თქმულებები მაქსიმეს შესახებ; სახელდობრ, რომ მაქსიმე მოკლულ იქმნა ერთი

τῆ ἀγίᾳ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν
ἀναστάσει, ἡ τοιαύτη ἐραῖ ἐπι-
στολή μῆτις ἀγούστου εἰκάδι ἰνδι-
κτιῶνος α' ἀντιπαρελθούσης ἡμᾶς,
ἵπαστρεφᾶσιν ἐκ τῆς πολλαχῶς
λεγομένης τῶν Λαῶν χώρας
(Anal. Boll. 53, p. 76,5-13).

ლების ეკლესიაში (?); გადმოგვე-
ცა ეს წმიდა წერილი აგვისტოს
ოცს, წინა ინდიქტიონის მეთერთ-
მეტე წელს, როდესაც ჩვენ ჩვენ
მიერ ხშირად მოხსენებულ ლაზ-
თა ქვეყნიდან ვბრუნდებოდით.

ვევა მეორე სქოლიასტს, საეკლ. მუხუშმის № 97 ხელთნაწერის არშიაზე მოთავ-
სებულ შენიშვნაში: ხელთნაწერის 548 გვერდზე XI საუკუნის ხელით სწერია: «და
წარიყვანეს ხუცესი ანასტასიოს ციხესა სუანთა სოფლისასა», ხოლო ამ სიტყვების
გასწვრივ არშიაზე სწერია (ცოტა უფრო მოგვიანო ხელით): «სუანთა სოფლის
ციხე, რომელ არს მ უ რ ი». როგორც ცნობილია, არც ერთი ტექსტი (არც ბერძ-
ნული, არც ლათინური, არც ქართული) არ იხსენიებს სვანეთის იმ ციხის სახელს,
სადაც მოთავსებულ იქმნა ანასტასი ბერი.

ამ მოსახრებათა საფუძველზე ჩვენ ვასკვნით, რომ არ ვითარი რეალური
ღირებულება არა აქვს ჩვენი ტექსტების „სქიშარის“ მდებარეობის გასარკვევად
არც მაქსიმეს შესახებ დარჩენილ თქმულებას და არც ქართული სქოლისტების
მინაწერებს (თუნდაც პირველი მინაწერის ჯერ ამოუშვიფრავი ნაწილი მართლაც
შეიცავდეს „მურის ციხეს“).

ჩვენის აზრით უფრო რეალურია ამ საკითხის მეორე მხარის რკვევა, რო-
მელიც ჩაატარა ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ა. მან თავისი გამოკვლევის 47—62 გვერ-
დებზე დეტალურად გაარჩია „სქიშარის“ ციხის სახელწოდების საკითხი და
იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ *Σχυάριον*-ში (და მის ვარიანტებში) პალეოგრაფიულ
ნიადაგზე აღრევაა მომხდარი და რომ *Σχυάριον* იგივეა, რაც პროკოპი კესარიე-
ლის საისტორიო ნაშრომში მოხსენებული «უ ქ ი მ ე რ ი ო ნ ი» (ან პირიქით, რომ
პროკოპის «უქიმერიონ»-შია პალეოგრაფიულ ნიადაგზე აღრევა და ის იგივე პუნქ-
ტია, რაც მაქსიმეს „ცხოვრების“ *Σχυάριον*). ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ა ნარკვევის
ეს პალეოგრაფიული ნაწილი სრულიად დამაჯერებელ შინაბეჭდილებას სტოვებს.
მაგრამ ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ა უეჭველ ფაქტად მიაჩნია № 222 ხელნაწერის მი-
ნაწერის შინაარსი და ადგილობრივ, ლეჩხუმში, შენახული თქმულების შინაარ-
სიც (მურის ციხის შესახებ), და თავისი პალეოგრაფიული, წარმატებით ჩატარე-
ბული, კვლევა-ძიების შემდეგ ასკვნის, რომ პროკოპის «უქიმერიონი»-ც, მაშასა-
დამე, მურის ციხე არისა. ჩვენ სრულიად ვიზიარებთ ა. ბ რ ი ლ ი ა ნ ტ ო ვ ი ა
დასკვნას უქიმერიონ-სქიშარის იგივეობის შესახებ, ხოლო მისი მდებარეობის შე-
სახებ კვლევა-ძიება, ჩვენის აზრით, უნდა წარიმართოს იმ მიმართულებით, რო-
მელიც მითითებულია ჩვენ მიერ უ ქ ი მ ე რ ი ო ნ ი ს ა და ო ნ ო გ უ რ ი ს ი ს გეო-
გრაფიული მდებარეობის რკვევის დროს, სახელობრ: ეს პუნქტი უნდა ვეძიოთ სა-
მეგრელოს და ლეჩხუმის საზღვარზე, გორდის გადასავალთან, უნაგირას მთის
კალთაზე (იხ. ს. ყ ა უ ხ ჩ ი შ ვ ი ლ ი, გეოგრაფია III, 59—62).

ეპიფანე კონსტანტინეპოლელი

ეპიფანე, კონსტანტინეპოლის «კალისტრატთა» მონასტრის ხუცესი და მონაზონი, მოღვაწეობდა VIII საუკუნის მეორე ნახევარში, 780-ანი წლების მახლობელ ხანებში. მისი ნაშრომებია „მარია-მის ცხოვრება“ და „ანდრიას ცხოვრება“, რომლებშიაც ის აწარმოებს ამ „ცხოვრებათა“ და, საზოგადოდ, მოციქულების „ცხოვრებათა“ წყაროების კრიტიკას. „ანდრიას ცხოვრებაში“ ის წერს, რომ ის არ დაკმაყოფილდა წერილობითი წყაროების (კლემენტი რომაელის, ევავრე სიცილიელისა და ეპიფანე კვიპროსის) გამოყენებით და მოიარა ზოგიერთი ის ადგილი, სადაც ადრია მოციქული მოღვაწეობდა (Krumbacher, GBL 192).

ქვემოთ მოყვანილი ტექსტი გადმობეჭდილია გამოცემიდან: Migne, Patrologia graeca, t. 120.

ანდრია მოციქულის მიერ დამოძღვრილი ტომები და ადგილები

Τὸν δὲ ἀγίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου λέγοντος ἄς ἐκ παραδόνσεως ἔχειν, τὸν μακάριον ἀπόστολον Ἀνδρέαν διδάξαι Σκύθας, καὶ Σογδιανούς,¹ καὶ Γορσινούς, ἐν Σεβαστοπόλει τῆς μεγάλης ὅπου ἐστὶν ἡ παρεμβολὴ Ἀψάρου καὶ Ἰσοῦ λιμῆν καὶ Φάσις ποταμός· ἐνθα οἰκοῦσιν Ἰβηρες καὶ Σενσοὶ καὶ Φοῦσθι καὶ Ἀλανοί (Migne PGr 120, 221). ნები.

კვიპროსის ეპისკოპოსი ეპიფანე ამბობს, გარდმოცემის მიხედვით, რომ ნეტარმა მოციქულმა ანდრიამ დამოძღვრა სკვითები და სოგდიანები¹ და გორსინები დიდს სებასტოპოლისში, სადაც არის აფსარის ციხე, ჰისსოს ნავსადგური და მდინარე ფაზისი; იქ მოსახლეობენ იბერიელები, სუსები, ფუსტელები² და ალანები.

ლაზეთის ქალაქი ტრაპიზონი

Ὅτως ὁ Ἀνδρέας ποιῶν τὰς καὶ διδάσχωσιν πολλὰς πόλεις καὶ κώμας περιήγαγε τῷ Χριστῷ.

ასე დამოძღვრა ანდრიამ მრავალი ქალაქი და სოფელი და მოაქცია ისინი ქრისტესაკენ.

1) ხელთნაწერში: Κοσογδιανούς.

2) ფუსტელები—ქალაქ ფუსტის მცხოვრებნი (იხ. ქვემოთ გვ. 58).

'Απάρας δὲ ἀπὸ Ἀμισοῦ ἤλθεν εἰς Τραπεζοῦντα, πόλιν τῆς Λαζικῆς. Οἱ δὲ ἄνθρωποι οὕτως ἄνόητοι καὶ κτηνωδῶς ἀλόγιστοι· Ἐκεῖθεν ἀπάρας εἰς Ἰβηρίαν διέτριψεν· καὶ πολλοὺς φωτίσας διὰ τῆς παρὰ θάλασσαν ὁδοῦ ἤλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα (Migne PGr 120, 228—229).

ამისოდან წამოსვლის შემდეგ ის მივიდა ტრაპეზუნტში, ლაზიკის ქალაქში. იქაური მცხოვრებნი არიან სულელნი და პირუტყვისავით უგუნურნი. იქიდან ის წავიდა იბერიისში; მის შემდეგ, რაც მან ზღვის პირას მცხოვრებნი მრავალნი განანათლა, ის ჩავიდა იერუსალიმში.

სვანეთი, ფუსტა, აბაზგია, ჯიქეთი

Καὶ μετὰ τὴν Πεντηκοστήν Ἄνδρέας καὶ Σίμων ὁ Χανανίτης καὶ Ματθαίας καὶ Θαδδαῖος ἔμειναν ἐκεῖ πρὸς Αὐγαρον· οἱ δὲ λοιποὶ διερχόμενοι τὰς πόλεις διδάσκοντες καὶ θαυματουργοῦντες κατήλθον εἰς Ἰβηρίαν καὶ εἰς τὸν Φάσιον, καὶ μετ' ἡμέρας εἰς Σου(σ)ανίαν.¹ Οἱ δὲ ἄνδρες τοῦ ἔθνους ἐκείνου ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐκρατεῦντο. Ἐμπειθῆς δὲ ἡ γυναικεία φύσις, καὶ ταχὺ ὑπήκουσαν. Ἐμεινε δὲ ὁ Ματθαίας σὺν μαθηταῖς εἰς τὰς χώρας ἐκείνας διδάσκων καὶ ποιῶν θαύματα πολλά. Ὁ δὲ Σίμων καὶ Ἀνδρέας ἀπήλθον εἰς Ἀλανίαν καὶ εἰς Φοῦσταν πόλιν. Καὶ πολλὰ θαύματα ἐργασάμενοι καὶ πολλοὺς μαθητεύσαντες ἀπήλθον εἰς Ἀβασγίαν. Καὶ εἰσελθόντες εἰς Σεβαστόπολιν τὴν μεγάλην ἔδιδαξαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὁ

პენტეკოსტის (ი. ი. სვირცხიძის მოთხრობის) შემდეგ ანდრია, სიმონ კანანელი, მათე და თადეოზი დარჩნენ იქ ავგაროსთან; დანარჩენებმა კი მოიარეს ქალაქები, იქადაგეს და სასწაულები მოახდინეს, და ჩავიდნენ იბერიისში და ფაზისში, ხოლო რამდენიმე დღის შემდეგ სუ(ს)ანიისში¹. ამ ტომის მამაკაცებს მბრძანებლობდნენ ქალები. ადვილად დამყოლია ქალის ბუნება, და ისინიც მალე დამორჩილდნენ (მოციქულთა მოძოვრებას). მათე მოწაფეებითურთ დარჩა იმ ქვეყნებში, ქადაგებდა და სასწაულებს ახდენდა. ხოლო სიმონი და ანდრია წავიდნენ ალანიაში და ქალაქ ფუსტაში², იმათ მრავალი სასწაული მოახდინეს იქ, მრავალნი დამოძღვრეს და წავიდნენ აბაზგიაში. დიდს სებასტოპოლისში რომ ჩავიდნენ, იქადაგეს ღმრთის სიტყვა. ანდრიამ და-

¹) ხელთნაწერშია *Σουσανίαν*, ისევე როგორც ზემოთ (გვ. 57) მოხსენებული არიან *Σοῦσοι*.

²) ქალაქ ფუსტის შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 54.

δὲ Ἀνδρέας κατκλείψας τὸν Σι-
μωνα ἔκει, σὺν μαθηταῖς αὐτὸς
ἔξηλθεν εἰς Ζηχχίαν. Οἱ δὲ
Ζηχχοὶ σκληροὶ ἄνθρωποι καὶ
βάρβαροι καὶ ἕως τοῦ νῦν ἀπισ-
τοὶ ἡμῖσιν. Ἐμελλον δὲ τὸν
Ἀνδρέαν φονεύειν, εἰ μὴ ἑώρων
τὴν ἀκτημοσύνην καὶ τὸ πρᾶον
καὶ τὴν ἀσκησιν αὐτοῦ. Καὶ λοι-
πὸν ἀφείξ αὐτοὺς κατήλθεν εἰς
Σουδαίους τοὺς ἄνω. Οἱ δὲ ἄν-
θρωποι εὐπειθεῖς καὶ ἡμέροι,
καὶ μετὰ χαρᾶς ἐδέξαντο τὸν λό-
γον (Migne PGr 120, 242—244).

სტოვა იქ სიმონი და მოწაფეები-
თურთ წავიდა ჯ ოქეთში. ჯიქე-
ბი უხეში და ბარბაროსი აღამია-
ნები არიან და დღესაც ნახევრად-
ურწმუნონი. იმათ განიზრახეს ან-
დრიას მოკვლა [და კიდევაც მოჰკ-
ლავდნენ], რომ არ დაენახათ მისი
სიგლახაკე, თავმდაბლობა და
სწრაფვა. მათი ქვეყანა რომ დას-
ტოვა, ჩავიდა ზემო სუგდების ქვე-
ყანაში. აქაური მცხოვრებნი აღვი-
ლად დამყოლნი და თვინიერნი
არიან, და სიხარულით მიიღეს
(ომიოის) სიტყვა.

გიორგი სინგელოზი

გიორგი სინგელოზი (Γεώργιος ὁ καὶ Σύνκελλος) VIII—IX საუკუნეების მოღვაწეა; პატრიარქ ტარასის დროს (786—806) ის იყო პატრიარქის საიდუმლო მდივანი (σύνκελλος), ხოლო პატრიარქის გზარდაცვალების შემდეგ ის განმარტოვდა მონასტერში და იქ დასწერა თავისი „ქრონიკა“ (Συναγωγή χρονογραφίας). მისი ბიოგრაფიის თარიღებიდან შედარებით უფრო ზუსტად შეიძლება აღინიშნოს ერთი: 810 წელს ის ჯერ კიდევ ცოცხალია, რაც დასტურდება იმით, რომ გიორგი თავისი „ქრონიკის“ ერთ ადგილას 6302 (810) წელს მიმდინარე წლად იხსენიებს (ἔσας τοῦ παρόντος, ἔσβ' ἔτσας: CB 389,20).

გიორგი სინგელოზის „ქრონიკა“ შეიცავს მსოფლიო ისტორიას ადამიდან ვიდრე დიოკლეტიანეს დრომდე. როგორც ეს გამორკვეულია ჰ. გელცელის მიერ (Sextus Iulius Africanus, II, 189 შმდ.), გიორგის წყაროებს, დაბადების გარდა, წარმოადგენდნენ IV საუკ. ბოლოსი და V საუკ. დასაწყისის ალექსანდრიელი ჟამთააღმწერლები პანოდორე და ანნიანე. მართალია, გიორგის „ქრონიკაში“ გვხვდება მითითება სხვა წყაროებზეც (სექსტე აფრიკანეზე, დექსიპეზე), მაგრამ ამათ იცნობს ის მხოლოდ პანოდორეს და ანნიანეს შემწეობით. წელთაღრიცხვაში გიორგი მისდევს პანოდორეს (5492 წლიან) სისტემას.

გიორგის „ქრონიკის“ გაგრძელება (დიოკლეტიანეს დროიდან) ეკუთვნის თეოფანე ჟამთააღმწერელს.

ტექსტისა და თარგმანის დამზადების დროს ხელთ გვქონდა:

Georgius Syncellus et Nicephorus Cp. ex recensione Guilielmi Dindorfii. Vol I—II. Bonnae 1829 (CB)¹:

¹) გამომცემელს (დინდორფს) გამოყენებული აქვს პარიზის ორი ხელთნაწერი: A—მეთერთმეტე საუკუნისა (1021 წლისა) და B. კრიტიკულ აპარატში მოცემული აქვს აგრეთვე გიორგი სინგელოზის ძველი გამომცემლის, იაკობ გოარის (Goar) წინაკითხი ვარიანტები (G).

იაფეთის სამფლობელო

Ἰάφεθ δὲ τῶ τρίτῳ ὑπὸ αὐτοῦ
ἀγοντι ἔτος οὐκ ἀπὸ Μηδείας τὰ
πρὸς ἄρκτον καὶ δυσμάς ἕως Γα-
δεΐρων καὶ Βρεττανικῶν νήσων,
Ἀρμενίαν καὶ Ἰβηρίαν, Πόντον,
Κόλχους καὶ τὰς κατόπιν χώρας
καὶ νήσους ἕως Ἰταλίας καὶ Γαλ-
λικῆς Σπανικῆς τε καὶ Κελτιβ-
ρίας καὶ Λυσιτανῶν (CB I, 83).

ნოღმ თავის მესამე ვაჟს ია-
ფეთს, რომელიც 425 წლისა იყო,
მისცა ჩრდილოეთისა და დასავ-
ლეთის ქვეყნები მიდიიდან ვიდრე
ლადირთამდე და ბრეტანიის კუნ-
ძულამდე, არმენია და იბე-
რია, პონტო, კოლხეთი და
მათ იქით მდებარე ქვეყნები და
კუნძულები ვიდრე იტალიამდე და
გალლიამდე, სპანიამდე, კელტ-
იბერიამდე და ლისიტიანიამდე.

იაფეთის შთადგმა.

Ἐκ τοῦ Ἰάφεθ τοῦ τρίτου
υἱοῦ Νῶε ἔθνη δεκαπέντε οὕτως.

Υἱοὶ Ἰάφεθ τοῦ τρίτου ὑπὸ
Νῶε ἔθνη δεκαπέντε οὕτως.

ა' Γάμερ¹, ἐξ οὗ Καππάδοκιες.

ბ' Μαγώγ, ἐξ οὗ Κέλτοι, οἱ
καὶ Γαλάται.

γ' Μαδαί, ἐξ οὗ Μηδοί.

δ' Ἰωσάν, ἐξ οὗ Ἑλληγες, οἱ
καὶ Ἴωνες.

ე' Θωβέλ, ἐξ οὗ Θετταλοί.

ვ' Μοσόχ, ἐξ οὗ Ἰλγυριοί.

ζ' Θηράς, ἐξ οὗ Θράκιες.

η' Χετταίμ², ἐξ οὗ Μακεδόνες.

ნოეს მესამე ვაჟისაგან, იაფე-
თისაგან, წარმოდგა თხუთმეტი
ასეთი ტომი:

ნოეს მესამე ვაჟის, იაფეთის
ვაჟები:

ა. გამერი, რომლისაგანაც წარ-
მოშობილნი არიან კაპადოკიელები.

ბ. მაგოგ, რომლისაგანაც
არიან კელტები ანუ გალატელები.

გ. მადაი, რომლისაგანაც არიან
მიდიელები.

დ. იოჯამი, რომლისაგანაც
არიან ჰელლინები ანუ იონიელები.

ე. თობელი, რომლისაგანაც
არიან თეტალიელები.

ვ. მოსოხი, რომლისაგანაც
არიან ილლირიელები.

ზ. თერასი, რომლისაგანაც
არიან თრაკიელები.

ც. ქეტაემი, რომლისაგანაც
არიან მაკედონიელები.

1) Γόμερ G.—2) Χετταίμ G.

Οἱ υἱοὶ Γάμερ τοῦ υἱοῦ Ἰάφεθ.
θ' Ἀσχανάζ, ἐξ οὗ Ῥηγινες.

ι' Ῥιχάθ, ἐξ οὗ Σαυρομάται.

ια' Θοργამά, ἐξ οὗ Ἀρμένιοι.

Οἱ υἱοὶ Ἰωσᾶν.

ιβ' Ἐλισσά, ἐξ οὗ Σικελσί.

ιγ' Θαρσεις, ἐξ οὗ Ἰβηρες.

ιδ' Κίτιοι, ἐξ οὗ Λατῖνοι, οἱ
καὶ Ῥωμαῖοι.

ιε' Ῥόδιος, ἐξ οὗ Ῥόδιοι.

Τὰ δὲ τοῦ Ἰάφεθ ἔθνη ἀπὸ
Μηδεία: ἕως τοῦ ἐσπερίου Ὠκεα-
νον κατέσπαρται βλέποντα πρὸς
βορρᾶν οὕτως. Μηδοί, Ἀλβανοί,
Γαργανοί, Ἑρραῖοι, Ἀρμένιοι,
Ἀμαζόνες, Κολλοί¹, Κορζηνοί,
Δενναγῖνοι, Καππάδοκες, Παφλα-
γόνες, Ταβιεννοί, Χάλυβες, Σαρ-
μάται, Θρᾶκες, Μοσσοῖοι², Βασ-
τρανοί, Σαυρομάται, Ἰλλυριοί,
Μαιῶται, Σχύθαι, Ταυροί, Μα-
κεδόνες, Ἑλληγες, Ἰστριοί, Δαυ-
νεῖς, Οὐεννοί, Ἰάπυγες, Καλαβ-
ροί, Ὀππικοί, Λατῖνοι, οἱ καὶ
Ῥωμαῖοι, Γάλλοι, οἱ καὶ Κελταῖοι,
Λυγιστῖνοι, Κελτίβηρες, Ἰβηρες,
Γάλλοι, Ἀκυτιανοί, Ἰλλυρικοί,
Βάσαντες, Κυρτανοί, Λυσιτανοί,
Οὐάκ καὶ οἱ Βρεττανικοί, εἰ δὲ
ἐν ταῖς νήσοις οἰκοῦντες, ἐξ αὐ-
τῶν εἰδότες γράμματά εἰσιν οὗ-
τοι. Ἰβηρες, Λατῖνοι, οἱ καὶ Ῥω-

იაფეთის ვაჟის გამერის ვაჟები:

თ. ასქანაზი, რომლისაგანაც
არიან რეგინები.

ი. რიქათი, რომლისაგანაც
არიან სავრომატები.

ია. თორგამა, რომლისაგანაც,
არიან არმენიელები.

იოჯანის ვაჟები:

იბ. ელისსა, ძისგან სიკელიელები.

იგ. თარსები, საიდანაც არიან
იბერიელები.

იდ. კიტები, საიდანაც არიან
ლათინები ანუ რომაელები.

იე. როდიოსი, საიდანაც არიან
როდიელები.

იაფეთისაგან წარმოშობილი ტო-
მები გაბნეული არიან მიდიიდან
ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე და
ჩრდილოეთის მიმართულებით შემ-
დეგნაირად: მიდიელები, ალბა-
ნელები, გარგანელები, ერრე-
ლები, არმენიელები, ამაზო-
ნელები, კოლები¹, კორზენები,
დენნაგინები, კაპპადოკიელები,
პაფლაგონიელები, ტაბიენნები,
ხალიბები, სარმატები, თრა-
კიელები, მოსსუნები, ბასტრა-
ნები, სავრომატები, ილლირიელები,
მეოტელები, სკვითები, ტავ-
რები, მაკედონიელები, ჰელლინე-
ბი, ისტრიელები, დაგნები, უენნე-
ბი, იაპიგები, კალაბრიელები,
ოპიკები, ლათინები ანუ რომაელები,
გალლები ანუ კელტები, ლი-
გისტინები, კელტიბერები იბერე-
ბი, გალლები, აკვიტიანები, ილლი-
რიკები, ბასანტები, კირტანები,

¹) სკალთგერი ასწობებს: Κόλχοι — ²) Μοσσοῖοι G.

μαῖοι, Σπάοι, Ἑλληγες, Μῆδοι, Ἀρμένιοι. ἔστι δὲ κατὰ μῆκος τὰ ἕρια ἀπὸ Μηδεῖας ἕως δυτικῶν Ὀκεανοῦ τὰ πρὸς βορρᾶν, εὐρος δὲ ἀπὸ Τανάϊδος ποταμοῦ ἕως Μαστυσίας τῆς κατὰ ἤλιον.

ეწოდებათ, სპანიელებმა, ჰელლინებმა, მიდიელებმა, არმენიელებმა. მათი საზღვრები გაფიქრი არის სივრცეზე მიდიიდან ვიდრე დასავლეთის ოკეანემდე, ჩრდილოეთისაკენ; ხოლო სივრცეზე მდინარე ტანაიდრიდან ვიდრე მასტუსიამდე, აღმოსავლეთისაკენ.

Αἱ χώραι δὲ αὐτῶν Μηδεῖα, Ἀλβανία, Ἀρμενία μικρὰ καὶ μεγάλη, Ἀμαζόνις, Παφλαγονία, Καππαδοκία, Γαλατία, Κολχίς, Βοσπορινή, Μαιῶτις, Δερρίς, Σαρματία, Ταυριανή, Βαστρανή, Σκυθία, Θρᾶκη, Μακεδονία, Ἑλλάς, Θεσσαλή, Βοιωτίς, Λακρία, Αἰτωλία, Ἀχαΐα, Πελοπόννησος, Ἀκαρνανία, Ἡπειρώτις, Ἰλλυρίς, Λυχνίτις, Ἀδριακὴ, ἀφ' ἧς τὸ Ἀδριακὸν πέλαγος ἐκλήθη, Καλαβρία, Ἰταλία, Γαλλία, Θουσκική, Λυσιτανία, Κελτική, Μεσσηλία, Κελτογαλλία, Σπανογαλλία, Ἰβηρία, Σπανία ἢ μεγάλη. ἐνταῦθα καταλήγει τὰ ἕρια τοῦ Ἰάφεθ ἕως Βρεττανικῶν νήσων τὰ πρὸς βορρᾶν βλέπονται. ἔχει δὲ νήσους Βρεττανίαν, Σικελίαν, Εὐβοίαν, Ῥόδον, Χίον, Λέσβον, Κύθηρα, Ζάκυνθον, Κεφαλληνίαν, Ἰθάκην καὶ τὰς Κυκλάδας, καὶ μέρος τι τῆς Ἀσίας τὴν Ἰωνίαν καλομένην· ποταμὸν δὲ Τίγγριν διορίζοντα μεταξὺ Μηδεῖας καὶ Βαβυλωνίας (CB I, 91—93).

ლისიტანები, უაკი და ბრეტანიკები, რომლებიც აგრეთვე კუნძულებზეც ცხოვრობენ. ამათგან დამწერლობა იციან შემდეგმა ტომებმა: იბერებმა, ლატინებმა, რომელთაც აგრეთვე რომაელები

მელთაც აგრეთვე რომაელები მათი ქვეყნები კი შემდეგია: მიდია, ალბანია, მცირე და დიდი არმენია, ამაზონისი, პაფლაგონია, კაპადოკია, გალატია, კოლხისი, ბოსპორინე, მეოტიისი, დერრისი, სარმატია, ტავრიანე, ბასტრანე, სკვითია, თრაკია, მაკედონია, ჰელლასი, თესსალე, ბეოტისი, ლოკრია, ეტოლია, აქაია, პელოპონნესი, აკარნანია, ეპიროტისი, ილირიისი, ლიზნიტისი, ადრიაკე, საიდანაც შორის სახეგრებმა ადრიაკის ზღვა, კალაბრია, იტალია, გალლია, თუსკინე, ლისიტანია, კელტიკე, მესსალია, კელტოგალლია, სპანოგალლია, იბერია, დიდი სპანია. აქ თავდება იაფეთის საზღვრები, ვიდრე ბრეტანიის კუნძულებამდე, ჩრდილოეთისაკენ. ამ საზღვრებში შედის კუნძულები: ბრეტანია, სიკელია, ევბეა, ქიოსი, ლეზბოსი, კითერა, ზაკინთოსი, კეფალლენია, ითაკე და კიკლადები და აზიის ერთი ნაწილი, ეგრეთწოდებული იონია, აგრეთვე მდინარე ტიგროსი, რომელიც მიდიისა და ბაბილონიის საზღვარს წარმოადგენს.

მელიც აგრეთვე რომაელები მათი ქვეყნები კი შემდეგია: მიდია, ალბანია, მცირე და დიდი არმენია, ამაზონისი, პაფლაგონია, კაპადოკია, გალატია, კოლხისი, ბოსპორინე, მეოტიისი, დერრისი, სარმატია, ტავრიანე, ბასტრანე, სკვითია, თრაკია, მაკედონია, ჰელლასი, თესსალე, ბეოტისი, ლოკრია, ეტოლია, აქაია, პელოპონნესი, აკარნანია, ეპიროტისი, ილირიისი, ლიზნიტისი, ადრიაკე, საიდანაც შორის სახეგრებმა ადრიაკის ზღვა, კალაბრია, იტალია, გალლია, თუსკინე, ლისიტანია, კელტიკე, მესსალია, კელტოგალლია, სპანოგალლია, იბერია, დიდი სპანია. აქ თავდება იაფეთის საზღვრები, ვიდრე ბრეტანიის კუნძულებამდე, ჩრდილოეთისაკენ. ამ საზღვრებში შედის კუნძულები: ბრეტანია, სიკელია, ევბეა, ქიოსი, ლეზბოსი, კითერა, ზაკინთოსი, კეფალლენია, ითაკე და კიკლადები და აზიის ერთი ნაწილი, ეგრეთწოდებული იონია, აგრეთვე მდინარე ტიგროსი, რომელიც მიდიისა და ბაბილონიის საზღვარს წარმოადგენს.

ალექსანდრე მაკედონელი „კავკასიაში“

Ἀλέξανδρος οὖν κ' ἄγων ἔτος, κατὰ Δέξιππον, πᾶσαν ἄσκησιν ἡσκημένος σωματικῆν, αὐτοῦ τε γνησιώτατος Ἀριστοτέλους γεγὼνώς τοῦ δαιμονίωντος φοιτητής, ἐπὶ τὴν πατρῴαν παρῆλθε βασιλείαν. καὶ πρῶτος μὲν Θράκης καὶ Ἑλλάδος ἀπάσης πλὴν Λακεδαιμονος μόνης κρατήσας, εἰς τὴν μεγάλην Ἀσίαν διὰ τὸν Περσικὸν περαιοῦνται πόλεμον, ἐν Γρανικῷ τε ποταμῷ πρότερον καταγωνισάμενος τῶν Περσικῶν στρατευμάτων, ἔπειτα καὶ ἐν Ἰσοῦ τῆς Κιλικίας αὐτῷ πολεμῆι Δαρείῳ, καὶ τελευταῖον εἶσω χωρεῖ τῆς Ἀσσυρίας. καταλαβὼν δὲ Δαρεῖον ὑπὸ Βησσᾶ τινος τῶν ἀρχόντων ἀναιρεθέντα θάπτει μεγαλοπρεπῶς, ἔχων ἤδη τὴν αὐτοῦ γαμετὴν ἀπὸ τῆς ἐν Ἰσοῦ μάχης, σὺν τῇ μητρὶ τε καὶ τοῖς τέκνοις. βασιλεύει δὲ βασιλείαν Περσικὴν ἅμα τῇ βαρβάρῳ διαίτη. γενόμενος δὲ καὶ ἐν Καυκάσῳ κρατεῖ τῶν αὐτόθι βαρβάρων Μαιώτιδος λίμνης ἐλθόν². ἀκχεῖθιν μεταχωρήσας ἐπὶ τοὺς Ἰνδοὺς παντός τε κρατήσας

როდესაც—როგორც დექსიპე ამბობს¹—ოცი წლისა იყო ალექსანდრე, რომელიც სხეულთაც სრულიად გავარჯიშებული და გავითარებული იყო და აგრეთვე კემმარიტი მოწაფე იყო თვით სახელგანთქმული არისტოტელესი. მან ჩიბარა მამაპაპეული სამეფო. ჯერ მან ხელში ჩაიგდო თრაკია და მთელი ელლადა, გარდა მხოლოდ ლაკედემონიისა, და დიდს აზიაში გადავიდა სპარსელების წინააღმდეგ ომის საწარმოებლად: ჯერ მდინარე გრანიკზე დაამარცხა სპარსული ჯარები, ხოლო შემდეგ კილიკიის ქარაქ ისსოში შეებრძოლა თვით დარიოსს; ბოლოს, შიგ ასირიაში შეიჭრა. როდესაც გაიგო დარიოსის გარდაცვალების შესახებ, რომელიც მოეკლა ერთ-ერთ მმართველს, ბესსას, დიდის პატივით დასაფლავა იგი: თან ჰყავდა ისსოს ბრძოლის დროს დატყვევებული მისი ცოლი დედითურთ და ბავშვებითურთ. ის მართავდა სპარსეთის სამეფოს ბარბაროსული წესების დაცვით. კავკასიაში რომ იყო, დაი-

1) დექსიპე—ბერძენი ისტორიკოსი ახ. წ. III საუკუნის მეორე ნახევრისა, ავტორი საისტორიო თხზულებათა: *Χρονικά* და *Τὰ μετ' Ἀλέξανδρον*.

2) აქ ტექსტი დამახინჯებული უნდა იყოს: *Μαιώτιδος λίμνης*, თუ მათ თანდებული არ ექნებათ, უნდა გავიგოთ, როგორც მსაზღვრელი სიტყვისა *βαρβάρων* («დაიძორჩილა... მეოტის ტბის ბარბაროსები»), მაგრამ ეს უკანასკნელი უკვე განსაზღვრულია მის წინ მდებარე სიტყვით *αὐτόθι* («დაიძორჩილა იქაური [ე. ი. კავკასიის] ბარბაროსები»). ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ უნდა იყოს *μὲχρι Μαιώτιδος λίμνης*.

ἔθνησιν Ἰνδικῶν μέχρι ποταμοῦ Γάγγου πάλιν ἀναζεύγνυσι διὰ τῶν Ἰνδῶν ποταμῶν μέχρι τῆς Ἰνδικῆς θαλάσσης, καὶ οὕτως εἰς τὴν Ἀσσυρίαν ἐπάνεισι Βαβυλώνα, πᾶσαν ἔχων Εὐρώπην ὑπὸ χεῖρα καὶ τὴν Ἀσίαν. τελευταῖα δὲ τὸν βίον ἐκεῖ νόσῳ καμῶν (CB 502,1—19).

რომ მის ხელთ აღმოჩნდა მთელი ევროპა და აზია. იქ (ასიჩიაში), რალაც სენით შეპყრობილი, გარდაიცვალა ის.

მორჩილა იქაური ბარბაროსები¹ და მივიდა მეოტის ტბა[მდე]. იქიდან გადავიდა ინდების წინააღმდეგ, დაიმორჩილა მთელი ინდურ ტომი ვიდრე მდინარე განგამდე და კვლავ ილაშქრა მდინარე ინდის ვავლით ვიდრე ინდოეთის ზღვამდე, და ამრიგად დაბრუნდა ასირიაში, ბაბილონში, ასე

პომპეუსის ლაშქრობა აღბანიაში, იბერიაში და კოლხეთში

Ἐντεῦθεν λαίπῶν τῆς Ἰουδαίων σύμμαχίας Ὑρκανὸς ἀφαιρέθεισ ἄμα τῷ Ἀντιπάτρῳ τὴν Δαμασκὸν καταλαμβάνει, πρὸς Μάγνον Περσῆιον τὸν τηγεαῦτα καταλαμβάνοντα ἐξ Ἀρμενίας τὴν Συρίαν μετὰ τῆς πολυθρηλήτου ἀριστείας κατὰ Μιθριδάτου καὶ Τιγράνου Ἀλβανίας τε καὶ Ἰβηρίας καὶ Κολχίδος² καὶ αὐτῶν Ἀσσυρίων, καὶ δῶρων χάρις μόναίς ἐβλόγους δικαιοσολογίας πείθεισιν τὸν

ამრიგად, ჰირკანეს რომ მოაკლდა იუდეელთა მოკავშირეობა, მან ანტიპატრესთან ერთად დამასკოს მიაშურა მაგნუს პომპეუსთან, რომელიც მაშინ არმენიიდან სირიაში მოსულიყო ჩინებული გამარჯვების შემდეგ მითრიდატეზე და ტიგრანეზე, აღბანიაზე, იბერიაზე, კოლხიდაზე და თვით ასირიელებზე, და ჰინჯანემ და ანვიპანგინემ უსაჩუქრებლად, მარტო კეთილგონიერი საბუთებით დაი-

¹) აქ, როგორც კონტექსტიდან ჩანს, იგულისხმება ინდოეთის კავკასია (პარაპამისი): ალექსანდრემ „სპარსეთი“ დაიპყრა და მივიდა კავკასიაში; კავკასიიდან გადასულა ინდების წინააღმდეგ და დაუმორჩილებია მთელი ინდური ტომი. ძნელი საფიქრებელია, რომ ავტორს სპარსეთის სამეფოს დაპყრობის შემდეგ ალექსანდრე უკან დაებარებინა ჩვენს კავკასიაში და მერე აქედან უშუალოდ ინდოეთში გადაეყვანა ის. როგორც ცნობილია, ალექსანდრე მაკედონელის ლაშქრობათა გარშემო შექმნილ ლეგენდებში იხსენიება ალექსანდრეს ლაშქრობა ჩვენს კავკასიაში: ამ უკანასკნელი ვერსიის ერთ-ერთი ავტორის ნახელარი უნდა იყოს ჩვენი „ქრონიკის“ ამ ადგილას ჩამატება წინადადებისა «და მივიდა მეოტის ტბამდე»: ამით ინტერპოლატორს სურდა, ჩვენის აზრით, ხაზი გაესვა იმისთვის, რომ აქ კავკასია იგულისხმებოდა და არა პარაპამისი (ამ ინტერპოლაციის შედეგი უნდა იყოს ტექსტუალური დამახინჯება ამ ადგილისა; იხ. ზემოთ გვ. 61, შენიშვნა 2).

²) Χαλκίδος G.

Μάγνον ἀληθῶς καὶ φιλαλήθη
Πομπήιον ἐπινεῦσαι τῇ Ὑρκανοῦ
βοηθείᾳ (CB 563,1-8).

Ὁ Πομπήιος παραδούς Σκαύρω
διέπειν καὶ δύο Ῥωμαϊκὰ τάγ-
ματα πρὸς συμμαχίαν εἰς Ῥώ-
μην ἡπειέγετο διὰ Κιλικίας, αὐτὸς
τὸν μέγιστον κατατάξων θρίαμβον
ἐπαγόμενος τοὺς ἡττηθέντας αὐ-
τῷ βασιλέας Φαρνάκην Μιθριδά-
του υἱὸν (τὸν καὶ καρτερήσαντα
τὸν ἴδιον ἀνελεῖν πατέρα Μιθρι-
δάτην τῇ πρὸς Πομπήιον χάριτι
καὶ αὐτὸς κατὰ Ῥωμαίων στα-
σιάζαντα) Κολχῶν ἦτοι Λαζῶν
βασιλέα², ἄρχοντας Ἰβήρων³ κ',
Ἀριστόβουλὸν Ἰουδαίων βασιλέα
σὺν θυγατρᾶσι δυοῖ καὶ υἱοῖς,
Ἄλεξάνδρω καὶ Ἀντιγόνῳ... (CB
565,21-566,8).

ყოლიეს მართლაც რომ დიდი და
ჭეშმარიტების მოყვარული პომ-
პეუსი ჰირკანესთვის აღმოეჩინა
დახმარება...

პომპეუსმა სკავრეს მიანდო წეს-
რიგის დამყარება და ორი რო-
მაული რაზმიც დაუტოვა დამხმა-
რედ, თვითონ კი კილიკიის გზით
რომში გაემგზავრა დიდი ტრიუმ-
ფის მოსაწყობად: თან მიჰყავდა მის
მიერ დამარცხებული მეფეები:
ფარნაკე, მითრიდატეს ძე (რო-
მელმაც პომპეუსის სასარგებლოდ
ხელი შეუწყო საკუთარი მამის,
მითრიდატეს, მოსპობას და მღრი
კვლავ აჯანყდა რომაელების წი-
ნააღმდეგ), კოლხთა ანუ ლაზ-
თა მეფე¹, იბერიელთა ოცი
მთავარი, იუდეელთა მეფე
არისტობულე ორი ქალიშვილითა
და ვაჟებითურთ—ალექსანდრეთი
და ანტიგონეთი...⁴

¹) βασιλεῖς კოლχῆσι.— ²) βασιλέας G.— ³) Ἰβηρίων B.

⁴) გიორგი სინგლოზის „ქრონიკის“ ამ ნაწივეტში ჩვენთვის განსაკუთრე-
ბულ ინტერესს წარმოადგენს მოხსენიება «იბერიელთა ოცი მთავრისა».
ჩვენ მოგვეპოვება სხვა ისტორიკოსების ცნობებიც პომპეუსის ლაშქრობათა
შესახებ ალბანიაში, იბერიასა და კოლხეთში, ისევე როგორც მისი ტრიუმფით
დაბრუნების შესახებ რომში, მაგრამ არსად «იბერიელთა ოცი მთავარი» არ იხსენ-
იება. აპპიანე (II საუკ. ახ. წ.) ასე აგვიწვრს პომპეუსის ტრიუმფს:

Αὐτοῦ δὲ τοῦ Πομπηίου προήγον ὄσοι
τῶν πεπολεμημένων βασιλέων ἡγεμόνες
ἢ παῖδες ἢ στρατηγοὶ ἦσαν..., ἐνθα δὴ
καὶ ὁ Τυγράνους ἦν παῖς Τυγράτης καὶ
πέντε Μιθριδάτου..., παρήγετο δὲ καὶ ὁ
Κολχῶν σκηπτοῦχος Οὐθάνης... καὶ Σκύ-
θων βασιλεῖοι γυναῖκες, καὶ ἡγεμό-
νες τρεῖς Ἰβήρων καὶ Ἀλβανῶν
δύο (Appiani Lib. de b. Mithridatico 117).

თვით პომპეუსის წინ მიდიოდნენ ისი-
ნი, ვინც დამარცხებული მეფეების ან
მთავრები, ან შვილები, ან სარდლები
იყვნენ... აქ იყო ტიგრანის შვილი ტი-
გრანი, მითრიდატეს ხუთი შვილი...
იყო აგრეთვე კოლხთა სკიპტროსანი
ოლთაკე... სკვითთა სეფე-ქალნი, იბე-
რიელთა სამი მთავარი და
ალბანელთა ორი.

დიონ კასიუსიც (150—235) აგვიწვრს პომპეუსის ლაშქრობას საქარ-
თველოში, დაწვრილებით ჩერდება იბერთა მეფეზე, არტოკზე, მაგრამ არაფერს

532-წლიანი მოქცევა

Τῶ αὐτῶ εφ' ἔτει ἀπὸ κτίσεως
κόσμου πληρουμένῳ, τῷ κη' τῆς
Φαμενώθ, μῆνός Μαρτίου κδ' καὶ
ἀρχομένῳ τῶ Φαμενώθ κθ' ἦτοι
Μαρτίου κε', ἕκτος μῆν ἀπὸ τοῦ
εὐαγγελισμοῦ Ζαχαρίου καὶ τῆς
τοῦ προδρόμου συλλήψεως, ἀπεσ-
τάλη ὁ ἀρχάγγελος Γαβριήλ πρὸς
τὴν ἄγίαν καὶ ὑπερένδοξον παρθέ-
νον τὰ τῆς παγκοσμίου σωτηρίας
καὶ αἰώνιου ζῶης εὐαγγέλια κο-
μίζων. ἔτος τῆς μὲν ια' περιόδου
τῶν φλβ' ἔτων ρπα' ἀρχόμενον,
μῆν παρ' Ἑβραϊδῶς Νισάν πρω-
τόκτιστος α' ἄγων ἡμέραν, ἦ τις
κατὰ μὲν Ῥωμαίους τῆ κε' τοῦ
Μαρτίου [μῆνός] συμπύπτει ἀεὶ
μῆνός, κατὰ δὲ Αἰγυπτίους τῆ

იმავე 5500 წელს ქვეყნის გაჩე-
ნიდან, ფამენოთის 28-ს, მარტის
თვის 24-ს და ფამენოთის მომდევ-
ნო 29-ს, ე. ი. მარტის 25-ს, რო-
მელიც არის მეექვსე თვე ზაქარიას
ხარებისა და წინამორბედის ჩასა-
ხვის დღიდან, მთავარანგელოზი
გაბრიელი გაიგზავნა წმინდა და
მიმადლებულ ქალწულთან, რომელ-
საც მიახარობლა მთელი ქვეყნის
ხსნისა და საუკუნო ცხოვრების ამ-
ბავი. ეს იყო 181 წელი 532
წლიანი მეთერთმეტე მოქ-
ცევისა, ებრაელთა თვე ნისა-
ნი, პირველქმნილი წამყვანი დღე-
ებისა, რომელიც ყოველთვის ხვდე-
ბა რომაელების 25 მარტს, ეგვიპ-
ტელების 29 ფამენოთს, აპრილის

ამბობს პომპეუსის ტრიუმფზე (Dio Cassius, ed. Dindorfii c. 37). იბერიელთა მეფეს
არტოკს იხსენიებს ევტროპიცი (IV საუკ. ახ. წ.). მაგრამ არც ის ლაპარაკობს პომ-
პეუსის ტრიუმფზე (Eutrop. VI 14; იხ. ზემოთ გვ. 3). ასე რომ ჩვენს განკარ-
გულებაშია ორი წყარო (აპკიანე და გიორგი სინგელოზი), რომლებიც „იბერიელ-
თა მთავრებზე“ ლაპარაკობენ: აპკიანეს ცნობით პომპეუსს იბერიის „სამი
მთავარი“ წაუყვანია რომში, ხოლო გიორგი სინგელოზით „ოცი მთავარი“.
ჩვენს ყურადღებას იპყრობს აქ შემდეგი გარემოება: იმ პირთა შორის, რომლე-
ბიც პომპეუსმა წაასხა ტროფეების სახით, გიორგი სინგელოზის გადმო-
ცემით სულ ყველანი მეფეები (*βασίλεις*) იყვნენ გარდა იბერიიდან წაყვანილთა; აქ
იყო პონტოს მეფე, კოლხეთის მეფე, იუდეელთა მეფე არისტობულე, ხოლო იბე-
რიიდან ოცი მთავარი (*ἀρχοῦντας*). აპკიანე ამ მთავრებს უწოდებს «მეგე-
მონებს» (*ἡγεμόνας τρεῖς*). ჩვენ რომ არ მოგვეპოვებოდეს გიორგი სინგელოზის
პარალელური ტექსტი, სადაც მოხსენიებული არიან *ἀρχοῦντες*, შეგვეძლო გვეფიქრა,
რომ იბერიიდან პომპეუსმა მძევლებად თუ ტყვეებად წაასხა «სარდლები» (*ἡγε-
μόνας*) და არა მეფე (არტაგი), რომელიც მან სხვა წყაროების ცნობით, აიძულა
გაქცეულიყო (იხ. ზემოთ გვ. 3 და შენიშვნები), მაგრამ გიორგი სინგელოზის
ἀρχοῦντες გვაიძულებს ვთქვათ, რომ ესენი მარტო «სარდლებად» არ ყოფილან,
ἀρχοῦντες პოლიტიკური უფლებებით აღჭურვილი მმართველები იყვნენ («მთავარი»,
«ერისთავი»). თუ, სახელდობრ, რა ფარგლებში იყო ეს უფლებები «არქონტები-
სა» ან როგორი იყო მათი ურთიერთობა «მეფესთან» (არტაგთან), ეს შემდგომი
კვლევის საკითხია.

αὐτὸν Φαμενῶν, πρὸς ἣ' ἀλαν- კალანდების რვა რრის წინ¹.
δῶν Ἀπριλλίῳ (CB 596,10-20).

კოლხეთის დაპყრობა რომაელთა მიერ.

Ῥωμαίων ἐξ βασιλέως Σέυ-
ρου ἔτη ιη'.

Σευῆρος Οὐβλιγισσὸν Περσῶν
βασιλέως φυγόντος πρὸς τὴν Νί-
σιβιν καὶ ἄλλας πόλεις Πέρσαις
προδοθείσας, Ῥωμαίοις δὲ πρὸ-
τερον ἀνηκούσας, παρεστήσατο.

Σευῆρος Ἀδιαβηγῶν καὶ Ἄρα-
βας συμμαχήσαντας τῷ Νίγერი
κατασπέταξεν.

Ὁ αὐτὸς Κολχικὴν ἦτοι Λαζი-
κὴν παρεστήσατο (CB 671,1-10).

რომაელთა მე-17 მეფის სევერეს
მიერობის 18 წელი².

სევერემ გააქცია სპარსელთა მეფე
ულიგისე და დაიმორჩილა ნისიბი-
ნი და სხვა ქალაქები, რომლებიც
სპარსელებს ჰქონდათ გადაცემული,
წინათ კი რომაელებს ეკუთვნოდა.

სევერემ დაიმორჩილა ადიამენე-
ბი და არაბები, რომლებიც ნიგერ-
თან იბრძოდნენ.

მანვე (სიკიჩიძე) დაიმორჩილა
კოლხიკე, ესე იგი ლაზიკე³.

1) ჩვენამდე მოღწეულ ტექსტთაგან გიორგი სინგელოზის ეს ნაწყვეტი პირ-
ველია, რომელიც შეიცავს ცნობას 532-წლიანი მოქცევის შესახებ. ეს რიცხვი
წარმოადგენს ნამრავლს 28-ისა (მზის მოქცევის წელთა რიცხვისა) და 19-ისა
(მთვარის კვინკლოსისა) ($28 \times 19 = 532$) და 532 წელი ის რაკლია, რომელიც თა-
ვისი განმეორების დროს განსაზღვრულ, ერთსა და იმავე დღეს ათავსებს საქრი-
სტიანო საზოგადოებაში მიღებულ ყველა მნიშვნელოვან ცვლებად დღესასწაუ-
ლებს: „532 წელი რომ დასრულდება, შვიდეულის დღენი, მთოვარის განახლება
დიდ მარხვის აღების დღე, პასექის დღე და შემდგომნი ცვლადნი დღესასწაულნი,
კვირაცხოვლობა, ამაღლება და სხვანი ანგარიშნი თვითეულის წლისა იმავე შვი-
დეულის დღეს, თვისა რიცხვს და თვეს მოვლენ, როგორც რომ 532 წლის წინათ
იყო“ (დ. ჩ უ ბ ი ნ ო ვ ი, ეტნოგრაფიული განხილვა ძველთა და ახალთა კაპადოკიის
ან ჭანეთის მკვიდრთა მოსახლეთა, გვ. 16—17; იხ. აგრეთვე W. Kubitschek,
Grundriss der antiken Zeitrechnung. München 1928, გვ. 46). ეს წელთაღ-
რიცხვა პირველად შემოიღო დიონისე მწირომა (Dionysius Exiguus; გარ-
დაიცვალა 540 წლის მახლობელ ხანებში), რომელმაც 525 წელს თავის თხზუ-
ლებაში Liber de pascale „სააღდგომო ცხრილები“ დაამუშავა (RE V, 998—999).

2) Septimius Severus კეისრად იყო 193—211 წლებში (სულ 18 წელს
კეისრობდა).

3) ეს ამბები მოთხრობილია იმ თავში, რომლის ზედაწერილია: «ქვეყნის
გაჩენიდან 5696 წელი, განკაცებითგან 196 წელი. რომაელთა დანარჩენი საქმეები»
(პანოდორეს 196 წელი უდროს ალექსანდრიულ 204 წელს). დიონდორე შენი-
შვნებში სწერს (II, 334): «Κολχικῶν ἦτοι Λαζικῶν, haec duo verba expungit pag.
eadem»; ლაპარაკია ძველს გამომცემელზე სკალიგერზე, რომელსაც — როგორც
დინდორესი შენიშვნიდან ჩანს — ორი უკანასკნელი სიტყვა (ἦτοι Λαζικῶν) მოუსპია.

კეისარ ტაკიტუს მოკვლა

ქვეყნის გაჩენიდან 5765.

განკაცვბითგან 265 (273)

Ῥωμαίων κτ' βασιλεὺς Ἀβρη-
λιανὸς ὁ πρῶτεγγραμμένος ἔτη ε'.

Τῷ ε' αὐτῶν ἔτει Ἀβρηλιανὸς
μέλλων διαγμὸν κινεῖν κατὰ Χρισ-
τιανῶν θείῳ κεραιῶν διακωλύεται.
σασκευῆς δὲ γενεμένης περὶ αὐ-
τῶν ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν ἐδολο-
φονήθη ἐν καιῶν φρουρίῳ.

Μεθ' οὗ βασιλεῖσι Τάκητο-
μῆνας ε'.

Ὁν σφαγέντος ἐν Πόντῳ βασι-
λέως Φλωριανὸς ἡμέρας πη' (CB
722,10-16):

ტოში² მეფობდა. ფლორიანე ოთხმოცდარვა დღეს.

რომაელთა ოცდა მეცხრე მეფემ,
ზემოთხსენებულმა ავრელიანემ¹,
იმეფა ექვს წელს.

თავისი მიტობის მეექვსე წელს
ავრელიანემ განიზრახა დევნა ეყო-
ქრისტიანებისათვის და ღვთაებ-
რივმა ელვამ ხელი შეუშალა,
ხოლო შიშვენი, მისიანებმა მახე-
დაუგეს და ვერაგულად მოჰკლეს
ახალ ციხეში.

მის შემდეგ იმეფა ტაკიტემ
ექვს თვეს.

მისი მოკვლის შემდეგ კონ-

¹) ავრელიანე (Lucius Domitius Aurelianus), რომის კეისარი 270—275 წლებში.

²) ტაკიტე (Marcus Claudius Tacitus), რომის კეისარი (275—276 წ.). მოჰკლეს ჭანეთში (შდ. გეორგიკა III, 252).

თეოფანე ჟამთააღმწერელი

თეოფანე ჟამთააღმწერელი ანუ, როგორც მას ჩვეულებრივ ეწოდება, თეოფანე აღმსარებელი (Θεοφάνης Ὀμολογητής) ბიზანტიური ქრონოგრაფიის ერთი უდიდესი წარმომადგენელთაგანია. იგი დაიბადა 760 წლის მახლობელ ხანებში; მამა მისი, ისაკი, იყო შეძლებული მოხელე კონსტანტინეპოლში და დიდს პატივში იყო კონსტანტინე კოპრონიმის (741—755) კარზე, თუმცა ის ხატისთაყვანისმცემელთა¹ ბანაკს ეკუთვნოდა. თეოფანე პირველ ხანებში, სწავლა-განათლების დამთავრების შემდეგ, სახელმწიფო სამსახურში იყო და კიდევ მიაღწია ლეონ IV-ის დროს (775—780) სპათარის პატივს. ჯერ კიდევ ახალგაზრდა იყო თეოფანე, როდესაც მან სავრისკაცო ცხოვრებას თავი გაანება და ბერად აღიკვეცა; მან დააარსა მრავალი მონასტერი: ასე, მისი დაარსებულია მონასტერი ტბ მუჯაღსუ 'Αγρην მარმარილოს ზღვის ნაპირას, კვიზიკსა და რინდაკის შესართავს შუა. თეოფანე ხატისთაყვანისმცემელთა ბანაკს ეკუთვნოდა და, როდესაც ლეონ V-ის დროს (813—820) განახლდა ხატისთაყვანისმცემელთა დევნა, თეოფანეც დატუსაღებულ იქმნა 815 წელს და 818 წელს გადასახლებულ იქმნა სამოთრაკის კუნძულზე, სადაც ის იმავე წლის 12 მარტს გარდაიცვალა (იხ. K. Krumbacher, G. d. byz. L. გვ. 342 და RE, Zweite Reihe, X Hlb [1934], Sp. 2127).

თეოფანეს კალამს ეკუთვნის ქრონოგრაფი, რომლის სათაურად ხელთნაწერებში სწერია: Θεοφάνους ἀμαρτωλοῦ καὶ ἡγουμένου τῶν Ἁγρην καὶ Ὀμολογητῶν χρῶνογραφία ἐτῶν φηῖ, ἀρχομένη ἀπὸ πρώτου ἔτους Διοκλητιανοῦ ἕως δευτέρου ἔτους Μιχαήλ καὶ Θεοφυλάκτου σὺν αὐτοῖς τοῖς ἔστιν ἀπὸ τῶν ῥψοζ' ἔτους τῶν χόσμου ἕως ἔτους ς' κατὰ τοὺς Ἀλεξάνδρεις, κατὰ δὲ Ῥωμαίους ἔτη (,,აგრუს [მო-

¹) ხანა 726 წლიდან 843 წლამდე ბიზანტიის საშინაო ცხოვრებაში ხასიათდება «ხატისმებრძოლობის» სახელწოდების ქვეშ ცნობილი მოძრაობით, როდესაც ებრძოდა ერთმანეთს ორი ბანაკი: ხატისმებრძოლთა და ხატისთაყვანისმცემელთა. ეს მოძრაობა, რომლის ინიციატორები იყვნენ თვით კეისრები (ლეონ III ისავრიელი, კონსტანტინე V კოპრონიმი და სხვ.), არსებითად მიმართული იყო ბერებისა და მსხვილი სამონასტრო მიწათმფლობელობის წინააღმდეგ და მიზნად ისახავდა მსხვილი სამონასტრო მამულების დაქუქმაცებას და წვრილ მესაკუთრეთათვის დარიგებას.

ნასტრის] ცოდვილი ბერისა და წინამძღოლის თეოფანე აღმსარებლის ქრონოგრაფი 528 წლისა, დაწყებული დიოკლეთიანეს [მეფობის] პირველი წლიდან ვიდრე მიქაელისა და მისი ძის თეოფილაქტეს¹ მეორე წლამდე, ესე იგი ქვეყნის გაჩენის 5777 წლიდან ვიდრე 6305 წლამდე ალექსანდრიული წელთაღრიცხვით, ანუ 6321 წლამდე რომაული წელთაღრიცხვით“). თეოფანეს „ქრონოგრაფი“, როგორც ამას წიგნის სათაურიც აღნიშნავს, შეიცავს ამბებს დიოკლეთიანედან (284 წლიდან) მიქაელ I რანგაბემდე (813 წლამდე), ე. ი. იმ დროიდან, სადაც გიორგი სინგელოზმა შესწყვიტა თავისი მოთხრობა. თეოფანე თვითონაც გადმოგვცემს თავისი „ქრონოგრაფის“ შესავალში, გიორგი სინგელოზს დაუმთავრებელი ღარჩა თავისი ნაშრომი, მხოლოდ დიოკლეთიანემდე მოიტანა მოთხრობაო და ჩვენ გვთხოვა დაგვემთავრებინა იგიო (დე ბოორის გამ. გვ. 3—4). აქედან ჩვენ შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ თეოფანეს თავისი „ქრონოგრაფის“ წერა დაწყებული უნდა ჰქონდეს არა უადრეს 810 წლისა, რადგან, როგორც ცნობილია (იხ. ზემოთ გვ. 57), გიორგი სინგელოზი გარდაიცვალა არა უადრეს 810 წლისა; ხოლო შეწყვეტილი უნდა ჰქონდეს „ქრონოგრაფის“ წერა არა უგვიანეს 814 წლისა, რადგან 815 წლის მარტში უკვე გამოიცა ლეონ V-ის *πρόσταγμα* ხატების თაყვანისცემის წინააღმდეგ და თეოფანე კი თავისი „ქრონოგრაფის“ ბოლოში ლეონს ჯერ კიდევ „კეთილსათნოდ“ იხსენიებს (de Boor 502,3—4; *Λένται, πατριάρχαι και σπαταρχῆς τῶν ἀνατολικῶν, ἄς εἰς εἰς εἰς και ἀνδρείοτατος...* შდ. RE, I. c. და F. Dölger, *Corpus der griechischen Urkunden des Mittelalters und der neueren Zeit I* [München 1924], გვ. 49, № 394).

მართალია, თეოფანე თავისი ძირითადი საქმიანობით (როგორც ბერი და „ღვთისმეტყველი“)² ისტორიკოსი არ ყოფილა და საისტორიო თხზულების წერისათვის ხელის მოკიდება ერთგვარ შემთხვევითობას მიეწერება (მისი მეგობრის, გიორგი სინგელოზის, თხოვნის ასრულებას), მაგრამ ის ბიზანტიური ისტორიოგრაფიისათვის უდიდესი მნიშვნელობის მოღვაწეა, განსაკუთრებით როგორც წყარო VII—VIII საუკუნეთა ისტორიისათვის, ვინაიდან ამ ეპოქისათვის,

¹) მიქაელ I რანგაბე—მეფობდა 811 წლის 2 ოქტომბრიდან 813 წ. 10 ივლისამდე; მანვე 811 წლის 25 დეკემბერს პატრიარქ ნიკიფორეს მეფედ აკურთხებინა თავისი ვაჟი თეოფილაქტე (იხ. თეოფანე, ქრონოგრაფი, დე ბოორის გამ. გვ. 494,25-27).

²) ის თავის მიერ დაარსებულ მონასტრებში შრომობდა საღვთისმეტყველო წიგნების გადაწერაზე.

რომელსაც ახასიათებს ძირითადი ძრვები ბიზანტიის სახელმწიფო ცხოვრებაში ერთის მხრით არაბთა შემოსევასთან, ხოლო მეორე მხრით სახატისმებრძოლო მოძრაობასთან დაკავშირებით, ჩვენ სხვა წყაროები არ მოგვეპოვება: მხოლოდ ნიკიფორეს „მოკლე ისტორია“ (Ἰστορία συντομία) უდგას მას გვერდით¹. გარდა ამისა თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ მნიშვნელობა იმითაც იზრდება, რომ მან ზედმიწევნით დააზუსტა ქრონოლოგიური თარიღები. თეოფანემ გამოიყენა გიორგი სინგელოზის გამოცდილება და მისი ცდები ქრონოლოგიის დარგში და კიდევ უფრო გაზარდა თარიღების დასაზუსტებელი საშუალებები: თვითეული წლის ამბების მოთხრობის წინ მას მოჰყავს ქრონოლოგიური ცხრილი, რომელშიაც შეტანილია წელთა რიცხვი: 1) ქვეყნის გაჩენიდან, 2) ქრისტესით, 3) ბიზანტიის ამათუიმ კეისრის მეფობიდან, 4) ირანის ამათუიმ მეფის (ან არაბთა ხალიფის) მმართველობის დაწყებიდან და 5) ყველა ხუთივე პატრიარქის პატრიარქობისა. აი, სანიშნულად ერთ-ერთი ცხრილი, რომელიც წინ უძღვის ჩვენ მიერ ქვემოთ (გვ. 76) მოყვანილ ნაწყვეტს ლაზთა მეფის წათეს შესახებ: «1) დასაბამითგან ქვეყნისა 6020 წელი; 2) ღვთაებრივი განკაცებითგან 520 წ.; 3) რომაელთა მეფე იუსტინიანე [მეფობდა] 38 წელს; [მისი მეფობის] I [წელი]; 4) სპარსელთა მეფე ხოსრო [მეფობდა] 48 წელს, [მისი მეფობის] მე-3 [წელი]; 5) რომის ეპისკოპოზი ფილიქსი 4 წელს, [მისი] მე-2 [წელი]; 6) კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოზი ეპიფანი 16 წელს, [მისი] მე-8 [წელი]; 7) იერუსალიმის ეპისკოპოზი ელია 23 წელს, [მისი] მე-17 [წელი]; 8) ალექსანდრიის ეპისკოპოზი ტიმოთე 17 წელს, [მისი] მე-8 [წელი]; 9) ანტიოქიის ეპისკოპოზი ეფრაიმი 18 წელს, [მისი] I [წელი]»².

თავის ქრონოლოგიურ სისტემას თეოფანე საფუძვლად უდებს პანოდორეს (ე. ი. ალექსანდრიულს) წელთაღრიცხვას, ე. ი. „ქვეყნის გაჩენიდან“ მოყვანილ წელთა რიცხვს უნდა გამოვაკლოთ 5492, ხოლო „ქრისტესით“ ნაანგარიშვე წლებს უნდა დავუმატოთ 8. გარდა ამისა თეოფანეს მოჰყავს ტექსტში აგრეთვე ინდიქტიონის წლები (ბიზანტიური თხუთმეტწლიანი კვინკლოსით), რაც საშუალებას იძლევა კიდევ უფრო დავაზუსტოთ თარიღები. მაგრამ არის შემთხვევები, როდესაც „ქვეყნის გაჩენიდან“ თეოფანეს მიერ მოყვანილი წლების რიცხვი ერთით ნაკლებია ინდიქტიონებით ნაჩვენებ წლებზე. ამ საკითხის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში კამათია გა-

1) ნიკიფორეს „ისტორია“ მხოლოდ 769 წლამდეა მოტანილი.

2) ქვემოთ ჩვენ, ადგილის სიმკირის გამო, მოგვყავს ხოლმე მხოლოდ პირველი სამი თარიღი.

მართული (G. Ostrogorsky, Die Chronologie des Theophanes im VII. und VIII. Jahrh. *Byz. Neugr. Jahrb.* VII [1930], 1—56; V. Grumel, L'année du monde dans la Chronographie de Théophanes: *Échos d'Or.* 33 [1934], 395—408; უკანასკნელს ვიცნობთ F. D[ölger]-ის რეცენზიის მიხედვით, *BZ* 35 [1935], 153—155). ზოგიერთთა აზრით ეს განსხვავება მსოფლიო და საინდიქციონო წლებს შორის აიხსნება იმით, რომ თეოფანე, როგორც გამგრძელებელი გიორგი სინგელოზისა, უკანასკნელის მსგავსად 25 მარტით იწყებდა მსოფლიო წელს, ხოლო ვინაიდან თეოფანეს მიერ მოთხრობილი ზოგიერთი ამბები ემთხვეოდა 1 სექტემბრით დაწყებულ ამათუიმ ინდიქციონს, ამიტომ მან ზოგი ამბავი 25 მარტის წინა სექტემბერს მიაკუთვნა, ზოგი კიდევ 25 მარტის შემდგომ სექტემბერსო. მიღებულია დღეს შემდეგი ახსნა: განსხვავება მსოფლიო და საინდიქციონო წლებს შორის აიხსნება იმით, რომ 605/606 და 606/607 წლების ამბები თეოფანემ ერთად აღწუსხა; ამიტომ ის თავის შემდგომ თხრობაში ერთი წლით უკან რჩება მანამ, სანამ ის 712 და 713 წლების ამბებს სამი წლის მანძილზე გაანაწილებდეს (აქ, მაშასადამე, შეცდომა უკვე გამოსწორებულია). მაგრამ 725/726 და 726/727 წლების ამბებს ის კვლავ ერთ წელში ათავსებს და ასე აგრძელებს თხრობას მანამ, სანამ 774 და 775 წლების ამბებს სამ წელზე გაანაწილებდეს (აქაც კვლავ გამოსწორდება მდგომარეობა). მაშასადამე, 606/607—711/712 და 726/727—773/774 (ანუ ქვეყნის გაჩენიდან 6099—6204 და 6219—6266) წლების ამბების ზუსტად დასათარიღებლად თითო წელი უნდა დავუმატოთ თეოფანეს მიერ ნაჩვენებ წლებს.

წყაროებად თეოფანეს ჰქონდა ძველი ხანისათვის, V საუკუნის შუა წლებამდე, სოკრატე, სოზომენე და თეოდორიტი. შემდეგი ხანისათვის ვიდრე ირაკლის მეფობამდე თეოფანეს თხრობას ემჩნევა დიდი მსგავსება მალალას, პროკოპი კესარიელის, აგათიას, იოანე ანტიოქელის, თეოფილაქტეს და გიორგი პიზიდიელის ნაშრომებში და „პასქალურ ქრონიკაში“ მოცემულ თხრობასთან, მაგრამ ჯერჯერობით არ არის გამორკვეული თეოფანემ ისარგებლა ამ ნაშრომებით, თუ მათ ყველას საერთო წყარო ჰქონდათ (*RE* I. c.).

თეოფანეს „ქრონოგრაფი“ იმ ღირსებათა გამო, რომლებზედაც ზემოთ იყო ნათქვამი, ძალიან პოპულარული იყო, როგორც ბიზანტიაში ისე დასავლეთში¹: თეოფანეს ამ „ქრონოგრაფით“ თითქოს

¹) IX საუკუნის 70-იან წლებში ის გადათარგმნა ლათინურად ანასტასი ბიბლიოთეკარმა.

დამთავრებულად თვლიდნენ ქრონოგრაფიული რკალის თხრობას და მომდევნო ქრონისტები მეტწილად იქიდან იწყებდნენ თხრობას, სადაც თეოფანეს თხრობა თავდებოდა.

თეოფანეს „ქრონოგრაფს“ გაუჩნდა აგრეთვე უშუალო გაგრძელება, რომელიც თეოფანეს „ქრონოგრაფს“ უმატებს ლეონ V, მიქაელ II, თეოფილეს და მიქაელ მესამის ისტორიას და რომელიც ცნობილია Theophanes Continuatus-ის სახელწოდებით. ეს გაგრძელება შედგენილი უნდა იყოს 961—963 წლებში (K. Krumbacher 349).

ტექსტისა და თარგმანის დამზადების დროს ხელთ გუქონდა შემდეგი გამოცემები და სპეციალური ნაშრომები:

Carolus de Boor, Theophanis Chronographia. Volumen I, textum graecum continens¹. Lipsiae 1883, p. X+503.

Classenus Joannes, Theophanis Chronographia. Volumen I (ბერძნული ტექსტი). Bonnae. 1839, Volumen II (შეიცავს Anastasii Bibliothecarii Historia ecclesiastica, ex recensione Immanuelis Bekkeri). Bonnae 1841 (CB).

Оболенский В. И. и Терновский, Ф. А. Летопись византийца Феофана (რუსული თარგმანი). Москва 1884.

Преображенский П. Г. Летописное повествование Феофана Исповедника. Исследование из области византийской историографии². Вена 1912.

1) დე ბოორს გამოყენებული აქვს შემდეგი ძირითადი ხელთნაწერები:

b—Codex Vaticanus 154, XII საუკუნისა.

c—Codex Vaticanus 155, XI საუკუნისა

d—Codex Parisinus Regius 1710, X საუკუნისა. (თავში და ბოლოში ნაკლულევანი)

ბ—Codex Parisinus Regius 1709 (გადმოწერილი d ხელთნაწერიდან XVI საუკუნეში)

e—Codex Vaticanus Palatinus 395, XV—XVI საუკუნისა

f—Codex Coislinianus 133, XIII საუკუნისა

g—Codex Parisinus Regius 1711, XI საუკუნისა

h—Codex Vaticanus 978, XII საუკუნისა

m—Codex Monacensis Graecus 391, XV—XVI საუკუნისა.

2) ამ წიგნის ავტორი აყენებს ორიგინალურ მოსაზრებებს თეოფანეს ტექსტის დადგენის შესახებ და იყენებს ახალს, სამწუხაროდ ტექსტის დადგენის მხოლოდ დამაბუნდოვანებელს, მეთოდებს, რაც ამ წიგნს თითქმის უსარგებლოდ ხდის მკვლევარისათვის (იხ. ს. შესტაკოვის რეცენზია ამ წიგნზე: ЖМНПР. 1913 წ. ივლისი, გვ. 139—144).

Tabachovitz David, Sprachliche und textkritische Studien zur Chronik des Theophanes Confessor. Uppsala 1926.

იბერიელთა და სომეხთა მოქცევა

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან კონსტანტინეს მეფობის
5816 316 (324) 20

Και νῦν δὲ ἐπὶ τοῦ νικητοῦ Κωνσταντίνου πλείστα τῶν ἐθνῶν ἐφωτίσθησαν τῷ Χριστῷ προσδραμόντα. Ἴνδοι οἱ ἐνδότεροι ἐπίστευσαν τῷ Χριστῷ, Μερωπίου φιλοσόφου Τύρου Διδέσιον καὶ Φρυσμέντιον τοὺς μαθητάς αὐτοῦ λαβόντες, καὶ εἰσελθόντες ἔκει ἱστορήσαι τοὺς τόπους, καὶ διδάξαντος αὐτοὺς τὸν λόγον τοῦ θεοῦ. πρῶτον ἐπίσκοπον Φρυσμέντιον χειροτονεῖ Ἀθανάσιος ἐν αὐτοῖς. ὁμοίως καὶ Ἰβήρες ἐπὶ αὐτοῦ ἐπίστευσαν τὰ ἑπὶ τῆς αἰχμαλώτου γυναικὸς Χριστιανῆς ὄρωντες γινόμενα θαύματα καὶ τὴν ἐπιπεσοῦσαν ἀχλὺν τῷ βασιλεῖ αὐτῶν κυνηγοῦντι¹. ταῦτα Ῥουφίνος ἱστορεῖ παρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως τῶν Ἰβήρων Βακκουρίου² ἀκηχῶς, ὁμοίως καὶ Ἀρμένιοι τελείως ἐπὶ αὐτοῦ ἐπίστευσαν, διὰ Τηριδάτου βασιλέως αὐτῶν καὶ Γρηγορίου ἐπισκόπου αὐτῶν τὴν σωτηρίαν δεξάμενοι. გოლის წყალობით, და ეზიარნენ

კონსტანტინე ძლევამოსილის დროს მრავალი ერი განათლდა ქრისტეს სარწმუნოებაზე მოქცევით. ქრისტე ირწმუნეს უმინაგანესმა ჰონდებმა: ტვიროსელმა ფილოსოფოსმა მეროპიმ თან წაიყვანა თავისი მოწაფეები ედესი და ფრუმენტი, შევიდა მათ ქვეყანაში იქაურობის მოსახილველად და უქადაგა მათ ღმერთის სიტყვა. ათანასიმ მათ ფრუმენტი უკურთხა პირველ ეპისკოპოზად. ამგვარადვე იბერიელებიც კონსტანტინეს დროს მოიქცნენ, მის შემდეგ რაც მათ იხილეს საკვირველებანი ქრისტიანი ტყვე-ქალის წყალობით და მონამენი გახდნენ დაბნელებისა, მათ მეფეს ნადირობის დროს რომ შეემთხვა. ამას მოგვითხრობს რუფინე, რომელსაც ეს ამბავი იბერიელთა მეფის ბაკურისაგან³ გაუგონია. იმგვარადვე არმენიელებმაც მთლიანად კონსტანტინეს დროსვე ირწმუნეს ქრისტე მათი მეფის ტირიდატეს და მათი ეპისკოპოზის გრიგონებთან (de Boor 24,9-20).

1) τὰ β, აკლია გ-ს.

2) კუნეგოῦντι ἰασαμένους გ; ἰασαμένους არა აქვს ბ-ს. ამგვარად, ეს მიხედვით ტექსტი შემდეგ შინაარსს იძლევა: «ამგვარადვე იბერიელებიც კონსტანტინეს დროს მოიქცნენ, მის შემდეგ რაც მათ იხილეს საკვირველებანი ქრისტიანი ტყვე-ქალის წყალობით, რომელმაც, სხვათა შორის, მათი მეფე მთარჩინა წყვილი-ღისაგან, ნადირობის დროს რომ შეემთხვა.»—3) Κοκκουρίου em, Καυκουρίου d-

იოანე ოქროპირის გაძევება ბიჰვინტაში

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	არკადის მეფობის
5898	398 (406)	12

Ἰωάννης δὲ ἐξηλάθη τῆς πόλεως καὶ ἐξωρίσθη εἰς Κουσούσον, ἐκεῖνός τε μετηγάθη εἰς Πιτυσίοντα. γενόμενος δὲ ἐν Κομαίνους κατὰ παράδον τῆς Ἀρμενίας ἐτελειώθη ἐν κυρίῳ. τούτου δὲ ἐξορισθέντος Ἀρσάκιος ἐχειροτονήθη, ὁ ἀδελφὸς Νεκταρίου τοῦ πρὸ τοῦ Χρυσοστόμου (de Boor 79, 16—21).

იოანე გაძევებულ იქმნა ქალაქიდან (ი. ი. კონსტანტინოპოლიდან) და გადასახლებულ იქმნა კუკუსოში, იქიდან კი გადაყვანილ იქმნა პიტოუნტში¹. კომანოში რომ იყო, არმენიის გზაზე, მიიღვა ვალა უფლისა მიმართ. მისი გადასახლების შემდეგ ხელდასხმულ იქმნა არსაკი, იმ ნექტარიოსის ძმა, რომელიც ოქროპირის წინ იყო.

თარსმან კოლხი

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	ანასტასის მეფობის
5997	497 (505)	14

Τούτῳ τῷ ἔτει στέλλεται παρὰ τοῦ βασιλέως Ἀναστασίου στρατιὰ Γόθων τε καὶ Βέσσαν καὶ ἑτέρων Θρακίων ἐθνῶν, στρατηγούστων τῆς ἕως καὶ ἐξαρχούστων αὐτῆς Ἀρεβίνδου, τοῦ Δαγαλαίφου παιδός, ὑπάτου γεγονότος ὀρδინარიου (τούτου πρὸς πατρὸς ἐγένετο πάππος Ἀρεβίνδος, ὁ κατὰ τὸν Θεοδοσίον, τοῦ νέου χρόνον εὐδοκιμήσας κατὰ Περσῶν. ἐτέχθη δὲ Ἀρεβίνδος τῷ Δαγαλαίφῳ ἀπὸ Γοδισηέας, τῆς Ἀρδαβουρίου θυγατρὸς τῆς παιδὸς Ἀσπαρῶς, ὅς περσόμεν ἐμ-

ამავე წელს ანასტასი მეფემ გაგზავნა ჯარი, რომელიც შედგებოდა გუთებისაგან, ბესებისაგან და სხვა თრაკიული ტომებისაგან; მათ მეთაურობდა აღმოსავლეთის სარდალი და ექსარხი არეობინდე, დავალიფეს-ძე, რომელიც იყო დიდი ძალაუფლებით აღჭურვილი ორდინარული ჰიპატოსი (მასი პაპა, მამის მხრით, იყო არეობინდე, რომელმაც თეოდოსი უმცროსის დროს თავი ისახელა სპარსელთა წინააღმდეგ ბრძოლაში; არეობინდე ეყოლა დავალიფეს გოდისთეასაგან, ამასწინათ მოხსენე-

¹) ეს ქალაქი მოხსენებული აქვს თეოფანეს მეორეჯერაც (de Boor 125, 17), იქ, სადაც ის ლაპარაკობს პეტრე მკაწრვალის (Πέτρον τὸν Κναφεία) ექსარხიაჰენის შესახებ. ამ ადგილას ხელთნაწერებში იკითხება Πιτυσὺς Πιτυσὺς. ზოლო ანასტასის ლათინურ თარგმანში მოცემულია Pityussam, რაც de Boor-მა ბერძნულ ტექსტშიაც შეიტანა (Πιτυσούσα) წინააღმდეგ ხელთნაწერთა Πιτυσὺς-ისა).

νημονεύσαμεν) ἐπὶ δυναστείᾳ μεγάλῃ. συναπεστάλησαν δὲ τῷ Ἀρεοβίνδῳ καὶ ἕτεροι πλείστοι στρατηγοί, ὧν οἱ περιφανέστατοι Πατρίκιος ἦν καὶ Ὑπάτιος, ὁ Σεκουνδίνου καὶ τῆς ἀδελφῆς Ἀναστασίου τοῦ βασιλέως υἱός, καὶ Φαρασμάνης¹ ὁ Ζιუნᾶ πατήρ, τὸ γένος Λαζός, καὶ Ῥωμανὸς ὁ προειρημένος ἐξ Εὐφραთησίας συναφθεῖς τῷ στρατεύματι καὶ Ἰουστίνος ὁ βασιλεύσας μετὰ ταῦτα, καὶ Ζήμαρχος καὶ ἕτεροί τινες (de Boor 145,17—146,6).

ბული ასპარის ძის არდაბურის ქალიშვილისაგან). არეობინდესთან ერთად გაგზავნილ იქნნა სხვა ბევრი სტრატეგოსიც, რომელთაგან ყველაზე უფრო გამოჩენილნი იყვნენ პატრიკიოსი და ჰიპატიოსი, ძე სეკუნდინესი და ანასტასი მეფის დისა, ზუნას მამა ფარასმანე¹, წარმოშობით ლაზი, ზემოთ მოხსენებული რომანოზი, რომელიც ევფრატესიიდან შემოუერთდა ჯარს, იუსტინე, რომელიც იმის შემდეგ მეფედ ოყო, ზემარქე და ზოგიერთი სხვაც.

ლაზთა მეფე წათე²

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	იუსტინეს მეფობის
6015	515 (523)	5

Τούτῳ τῷ ἔτει Τζάμιος³ ὁ τῶν Λαζῶν βασιλεὺς ἀποστατήσας τῆς τῶν Περσῶν βασιλείας, Καβάδου βασιλεύοντος, καὶ φιλοῦντος τὸν Τζάμιον⁴, ὧς καὶ αὐτὸς προβαλλομένου αὐτὸν βασιλέα τῶν Λαζῶν, ἦλθε πρὸς Ἰουστίνον εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ παρεκάλεσε τὸν βασιλέα γενέσθαι αὐτὸν χριστι-

ამ დროს ლაზთა მეფე წათი გადაუდგა სპარსელთა სამეფოს, რომელსაც იქ მეფობდა კავადი, რომელსაც წათი იმდენად უყვარდა, რომ ის ლაზთა მეფედ დააყენა. წათი მივიდა ბიზანტიონში იუსტინესთან და სთხოვა მეფეს, რათა მას გაეჭრისტიანებინა ის და მასვე ეკურთხებინა ის ლაზთა მეფედ. მე-

1) Φαρισμάνης b, Φαρασμάνης fh, Φαρασβάνης em. ფარასმანი და მისი შვილი ზუნა მოხსენებული ჰყავს პროკოპი კესარიელს BP I, 8; BV II, 19 და BV II, 20 (იხ. გეორგიკა II, 16—18); პროკოპის ხელთნაწერები ზუნას სახელისათვის იძლევიან ვარიანტებს Ζαუნა და Ζαუნა.

2) წათეს დროს მომხდარი ამბები მოთხრობილი აქვთ აგრეთვე მალაღასს (იხ. გეორგიკა III, 263—268) და „პასქალური ქრონიკის“ ავტორს (იხ. ზემოთ, გვ. 11—14).

3) თეოფანეს ხელთნაწერები ამ ადგილას იძლევიან Τζამის (ქვემოთ გვ. 76 უძველესი b ხელთნაწერი იძლევა Τζამიუს), Malalas Ζαμίος, Chr. P. Τζამიუს. პ. პროკოპი უცნისკის აზრით ამ სახელის პირველადი ფორმა უნდა იყოს Τζამოს (Π. Γ. Προображенский, Летопись повествование Феодана, გვ. 53—55).

4) ყველა ხელთნაწერი იძლევა Τζამიონ (იხ. წინა შენიშვნა).

νόν και ὑπ' αὐτοῦ ἀναγορευθῆ-
 ναι βασιλέα τῶν Λαζῶν. ὁ δὲ
 βασιλεὺς μετὰ χαρᾶς αὐτὸν δεξά-
 μενος ἐφώτισεν αὐτόν, και ὑδὸν
 ἀνηγόρευσεν. ἔγημε δὲ και γυ-
 ναῖκα Ῥωμαίαν¹, τὴν ἐγγόνην²
 Νόμου τοῦ πατρικίου και ἀπο-
 κυροπαλάτου, Οὐαλεριανήν τινα³,
 και εἰς τὴν ἰδίαν χώραν ἔλαβεν,
 προχειρισθεῖς παρὰ Ἰουστίνου
 βασιλεὺς τῶν Λαζῶν, φορέσας
 στέφανον και χλανίδα⁴ βασιλικὴν
 ἄσπρην ἔχουσαν ταβλίν⁵ χρυσοῦν,
 ἐν ᾧ ἔκ κεντητοῦ ἐνεκεχάρακτο
 ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως Ἰουστίν-
 ου, και στιχάριον ἄσπρον ἔχον
 πλυσμία χρυσαῖ και εἰκόνα τοῦ
 βασιλέως. τὰ γὰρ τζαγγία αὐτοῦ
 ρούσια ἦσαν ἔχοντα μαργαρίτας
 Περσικῶν σχήματι· ὁμοίως και ἡ
 ζώνη αὐτοῦ ἦν χρυσῆ εἰς μαρ-
 γαριτῶν. ἔλαβε δὲ παρὰ τοῦ βα-
 σιλέως δῶρα πολλά, και μετὰ
 χαρᾶς ἀπῆλθεν εἰς τὰ ἴδια.

Γνοὺς δὲ τοῦτ: Καβάδης, ὁ
 τῶν Περσῶν βασιλεὺς, ἐδῆλωσεν
 τῷ βασιλεῖ Ἰουστίνῳ⁶ ὅτι „φίλιας
 και εἰρήνης μεταξὺ ἡμῶν ὄσσης
 τὰ ἐχθρῶν πράττεις, και τοῦς
 ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Περσῶν
 ὄντας ἀπ' αἰῶνος προσελάβου“. ὁ
 δὲ βασιλεὺς ἀντεδήλου αὐτῷ:

თემ სიხარულით მიიღო ის, მონა-
 თლა და შვილად გამოაცხადა.
 წათიმ შეირთო რომაელი ქალი,
 პატრიკიოს და აპოკუროპალატ
 ნომოსის შვილისშვილი, სახელად
 ვალერიანე, რომელიც წაიყვანა
 თავის საკუთარ ქვეყანაში, რო-
 დესაც იუსტინეს მიერ ლაზთა მე-
 ფედ იქნა ნაკურთხი. მას ემოსა
 გვირგვინი და თეთრი სამეფო
 ქლანიდი, რომელსაც ჰქონდა ჩაგ-
 რიბერი ოქროს ზოლი, სადაც იუ-
 სტინე მეფის სურათი იყო ამოქარ-
 გული; აგრეთვე თეთრი სტიქარი
 ოქრომკედლით ნაქსოვი და მეფის
 სურათით. მისი წაღები წითელი
 იყო და მარგალიტებით შემკული
 სპარსულ ყაიდაზე. ამგვარადვე
 მისი სარტყელიც ოქროსი იყო და
 მარგალიტებით შემკული. მეფისა-
 გან ბევრი საჩუქრები მიიღო მან
 და დიდად ნასიამოვნები დაბრუნ-
 და თავის ქვეყანაში.

ეს რომ გაიგო სპარსელთა მეფემ
 კავადმა, შეუთვალა იუსტინე მეფეს
 შემდეგი: „მიუხედავად იმისა, რომ
 ჩვენ შორის მეგობრობა და ზავია
 დადებული, შენ მაინც მტრულად
 იქცევი; შენ მიიღე ის პირები, რომ-
 მელნიც იმთავითვე სპარსელების
 ძალაუფლების ქვეშ არიან“. მეფემ

1) Ρωμαίων g.

2) ἐγγόνην b, ἐκόνην Mal., ἐκγονον Chr. P.

3) Οὐαλεριανήν τινα b, Οὐαλεριανήν τινα Mal.

4) χλανίδα Mal., χλανίδην Chr. P.

5) ταβλίν g, τάλην bh.

6) Ἰουστίνῳ დამატებული აქვთ *υμῶν*-ს.

„*ἡμεῖς τινὰ τῶν ὑποκειμένων τῆ βασιλείᾳ σου οὕτε προσελαβόμεθα, οὕτε προετρεψάμεθα· ἀλλ', ἐλθόντος Τζαθίου¹ εἰς τὰ ἡμέτερα² βασιλεία. ἐδεήθη προσπίπτων ἡμῖν ρυσθῆναι μισαρῶν καὶ ἑλλη- νικῶν δόγματος καὶ ἀσεβῶν θυ- σιῶν καὶ πλάνης δαιμόνων, καὶ προσελθεῖν τῷ θεοῦργῶ τῶν ἔλων θεῶν, καὶ γενέσθαι χριστιανός. τοῦτον ἡμεῖς βαπτισαντες εἰς τὴν ἰδίαν ἀπελύσαμεν χώραν“.* ἔκ- τοτε λοιπὸν ἐγένετο ἔχθρα μεταξὺ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν (de Boor 168,14—169,12).

მას შემდეგი უპასუხა: „ჩვენ შენი სახელმწიფოს ქვეშევრდომი არც არავინ მიგვიღია, არც გადმოგვიბირებია; ჩვენს სამეფოში მოვიდა წათი და მუდარით მოგვმართა ჩვენ: მიხსენ საზიზლარი და წარმართული სარწმუნოებისაგან, უწმინდური მსხვერპლებისაგან და ეშმაკთა ცდუნებისაგან, მაზიარე ყოველთა შემქმნელ ღმერთს და გამაქრისტიანეო. ჩვენ ის მოვნათლეთ და ისე გავისტუმრეთ მის საკუთარ ქვეყანაშიო“. აი, იმ დროიდან დაიწყო მტრობა რომაელებსა და სპარსელებს შორის.

ირანელთა დაშქრობა წათეს წინააღმდეგ

დასაბამითგან ქვეყნისა 6020   განკაცებითგან 520 (528)   იუსტინიანეს მეფობის 1

Ἦν δ' αὐτῷ ἔτει ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐπολέμησε τῷ Λαζῶ Τζαθίῳ, ὡς προσρῆντι³ Ῥωμαίοις⁴. καὶ λοιπὸν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐπεμφεν αὐτῷ βοήθειαν στρατῶν καὶ στρατηλάτας τρεῖς, Βελισάριον καὶ Κήρυκον καὶ Εἰρηναῖον⁵. καὶ πολεμήσαντες ἠττήθησαν· καὶ ἡγανάκτησεν

ამავე წელს სპარსელთა მეფემ ომი დაუწყო ლაზთა მეფეს წათის იმის გამო, რომ უკანასკნელი რომელთა მხარეზე გადავიდა, და, აი, იუსტინიანე მეფემ გაუგზავნა მას დამხმარე ჯარი და სამი სტრატელატი, ველიზარი, კვირიკე და ირინე⁵. იმათ იბრძოლეს და დამარცხდნენ; მეფე გაჯავრდა სტრა-

1) ἐλθόντος Τζαθίου b, ἀπελθόντος Τζαθίου gl.

2) ἡμέτερα b.

3) προσρῆντι ch. — 4) Ῥωμαίους c.

5) იუსტინიანეს მიერ გაგზავნილ მესამე სარდლად თეოფანე ირინეს ნაცვლად ასახელებს პეტრეს (Πέτρον). გამომცემელმა დე ბორომა სამართლიანად აღადგინა აქ *Εἰρηναῖον*, და *Πέτρον* შიიხნია ქვემო მოყვანილ ადგილიდან («პეტრე... გაგზავნა სტრატელატად») გადაწერის მიერ გადმოტანილად. მაღალა და Chr. P. აქ სწორედ ირინეს ასახელებენ (იხ. ზემოთ გვ. 14 და იქვე შენიშვნა 3). კედრენე კი, რომელსაც ეს ადგილი თეოფანეს «ქრონოგრაფიდან» აქვს გადმოწერილი, იძლევა *Πέτρον* (Georgii Cedreni Historiarum Compendium, CB, I 643,5).

ὁ βασιλεὺς κατὰ τῶν στρατηλα-
των¹, ὅτι φθινοῦντας ἀλλήλοις
προέδωκαν τὴν νίκην. καὶ δια-
δεξάμενος² αὐτοὺς ἀπέστειλε Πέ-
τρον, τὸν νοτάριον αὐτοῦ, στρα-
τηλάτην. καὶ συμβαλὼν τοῖς Πέρ-
σαις μετὰ τῶν Λαζῶν ἐνίκησαν,
καὶ πολλοὺς ἀνείλον τῶν Πέρσων
(de Boor 174, 19-26).

ტელატებზე იმის გამო, რომ ერთ-
მანეთისადმი შურის გამო გამარ-
ჯვება ხელიდან გაუშვეს. მან გა-
დააყენა ისინი და პეტრე, თავისი
ნოტარი, გაგზავნა სტრატელატად;
პეტრე ლაზებთან ერთად შეება
სპარსელებს და დაამარცხა ისინი:
მრავალი სპარსელი გაჟლიტეს
მათ.

იბერიელთა მეფე ძამანარძე

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის
6027 527 (აზვ) 8

Τούτῳ τῷ ἔτει ὁ τῶν Ἰβήρων
βασιλεὺς Ζαμαναρζός³ ἀνήλθει
ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς τὸν εὐ-
σεβέστατον βασιλέα Ἰουστινιανὸν
μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν συγ-
κλητικῶν αὐτοῦ, παρακαλῶν αὐ-
τὸν εἶναι αὐτὸν σύμμαχον
Ῥωμαίων καὶ φίλον γνήσιον. ὁ δὲ
βασιλεὺς τὴν τοιαύτην προαιρε-
σιν ἀποδέξάμενος πολλὰ αὐτὸν
ἐφιλοτιμήσατο καὶ τὸς αὐτοῦ
συγκλητικούς· ἑκάστω δὲ ἡ ἀν-
γοῦστα τῇ αὐτοῦ γυγαίῃ κόνια
παντοῖα διὰ μαργαριτῶν ἐχαρί-
σατο. καὶ ἀπέλυσεν αὐτοὺς ἐν
εἰρήνῃ εἰς τὴν ἰδίαν βασιλείαν
(de Boor 216, 7—14).

ამ წელს იბერიელთა მეფე ძამა-
ნარძე მოვიდა კონსტანტინეპოლ-
ში კეთილსათნო იუსტინიანე მე-
ფესთან თავისი მეუღლითა და
დარბაისლებითურთ; მან სთხოვა
იუსტინიანეს ზიელო იგი რომაე-
ლების მოკავშირედ და ჭეშმარიტ
მეგობრად. მეფემაც შეიწყნარა ეს
თხოვნა, დიდი პატივი სცა მასაც,
და მის დარბაისლებსაც; ამგვარად-
ვე, დედოფალმაც აჩუქა მის მეუ-
ღლეს მრავალნაირი სამკაული,
მარგალიტებით მოჭედილი და
იუსტინიანემ გაისტუმრა ისინი
მშვიდობით მათ საკუთარ სახელ-
მწიფოში⁴.

¹) κατὰ τῶν στρατιωτῶν c, κατ' αὐτῶν d.

²) διαδεξάμενος h.

³) Ζαμαναρζός c, Ζαμανარζόν m, Ζαμαναρζός d, Zamanardus ანას-
ტასი ბიძღ. (Ζαμανარζός Malalas).

⁴) სამეცნიერო ლიტერატურაში განმტკიცებულია ის აზრი, რომ 523 წლის
შემდეგ ქართლში მეფობა გაუქმდა. „მას შემდეგ, რაც ქართველები გურგენ მე-
ფის მეთაურობით სპარსელებს აუჯანყდნენ, და ბიზანტიის მფარველობას მიჰმარ-
თეს, მაგრამ კეისრის მხრივ პირობის აუსრულებლობის გამო ძლეულ იქნენ,
ხოლო სამეფო სახლობა და ამბოხების მოთავე დიდებულები იძულებული იყვნენ
ბიზანტიაში გაქცეულიყვნენ, ამის შემდგომ სპარსელებმა, როგორც პროკოპი კესა-

ბულგარელ ტყვეთა გაგზავნა სომხეთსა და ლაზეთში

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის
6032 532 (540) 13

Και ἐγένετο εἰρήνη βαθεῖα ἐν ამის შემდეგ ჩამოვარდა ღრმა
τῆ Ἰσραήλ, მიკαქუ თსლმანთა მშვიდობიანობა თრაკიაში; ჰუნ-

რიელი მოგვითხრობს, ქართველებს ნება აღარ მისცეს საკუთარი მეფე ჰყოლოდათ და მეფობა გააუქმეს“ (ივ. ჯავახიშვილის ქ. ერის ისტ. I³, 226). „ქართლში მეფობის უფლება გაუქმდა მაშინვე, როცა გურგენი თავისი შეილითა და სახლობით ბიზანტიაში გაიხიზნა, ესე იგი 523 წ., მაგრამ საბოლოოდ ეს გაუქმება 532 წლის „საუკუნო ხავის“ ხელშეკრულებამ დააკანონა“ (იქვე, 227).

მაგრამ ამ აზრს თითქოს ეწინააღმდეგება ბიზანტიელი ისტორიკოსების ორი ცნობა. იოანე მალალა სწერს: „ამ ხანებში, როგორც ზემოთ ვთქვი, მეფობდა ღმრთიერი იუსტინიანე. ხოლო სპარსელთა მეფე იყო კოადი დარასთენი, ძე პეროზისა, რომში კი ალარიხი... აფრიკის მეფე იყო გილდერიხი... ხოლო ივერიელთა—ზამანახი (CB 429, 10—15; გეორგიკა III, 268). ხოლო თეოფანე უმთავალმწერელის ცნობით 535 წელს კონსტანტინეპოლში ჩასულა «იბერიელთა მეფე ძამანარძე».

ი. მარკვარტი (Streifzüge, 432) ფიქრობს, რომ მალალას ცნობა ეკუთვნის იუსტინიანეს მეფობის პირველ წელს, ხოლო თეოფანეს ცნობა—თანახმად ქრონოგრაფში მოცემული თარიღისა—535 წელს, და ამბობს: „მალალას ცნობა რომ არ ყოფილიყო, შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ ძამანარძე გურგენ მეფის ძმა იყო, რომელიც ზავის დადების შემდეგ [532 წ.] დაბრუნდა და სპარსელების მიერ «მასახლისად» იქნა დაყენებული“.

ივ. ჯავახიშვილი ამბობს: „ალბათ, გაქცეული მეფე გურგენის მოადგილედ იბერიაში ძამანარძე დამჯდარა, რომელიც 527 წ. კონსტანტინეპოლში წასულა... და იუსტინიანე კეისრისთვის აღუთქვამს რომაელების მოკავშირეები და მეგობრები ვიქნებით“ (ქ. ერის ისტ. I³, 225), ხოლო იქვე შენიშვნაში დასძენს: „ცნობა ძალიან საეჭვოა იმიტომ, რომ ძამანარძე ახლად გაქრისტიანებულად არის მოხსენებული და განა ამის თქმა ქართლის მეფეზედ შეიძლებოდა? იქნებ იგი იბერიის მეფე არც-კი ყოფილიყო“.

არც მალალას და არც თეოფანეს ტექსტებიდან არ ჩანს, რომ ძამანარძე „ახლად გაქრისტიანებული“ იყოს; არც ის არის სწორი, თითქოს ეს ამბავი მომხდარიყოს 527 წელს, რადგან, თეოფანეს თარიღებში „ქრისტესით“ თვლაში ყველგან მისამატებელია 8 წელი. ვინაიდან თეოფანე პანოდორეს წელთაღრიცხვით ანგარიშობს; თანაც თეოფანეს იქვე აქვს აღნიშნული, რომ ეს მოხდა იუსტინიანეს მეფობის მე-8 წელს, ე. ი. (527 + 8 =) 535 წელს.

ი. მარკვარტი (ი. ვივი, თითქოს მალალას ცნობა ხელს გვიშლიდეს იმაში, რომ თეოფანეს ცნობის მიხედვით რაიმე დასკვნა გამოვიტანოთ ძამანარძეს შესახებ, უსაფუძვლოა. იოანე მალალა გადმოგვცემს, თუ სხვადასხვა ქვეყანაში ვინ მეფობდა იუსტინიანეს მეფობის დასაწყისში. სახელდობრ;

სპარსეთში—კოადი (488—531) რომში—[ათ]ლარიხი (526—534)

აფრიკაში—ჰილდერიხი (523—530) ივერიაში—ძამანარძე.

ამ ცნობაში თეოფანეს ცნობის საწინააღმდეგო არაფერია. მალალა

6. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

των Οὐννων περιᾶσαι τὸν Δα- ნები უკვე ვეღარ ბედავდნენ დანუ-
 νοῦσιν. τὸς δὲ ἀρχιμακλῶτους τῶν ბის გადმოლაზხვას. ბულგარელი
 Βουλγάρων ἔπεμψεν ὁ βασιλεὺς ტყვეები მეფემ გაგზავნა არმენიასა

გვიამბობს, რომ 527—530 წლებში ივერიის მეფე იყო ძამანარქე, ხოლო თეო-
 ფანე გადმოგვცემს, რომ ეს მეფე ძამანარქე 535 წელს კონსტანტინეპოლში ჩასუ-
 ლა იუსტინიანე მეფესთან. რომ მალალას და თეოფანეს ცნობები ერთსა და იმავე
 ამბავს ეხებოდეს, შეიძლებოდა კაცს ეფიქრა, რომ ერთხელ მალალას მიერ და-
 შვებული შეცდომა ბრმად იქმნა განმეორებული თეოფანეს მიერ. მაგრამ ამ ორი
 ტექსტის შესწავლა შექველპყოფს, რომ ჩვენი ავტორები ერთმანეთისაგან დამოუ-
 კიდებელნი აიიან. რაც შეეხება მესამე ავტორს, გიორგი კედრენეს, რო-
 მელსაც აგრეთვე მოეპოვება ცნობა ივერიის მეფის ძამანარქეს შესახებ, ის მთლიან-
 ნად იმეორებს თეოფანეს: τῶ η' ἔτελε..... (CB: Georgius Cedrenus, Tomus
 I, 650).

ამრიგად, მალალას და თეოფანეს ტექსტების გაცნობიდან და ამ ტექსტე-
 ბის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული აზრების გადასინჯვიდან
 ცხადი ხდება, რომ 527—535 წლებში ივერიაში მეფედ მჯდარა ძამანარქე. ეს
 ფაქტი დადგენილად უნდა ჩაითვალოს, მიუხედავად იმისა, რომ პროკოპი
 კესარიელის ცნობის მიხედვით (BP II, 28) სამეცნიერო ლიტერატურაში გან-
 მტკიცებულია ის აზრი, რომ გურგენ მეფის გაქცევის (523 წ.) შემდეგ იბერიაში
 მეფობა მოისპო.

როგორ უნდა შევათანხმოთ ერთმანეთს ეს ორი ცნობა: ერთი მხრით 523
 წლის შემდეგ იბერიაში მეფობა გაუქმდა, ხოლო მეორე მხრით 527—535 წლებში
 იბერიის მეფედ არის ძამანარქე.

მართალია, პროკოპი კესარიელის გარდა, რომელიც 523 წლის
 შემდეგ იბერიაში მეფობას მოსპობილად თვლის, მისი მომდევნო ისტორიკოსე-
 ბიც, აგათია და მენანდრეც, რომლებიც თავიანთ „ისტორიებში“ ეხებიან
 აგრეთვე იბერიასაც, არსად არ იხსენიებენ იბერიის მეფეს,—მაგრამ მეორე მხრით
 ქართული საისტორიო წყაროები VI საუკუნის ქართლის ისტორიისათვის სულ
 სხვა სურათს იძლევიან:

ა) „ქართლის მოქცევის“ მატინით ვახტანგ გორგასალის შემდეგ (გარდ.
 502 წელს) ქართლის მეფეებად იყვნენ:

«დაჩი უყარმელი,
 ბაკური, ძჰ მისი,
 ფარსმან,
 ფარსმან სხუად,
 ბაკური

და მის ბაკურის-ზევე დაესრულა მეფობაჲ ქართლისაჲ... სპარსნი უფლებდეს ქართლს
 და სომხთს, და სივნიეთს და გუასპურაგანს» (Описание II, 722—724). ხოლო
 ჭელიშის ვარიანტი ფარსმან მეორის მეფობაში სდებს იოანე ზედაზადნენელისა
 და მისი მოწაფეების მოსვლას შუამდინარიდან ქართლში, რაც მემატინის აზრით
 მოხდა «ქართლის მოქცევითგან მეორასესა წელსა» (იქვე, გვ. 723).

ბ) ისტორიკოსი ჯუანშერიც, რომელიც ამ ეპოქისათვის უთუოდ „მოქცევაჲ
 ქართლისაჲთ“ სარგებლობს, ქართლის მეფეებად იმავე პირებს და იმავე თანმიმ-
 დევრობით ასახელებს (დაჩი, ბაკური, ფარსმანი, ფარსმანივე, ბაკური) და იოანე

ისე 'Αρμενίαν και εις Δαζιχην, და ლ ა ზ ი კ ე შ ი, და ისინი ჩარიც-
 xal κατετάχθησαν ἐν τοῖς νομίμοις ხულ იქმნენ სამხედრო ნაწილებში.
 ρισος ἀριθμοῖς (de Boor 219,12—16).

ზედაზადენელსაც ფარსმან მეორის მეფობაში მოსულად თვლის. თანაც დასძენს. ბაკურის დროს სპარსეთში უ რ მ ი ზ დ ი მ ე ფ ო ბ დ ა ო (მარიამ დედოფლ. ვარ., გვ. 185—188).

მკვლევარნი ძოანე ზედაზადენელის მოსვლას ქართლში VI საუკ. შუა წლებში სდებენ (კ. კ ე კ ე ლ ი ძ ე: თბ. უნ. მოაშბე VI, 100; ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, კ. ერის ისტ. I³: 342), ხოლო ჰორმიზდა, როგორც ცნობილია, 579—590 წლებში მეფობდა. მაშასადამე, ის მეფეები, რომლებსაც ასახელებენ ქართული საისტორიო წყაროები, 502—590 წლების მოღვაწეებად ჩანან.

პროკოპი კესარიელის მიერ გამოთქმული აზრი, რომ გურგენ მეფის შემდეგ სპარსელები იბერიელებს აღარ «აძღვედნენ ნებას მათ მეფე ჰყოლოდათო», საბუთს აძლევს მკვლევართ კატეგორიულად უარყოფით ქართული საისტორიო წყაროების ცნობა VI საუკუნეში ქართლის მეფეთა არსებობის შესახებ. მართალია, ჩვენ მიერ ზემო მოყვანილი ქართული საისტორიო ძეგლები გვიანი დროისაა (IX—XI საუკუნეებისა), მაგრამ როგორც ეს უკვე დამტკიცებულია, მათ (განსაკუთრებით „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ მატეანეს) ძველი სანდო წყაროები მოუპოვებოდათ (იხ. ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა, მეორე გამ. 1920, გვ. 86). გარდა ამისა, საკმარისია ერთმანეთს შევადაროთ ერთისა და იმავე ძეგლის („მოქც. ქართლ.“) ორი ვარიანტი, რომ დავრწმუნდეთ იმაში, თუ რაოდენ სახეშეცვლილად არის ჩვენამდე მოღწეული ეს ძეგლი. და, თუ მატეანეს თავის ნაწარმოებში შეტანილი აქვს VI საუკუნის ქართლის მეფეთა სია, მიუხედავად პროკოპი კესარიელის ცნობისა, ეს იმას ნიშნავს, რომ მატეანეს მართლაც რაღაც ძველი წყარო, ძველი ნუსხები ჰქონდა ხელთ, ხოლო ის ჩვენამდე შერყვნილი სახით არის მოღწეული. რომ ეს ასე არ იყოს, რატომ არ არის ამ სიაში მოხსენებული გურგენ მეფე, რომლის არსებობა არავის არ ეჭვება, ვინაიდან ის ჰყავს მოხსენებული თანამედროვე ისტორიკოსს პროკოპი კესარიელს,

ჩვენის აზრით „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ მატეანის სია VI საუკუნის ქართლის მეფეებისა უკუსაგდები არაა, ხოლო ის ნაკლულევანია და აღრეულია.

ქართლში მეფის არსებობას ამ ხანებისათვის ჰგულისხმობს აგრეთვე შიო მღვიმელის „ცხოვრებაში“ შეტანილი ცნობა იმის შესახებ, რომ ქართლის მეფემ ფარსმანმა დახმარება აღმოუჩინა იუსტინიანე კეისარს, როდესაც ეს უკანასკნელი ებრძოდა აჯანყებულ აბაზგებს (ჩვენის აზრით ეს ეხება 550 წლის აჯანყებას: იხ. გეორგიკა II, 130—132).

მაშასადამე, ქართლში მეფეების არსებობა VI საუკუნის მანძილზე დასტურდება: 1) მაღალას და თეოფანე ქამთალმწერელის ქრონოგრაფებით, 2) „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ მატეანის (და მისგან დამოკიდებული ჯუანშერთ), 3) შიო მღვიმელის „ცხოვრებაში“ მოხსენებული ეპიზოდით.

საკითხი შეიძლება ეხებოდეს მხოლოდ იმას, თუ რა უფლების მატარებელი იყვნენ ეს მეფეები იმ დროს, როდესაც ქართლში გაბატონებული იყვნენ სპარსელები. ევსტათი მცხეთელის მარტივობის მიხედვით ივ. ჯ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი სწერს: „ქვეყნის ბატონპატრონად შაჰის წარმომადგენელი მარზპანი ჩანს, ხოლო შინაურობაში მხრლოდ ქართლის მთავარნი, კათალიკოზი, მამასახლისი და პიტიახში

ლაზები და პეტრას ციხე

დასაბანიოგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის
6046 546 (554) 27

Τούτω τῷ ἔτει μὴν Ἀβγύσ-
τω ιε', ἰνδικοῦ μηνος β', ἄρφα μεσο-
νυχτίου διαφαισούσης κρηαιακῆς,
ἔγένετο σεισμός φθνίερός, ὥστε
παθεῖν οἴκους πολλοὺς καὶ λου-
τραὶ καὶ ἐκκλησίαις καὶ μέρες τῶν

ამ წელს, აგვისტოს 15-ს, ინდი-
კტიონის მეორე წელს, შუალამეს
ბრწყინვალე კვირადღისა დაიწყო
ისეთი საშინელი მიწისძვრა, რომ
დაზიანდა მრავალი სახლი, აბანოე-
ბი, ეკლესიები და კონსტანტინე-

გვხვდება“ (ძვ. ქ. საისტ. მწერლობა. 1920, გვ. 30). მართლაც, ქართლის სამმარ-
თველო აპარატი ამ დროს მოსპობილი არაა, და ამ სამმართველო აპარატში, რო-
გორც ჩანს, სამეფო გვარის წევრები არიან. ევსტათი მცხეთელის განთავისუფლე-
ბისათვის სათხოვნელად მარზპანთან მივიდნენ „ქართლის მთავარი“ — ნათქვამია
ევსტათის „ცხოვრებაში“: «რაჟამს აღმხედრდებოდა მარზპანი იგი, აღდგეს მთა-
ვარი ქართლისანი და სამოელ ქართლისა კათალიკოზი და გრიგოლ ქართლისა
მამასახლისი და არშუშა ქართლისა პიტახში და სხუანი სეფეწულნი და მარზპანსა
ჰრქუეს...» (საქ. სამოთხე 315). ყურადღებას იპყრობს თანამიმდევრობა მოხსენე-
ბული პირებისა: 1) ქართლისა კათალიკოზი, 2) ქართლისა მამასახლისი, 3) ქარ-
თლისა პიტახში და სხუანი სეფეწულნი. ქართლის მამასახლისის ამ რიგში ის ად-
გილი უჭირავს, რომელიც მეფეს განეკუთვნებოდა, და მართალი უნდა იყოს მარ-
კვარტი, რომელიც ფიქრობდა, რომ სპარსელებმა მეფის ადგილას მამასახლისი
დააყენესო (Streifenzüge 432).

ამრიგად, ირკვევა, რომ ქართლში VI საუკუნის მანძილზე, როდესაც იქ
სპარსელები ბატონობდნენ, ადგილობრივ სამმართველო აპარატი მოსპობილი არ
ყოფილა; ის გარეგნულად დარჩა ისევე, როგორც იყო — მეფე (მამასახლისი) და
[მისი მოადგილე] პიტახში, ხოლო მათი მოქმედება შეზღუდული იყო მარზპანის
ძალაუფლებით. საგულისხმოა, რომ შიო მღვიმელის „ცხოვრებაში“ მოხსენებულ
ფარსმან მეფესაც ჰყავს თავისი „მოადგილე“. იქ ნათქვამია: «ისმინა უკუე ფარს-
მან ვედრებაჲ ბერძენთა მეფისაჲ, და დაუტევა ევაგრე მცველ სამეფოსა
თვისსა; ხოლო თვთ წარვიდა... დაიმორჩილა ნათესავი იგი ტასკუნთაჲ» (ხელთ-
ნაწერი A—160, გვ. 691—692). და რომ სპარსელებმა ვერ მოახერხეს ქართლის
მესვეურთა მთლად მოშორება, ეს ჩანს პროკოპი კესარიელის სიტყვებიდანაც, რო-
მელიც ამბობს: «იმ დროიდან არც სპარსელები აძლევდნენ ნებას მათ მეფე ჰყო-
ლოდათ, არც იბერიელები ემორჩილებოდნენ სპარსელებს. თავისი
ნებით» (ὁὕτῃ ἀπτοῦσῶμοισὺντες Ἰεροδῶτῃ κατ'ἰκοισὶ Ἰβήρας ἡσῶν
BP II, 28; გეორგიკა II, 66). ეს უკანასკნელი სიტყვები იმას მოასწავებს, რომ
იბერიელები ებრძოდნენ სპარსელებს მმართველობის საკითხებში და, როგორც
ჩანს, შინაურ მმართველობაში შეუნარჩუნებიათ საკუთარი აპარატი, მეფითა და
პიტახშით.

ერთ-ერთი მეფეთაგანი უნდა იყოს ძამანარძე, რომელიც, სპარსელების
ბატონობით უკმაყოფილო, 535 წელს იუსტინიანესთან ჩასულა კონსტანტინეპოლ-
ში: ამავე პერიოდის მეფედ ჩანს ფარსმანიც, რომელმაც 550 წელს დახმარება
აღმოუჩინა იუსტინიანეს აბაზგთა აჯანყების ჩაქრობაში.

τειχῶν Κωνσταντινουπόλεως, μά-
 λιστα τὸ τῆς Χρυσῆς πόρτης·
 καὶ πολλοὶ ἀπέθανον. πέπτωκε
 δὲ καὶ Νικομηδείας μέγας πολὺ.
 ἐπεκράτησε δὲ ὁ αὐτὸς σεισμὸς
 ἡμέρας μ'. καὶ πρὸς ὀλίγον οἱ
 ἄνθρωποι κατενύγησαν λιτανεύον-
 τες καὶ προσεδρεύοντες καὶ εἰς
 τὰς ἐκκλησίας μένοντες, καὶ πάλιν
 φιλιππησίας θεοῦ γενόμε-
 νης ἐπὶ τὸ χεῖρον γέγονασιν. γί-
 νεται δὲ ἡ μνήμη τοῦ σεισμῶς
 τούτου κατ' ἔτος ἐν τῷ Κάμπῳ,
 λιτανεύοντος τοῦ λαοῦ. οἱ δὲ Λα-
 ζοὶ ἀπετήσαντες Ῥωμαίους διὰ
 τὰς Ἰωάννου τοῦ ἀρχόντος αὐ-
 τῶν φιλαργυρίας καὶ¹ ἀδικίας
 καὶ πρὸς Πέρσας αὐτομολήσαν-
 τες πάλιν τῷ χρόνῳ τούτῳ τοῖς
 Ῥωμαίοις προσεβλήθησαν, καὶ τὴν
 Πέτραν τὸ φρόνριον παρέλαβον
 οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τοὺς Πέρσας ἀπή-
 λασαν (de Boor 229,5—18).

პოლის კედლების ერთი ნაწილი,
 განსაკუთრებით კი ოქროს კარი-
 ბჭესთან; მრავალი ხალხიც დაი-
 ხოცა. დაინგრა აგრეთვე ნიკომე-
 დიის დიდი ნაწილი. ეს მიწისძვრა
 ორმოც დღეს მძვინვარებდა. ცოტა
 ხნით დაძწუხრდნენ ადამიანები,
 მიეცნენ ლოცვებს და ეკლესიებში
 სიარულს, და კვლავ, მის შემდეგ
 რაც ღმრთის კაცთმოყვარეობა
 გამოსცადეს, ბოროტებაში ჩავარ-
 დნენ. ამ მიწისძვრის ხსოვნას ყო-
 ველწლიურად აღნიშნავს ხალხი
 კამპოსში ლოცვით. ლ ა ზ ე ბ ი ,
 რომლებიც მათი არქონტის იოან-
 ნეს ვერცხლისმოყვარეობისა და¹
 უსამართლო მოქმედების გამო რომ-
 მაელებს გადაუდგნენ და სპარსე-
 ლებთან გაიქცნენ, ამ დროს კვლავ
 რომაელების მხარეზე გადმოვიდნენ,
 პეტრას ციხეც რომაელებმა აი-
 ღეს და სპარსელები გააგდეს.

562 წლის საზავო ხელშეკრულება.

დასაბამითგან ქვეყნისა	განკაცებითგან	იუსტინიანეს მეფობის
6055	555 (563)	36

Ἐφθασε δὲ καὶ Πέτρος ὁ μά-
 γιστρος ἀπὸ Πέρσιδος ποιήσας
 πάκτα εἰρήνης ἔτη ις² ἔνεκεν

სპარსეთიდან დაბრუნდა პეტრე
 მაგისტროსი, რომელმაც დადვა
 საზავო ხელშეკრულება 17 წლით¹

¹) *φιλαργυρίας* καὶ აკლია *em-ს*.

²) *ἔτη 5' cgh.*—თეოფანეს ამ თხრობის მიხედვით იუსტინიანეს მეფო-
 ბის მე-36 წელს (ე. ი. 563 წელს) სპარსეთიდან დაბრუნებულა პეტრე მაგისტრო-
 სი, რომელსაც იქ საზავო ხელშეკრულება დაუდგია 17 წლით (მეორე ვარიანტი
 7 წლით). ამ ცნობაში ყველაფერი ნათელი არ არის: 563 წელს პეტრე მაგისტ-
 როსს (იგივე პეტრე პატრიკიოსი) შეეძლო დაბრუნებულყო სპარსეთიდან, სადაც
 ის 561 წლის ბოლოს გაიგზავნა ზავის დასადებად, მაგრამ, როგორც ცნობილია,
 ეს იყო ორმოცდაათწლიანი ზავი (მენანდრე, ფრგ. 11: გეორგიკა III, 212);
 ასე რომ თეოფანეს ცნობა, რომ პეტრე მაგისტროსმა 17 წლით (ან 7 წლით) და-
 დვა საზავო ხელშეკრულებათ, არ შეეფერება სინამდვილეს. თუ ვინმე იფიქრებს.

Δαξικῆς καὶ τῶν μερῶν τῆς ἀνα-
τολῆς (de Boór 239,18—20).

ლაზიკისა და აღმოსავლეთის
მხარეების შესახებ.

ირანელების ლაშქრობა სვანეთის წინააღმდეგ
დასაბამითგან ქვეყნისა 6080 განკაცებითგან მაგრიკის მეფობის 580 (588) 6

Τούτη τῶ ζεῖσι Σεπτεμ-
βρίῳ, Ἰνδικτιῶνος ε', οἱ Ἀγγίβαρ-
δοὶ πόλεμον κατὰ Ῥωμαίων ἤρα-
ντο, καὶ τὰ τῶν Μαυρουσίων ἔμνη
κατὰ τὴν Ἀφρικῆν μεγάλην τα-
ραχᾶς ἐποιήσαντο.

ამ წელს, სექტემბრის თვეში,
მეექვსე ინდიქტიონს, ლონგიბარ-
დებმა ომი დაიწყეს რომაელების
წინააღმდეგ და მაგრუსიების ტო-
მებმაც აფრიკაში დიდი აჯანყე-
ბები მოაწყვეს.

Ἐν δὲ τῇ Περσίῳ φυλακῇ
σπάρχει λεγόμενη Λήμη, καὶ
παιλοὺς δ τῶν Περσῶν βασιλεὺς

პერსიდში (სპანსიეთში) არსე-
ბობს ერთი ციხე, ვერეთწოდებუ-
ლი ლეთე, სადაც სპარსელთა: მე-

რომ ეს ცნობა 50-წლიან ზავს კი არ შეეხება, არამედ იმ დროებით ზავს, რომე-
ლიც ამის წინ დაიდვა და რომლის შესახებ მოგვითხრობენ ავათია (IV, 30)
და მენანდრე (ფრგ. 3), ესეც არ შეეფერება სინამდვილეს: 1) ეს დროებითი
ზავი დაიდვა კონსტანტინეპოლში და არა სპარსეთში, და 2) ის, როგორც ჩანს,
ხუთი წლით იქნა შეკრული და არა შვიდი წლით; თანაც 3) ქრონოლოგიური გან-
რიგებით ეს ცნობა თეოფანეს „ქრონოგრაფში“ 563 წლის ქვეშ კი არ უნდა მოქ-
ცეულიყო, არამედ 557 ან 558 წლის ამბებთან.

თეოფანეს ცნობის ეს შეუსაბამობა, როგორც ჩანს, უგრძნია ან ასტასის,
რომელსაც თავის ლათინურ თარგმანში მთლად გამოუტოვებია „ქრონოგრაფის“
ეს ადგილი (იხ. Theophanis Chron. ex rec. I. Classeni vol. II, p. 108, ქვევი-
დან მე-5 სტრ.). ჩვენის აზრით, თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ ეს ადგილი უნდა
გაირკვეს შემდეგნაირად: 1) სწორი უნდა იყოს ვარიანტი *c* (XI ს.), *d* (X ს.), *g*
(XI ს.) და *h* (XII ს.) ხელთნაწერებისა, რომელთა მიხედვით საზავო ხელშეკრუ-
ლება შვიდი წლით იქნა დადებული, და არა დანარჩენი (უმეტესად მოგვიანო)
ხელთნაწერების წაკითხვა «ჩვიდმეტი წლით»; 2) თუმცა ამ ცნობაში საზავო
ხელშეკრულების ვადა განისაზღვრება შვიდი წლით, მაგრამ ეს ცნობა ეხება 562
წელს დადებულ ორმოცდაათწლიან ზავს; 3) რიცხვი «შვიდი» ნაცვლად
«ორმოცდაათისა» აიხსნება შემდეგნაირად: როგორც მენანდრეს მიერ თვით პეტ-
რე მაგისტროსის მასალების მიხედვით გადმოცემული ცნობებიდან ჩანს, 562 წელს
საზავო ხელშეკრულება, მართალია, 50 წლის ვადით იქნა დადებული, მაგრამ სა-
კონტრიბუციო გადასახადის პირველი ვადა განისაზღვრა შვიდი წლით, «და-
დგენილ იქნა ისიც—გადმოგვცემს მენანდრე;—რომ ათი წლის ფანხა წინდაწინ
ერთად მიეცათ რომაელებს შემდეგნაირად: შვიდი წლისა მაშინვე; და შვიდი
წლის გასვლის შემდეგ, ვადის გაუგრძელებლად, დანარჩენი სამი წლის გადასახა-
დი უნდა გაეღოთ; შემდეგ სპარსელებს ასევე ყოველ წელიწადს უნდა მისცემოდა
განსაზღვრული წლიური გადასახადი» (გეორგიკა III, 212). ამ ცნობიდან ნათელია,
რომ 562 წელს საზავო ხელშეკრულება ფაქტიურად დადებულ იქნა შვიდი
წლის ვადით, ვინაიდან ამ ხელშეკრულების ვადის გაგრძელება დამოკიდებული
იყო იმაზე, გადაუხდიდნენ თუ არა ბიზანტიელები სპარსელებს მორიგ ულუფას.

ἔπὸ διαφόρων ἐθνῶν ἐν ταύτῃ κατέκλεισε σὺν τοῖς ἀρχμαλώτοις τῆς πόλεως τοῦ Δαρσῆ. οὗτοι οὖν ἀπογόνους ἑαυτῶν ἐπανίστανται κατὰ τῶν φυλασσόντων αὐτούς· καὶ ἀνελόντες τὸν Μαρουσᾶν¹ καὶ τὴν τούτου κεφαλὴν² λαβόντες εἰς τὸ Βυζάντιον ἦκαν. ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ χαρᾶς μεγάλης αὐτοὺς ὑπεδέξατο.

Τὸν δὲ Φιλιπικὸν μόλις στρατηγὸν ὁ στρατὸς κατεδέξατο.

Πολέμου δὲ Ῥωμαίων καὶ Περσῶν ἐν Μαρτυροπόλει γεγονότος ἠττώνται Ῥωμαῖοι· ὁ δὲ αὐτοκράτωρ πάλιν τῆς στρατηγίας τὸν Φιλιπικὸν διαδεξάμενος, Κομεντίου στρατηγὸν τῆς ἀνατολῆς ἀπέστειλεν. ὁ δὲ Κομεντίουδης περὶ τὴν Νισίβιν γενόμενος, καὶ οἱ Πέρσαι κατὰ τὸ Σαρβανῶν³ ἀλλήλοις συνέβηλον. Ἡράκλειος δὲ ὁ τοῦ Ἡρακλείου πατὴρ ἐνευδοχιμήσας ἐν τῷ πολέμῳ ἀνεῖλε τὸν τῶν Περσῶν στρατηγόν· Αφραάτου δὲ ἀναιρεθέντος τρέπονται Πέρσαι, καὶ διώκουσι Ῥωμαῖοι. πολλῆς δὲ ἀλώσεως ἐν αὐταῖς γενομένης, παραλαμβάνουσι καὶ τὸ τοῦλδον, καὶ πολλὰ λάφυρα ἐν Βυζαντίῳ

ფეს მრავალნი ჰყავდა ჩამწყვდეული, სხვადასხვა ტომთაგან ვაჟიერამოსხმეირნი, ქალაქ დარადან ჩამოყანიერ ტყვეებთან ერთად. აი, ესენი, სასოწარკვეთილებდაში ჩავარდნილნი, აჯანყებას აწყობენ თავიანთი მცველების წინააღმდეგ: მათ მოკლეს მარუსანი¹, ხოლო მისი თავი თან წაიღეს ბიზანტიონში; მეფემ ისინი დიდი სიხარულით მიიღო.

ჯარმა, როგორც იქნა, სცნო სარდლად ფილიპიკე.

ომი რომ მოხდა მარტირობოლისში სპარსელებსა და რომაელებს შორის, რომაელები დამარცხდნენ, თვითმპყრობელმა (მაფიციმ) კვლავ ჩამოართვა ფილიპიკეს სტრატეგოსობა და კომენტიოლე გაგზავნა აღმოსავლეთის სტრატეგოსად. ნიზიბინთან მისული კომენტიოლე და სპარსელები სარვანონთან შეებნენ ერთმანეთს. ჰერაკლიმ, ჰერაკლის მამამ, სახელი გაითქვა ამ ომში: მან მოკლავს სპარსელთა სარდალი. აფრაატი რომ მოკლულ იქმნა, სპარსელები გაიქცნენ და რომაელები მათ დაედევნენ. დიდი დარბევა მოხდა: რომაელებმა ხელთ იგდეს ბევრი ბარჯიც და დიდძალი ნადავლი

¹) *Μαρουσαν cdefm* (ხოლო სხვადასხვანაირი მახვილით), *Marusan ან ასტასი ბიბლ.*, *Μαρουζᾶν თეოფილაქტე*.

²) ყველა ხელთნაწერი იძლევა *ἀδεληφῆν* («და»), *ან ასტასი ბიბლიოთეკარს აქვს caput* («თავი»), აგრეთვე თეოფილაქტეს მიხედვითაც *κεφαλῆν* (იხ. *Theophyl. S. ed. de Boor 118,20: ἢ τε κεφαλῆ Μαρουζᾶ τοῦ στρατηγοῦ εἰς Βυζάντιον ἦκεν*).

³) *περὶ τὸ Σισαρβανῶν თეოფილაქტე* (*de Boor 120,2*).

ἐκπέμπουσιν. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἑπιπικαῖς θεωρίαις καὶ πανηγύρεσι τὴν πόλιν ἐφαιδρυνε καὶ τὰς νίκας ἐθιριάμβευσεν. ὁ δὲ Ὀρμισθας¹ στρατηγὸν χειροτόνησας τὸν Βαρὰμ ἅμα δυνάμεσι πολλαῖς κατὰ Σουανίας² ἐκπέμπει. ἀδοκῆτως δὲ ταύτη ἐπιστάς, καταπολεμηθέντων τῶν Τούρκων ὑπὸ τῶν Περσῶν, τὸσοῦτον Ὀρμισθας ἠξήθη, ὡς καὶ φόρους μ' ἑκατὸν χιλιάδας χρυσῶν παρὰ τῶν Τούρκων λαβεῖν, πρότερον τούτου τὰ ἑκατὸν τῶν Τούρκων τελοῦντος. τοῦ δὲ Βαρὰμ περιδόξου κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον γεγονότος, καὶ εἰς τὸν Ἀράξην³ ποταμὸν στρατοπεδευσμένου, ὁ Μαυρίκιος τοῦτο μαθὼν Ῥωμανὸν χειροτονεῖ στρατηγόν, καὶ ἐν Σουανίᾳ⁴ μετὰ δυνάμεως ἐκπέμπει. καταλαβὼν δὲ ὁ Ῥωμανὸς τὴν Λαζικήν καὶ εἰς τὸν Φάσιδα γενόμενος ποταμὸν ἐπὶ τὴν Ἀλβανίαν⁵ στρατοπεδεύεται. ὁ δὲ Βαρὰμ τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατὸν ἐπιδημήσαντα ἀκηχώσ, διεγέλα τὸ πρᾶγμα. ἐπεθύμει δὲ καὶ Ῥωμαϊκῆς παρτάξεως πείραν λαβεῖν. εὐ γὰρ ἦν ποτε Ῥωμαῖος πολεμήσας. διαβὰς τοίνυν τὸν γείτονα ποταμὸν, ὡς ἐπὶ τὰ ἐνδότερα μέρη τῆς Περσίδος τὴν Ῥωμαῖους

გავზავნეს ბიზანტიონში. თვითმპყრობელმაც დიდად გაამხიარულა ქალაქი საჯიროთო სანახაობებით და საჯარო ღლეობებით და გამარჯვება იხეიმა. ჰორმიზდამ¹ სარდლად ბარამი დანიშნა და დიდძალი ჯარით სვანეთის² წინააღმდეგ გავზავნა. ბარამი მოულოდნელად დაეცა მას (სვანეთს), მის შემდეგ რაც თურქები სპარსელების მიერ იქნენ დამარცხებული, და იმდენად გაძლიერდა ჰორმიზდა, რომ თურქებისგან ორმოცათას ოქროს ღებულობდა ხარკს, თუმცა წინათ თვითონ უხდიდა თურქებს იმავე რაოდენობას. ბარამმა ამ ომში დიდი სახელი მოიხვეჭა; ის რომ მდინარე არაქსზე დაბანაკდა და, მავრიკიმ რომ ეს გაიგო, რომანოსი დანიშნა სტრატეგოსად და სვანეთში⁴ გავზავნა ჯარით. რომანოზი მივიდა ლახეთში და მდინარე ფახისზე რომ იყო, ალბანიის⁵ წინააღმდეგ დაბანაკდა. ბარამმა რომ შეიტყო რომანელთა ჯარის მოსვლა, სასაცილოდ აიგდო ეს ამბავი; უნდოდა რომაული ჯარიც ესინჯა: მას ხომ არასდროს არ ებრძოლნა რომაელებთან, მან გადალახა მეზობელი მდინარე, რათა რომაელები სპარსეთის შიდა ქვეყნებში შეეთრია, და წინ წავიდა. რომანოზმა გაჰყო

1) ანსტასი ბიბლიოთეკარი აქ უმატებს Persarum rex («სპარსელთა მეფე»).

2) Σουμανίας f, Σοβανίας d.

3) Αραάξην g, Ἀσράξην ch (ამ ვარიანტების შესახებ იხ. ზემოთ გვ. 34-35 შენიშვნა).

4) Σουμανίαι f. — 5) Ἀλβανίαν ej.

ἐφελκόμενος ἦει· ὁ δὲ Ῥωμανὸς τὴν Ῥωμαϊκὴν πληθὺν ἐχώριζεν, τοὺς ἀδοκίμους εἰς τὸ τοῦλδον καταλιπὼν· καὶ δέκα χιλιάδας ἐπιλέκτους λαβὼν κατὰ τῶν βαρβάρων ἐχώρει· δύο δὲ χιλιάδας προτρέχειν τοῦ στρατοῦ παρακέλεύεται· οἳ τινες συναντήσαντες τοὺς προτρέχοντας τῶν Περσῶν τούτους τρέπουσι καὶ πάντας ἀνήλωσαν. τῆς γὰρ φυγῆς γενομένης, καὶ κρημονῶ συναντήσαντος αὐτοῖς, ἀποκλεισθέντες πάντες ἀνῆρέθησαν. οἳ δὲ Ῥωμαῖοι μέχρι τοῦ χάρακος τῶν βαρβάρων ἐγένοντο, ὡς καταπλάγῃ τὸν Βαρᾶμ ἐπὶ τούτῳ. τοῦτο ἀκηχοῦς Ῥωμανὸς παραθαρρύνει τὸ στρατόπεδον, καὶ παρατάσσονται ἐν πεδίῳ τῆς Ἀλβανίας. ὁ δὲ Βαρᾶμ ἀπεπειράτο κλέψαι τὸν πόλεμον. διητύχησε δὲ τοῦ βουλευμάτης· συνέσει γὰρ ὁ Ῥωμανὸς ἐκεκόσμητο. συμβαλόντων δὲ ἀλλήλοις καὶ πολλῶν ἀναιρεθέντων βαρβάρων, μεγίστη Ῥωμαίων γίνεται νίκη· σκυλεύονται τοίνυν οἱ βάρβαροι, καὶ ταφῆς ἀμοιρήσαντες τοῖς θηρίοις γίνονται κατάβρωμα. τοῦτο ἀκούσας ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς καὶ τὴν αἰσχύνην μὴ φέρων γυναικείαν ἐσθῆτα τῷ Βαρᾶμ ἐξέπεμψεν· καὶ τῆς στρατηγίας τοῦτον ἀπέπαυσεν. νεωτερίζει τοίνυν ὁ Βαρᾶμ, καὶ πρὸς τυραννίδα χωρεῖ· καὶ ἀντιβρίζει διὰ γραμμᾶτων τὸν Ὀρμισδαν, ἐπιγράψας

რომაული ჯარი და უვარგისნი ბარგთან დასტოვა; ათი ათასი რჩეული ჯარისკაცი თან წაასხა და ბარბაროსების წინააღმდეგ გაილაშქრა; ხოლო ამთვან ორ ათასს უბრძანა ჯარის წინ დაწინაურებულებს; ესენი წააწყდნენ სპარსელთა ჯარის დაწინაურებულ ნაწილებს, აოტეს ისინი და ყველანი ამოჟლიტეს. გაქცევის დროს ციკაბო ადგილი შეხვდათ მათ (სპარსელებს), აქ მოიმწყვდიეს ისინი რომაელებმა და ამოჟლიტეს; რომაელები ბარბაროსების ბანაკამდე მივიდნენ, ისე რომ თვით ბარამიც მოიყვანა ამ გარემოებამ განცვიფრებაში.

ეს რომ გაიგო რომანოზმა, ბანაკი გაამხნევა, და დარაზმა ჯარი ალბანიის დაბლობში.

ბარამი ფიქრობდა მოტყუებით მოეგო ომი, მაგრამ განზრახვა გაუცუდდა: რომანოზმა საკმაო გამჭრიახობა გამოიჩინა. როდესაც ისინი ერთმანეთს შეხვდნენ, მრავალი ბარბაროსი მოისრა და რომაელებს ხვდათ გამარჯვება; ბარბაროსებს საჭურველი მოხსნეს და გვამები მხეცებს გადაუგდეს საჯიჯგნელად, ისე რომ საფლავი არ აღირსეს. ეს რომ შეიტყო სპარსელთა მეფემ, ვერ აიტანა ეს სირცხვილი და ბარამს ქალის კაბა გაუგზავნა და სარდლობაც ჩამოართვა მას. ამიტომ ბარამმა აჯანყება მოაწყო და ტირანობა განიზრახა. მანაც, თავისი მხრით, წერილის საშუალებით გალანძლა

τήν ἐπιστολήν. Ὀρμισδα, τῆ Μυ-
γατρί Χοσρόου, ὁ Βαράμ ταῦτα
ἐπιστέλλει (de Boor 261,27
—263,19).

ჰორმიზდა და მისწერა მას შემ-
დეგი წერილი: «ჰორმიზდას, ხოს-
როს ქალიშვილს, ბარამი უთვლის
შემდეგს...».

ირაკლი კეისრის ლაშქრობანი

დასაბამითგან ქვეყნისა   განკაცებითგან   ირაკლის მეფობის
6114   614 (622)   13

Τούτω τῷ ἔτει μηνὶ Μαρτίῳ
ιε', ἰνδικτιῶνος ια', ἀπάρας ὁ
βασилεὺς Ἡράκλειος τῆς βασιλι-
δος πόλεως κατὰ τάχος ἀφίκετο
εἰς Ἄρμενίαν. Χοσρόης δὲ ὁ
τῶν Περσῶν βασιλεὺς ἀπέστειλε
τὸν Σαρβαναζᾶν¹ σὺν τῷ ἑαυτεῦ
στρατῷ εἰσβαλεῖν εἰς τὴν Ἰω-
μαίων γῆν. Ἡράκλειος δὲ ἔγρα-
ψε πρὸς Χοσρόην, ἣ τὴν εἰρήνην
ἀσπάσασθαι, ἣ ἑαυτὸν εἰς τὴν
Περσίδα σὺν τῷ ἑαυτεῦ στρατῷ
εἰσβαλεῖν. ὁ δὲ Χοσρόης οὔτε
τὴν εἰρήνην ἠσπάζετο, οὔτε τι
τῶν λόγων² ἡγγεῖτο, ὅτι Ἡράκλειος
τολμᾷ τῆ Περσίδι πλησιάσαι. ὁ
δὲ βασιλεὺς τῆ εἰκοστῆ τοῦ Ἀπ-
ριλλίου μηνὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν
Περσίδα, καὶ μαθὼν τοῦτο Χο-
ρόης τὸν Σαρβαραζᾶν ὑποστρέψαι
ἐκέλευσεν· καὶ ἐπισυνάξας³ ἐκ
πάσης τῆς Περσίδος τὰ ἑαυτεῦ
στρατεύματα, καὶ παραδοὺς αὐτὰ
τῷ Σάνν κατὰ τάχος ἐνωμήναι

ამ წელს, მარტის თვის 15-ს,
მე-11 ἰნდიკტიონს, ირაკლი მეფე
გაემართა სატახტო ქალაქიდან და
სასწრაფოდ წივიდა არმენიაში.
სპარსელთა მეფემ ხოსრომ გააგ-
ზავნა სარვარაზა თავისი ჯარი-
თურთ და დაავალა შეჭრილიყო
რომაელთა ქვეყანაში. ირაკლიმ
მისწერა ხოსროს, ან ზავი მოით-
ხოვე ან ეხიდე მთელი ჩემი ჯა-
რიოთ სპარსეთში შემოვიჭრებო-
ხოსრომ კი არც ზავი მოითხოვა,
არც უურადლება მიაქცია იმ მუ-
ქარას, რომ ირაკლი სპარსეთს
მიადგებოდა. ირაკლი მეფე აპრი-
ლის თვის ოცს შეიჭრა სპარსეთში
და, ხოსრომ რომ გაიგო ეს, უბრ-
ძანა სარვარაზას უკან გაბრუნებუ-
ლიყო; მან მთელი სპარსეთიდან
შეჰყარა თავისი ჯარები, ჩააბარა
ისინი საინს, უბრძანა სასწრაფოდ
შეერთებოდა სარვარაზას, და ასე
გაელაშქრა მეფის წინააღმდეგ.
ირაკლიმ მოუხმო თავის ჯარებს,

1) Σαρβαραζᾶν g, Σαρβαναζᾶν h, Sarmanazan A.n.g.s.t. (ქვემოთაც ასე-
თი ვარიანტებია).

2) τῶν λόγων gh.

3) καὶ ἐπισυνάξας—προσέταξε აკლია em

αὐτὰ τῷ Σαρβαραζᾶν προσέτα-
 ξε· καὶ οὕτω χωρήσαι κατὰ τοῦ
 βασιλέως. Ἡράκλειος δὲ προσ-
 καλεσάμενος τὸ ἔαυτοῦ στρατεύ-
 μα, λόγοις παραινετικοῖς διήγει-
 ρεν αὐτούς, λέγων· ἄνδρες, ἀδελ-
 φοί μου, λάβωμεν εἰς νοῦν τὸν
 τοῦ θεοῦ φόβον, καὶ ἀγωνισώ-
 μεθα τὴν τοῦ θεοῦ ἕβριν ἐκδι-
 κῆσαι. στῶμεν γενναίως κατ' ἐχ-
 θρῶν τῶν πολλὰ δεινὰ χριστια-
 νοῖς ἐργασαμένων. ἀΐδεσθῶμεν
 τὸ τῶν Ῥωμαίων αὐτοδέσποτον
 κράτος, καὶ στῶμεν κατ' ἐχθρῶν
 δυσσεβῶς ἠπλισμένων. λάβωμεν
 πίστιν τῶν φόρων φονεύτριαν. ἀνα-
 λογισώμεθα ὅτι ἔνδον ἐσμέν τῆς
 τῶν Περσῶν γῆς καὶ μέγαν¹ κίν-
 δυνον φυγῇ φέρει. ἐκδικήσωμεν
 τὰς φθοράς τῶν παρθένων, τὰ
 τετμημένα μέλη τῶν στρατιωτῶν
 ἡμῶν ἑρῶντες πονήσωμεν τὰς
 καρδίας. οὐκ ἔστιν ἄμισθος ὁ
 κίνδυνος, ἀλλ' αἰώνιου ζωῆς πρό-
 ξενος· στῶμεν ἀνδρείως, καὶ κύ-
 ριος ὁ θεὸς συνεργήσει ἡμῖν, καὶ
 ὀλέσει τοὺς ἐχθρούς ἡμῶν“.
 ταῦτα δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ τοῦ
 βασιλέως παραινέσαντος τῷ λαῷ,
 ἀπεκρίθη αὐτῷ εἰς ὑπερ πάντων·
 „ἦπλωσας ἡμῶν τὰς καρδίας, δέ-
 σπότα, τὸ σὸν πλατύνας ἐν πα-
 ραινέσει στόμα. ᾤξυναν οἱ λόγοι
 σοῦ τὰ ξίφη ἡμῶν, καὶ ἔμψυχα
 ταῦτα εἰργάσαντο ἀνεπτέρωσας
 ἡμᾶς διὰ τῶν ῥημάτων σου.

ქება შეასხა მათ და უთხრა: „ძმე-
 ბო, ვაჟკაცო, ვიქონიოთ ღვთის
 შიში და ვიბრძოლოთ ღვთის შეუ-
 რაცხყოფისათვის საზღვევად. გუ-
 ლადად დავხვდეთ მტერს, რომე-
 ლმაც მრავალი საშინელება
 დაატება თავს ქრისტიანებს. სირ-
 ცხვილისაგან დავიცვათ რომაელ-
 თა თავისუფალი სახელმწიფო,
 და მედგრად გავუმკლავდეთ მტერს,
 რომელიც ურცხვად ჩამჯდარა ია-
 რალში. შევიარაღდეთ რწმენით,
 რომელიც ყოველგვარი სიკვდილის
 დამთრგუნველია, გვახსოვდეს, რომ
 შიგ სპარსეთში ვიმყოფებით და დი-
 დი საფრთხე მოეგლის იმას, ვინც გაქ-
 ცევას გაბიძაფს. შური უნდა ვი-
 ძიოთ ქალწულთა გახრწნისათვის;
 ჩვენნი ჯარისკაცების დაკოდილი
 სხეულების შემხედვართ გულები
 უნდა გვიკვდებოდეს. ჩვენი გამო-
 ვიდილი საფრთხე დაუჯილდოვებე-
 ლი კი არ რჩება, არამედ ის საუ-
 კუნო დიდებას იხვეჭს. ვაჟკაცუ-
 რად მოვიქცეთ, უფალი რმერთიც
 ჩვენი შემწე იქნება და ჩვენს
 მტრებს მოსპობს“. ასეთი და ზევ-
 რი სხვა სიტყვებით ამხნევებდა მე-
 ფე ხალხს; ხალხიდან წამოდგა
 ერთი კაცი და უპასუხა მას: „გულს
 მოგვეშვა, ბატონო, როგორც კი
 გააღე პირი ჩვენდა გასამხნევებ-
 ლად; შენმა სიტყვებმა გალესეს
 ჩვენი მახვილები და სული ჩაბე-
 რეს მათ; ფრთები შეგვასხეს შენ-
 მა სიტყვებმა. ვწითლდებით სირ-

1) μέγαν] μέγα codd.

ἐρυστριῶμεν σὲ θεωροῦντες, προά-
γοντα ἡμῶν ἐν ταῖς μάχαις, καὶ
ἐπόμεθα ἐν πάσι τοῖς σοῖς κελεύσ-
μασιν“. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀναλα-
βῶν τὸ στράτευμα, εὐθύς ἐν τῇ
ἐνδοτέρᾳ Περσίδι ἐχώρησεν, πυρὶ
καταφλέγων τὰς πόλεις¹ καὶ τὰς
κώμας· καὶ γίνεται τι θαῦμα
φοβερόν. ἐν γὰρ τῇ θερυνῇ τρο-
πῇ ἀήρ γέγονε δροσώδης, ψυχα-
γωγῶν τὸν τῶν Ῥωμαίων στρα-
τόν, ὥστε ἀγαθὰς ἐλπιδὰς ἀνα-
λαβεῖν αὐτούς.

Ἀκούσας δὲ Ἡράκλειος, ὅτι
Χοσρόης ἐν Γαζακῷ τῇ πόλει
ἔστιν σὺν τεσσαράκοντα χιλιάσιν
ἀνδρῶν πολεμιστῶν, ἄρμησε
κατ' αὐτοῦ· καὶ προπέμφας τινὰς
τῶν ὑπ' αὐτὸν Σαρακηνῶν προ-
τρέχειν, συναντῶσι τῇ τοῦ Χοσ-
ρόου βίβλᾳ, καὶ τούτων τοὺς μὲν
ἀνείλον, τοὺς δὲ πεδήσαντες σὺν
τῷ στρατηγῷ αὐτῶν τῷ βασι-
λεῖ προσήνεγκαν. τοῦτο μαθὼν
Χοσρόης καταλιπὼν τὴν πόλιν
καὶ τὸ στράτευμα φυγῇ ἐχρή-
σατο. ὁ δὲ Ἡράκλειος ἐπιδιώξας,
τοὺς μὲν φθάσας² ἀνείλεν, οἱ δὲ
λοιποὶ φυγόντες διεσκεδάσθησαν·
καὶ καταλαβὼν ὁ βασιλεὺς τὴν
Γαζακῶν³ πόλιν (ἐν τοῖς ταύτης
προαστείαις⁴ ἀνελάμβανε τὸν στρα-
τὸν αὐτοῦ. οἱ δὲ καταφυγόντες

უხვირისაგან, რომ ვხედავთ, რომ
ბრძოლებში წინ მიგვიძღვები, და
ჩვენც ყველა შენ ბრძანებას და-
ვემორჩილებით“. მეფემ წაიყვანა
ჯარი და სწრაფად გადავიდა
შიდა სპარსეთში: ცეცხლში ხვევ-
და ქალაქებსა და სოფლებს. მოხ-
და საკვირველი სასწაული: ჰაზა-
ნაქება ზაფხული იყო და ჰაერი
ისე გაიქლინა სისველით, რომ
რომაელთა ჯარს სული მოათქმე-
ვინა და კეთილი იმედები ჩაუხერ-
გა მათ.

ირაკლიმ გაიგო, ხოსრო ქალაქ
განძაკში არის ორმოცი ათასი
მეომროთურთო, და გაემართა მის
წინააღმდეგ. წინ გაუშვა დასახვე-
ლრად რამდენიმე მის ხელქვე-
ვით მყოფი სარკინოზთაგანი; ისი-
ნი წააწყდნენ ხოსროს მცველ
რაზმს, ზოგიერთი ამ დარაჯთაგან
მოკლეს, ზოგიც შებორკეს და
მათი სარდლითურთ მეფეს მოჰ-
გვარეს. ეს რომ გაიგო ხოსრომ,
დასტოვა ქალაქიც და ჯარიც და
გაიქცა. ირაკლი დაედევნა მათ:
ზოგიერთებს დაეწია და დახოცა,
ხოლო დანარჩენები გაიქცნენ და
დაიფანტნენ. ამის შიშრიგ მეფე
რომ განძაკელთა ქალაქს იღებდა,
მან ქალაქის სანახევში მისი (ხო-
სროს) ჯარი ჩაიგდო ხელთ. მისკენ
გამოქცეული სპარსელები ამბობ-

1) πόλεις| χώρας gh.

2) φθάσας აკლია m.

3) Γαζακῶ codd., Gazacensium Anast.

4) ἐν τοῖς ταύτης προαστείαις — τὴν πόλιν დამატებულია ანასტასის ს
თარგმანდიან.

πρὸς αὐτὸν Πέρσαι ἔλεγον, ὅτι
 φυγῶν ὁ Χερσόης πυρὶ ἀνήλωσε
 πάντα τὰ λήϊα ἐν ἐκείνοις τοῖς
 τόποις ἐλθῶν εἰς Θηβαρμαῖς
 τὴν πόλιν) ἐν τῇ ἀνατολῇ, ἐν ἣ
 ὑπῆρχεν ὁ ναὸς τοῦ Πυρὸς καὶ
 τὰ χρήματα Κροίσου τοῦ Λυδῶν
 βασιλέως, καὶ ἡ πλάνη τῶν ἀν-
 θράκων. ταῦτα λαβὼν ἐπὶ Δαστα-
 γερὸ ἐχώρει. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀπά-
 ρας ἀπὸ Γαζακῶν¹ καταλαμβάνει
 τὴν Θηβαρμαῖς· καὶ εἰσελθὼν ἐν
 ταύτῃ πυρὶ ἀνήλωσε τὸν τοῦ Πυ-
 ρὸς ναὸν καὶ πᾶσαν τὴν πόλιν
 πυρὶ ἀναλώσας κατεδίωκεν ὀπίσω
 Χερσόου ἐν τοῖς στενοῖς τῆς τῶν
 Μήδων χώρας, καὶ ἐν ταύταις
 ταῖς δυσχωρίαις τόπον ἐκ τόπου
 ὁ Χερσόης ἤμειβεν· καὶ ὁ Ἡρά-
 κλειος τοῦτον διώκων πολλὰς πό-
 λεις ἐπόρθησε καὶ χώρας. χειμῶ-
 νος δὲ καταλαβόντος, βουλὴν
 ἐποιεῖτο πῶς παραχειμάσαι μετὰ
 τοῦ λαοῦ αὐτοῦ· καὶ οἱ μὲν ἔφα-
 σκον ἐν Ἀλβανίᾳ, οἱ δὲ κατ' αὐ-
 τὸν εἰσβαλεῖν τὸν Χερσόην. ὁ δὲ
 βασιλεὺς ἐκέλευσε τὸν λαὸν ἀγνί-
 ζεσθαι τρεῖς ἡμέρας, καὶ ἀνοίξας
 τὰ τοῦ θεοῦ εὐαγγέλια εὔρειν
 ἐπιτρέποντα αὐτῷ ἐν Ἀλβανίᾳ πα-
 ραχειμάσαι. εὐθὺς οὖν ἐπιτρέψας,
 ὤρμησεν ἐν Ἀλβανίᾳ. ἐν δὲ τῷ
 μεταξὺ τῆς ὀδοῦ ἔχων πολλὴν
 αἰχμαλωσίαν Περσῶν σὺν αὐτῷ
 οὐκ ὀλίγας ἐπιδρομὰς ὑπὸ τῶν
 Περσικῶν στρατευμάτων ἐδέχετο

დნენ: ხოსრო რომ გარბოდა,
 ცეცხლს მისცა მთელი ნათესები იმ
 ადგილებშიო და მივიდა აღმოსა-
 ვლეთის ქალაქ თებარმანისში, სა-
 დაც იმყოფებოდა „ცეცხლის“ ტა-
 ძარი, ლიდრელთა მეფის კრებეს-
 განძები და დამალული ანთრაკი:
 ყველაფერი ეს მან წამოიღო და
 დასტავერდისკენ გაემართა. ხოლო
 შიშველი მეფემ, განძაკი რომ დას-
 ტოვა, თებარმანისი აიღო; შევიდა
 თვით ქალაქში და ცეცხლს მისცა
 „ცეცხლის“ ტაძარი და, გადას-
 წვა რა მთელი ქალაქი, ზურგი-
 დან სდია ხოსროს მიდრეღოთა ქვეყ-
 ნის ვიწრობებში, და ხოსრო ამ
 ძნელსავალ ადგილებში ადგილი-
 დან ადგილში გადადიოდა: ირა-
 კლიმ ხოსროს დევნის დროს მრავალი
 ქალაქი და სოფელი მოსრა.
 ზამთარი რომ დადგა, ბჭობა გა-
 მართა, თუ სად დაეზამთრა ჯარ-
 თან ერთად; ზოგიერთები ამბობ-
 დნენ ალბანიაში დავიზამთროთო,
 სხვები კიდევ მოითხოვდნენ თვით-
 ხოსროს წინააღმდეგ გავიჭრაო.
 მეფემ მოუწოლა სამი დღის გან-
 მავლობაში ღვთაებრივი განწყენ-
 და ჩეცტარებინათ, მერმე გადაშა-
 ლა ღმრთის სახარებანი და ამოი-
 კითხა იმის მიხედვით, რომ მის-
 თვის ალბანიაში დაზამთრება იყო
 ნებადართული. მან მაშინვე გას-
 ცა სათანადო განკარგულებები და
 გაემართა ალბანიაში. გზაზე მან
 ბევრი სპარსელი დაატყვევა და

1) Γαζακῶν *codd.*

αὐτὸς δὲ τῆ τοῦ θεοῦ συνεργίᾳ
νίκην κατὰ πάντων ἤρατο. χει-
μῶνος δὲ σφοδρῶς ἐπιπεσόντος
αὐτῷ ἐν τῇ ἑδρῇ καὶ κρύου,
φθάσας αὐτὸς ἐν Ἀλβανίᾳ πεν-
τήκοντα χιλιάδας δεσμῖνους ἔχων,
τούτους τῇ εὐσυμπαθείᾳ αὐτοῦ
καρδίᾳ ἐλεήσας τῶν δεσμῶν ἔλυ-
σεν, καὶ ἐπιμελείας καὶ ἀναπαύ-
σεως μετεδίδου· ὥστε πάντες μετὰ
δακρύων τόντη ἠὺχόντο ῥύσθη
γενέσθαι καὶ τῆς Περσίδος τὸν
κοσμολέπρον ἀνελόντι Χοσρόην
(de Boor 306,19—308,25).

და მოესპო ქვეყნის ამომგდები ხოსრო.

ლაზები, აბაზგები და იბერიელები ირაკლის ჯარში

ირაკლის მეფობის 14 (623)

Τούτῳ τῷ ἔτει Χοσρόης ὁ τῶν
Περσῶν βασιλεὺς Σαραβλαγγᾶν¹
προεβάλετο στρατηγόν, ἄνδρα
δραστήριον καὶ τύφῳ πολλῷ
ἐπηρμένον· καὶ παραδούς αὐτῷ
στρατὸν τοὺς λεγομένους Χοσ-
ροηγέτας καὶ Περοζίτας ἐν Ἀλ-
βανίᾳ ἔστειλε κατὰ Ἡρακλείου.
εἰσβαλόντες δὲ διὰ τὰ ἄκρα τῆς
Ἀλβανίας, οὐκ ἐμάρρησαν κατὰ
πρόσωπον τοῦ βασιλέως πρὸς
πέλεμον στήναι· ἀλλὰ τὰς ἐπὶ
Περίδα ἀγῶσσας κλεισθύρας ἐκ-
ράτησαν, νομίζοντες τοῦτον λό-
χῆσαι. ὁ δὲ Ἡράκλειος ἅμα ἕαρι
ἀπάρας τῆς Ἀλβανίας δι' ὑπῆτων
πεδίων, καὶ τὰς τροφὰς δαφιλῶς
εὐπορούντων τὴν ἀρόδον ἐπειεί-

თან წაასხა, სპარსული ჯარები-
საგანაც არა მცირედი შეტევები
განიცადა; ღმრთის შეწევნით მან
ყველგან გამარჯვება ჰპოვა. ზამ-
თარი ძლიერ სუსხიანი და ყინვია-
ნი იყო ამ გზაზე, და, ალბანიაში
რომ მიალწია ორმოცდაათი ათასი
შებოროკილი სპარსიერი, შემწყალე
გულით შეიცოდა ესენი, ბოროკი-
ლები შეხსნა მათ და ნება მისცა
დაესვენათ და თავისთვის მოეგ-
ლოთ: სპარსელები ყველანი იცრე-
მლებოდნენ და ემუდარებოდნენ.
მხსნელად მოვლინებოდა სპარსეთს

მხსნელად მოვლინებოდა სპარსეთს

ამ წელს სპარსელთა მეფემ ხო-
სრომ სარდლად დანიშნა სარა-
ბლანგა, კარგი მეომარი და თავ-
ვისთავზე დიდი წარმოდგენის მქო-
ნე, ჩააბარა მას ჯარი ეგრეთწოდ-
ებულნი ხოსროეგეტებისა და პე-
როზიტებისა და ალბანიაში გააგ-
ზავნა ირაკლის წინააღმდეგ. ისინი
ალბანიის მაღლობებზე აიჭრნენ,
მაგრამ მეფის პირისპირ ბრძოლის
გამართვა ვერ გაბედეს. სამაგიეროდ
დაიჭირეს სპარსეთში შემავალი
ვიწრობები და ფიქრობდნენ აქ
ჩასაფრებას. გაზაფხული
რომ დადგა, ირაკლიმ დასტოვა
ალბანია და ფართოდ გაშლილი
და უხვი მოსავლით განაქმული
ველებით გასწია სპარსეთში, თუმ-

¹) Σαραβλάγγαν em. Σαραβλαγγᾶν gh.

το ἐπὶ Περσίδα, εἰ καὶ μήκους διάστημα πολλῆ ὁδῷ ἦγεν. ὁ δὲ Σαραβλαγγᾶς¹ διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ, ἄς διὰ συντόμου ἤλαυνεν, τοῦ προλαβεῖν αὐτὸν ἐν τῇ χώρᾳ Περσίδος. Ἡράκλειος δὲ παρήγει τῷ λαῷ λέγων· „γνώμεν, ἀδελφοί, ἄς ἢ στρατιὰ τῶν Περσῶν ἐν τοῖς δυσβάτοις τόποις πλανωμένη, τοὺς τε ἴππους αὐτῶν παραλύει καὶ αὐτοὺς ἐκνευροῖ. ἡμεῖς δὲ σπεύσωμεν κατὰ Χοσρόου χωρῆσαι ἐν πολλῷ τάχει, ὥστε ἐκ τοῦ ἀπροσδοκῆτου ἐπιπεσόντες αὐτὸν θορυβήσωμεν“. ὁ δὲ λαὸς οὐ συνεβούλευε τούτῳ ποιῆσαι, μάλιστα οἱ τῶν Λαζῶν² καὶ τῶν Ἀβασγῶν³ καὶ τῶν Ἰβήρων σύμμαχοι. ἐντεῦθεν ἐν συμφοραῖς περιπίπτουσιν. κατέλαβε γὰρ Σαρβαραζᾶς μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ ὁδὸς ἐξώπλισε Χοσρόης πάση δυνάμει καὶ ἀπέστειλε κατὰ Ἡρακλείου διὰ τῆς Ἀρμενίας. Σαραβλαγγᾶς δὲ ἠκολούθει ἐκ τῶν ὀπισθεν αὐτοῦ καὶ οὐ συνέβαλεν αὐτῷ ἐκδεχόμενος ἐνωθῆναι τῷ Σαρβαραζᾶ⁴ καὶ οὕτω τὸν πόλεμον συστήσασθαι. γόνυ τῶν δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἔφοδον τοῦ Σαρβαραζᾶ εἰς δειλίαν ἐτρέπησαν, καὶ τοῖς ποσὶ τοῦ βασιλέως προτέπεσον⁵ δάκρυσι μετανοοῦντες διὰ τὴν κακῶς γενόμενῃν αὐτῶν παρα-

ცა დიდი მანძილების გავლა უხდებოდა. სარაბლანგა კი გაემართა ვიწრობებით, როგორც მოკლე გზით, რათა დაესწრო ირაკლისთვის და მასზე უფრო ადრე მისულიყო სპარსეთში. ირაკლიმ გასაზნეველად შემდეგი სიტყვებით მიმართა ჯარს: „ჩვენ ვიცით ძებნო, რომ სპარსელთა ჯარები ძნელსავალ ადგილებში დაეხეტებიან, რომ მათ თავიანთი ცხენები ძალზე მოქანცეს და დაასუსტეს. ჩვენ უნდა ვეცადოთ დიდი სისწრაფით გავემართოთ ხოსროს წინააღმდეგ, რათა მოულოდნელად დავესხათ თავს და თავხარი დავსცეთ მას“. მაგრამ ჯარმა არ დაუჭირა მას ამში მხარი, განსაკუთრებით არ რაფთანხმენ მისი მოკავშირეები ლახთაგან, აბახგათაგან და იბერიელთაგან. ამის გამო ისინი დიდს გასაჭირში ჩავარდნენ. სარბარახამ ხომ წაახთავისი ჯარი და მთელი ის ნაწილები, რომლებიც ხოსრომ საომრად გაამზადა, და არმენიის გზით გაემგზავრა ირაკლის წინააღმდეგ, ხოლო სარაბლანგა კვალ-და-კვალ მისდევდა მას (ირაკლის) ზურგიდან, მაგრამ არ შეტაკებია მას, რადგან ცდილობდა შეერთებოდა სარბარახას და ისე გაემართა ბრძოლა. რომელებმა რომ გაიგეს სარბარახას მოახლოვების შესახებ, შეეშინდათ,

1) Σαραβλαγγᾶς g, Σαραβαγγᾶς h.

2) Λαζῶν h. — 3) Ἀβάσγων m.

4) Σαραβαράζα em.

5) προσέπεσαν eghm.

κοήν, γνόντες οἶον κακόν ἐστι δοῦ-
λον μὴ εἶκαιν¹ τοῖς τοῦ θεσπότης
βουλεύμασιν· καὶ ἔλεγον· „τὴν χεῖ-
ρά σου, θέσποτα, πρὶν ἀπολέσθαι
ἡμᾶς τοὺς ἀθλίους· εἴχομεν² γάρ
σοι, ἐν οἷς ἂν κελύξης“. τότε ὁ
βασιλεὺς ἔσπευσε συμβαλεῖν τῷ
Σαραβλαγγᾶ, πρὶν ἡένωθῆναι τῷ
λαῷ τοῦ Σαρβαραζᾶ, καὶ πολλὰς
ἐκδρομάς κατ' αὐτοῦ ποιησάμε-
νος ἐν νυκτί τε καὶ ἡμέρᾳ, εἰς
δειλίαν αὐτὸν κατέστησεν· καὶ
ἔπισθεν ἀμφοτέρους ἐάσας κατὰ
Χοσρόου μετὰ σπουδῆς ἤλαυνεν.
αὐτομολῶσι δὲ δύο τῶν Ῥω-
μαίων πρὸς τοὺς Πέρσας, καὶ
πείθουσιν αὐτοὺς ἐκ δειλανδρείας
φεύγειν τοὺς Ῥωμαίους. ἦλθε δὲ
αὐτοῖς καὶ φήμη ἑτέρα, τὸν Σαῖν
στρατηγὸν Περσῶν καταλαμβά-
νειν μεθ' ἑτέρου στρατεύματος
εἰς βιήθειαν· καὶ τοῦτο μαθόν-
τες Σαραβλαγγᾶς τὸ καὶ Σαρ-
βαραζᾶς ἠγωνίσαντο προσβαλεῖν
τῷ Ἡρακλείῳ πρὸς πόλεμόν,
πρὶν ἢ φθάσαι τὸν Σαῖν καὶ τῆς
νίκης εἰς ἑαυτὸν μετενεγκεῖν τὸ
κλέος. πιστεύσαντες δὲ καὶ τῆς
αὐτομόλις, ἐχώρησαν κατὰ
Ἡρακλείου· καὶ πλησιάσαντες
αὐτῷ ἠπλήκυσαν βεσλόμενοι
ἅμα τῷ πρῶτῷ συμβαλεῖν. ὁ δὲ
Ἡρακλείος ἀπάρας ἀπὸ ἐσπέ-
ρας, ᾤδευσε δι' ὄλης τῆς νυκτός·
καὶ μακρὰν γενόμενος ἀπ' αὐτῶν
ἐβρῶν τε πεδίον χλοηφόρον ἤπ-

ფეხებში ჩაუვარდნენ მეფეს და აც-
რემლებულნი იხანებდნენ თავიანთ
ბოროტ ურჩობას და აღიარებდ-
ნენ, თუ როდენ ბოროტია მონა-
როდესაც ის არ ემორჩილება ბა-
ტონის რჩევას. „შენი ხელი გამო-
ვიწორე, ბატონო, სანამ გავწყ-
დებოდეთ უბედურები; მზადა ვართ
დაგემორჩილოთ, რასაც გვიბრძა-
ნებ“. მაშინ მეფემ სცადა შებმოდა
სარაბლანგას, სანამ ის შეუერთდებოდა
სარბარაზს ჯარს, და რამ-
დენჯერმე მიიტანა იერიშები წის-
წინააღმდეგ, ლამითაც და ღლისი-
თაც, და დიდს შიშში ჩააგდო ის;
ორივენი რომ უკან მოიტოვა,
სწრაფად გაემართა ხოსროს წი-
ნააღმდეგ. ორი რომაელი გაიქცა
სპარსელებთან და არწმუნებდნენ
მათ—რომაელებს შეეშინდათ და
გაიქცნებნო. სპარსელებს მოუვიდათ
აგრეთვე მეორე ცნობა: სპარსელ-
თა სარდალს საინს წამოუყვანია
მეორე ჯარი და დასახმარებლად
მოდისო. ეს რომ გაიგეს სარა-
ბლანგამ და სარბარაზამ, დაუჩქა-
რეს ირაკლისთან ომის გაჩაღებას,
სანამ საინი მოვიდოდა და გამარ-
ჯვების სახელს თვითონ მიიკუთვ-
ნებდა, თანაც გამოქცეულ რომ-
აელებს დაუჯერეს და ირაკლის
წინააღმდეგ წავიდნენ, მიუახლო-
ვდნენ მას, ბანაკი გაშალეს და
დილით ადრე აპირებდნენ შებმას.
ირაკლი დაიძრა თავისი ადგირიდან
სალამთი და მთელი ღამე გზაში

1) ἦκαιν h. — 2) ἦχομεν ch.

λήκευσεγ ἐν αὐτῶ. οἱ δὲ βάρβα-
 βαροὶ νομίσαντες ἐκ δειλίας φεύ-
 γειν ἀκόσμιος ἤλαυνεν τοῦ κα-
 ταλαβεῖν αὐτὸν. αὐτὸς δὲ ὑπαν-
 τήσας αὐτοῖς ἐκρότησε πόλεμον
 κατ' αὐτῶν καταλαβὼν δὲ βου-
 νόν τινα ἀλσώδη καὶ ἐπισωρεύ-
 σας τὸν λαὸν αὐτοῦ τῆ τοῦ θεοῦ
 συνεργίᾳ τρέπει τοὺς βαρβάρους¹,
 καὶ τούτους διὰ τῶν φαράγγων
 διώξας πληθὺς πολὺ ἀνείλεν.
 (πίπτει² δὲ καὶ ὁ Σαραβλαγγᾶς
 ξίφει πληγείς τὸ νῶτον.) καὶ τού-
 τῶν μεταξὺ τῶν ἀγῶνων ὄντων,
 ἔφθασε καὶ ὁ Σάϊν σὺν τῷ ἑαυ-
 τοῦ στρατῷ, καὶ τούτον τρεψά-
 μενος ὁ βασιλεὺς καὶ πολλοὺς ἐξ
 αὐτῶν ἀνελὼν τοὺς λοιποὺς
 διέσπειρε φεύγοντας· παρέλαβε
 δὲ καὶ τὸ τῶν αὐτῶν. ὁ δὲ
 Σαρβαραζᾶς ἐνωθίς τῷ Σάϊν
 ἐπεσύναξε τοὺς σωθέντας βαρβά-
 ρους· καὶ πάλιν διενσοῦντο κατὰ
 Ἡράκλειου χωρεῖν. ὁ δὲ βασιλεὺς
 ἐπὶ τὴν τῶν Οὐγγῶν χώραν καὶ τὰς
 τούτων δυσχωρίας³ ἤλαυνεν ἐν τε
 τραχέει τόποι, καὶ δυσβάτοις. οἱ
 δὲ βάρβαροι ὑπίσω αὐτοῦ ἦκο-
 λούθουν. οἱ δὲ Λαζοὶ ἅμα ταῖς
 Ἀβασγοῖς δειλιάσαντες ἀπέσπα-
 σαν ἑαυτοὺς τῆς τῶν Ῥωμαίων
 συμμάχιας καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν
 χώραν ἀνεχώρησαν (de Boor
 308,27—310,23).

იყო; მათგან რომ უკვე შორს იყო,
 მოძებნა ერთი ამწვანებული მიწ-
 ლორი და გაშალა ბანაკი. რადგან
 ბარბაროსებს ეგონათ, შეეშინდა
 და გაიქცაო, უმწყობროდ გაემარ-
 თინენ მის მოსახელთებლად. ირა-
 კლი კი დაუხვდა მათ და ომი
 გააჩალა მათ წინააღმდეგ, მან
 მოაქუჩა იქ თავისი ჯარი, ღმრთის
 თანადგომით მოიჭერია ბარბარო-
 სები, ნაპრალ-ნაპრალ სდია მათ
 და კარგა ბლომდაც გაუღიჯა.
 ამ ბნძორაში დაეცა სარაბლანგაც,
 რომელსაც ზურგი გაუპეს მახვი-
 ლით. შუა ბრძოლაში რომ იყვნენ,
 მოვიდა სანიც თავისი ჯარით;
 ესეც მოიჭერია მეფემ: ბევრი მისი
 ჯანიდან დახვდა, დანარჩენები გააქ-
 ცია და გაფანტა; მათი ბარგიც
 ხელში ჩაიგდო. სარბარაზა შეუერ-
 თდა სანის და თავი მოუყარა გა-
 დარჩენილ ბარბაროსებს; ისინი
 კვლავ ფიქრობდნენ ირაკლის წი-
 ნააღმდეგ გამართულიყვნენ. ხოლო
 მეფე წავიდა ჰუნების ქვეყნისაკენ
 და ამათი ძნელსავალი ადგილები-
 საკენ, კლდოვანი და ძნელად გა-
 დასავალი ვზებით. ბარბაროსები
 მას უკან დაედევნენ. ლაზებს
 და მათთან ერთად აბაზგებს
 შეეშინდათ და ისინი გამოეთიშნენ
 რომეღთა მოკავშირეობას და სა-
 კუთარ ქვეყანაში დაბრუნდნენ.

1) *τοὺς βαρβάρους*] *τοὺς Πέρσας ε.*
 2) *πίπτει* — *νῶτον* დამატებულია ანასტასის თარგმანიდან.
 3) *τὰς δυσχωρίας*] ხელნაწერებშია *ταῖς δυσχωρίαις*. დე ბოორის აზ-
 რით შესაძლებელია აქ უნდა ყოფილიყო *καὶ τὰς δυσχωρίαις*.
 7. მასალები საქ. და კავკ. ისტორიისათვის, 1940, I.

ირაკლი კეისარი საქართველოში

ირაკლის მეფობის

16 (625)

Τούτω τῷ ἔτει Χοσρόης, ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς, νέαν ἐποιήσατο στρατείαν στρατεύσας ξένους τε καὶ πόλιτας καὶ οἰκέτας, ἐκ παντὸς γένους ἐκλογὴν ποιούμενος· καὶ ταύτην τὴν ἐκλογὴν τῷ Σάϊν παραδούς στρατηγῷ ἄλλας τε ν' χιλιάδας ἐκ τῆς φάλαγγος τοῦ Σαρβάρου ἐπιλογὴν λαβὼν τούτω συνήψε, καὶ ἠνόμασε χρυσολόγχεις· καὶ τούτους ἀπέστειλε κατὰ τοῦ βασιλέως. τὸν δὲ Σάρβαρον σὺν τῷ λοιπῷ αὐτοῦ στρατῷ κατὰ Κωνσταντινουπόλεως ἀπέστειλεν, ὅπως τοὺς ἐκ δύσεως Ὀύννους, οὓς Ἀβάρους¹ καλοῦσιν, Βουλγάρους τε καὶ Σκλάβους καὶ Γηπαίδικαις συμφωνήσας κατὰ τῆς πόλεως χωρήσῃσι καὶ ταύτην πολιερχήσῃσιν. γνοὺς δὲ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τὸν ἑαυτοῦ στρατὸν εἰς τρεῖς διαιρέσεις ἐχώρισεν². καὶ τοὺς μὲν ἐξέπεμψεν εἰς τὸ φυλάξαι τὴν πόλιν, τοὺς δὲ παραδούς Θεόδωρον τῷ ἰδῷ ἀδελφῷ κατὰ τοῦ Σάϊν πολεμεῖν ἐκέλευσεν· τὸ δὲ τρίτον μέρος αὐτὸς λαβὼν ἐπὶ Λαζικήν ἐχώρει καὶ ἐν ταύτῃ διατρίβων τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ἐφίας, οὓς Χάζαρεις³ ὀνομάζουσιν, εἰς συμμαχίαν προσεκαλέσατο. ὁ δὲ.

ამ წელს სპარსელთა მეფემ ხოსრომ ახალი ლაშქრობა მოაწყო; მან სალაშქროდ განაწყო დაქირავებული უცხოელები, მოქალაქეები და საკუთარი ჯარისკაცები და მთელი ტომიდან შეკრიბა ჯარი. ეს ჯარი მან სარდალს საინს გადასცა. გარდა ამისა სარდარის ფალანგიდან გამოარჩია ორმოცდაათი ათასი ჯარისკაცი და მასვე შეუერთა და უწოდა მათ ოქროსშუბონები; აი, ესენი გაგზავნა ხოსრომ მეფის წინააღმდეგ, ხოლო სარდარი დანარჩენი ჯარითურთ გაგზავნა კონსტანტინეპოლის წინააღმდეგ იმ ანგარიშით, რომ მას დასავლეთის ჰუნები, რომელთაც ავარებს უწოდებენ, მოერიგებინა ბულგარელებთან, სკლავებთან და გეპიდებთან და ისინი წასულიყვნენ ქალაქის წინააღმდეგ, მისთვის ალყა შემოეგრტყათ. ეს რომ გაიგო მეფემ, სამ ნაწილად გაჰყო თავისი ჯარი: ერთი ნაწილი მან გაგზავნა ქალაქის დასაცავად, მეორე ჩააბარა თეოდორეს, თავის ძმას, და უბრძანა საინის წინააღმდეგ ებრძოლა. ხოლო მესამე ნაწილი თვითონ წაიყვანა და ლაზიკისკენ გაემართა; ლაზიკეში ყოფნის დროს მან მოკავშირეებად მოიწ-

1) Ἀβαρεις gh.— 2) ἐχώρισεν *cdfhm*.3) Χάζαρεις *c*.

Σάιν ἄμα τῷ νεοσυλλέκτῳ¹ λαῖν καταλαβῶν τὸν τοῦ βασιλέως ἀδελφὸν Θεόδωρον πρὸς πύλεμον ἠπλίσατο. τὸν δὲ φεσὺ διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς πανομνήτου φεοτόκου συνεργήσαντος, καὶ πολέμου κροτηθέντες, χάλαια παραδόξως κατὰ τῶν βαρβάρων κατηνέχθη καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἐπάταξεν, ἡ δὲ τῶν Ῥωμαίων πράταξις γαλήνης ἀπήλασεν. τρέπουσι δὲ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Πέρσας καὶ ἀναίρουσι πλῆθος πολὺ. τούτο μαθὼν Χοσρόης ὠργίζετο κατὰ τοῦ Σάιν. ὁ δὲ Σάιν ἐκ πολλῆς ἀθυμίας νόσον ἐμπεσὼν ἐτελεύτησεν, τούτου δὲ τὸ σῶμα κελύσει Χοσρόου ἄλατι ταριχευθὲν πρὸς αὐτὸν ἐκομίσθη, καὶ τοῦτο νεκρὸν πόλλαῖς αἰκίαις ὑπέβαλλεν.

Οἱ δὲ Χάζαρεις διαρρήξαντες τὰς Κασπίας πύλας ἐν Περσίδι εἰσβάλλουσιν εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἀδραϊγᾶν² σὺν τῷ ἑσπῶν στρατηγῷ Ζιέβηλ, δευτέρῳ ὄντι τοῦ Χαγάνου τῆ ἀξία· καὶ ἐν οἷς ἄν τόποις διέβαινον, τοὺς τε Πέρσας ἠχμαλῶτευσον καὶ τὰς πόλεις καὶ κώμας τῆ πυρὶ παραδίδου. ἀπάρας δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Λαζიკῆς τοῦτότις συνήντησεν. ὁ δὲ Ζιέβηλ τούτον ἰδὼν καὶ προσ-

ვიα აღმოსავლეთის თურქები, რომელთაც ხაზარებს ეძახიან. საინმა ახალშეკრებილი ჯარით შეუტია მეფის ძმას თეოდორეს და საომრად განემზადა. რომდესაც ბრძოლა დაიწყო, ყოვლადსაქები ღვთისმშობლის ლოცვებითა და ღმერთის შემწეობით მოულოდნელად სეტყვა წამოვიდა ბარბაროსების წინააღმდეგ და მრავალი მათგანი მოსრა, რომაელთა ჯარი კი სამშვიდობოს გავიდა. რომაელებმა გააქციეს სპარსელები და მრავალი მათგანი გაჟლიტეს. ეს რომ გაიგო ხოსრომ, განრისხდა საინზე; საინი კი უკიდურესი სასოწარკვეთილებისაგან დაავადმყოფდა და გარდაიცვალა. ხოსროს ბრძანებით საინის სხეულს მარილი მოაყარეს და მას მიჰკვარეს, და ომანაც მიცვალემულის გვამს მრავალი შეუცვალეოდა მიაყენა.

ხაზარებმა გადმოლახეს კასპიის კარები და სპარსეთში, აღრადიგანის² ქვეყანაში, შეიჭრნენ თავიანთი სარდლის ზიებელის მეთაურობით, რომელსაც თავისი თანამდებობით მეორე აღგილი ეჭირა ხაგანის შემდეგ; რომელ აღგილებსაც გაივლიდნენ ხოლმე ისინი, ყველგან ატყვევებდნენ სპარსელებს და ქალაქებსა და სოფლებს ცეცხლში ხვევდნენ. მეფემ

1) νεοσυλλέκτῳ] νεοσυλλέκτῳ g.

2) Ἀδραϊγᾶν] Ἀδρῳγγᾶν dy, Ἀδρῳγγᾶν gh, Adrahigae ანასტ. შდ. პოტოპის Ἀδραβერῖανον, თეოფილაქტეს Ἀδραβერῖανον. ნიკიფორეს ქნოროვარავში (ed. de Boor 17,10) სწვრივ Ἀδοვβადῖανον. დე ბოლორი ფიქრობს, რომ თეოფანესაც ექნებოდა Ἀδραβერῖαν.

δράμων κατασπάζεται αὐτοῦ τὸν τράχηλον καὶ προσεκύνησεν αὐτόν, ἑρώτων τῶν Περσῶν ἐκ τῆς πόλεως τοῦ Τιφίλιος¹. πᾶς δὲ ὁ λαὸς τῶν Τούρκων εἰς γῆν πεσόντες πρηγεῖς, ἔκταθίντες ἐπὶ στόμα τὸν βασιλέα ἐτίμων τιμὴν τὴν παρ' ἔθνεσι ξένην. ὁμοίως καὶ οἱ ἄρχοντες αὐτῶν ἐπὶ πετρῶν ἀναβάντες τῷ αὐτῷ στήματι ἔπεσον. προσήνεγκε δὲ ὁ Ζιέβηλ καὶ τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἀρχιγένειον² τῷ βασιλεῖ, ἡδυνόμενος τοῖς τούτου λόγοις καὶ ἐκπληττόμενος τὴν τε θῆραν καὶ τὴν φρόνησιν αὐτοῦ. ἐπιλεξάμενος δὲ ὁ Ζιέβηλ χιλιάρδας μ' ἀνδρῶν γενναίων ἔδωκε τῷ βασιλεῖ πρὸς συμμαχίαν καὶ αὐτὸς ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἰδίαν χώραν. τούτους δὲ λαβῶν ὁ βασιλεὺς κατὰ Χοσρόου ἐχώρει (de Boor 315,1—316,16).

(ინაჲრიმ) დასტოვა ლაზიკე და ხაზარებთან შესახვედრად გაემართა. ზიებელმა რომ დაინახა ის, გაემართა მისკენ, კისერზე მოეხვია მას და თაყვანი სცა: სპარსელები კი ამას ყოველივეს ხელდავდნენ ქალაქ ტიფილისიდან. თურქთა მთელი ჯარი მიწაზე დაემხო; პიროთ დაემხვნენ და მეფეს მთოდღენეს წარმართთა უჩვეულო პატივი. ამგვარადვე მათი უფროსებიც ქვისლოდებზე ავიდნენ და იმავე წესით დაემხვნენ. გარდა ამისა ზიებელმა, მეფის სიტყვებით ნასიამოვნებმა და მისი გარეგნობით დაგონიერებით გაკვირვებულმა, მართვა მას თავისი პირმშო ვაჟი. ზიებელმა აგრეთვე შეარჩია ორმოცი ათასი წარმოსადგეი კაცი და მისცა მას დასახმარებლად, თვითონ კი საკუთარ ქვეყანაში გაბრუნდა. მეფემ (ინაჲრიმ) წაასხა ეს ხალხი და გაილაშქრა ხოსროს წინააღმდეგ.

იბერიელთა მთავარი ვარსამუსხე

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან ირაკლის მეფობის

618

618 (626)

17

Παλλά δὲ σπαθία δλόχρυσα καὶ ζῶνας διαχρυστους καὶ μαργαρίτας³ καὶ τὸ σκουτάρην τοῦ 'Ραζάτου δλόχρυσόν ἔλαβον, ἔχον πέταλα ρκ', καὶ τὸ λωρίκιον αὐτοῦ δλόχρυσον ἔλαβον, καὶ τὸ

რომაიღიბმა ხელთ იგდეს მრავალი მახვილი, მთლიანი ოქროსი, ოქრომკვდით მოქარგული სარტყლები, მარგალიტები³, რაზატის ფარი, მთლად ოქროსი და ასოცი ფურცლის მქონე, მისივე აბჯარი,

¹) Τιφιλίως cd, Τιφιλέως h, Τιφίλεως g.

²) ἀρχηγένειον fhm, ἀρχιγένειον e; ტაფელის აზრით ἀρχιγένειον.

³) დე ბოორის აზრით უმჯობესია ζῶνας χρυσᾶς διὰ μαργαριτῶν („ოქროს სარტყლები მარგალიტებით შემკული“); zonas aureas cum gemmis ანასტ.

σκαραμάγγιν¹ αὐτοῦ ἤνεγκαν σὺν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ καὶ τὰ βραχιόλια αὐτοῦ, καὶ τὴν σέλλαν αὐτοῦ ἐλόχρυσον· ἐκρατήθη δὲ ἕως Βαρσαμούσης ὁ ἄρχων τῶν Ἰβήρων² τῶν ὑπὸ Πέρσας (de Boor 319,14—19).

მთლიანი ოქროსი, აგრეთვე წილეს მისი სკარამანგი მის თავთან ერთად, მისი სამაჯურები და ოქროს სკამი. ხოლო ვარსამუსე, სპარსელების ქვეშევრდომ იბერიელთა მთავარი, ცოცხლად იგდეს ხელთ.

ფაზისის ეპისკოპოსი კვიროსი

დასაბამითგან ქვეყნისა 6121 განკაცებითგან ირაკლის მეფობის 621 (629) 20

Τούτω τῷ ἔτει τοῦ βασιλέως Ἡρακλείου ὄντος ἐν Ἱερσπόλει, ἦλθε πρὸς αὐτὸν Ἀθιανάσις, ὁ πατριάρχης τῶν Ἰακωβιτῶν, δεινὸς ἀνὴρ καὶ κακοῦργος τῇ τῶν Σύρων ἐμφύτῳ πανουργίᾳ, καὶ κινήσας πρὸς τὸν βασιλέα περὶ πίστεως λόγους ὑπισχνεῖτο αὐτῷ Ἡράκλειος, εἰ τὴν ἐν Χαλκηδόνι σύνοδον ἀποδέξεται, πατριάρχην αὐτὸν ποιεῖν Ἀντιοχείας. ὁ δὲ ὑπάκριφεις ἐδέξατο τὴν σύνοδον ἠμολογήσας τὰς δύο ἐν Χριστῷ ἡνωμένας φύσεις· ἡρώτησέ τε τὸν βασιλέα περὶ τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν θελημάτων, τὸ πῶς δεῖ ταῦτα λέγειν ἐν Χριστῷ, διπλᾶ ἢ μοναδικά; ὁ δὲ βασιλεὺς ξενოφωνηθεὶς γράφει πρὸς Σέργιον, τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον, προσκαλεῖται δὲ καὶ Κύρο τὸν Φάσιδος³ ἐπίσκοπον, καὶ τοῦτον ἐρωτήσας εὔρειν αὐτὸν συμ-

ამ წელს, ირაკლი მეფე რომ იერაპოლისში იყო, მასთან მოვიდა იაკობიტების პატრიარქი ათანასი, კაცი საშინელი და აღსაყვ სიროელებისათვის თანდაყოლილი ბოროტებით, და აღძრა მეფის წინაშე სიტყვა სარწმუნოების შესახებ. ირაკლი შეჰპირდა მას, თუ ქალკედონის სინოდის დადგენილებას მიიღებ, ანტიოქიის პატრიარქად დაგაყენებო. მან უპასუხა, ვლებულომ სინოდის დადგენილებასო, და აღიარა ორი ბუნება, ქრისტეში გაერთიანებული. ის შეეკითხა მეფეს მოქმედებითი ძალისა და ნებათა შესახებ, როგორ დგას ამ მხრით საკითხი ქრისტეს მიმართ, ორმაგია ნება თუ ერთიაო? მეფეს უცხოდ ეჩვენა ასეთი ლაპარაკი და მისწერა ამის შესახებ კონსტანტინეპოლის ეპისკოპოსს სერგის; მოიწვია აგრეთვე ფაზისის ეპისკოპოსი კვი-

1) σκαραμάγγιν. dehm, σκαραμάγγιν f.
 2) Ἰβήρων g.
 3) Κύρον ef. — 4) τὸν τοῦ Φάσιδος gh; Φασίδος dh.

φωνοῦντα τῷ Σεργίῳ εἰς τὸ ἐν
 θέλημα καὶ τὴν μίαν ἐνέργειαν.
 Σέργιος γάρ, ἅτε Συρογενῆς καὶ
 γονέων Ἰακωβιτῶν ὑπάρχων,
 μίαν φυσικὴν θέλησιν καὶ μίαν
 ἐνέργειαν ἐν Χριστῷ ἠμολόγησε
 καὶ ἔγραψεν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀμ-
 φοτέρων στοιχήσας τὴν βουλήν
 εὔρε καὶ τὸν Ἀθανάσιον συμ-
 φωνοῦντα αὐτοῖς (de Boor
 329,21—330,4).

როსი და მას ჰკითხა ამის შესახებ
 და ნახა, რომ ის ეთანხმებოდა
 სერგის ერთი ნებისა და ერთი
 მოქმედებითი ძალის საკითხში.
 სერგი, როგორც სირიელი წარ-
 მოშობით და იაკობიტე მშობლე-
 ბის შვილი, აღიარებდა ქრისტეში
 ერთბუნებითს ნებას და ერთ მო-
 ქმედებითს ძალას, და ასეც სწერ-
 და. მეფემ ორივეს აზრი შეადარა
 ერთმანეთს და ნახა, რომ ათანასე
 მათ ეთანხმებოდა.

აჯანყება სომხეთში

კონტას მეფობის

10 (651)

Τούτῳ τῷ ἔτει ἐστασίασε Πα-
 σαγνάκης, ὁ τῶν Ἀρμενίων πα-
 τრიάρχης, τῷ βασιλεῖ καὶ σπονδᾶς
 μετὰ Μαυρίου πεποίηκε δεδωκῶς
 αὐτῷ καὶ τὸν ἴδιον υἱόν. καὶ
 ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἤλθεν ἕως
 Καισαρείας Καππαδοκίας καὶ
 ἀπελίπασας τῆς Ἀρμενίας ὑπέσ-
 τρέψεν (de Boor 344,26—29).

ამ წელს აუჯანყდა მეფეს არ-
 მენიელთა პატრიკიოსი პასაგნათე:
 მან ზავი შეკრა მავიასთან და სა-
 კუთარი ვაჟიც მისცა მას მძივარე.
 ეს რომ მეფემ გაიგო, გაემართა
 და მივიდა კაპადოკიის კესარიამდე,
 და, არმენიის საქმეებში იმედგა-
 ცრუებული, უკან გამობრუნდა.

არაბთა ლაშქრობა სომხეთში

კონტას მეფობის

12 (653)

Τούτῳ τῷ ἔτει Μαυρίας τὴν
 Ῥόδον καταλαβὼν καθέειλε τὸν
 κολοσσὸν Ῥόδου μετὰ αἰξ' ἔτη
 τῆς αὐτοῦ ἰδρύσεως, ὃν Ἰουδαίος
 τις ἠγησάμενος ἔμπορος Ἐδεση-
 νὸς ἐννακδοσίας καμύλους ἐφορ-
 τωσεν αὐτοῦ τὸν χαλκόν. τῷ δ'
 αὐτῷ ἔτει Ἀβιβος, ὁ τῶν Ἀράβων
 στρατηγός, τὴν Ἀρμενίαν ἐπεσ-
 τράτευσε καὶ περιτυχὼν Μαυρια-

ამ წელს მავიამ აიღო როდოსი
 და დაანგრიოა როდოსის ქანდაკება
 ათას სამას სამოცი წლის შემდეგ
 დღიდან მისი აღმართვისა; ის
 ერთმა იუდეველმა, ედესელმა ვა-
 ჯარმა, იყიდა და ცხრაასი აქლები
 დატვირთა მისი სპილენძით. ამავე
 წელს არაბთა სარდალმა აბიბოს-
 მა ილაშქრა არმენიის წინააღმდეგ,
 ამ რამძრობის რჩოს ის წააწყდა

νόν, τὸν τῶν Ῥωμαίων στρατηγόν, καταδιώκει αὐτὸν ἕως τῶν Καυκασίων ὄρέων καὶ τὴν χώραν ἐληΐσατο (de Boor 345,8-14).

რომაელთა სარდალს მავრონი-
ნეს, სდია მას კავკასიის
მთებამდე და ეს ქვეყანა
მოაოხრა.

იბერიის კარები

კონსტანტინეს მეფობის

II (679)

Καὶ τούτω τῷ χρόνῳ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἐπῆλθε τῇ Θράκῃ· ἀναγκάσθων δὲ εἰπεῖν καὶ περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν Οὐν-νογουνδούρων Βουλγάρων καὶ Κοτράγων. ἐν τοῖς ἀρχαίοις πε-ρατικοῖς μέρεσι τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν τῇ λεγομένῃ Μαιώτιδι λίμνῃ, εἰς ἣν εἰσάγεται ποταμὸς μέγιστος ἀπὸ τοῦ ὠκεανοῦ κατα-φερόμενος διὰ τῆς τῶν Σαρμα-τῶν γῆς, λεγόμενος Ἄτελ¹, εἰς δὲ εἰσάγεται ὁ λεγόμενος Ἰάναϊς ποταμὸς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τῶν Ἰβη-ρίων πυλῶν ἐξερχόμενος τῶν ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσιν, ἀπὸ δὲ τῆς μίξεως τοῦ Ἰάναϊ καὶ τοῦ Ἄτελ, (ἀνωθεν τῆς πρὸς λεχθείσης Μαιώτιδος λίμνης σχιζομένῳ τοῦ Ἄτελ) ἔρχεται ὁ λεγόμενος Κοῦφισ² ποταμὸς, καὶ ἀποδίδει εἰς τὸ τέλος τῆς Ποντικῆς θαλάσσης πλησίον τῶν Νεχροπήλων εἰς τὸ ἄκρωμα τὸ

ამ წელს ბულგართა ტომი შეიჭრა თრაკიაში. საჭიროა ით-
ქვას უნხოგუნდურ ბულგართა და
კოტრაგთა წარსულის შესახებ.
ევქსინის პონტოს გადაღმა ჩრდი-
ლო მხარეებში, ეგრეთწოდებულ
მეოტის ტბასთან, რომელშიაც
ჩადის ოკეანიდან სარმატების ქვე-
ყანაზე მომდინარე უდიდესი მდინ-
არე, ეგრეთწოდებული ატელი,
რომელშიაც თავის მხრივ ჩადის
კავკასიის მთებში მდებარე
იბერიის კარებიდან გამო-
მავალი ეგრეთწოდებული მდინარე
ტანისი, ტანისისა და ატელის
შერევის ადგილიდან (ზემოთხუ-
ნებული მეოტის ტბის ზევით იყო-
და ატელი) მოდის კუფისად წო-
დებული მდინარე და ჩადის შავი
ზღვის ბოლოში ნეკროპელთა მა-
ხლობლად, «ვერძის პირად» წო-
დებულ კონცხთან.

λεγόμενον Κριοῦ Πρόσωπον (de

სარკი სომხეთიდან და იბერიიდან

დასაბამითგან ქვეყნისა განკაცებითგან იუსტინიანეს მეფობის

6178

678 (686)

I

Τούτω τῷ ἔτει ἀπιστέλλει Ἀβιμέλεχ πρὸς Ἰουστινιανὸν βα-

ამ წელს აბიმელეჟი იერიძს გზავ-
ნის იუსტინიანესთან ზავის დასა-

1) Ἄτελ em, Ἀτελί || Ἀντελής f, Ἀταλ cd, Ἀταλής gh.

2) Κοῦφισ ce, Κούφισ df, Κούφος gh, Cuchthis ან ასტ.

βαιῶσαι τὴν εἰρήνην· καὶ ἐστοι-
 χήθη ἢ εἰρήνη οὕτως· ἵνα ὁ βα-
 σιλεὺς παύσῃ τὸ τῶν Μαρδαί-
 τῶν τάγμα ἐκ τοῦ Λιβάνου, καὶ
 διακωλύσῃ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτῶν·
 καὶ Ἀβιμέλεχ δώσῃ τὰς Ῥω-
 μαίοις καθ' ἑκάστην ἡμέραν νο-
 μίσματα χίλια καὶ ἑπὸν καὶ
 δοῦλον· καὶ ἵνα ἔχωσιν κοινὰ
 κατὰ τὸ ἔρον τοὺς φόρους τῆς
 Κύπρου καὶ Ἀρμενίας καὶ Ἰβη-
 ρίας. καὶ ἔπεμψεν ὁ βασιλεὺς
 Παῦλον τὸν μαγιστριανὸν πρὸς
 Ἀβιμέλεχ ἀσφαλίσασθαι τὰ στοι-
 χηθῆντα καὶ γέγονεν ἔγγραφος
 ἀσφάλεια μετὰ μαρτύρων. καὶ
 φιλοτιμηθεὶς ὁ μαγιστριανὸς ὑπέ-
 στρεψεν. καὶ πέμψας ὁ βασιλεὺς
 προσελάβετο τοὺς Μαρδαίτας χι-
 λιάδας ἰβ', τὴν Ῥωμαϊκὴν δυνα-
 στεῖαν ἀκρωτηριάσας. πᾶσαι γὰρ
 αἰνῦν οἰκούμεναι παρὰ τῶν Ἀρά-
 βων εἰς τὰ ἄκρα πόλεις ἀπὸ
 Μομφουεστίας καὶ ἕως τετάρτης
 Ἀρμενίας ἀνίσχυροι καὶ ἀοίκητοι
 ἐτύγχανον διὰ τὴν ἔφοδον τῶν
 Μαρδαίτων, ὧν παρασταλέντων,
 πάνδεινα κακὰ πέπονθεν ἢ Ῥωμα-
 νία ὑπὸ τῶν Ἀράβων μέχρι τοῦ
 νῦν (de Boor 363,6—20).

ულის არაბთაგან იმ დროიდან დაწყებული ვიდრე დღევანდლამდე.

დებად; ზავი შემდეგი პირობების
 საფუძველზე დაიდვა: მეფეს უნდა
 შეეჩერებინა მარდაიტთა რაზმი,
 ლიბანიდან შემოჭრილი, და მათი
 იერიშები უნდა შეეწყვიტა; აბი-
 მელექს უნდა ეძლია რომაელები-
 სათვის ყოველდღიურად ათასი
 ნომიზმა, ცხენი და მონა; საერთო
 უნდა ყოფილიყო და თანაბრად
 უნდა გაეყოთ ხარკი აკრეფილი
 კვიპროსზე, არმენიაში და
 იბერიაში. მეფემაც გაგზავნა
 აბიმელექთან პავლე მაგისტრიანე
 საზავო პირობების დასამტკიცებ-
 ლად და მოხდა წერილობითი
 დამტკიცება მოწმეების თანადას-
 წრებით. მაგისტრიანე პატივით
 იქმნა მიღებული აბიმელიძის მიერ
 და დაბრუნდა უკან. მეფემ გაგ-
 ზავნა ხანი და შეიერთა თორმეტი
 ათასი მარდაიტი და ამით რომა-
 ელთა ძალა დაასუსტა: მთელი
 ქალაქები მოფსუესტიიდან დაწყე-
 ბული ვიდრე მეოთხე არმენიამდე
 ხომ არაბთაგან იყო მალლობებზე
 დასახლებული, და ისინი დაუძლუ-
 რებული და გაუკაცრიელებულ
 იქმნენ იქ გაგზავნილ მარდაიტთა
 თავდასხმების წყალობით, და რომა-
 ნიანთა საშინელ უბედურებას განი-
 ცდის არაბთაგან იმ დროიდან დაწყებული ვიდრე დღევანდლამდე.

იბერიისა და სომხეთის დამორჩილება (686 წ.)

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει πέμπει Ἀβι-
 μέλεχ Ζιάδον τὸν ἀδελφὸν Μαυ-
 τοῦ εἰς Περσίδα κατὰ Μουχτάρ
 τοῦ ψεύστου καὶ τυράγνου. καὶ
 ἀνηρέθη Ζιάδος ὑπὸ Μουχτάρ.

იმავე წელს აბიმელექი გზავნის
 ზიადეს, მავიას ძმას, სპარსეთში
 მატყუარა ტირანის მუხტარის წი-
 ნააღმდეგ. ზიადე მოკლულ იქმნა
 მუხტარის მიერ. ეს რომ შეიტყო

καὶ ἀκούσας Ἀβιμέλεχ ἔρχεται εἰς Μεσοποταμίαν, καὶ τυραννεῖται ὑπὸ Σαίδου. ὃν ἐπανελθὼν διὰ λόγου τὴν Δαμασκὸν πέπεικει ἀνοιξαι τὴν προκαταληφθεῖσαν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦτο δειλοφρονεῖ αὐτόν. Ἰουστινιανὸς δὲ νεώτερος ὢν, ὡς ἐ' χρόνων, καὶ ἀβούλως τὰ κατ' αὐτὸν διδρασκῶν, ἀποστέλλει Λεόντιον τὸν στρατηγὸν ἐπὶ τὴν Ἀρμενίαν μετὰ Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως, καὶ τοὺς ἐκεῖσε Σαρακηνοὺς κτείνας, ὑποτάσσει Ῥωμαίοις, ὡσχύτως καὶ Ἰβηρίαν καὶ Ἀλβανίαν, Βουκανίαν¹ τε καὶ Μιθιδαν καὶ φορολογήσας τὰς χώρας πάμπαν ἅλλα χρήματα τῷ βασιλεῖ ἀπέστειλεν. Ἀβιμέλεχ δὲ τὰυτα μεμαθηκῶς καταλαμβάνει τὸ Κερκήσιον καὶ τὴν Θεούπολιν ὑπέταξεν (de Boor 363,21—32).

შელექმა გაიგო, დაიპყრა კერკისი და თეუპოლისი დაიმორჩილა.

აბიმელექმა, ის წავიდა მესოპოტამიაში; ამ დროს საიდმა ტირანობა დაიწყო (აჯანყება მოაწყო). აბიმელექი უკან დაბრუნდა და დაიყოლია საიდი შეეშვა იგი დამასკოში, რომელიც საიდს ჰქონდა ხელში ჩაგდებული, და ამის შემდეგ მიუხედავად რაშინიძისა, ვერაგულად მოკლა იგი. იუსტინიანემ, რომელიც ჯერ ახალგაზრდა იყო — სულ თექვსმეტი წლისა იქნებოდა — და საკმაოდ მოუფიქრებლად მართავდა სახელმწიფო საქმეებს, ლეონტი სტრატეგოსი გაგზავნა არმენიის წინააღმდეგ რომაული ჯარითურთ; ლეონტიმ გაეწლიტა იქაური სარკინოზები და დაუმორჩილა რომაელებს აგრეთვე იბერიის, ალბანიის, ბუკანონიის და მიდიის: ამ ქვეყნებს მან ხარკი დაადვა და დიდძალი ფული გამოუვზავნა მეფეს. ეს რომ აბი-

ლაზეთის პატრიკიოსხ სერგი

დასაბამითგან ქვეყნისა 6189   ვანკაცებითგან ლეონტის მეფობის 689 (697)   2

Ἰούτω τῷ ἔτει ἐπεστράτευσεν Ἄλιδος τὴν Ῥωμανίαν καὶ πολλοὺς αἰχμαλωτίσας ὑπέστρεψεν, καὶ ἐστασίασε Σέργιος², ὁ πατριკίος τῆς Δαξικῆς, ὁ τοῦ Βαρνουκίου, καὶ ταύτην τοῖς Ἀραβῶν ὑπέταξεν (de Boor 370,1—3).

ამავე წელს ალიდმა ილაშქრა რომანიაზე; მან მრავალი ტყვე იგდო ხელთ და უკან გაბრუნდა. [ამ წიგნს] აჯანყდა ლაზიკის პატრიკიოსი სერგი, ბარნუკის ძე. და ეს ჩიკყანა არაბებს დაუქვემდებარა.

¹) Βουκανίαν gh ან ან ტ., Βουλκάνιαν cefm, Ὀροανίαν d.

²) ზოგიერთ ხელთნაწერში (e, f და m ხელთნაწერების ჯგუფისა) — Γεώργιος: კლასიციონის გამოცემაში: Σέργιος ὁ πατριკίος τῆς Δαξικῆς καὶ τοῦ Βαρνουκίου.

აბაზგია ლეონ ისავრიელის დროს

დასაბამითგან ქვეყნისა
6209განკაცებითგან
709(717)ლეონის მეფობის
1

Τούτῳ τῷ ἔτει Λέων¹ ἔβασίλευσεν ἐκ τῆς Γερμανικῶν² κατὰ γόμηνος, τῆ ἀληθείᾳ δὲ ἐκ τῆς Ἰσαυρίας. ὑπὸ δὲ Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως σὺν ταῖς γονεῦσι μετοικίζεται ἐν Μεσημβρίᾳ τῆς Θράκης ἐν τῇ πρώτῃ αὐτοῦ βασιλείᾳ· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ αὐτοῦ βασιλείᾳ ἐρχομένου αὐτοῦ μετὰ τῶν Βουλγάρων, ὑπήντησεν αὐτῷ μετὰ δῶρων προβάτων φ'. Φεραπειθεῖς δὲ ὁ Ἰουστινιανὸς σπαθάριον αὐτὸν εὐθείως πεποιήκεν, καὶ ἔσχεν αὐτὸν ὡς γνήσιον φίλον. φθόνῳ δὲ φερόμενοί τινες πρὸς αὐτὸν διέβαλον αὐτὸν ὡς τῆς βασιλείας ὀρεγόμενον. ζήτησεως δὲ γενομένης περὶ τοῦτου, ὡς συκοφάνται κατηγορήθησαν. ὁ δὲ τοιοῦτος λόγος ἔκτοτε ἤρξατο ὑπὸ πολλῶν λαλεῖσθαι. ὁ οὖν Ἰουστινιανὸς εἰ καὶ προφανῶς βλάβαι τούτου οὐκ ἠμείλησεν, ἀλλ' οὖν βρόμος τις αὐτῷ κατ' αὐτῷ ἐνέπιπται, καὶ ἀποστέλλει αὐτὸν ἐν Ἀλανίᾳ³ μετὰ χρημάτων πρὸς τὸ συγκληθῆσαι τοὺς Ἀλανοὺς κατὰ Ἀβασγίας⁴, τῶν Σαρακηῶν ἐπικρατῶντων τῆν τε

ამ წელს გამეფდა ლეონი, წარმომობით გერმანიკიიდან, ნამდვილად კი ისავრიიდან. იუსტინიანე მეფის დროს, ის თავისი მშობლებითურთ გადმოსახლდა თრაკიის მესემბრიაში; ეს მოხდა იუსტინიანეს პირველი მეფობის დროს. როდესაც იუსტინიანე ბულგარელებით მიდიოდა, დეონი შეეგება მას და საჩუქრად ხუთასი ცხვარი მიართვა. ამგვარი პატივისცემით ნასიამოვნებმა იუსტინიანემ მაშინვე უბოძა მას სპათარობა და თავის ჭეშმარიტ მეგობრად ჩარიცხა. ამის გამო ზოგიერთნი შურით აღიძრნენ მისდამი და დააბეზლეს ის მეფესთან, სამეფო ძალაუფლები-საკენ მიისწრაფისო. ამის შესახებ გაიმართა კვლევა-ძიება და დამბეზლებელთა სამარცხვინო საქმე გამომჟღავნდა, მაგრამ იმ დროიდან დაწყებული ეს ამბავი მთელ მილეთს მოედო. იუსტინიანეს არ სურდა მისთვის ამკარად ეგნო, მაგრამ რაღაც უსიამოვნო გრძნობა მინც ჰქონდა გულში ჩარჩენილი და ამიტომ გაგზავნა ის ალანიაში; თან გაატანა დიდძალი ფული და რაევარი მას წაეკეზებინა.

1) ლეონ III ისავრიელი (717—741).

2) genere Svrus („წარმომობით სირიელი“) ან ა ს ტ.

3) Ἀλβανία cdefm.

4) κατὰ Ἀβασγίας d; დანარჩენი ხელთნაწერები κατὰ Ἀβασγίαν.

Ἄβασγιαν¹ καὶ Λαζικὴν καὶ Ἰβη-
 ρίαν. ὁ δὲ ἀπελθὼν ἐν τῇ Λα-
 ζικῇ τὰ μὲν χρήματα ἀπέθετο
 ἐν τῷ Φάσιδι², ὀλίγους δὲ λαβῶν
 τῶν ἐντοπίων ἀπήλθεν εἰς Ἀψι-
 λίαν³, καὶ ὑπερβὰς τὰ Καυκάσια
 ὄρη ἦλθεν ἐν Ἀλανίᾳ. ὁ δὲ
 Ἰουστινιανὸς θέλων ἀπολέσαι
 αὐτὸν, πέμψας ἐπῆρε τὰ χρή-
 ματα ἐκ τοῦ Φάσιδος. οἱ δὲ
 Ἀλανοὶ τὸν σπαθῆριον μετὰ πά-
 σης τιμῆς δεξάμενοι καὶ τῶν λό-
 γων αὐτοῦ ὑπακούσαντες εἰσήλ-
 θον καὶ ἠχμαλώτευσαν τὴν Ἀβα-
 σγιαν. ὁ δὲ τῶν Ἀβασγῶν κύ-
 ριος δηλοῖ τοῖς Ἀλανοῖς, ὅτι
 “ὥς εὐρίσκω ἄλλον τοιοῦτον ψεύ-
 στην οὐκ εἶχεν Ἰουστινιανός,
 ὃν ὠφείλεν ἀπολῦσαι καὶ συγ-
 κινῆσαι ὑμᾶς⁴ καθ’ ἡμῶν⁵ τῶν
 γειτόνων ὑμῶν, εἰ μὴ τὸν ἀνι-
 ρωπον τοῦτον. ἐψεύσατο γὰρ
 ὑμᾶς⁶ καὶ περὶ τὴν ὑπόσχεσιν
 τῶν χρημάτων. πέμψας γὰρ ὁ
 Ἰουστινιανὸς ταῦτα ἐπῆρεν. ἀλλὰ
 δότε ἡμῖν αὐτόν, καὶ παρέχομεν
 ὑμῖν τρισχίλια νομίσματα, καὶ ἡ
 ἀπ’ ἀρχῆς ἀγάπη ἡμῶν μὴ δια-
 λυθῆ.” οἱ δὲ Ἀλανοὶ εἶπον, ὅτι
 “ἡμεῖς οὐχ ἔνεκεν χρημάτων ὑπη-
 κόνισαμεν αὐτῷ, ἀλλὰ διὰ τὴν
 τοῦ βασιλέως ἀγάπην.” πάλιν δὲ

ალანები აბასგიის წინააღმდეგ,
 იმ დროს როდესაც სარკინოზებს
 ეპყრათ აბაზგიაც, ლაზიკეც და იბე-
 რიაც. ისიც გაემგზავრა და, ლაზი-
 კეში რომ ჩავიდა, ფული ფაზისში
 დასტოვა შესანახად, თან წაი-
 ყვანა რამდენიმე კაცი აღვილობ-
 რივთაგან და აფსილიაში წა-
 ვიდა: შემდეგ გადალახა კავკასიის
 მთები და ალანიაში მივიდა. რად-
 გან იუსტინიანეს სურდა მისი მო-
 სპობა, ამიტომ მან კაცი გაუგზავ-
 ნა და წამოაღებინა ფაზისიდან ის
 ფული. ამასობაში ალანებმა დიდის
 პატივით მიიღეს სპათარი, დაუ-
 ჯერეს მის ნათქვამს, შეიჭრნენ
 აბაზგიაში და წარტყვევენეს ეს ქვე-
 ყანა. აბაზგების მთავარმა შეუთვა-
 ლა ალანებს: „როგორც ვხედავ,
 იუსტინიანეს არ ჰყოლია ამ ადა-
 მიანზე უფრო მატყუარა სხვა ვინ-
 მე, რომ გამოგზავნა ჩვენ დასა-
 ლუპავად და თქვენ ასამოძრავებ-
 ლად ჩვენ წინააღმდეგ. მან მო-
 გატყუათ თქვენ ფულების დაპირე-
 ბითაც; იუსტინიანემ ხომ კაცი
 გამოგზავნა და ის ფულები წააღე-
 ბინა. მოგვევარეთ ჩვენ ის კაცი და
 სამათას ნომიზმას მოგცემთ და იმ-
 თავითვე ჩვენ შორის არსებული
 სიყვარული არ დაიბრუნდება“. ალა-
 ნებმა უპასუხეს: „ჩვენ ფულის გუ-

1) τῶν Σαρακηρῶν—Ἄβασγιαν. აკლია g, ხოლო efn-ში გადატანილია Ἰβηρίαν-ის შემდეგ.

2) Φασίδι f.

3) Ἀψηλείαν h, Δαψιλίαν c, Δαψηλίαν df, Δαψίλειαν g.

4) ἡμᾶς d.— 5) καθ’ ὑμῶν cd.

6) ἡμᾶς d.

οἱ Ἀβασγοὶ πέμπουσι πρὸς αὐ-
 τὸν λέγοντες, ὅτι “δότε ἡμῖν αὐ-
 τὸν, καὶ παρέχομεν ἡμῖν ἑξακισ-
 χίλια νομίσματα. οἱ δὲ Ἄλανοὶ
 θέλοντες καταμαθεῖν τὴν χώραν
 τῶν Ἀβασγῶν συνέθεντο λαβεῖν
 τὰ ἑξακισχίλια νομίσματα καὶ
 δοῦναι τὸν σπαθᾶριον. οἱ δὲ
 Ἄλανοὶ ἐθάρρησαν τῷ σπαθαρίῳ
 πάντα, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι “ὡς
 ὄρθῃς ἢ ὀδός ἢ ἐπὶ Ῥωμανίαν
 ἄγουσα κλεισμένη ἐστίν, καὶ
 πῶς παρελθεῖν οὐκ ἔχεις· ἀλλὰ
 μᾶλλον τροπευσόμεθα καὶ συντα-
 ξόμεθα αὐτοῖς, ὅτι παραδιδόμεν
 σε, καὶ ἀπολύομεν ἅμα αὐτοῖς
 ἀνθρώπους ἡμῶν καὶ καταμαν-
 θάνομεν τὰς κλεισοῦρας αὐτῶν
 καὶ κουρσεύομεν καὶ ἀφανίζομεν
 τὴν χώραν αὐτῶν καὶ ποιοῦμεν
 τὴν θεραπείαν ἡμῶν.” τῶν δὲ
 ἀποκρισιαρίων τῶν Ἄλανῶν
 ἀπελθόντων εἰς Ἀβασγίαν καὶ
 συνθεμένων παραδίδειν τὸν σπα-
 θᾶριον, πλεῖστα ξένια παρ’ αὐ-
 τῶν εἰλήφασιν· καὶ πλείονας ἀπο-
 κρισιαρίους πάλιν ἀποπέλλουσι
 μετὰ καὶ τῆς ποσότητος τοῦ χρυσοῦ
 πρὸς τὸ παραλαβεῖν τὸν σπαθᾶ-
 ριον. οἱ δὲ Ἄλανοὶ λέγουσι τῷ
 σπαθαρίῳ, ὅτι “οἱ ἄνθρωποι
 οὗτοι, καθὼς καὶ προείπομεν, ἐπὶ
 τὸ λαβεῖν σε παρεγένοντο, καὶ
 ἡ Ἀβασγία ἐκδέχεται σε. καὶ ἐπεὶ
 πλησιάζομεν αὐτοῖς, πραγματευ-
 ται ἀπερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς οὐ
 διαλείψουσιν. λοιπὸν ἵνα μὴ δια-
 βληθῇ ὁ σκοπὸς ἡμῶν, παραδώ-

ლისთვის კი არ დავმორჩილები-
 ვართ მას, არამედ მეფის სიყვა-
 რულით“. აბაზგებმა კვლავ გაუგ-
 ზავენეს მოციქულები და შეუთვალეს:
 „მოვეგვარეთ ჩვენ ის კაცი და ექვს
 ათას ნომინზმას მოგცემთ“. უნდო-
 დათ დაეხვერათ აბაზგების ქვეყა-
 ნა და დათანხმდნენ აეღოთ ექვსი
 ათასი ნომინზმა და გაეცათ სპათა-
 რი. ალანებმა გაანდვეს ყველაფე-
 რი სპათარს და უთხრეს მას: „რო-
 გორც ხედავ, რომანიისაკენ მიმა-
 ვალი გზა დაკეტილია და არა ჩანს,
 თუ რა გზით შესძლებ წასვლას.
 უფრო უკეთესი იქნება, თუ ისე
 მოვეუწყობთ იმათ საქმეს, რომ შენ
 მოგცემთ ალანებს და თან ჩვენს
 კაცებს გავაყოლებთ და ასე მოვა-
 ხერხებთ მათი კლისურების დაზ-
 ვერვას, მერე თავს დავესხმიოთ და
 დავარბევთ მათ ქვეყანას და ამნი-
 რად მოვაგვარებთ ჩვენს საქმეს“. ალანთა ელჩები (აპოკრიისიარები)
 გაემგზავრნენ აბაზგიაში და შეუ-
 თანხმდნენ მათ, რომ გადასცემ-
 დნენ სპათარს, და მიიღეს მათგან
 დიდძალი საჩუქარი; აბაზგებმა
 უფრო მეტი ელჩი გააყოლეს მათ,
 თან დიდძალი ოქრო გაატანეს და
 დაავალეს წამოეყვანათ სპათარი.
 ალანებმა უთხრეს სპათარს; „ეს
 კაცები, როგორც წინათ გითხა-
 რით, შენ წასაყვანად მოვიდნენ
 და აბაზგიას უნდა ჩააბარონ შენი
 თავი. რადგან ჩვენ ახლო ურთი-
 ვრობა გვაქვს მათთან, ჩვენი ვაჭ-
 რები განუწყვეტლივ დადიან იმათ
 ქვეყანაში. სხვათა შორის, რათა

σομέν σε φανερώς· και ἀπεικινούν-
των ὑμῶν ἀπολύομεν κρυπτῶς ἐκ
των ὀπίσω, και ἐκείνους μὲν
ἀποκτέννυμεν¹, σὲ δὲ κρύπτομεν,
ἕως ἂν σώρευθῆς ὁ λαὸς ἡμῶν
και ἀσυμφανῶς² εἰσέλθωμεν ἐν
τῇ γῆ αὐτῶν.” ὁ και γέγονεν.
παραλαβόντες γὰρ οἱ τῶν Ἀβασ-
γῶν ἀποκρισιάριοι τὸν σπαθάρ-
ριον σὺν τοῖς ἀνθρώποις αὐτοῦ,
δήσαντές αὐτοὺς ἀπήρχοντο· κα-
ταλαβόντες δὲ ἐκ τῶν ὀπισθεν
οἱ Ἀλανοὶ σὺν τῷ Ἰταξῆ³, τῷ
κυρίῳ αὐτῶν, ἀποκτένουσι⁴ τοὺς
Ἀβασγούς, τὸ δὲ σπαθάρριον ἔκ-
ρυψαν. και στρατολογήσας ἐκί-
νησε κατὰ Ἀβασγίας και ἀπροσ-
δοκῆτως εἰσελθὼν τὰς κλεισθύρας
πλείστην αἰχμαλωσίαν και ἀφαν-
ισμόν εἰς τοὺς Ἀβασγούς ἀπειργά-
σαστο⁵. ἀκούσας δὲ ταῦτα Ἰουστινι-
νός, ἔτι και χωρὶς τῶν χρημάτων τὰ
τῆς ἐπιτροπῆς αὐτοῦ γέγονεν, πέμψαι
γράμματα πρὸς τοὺς Ἀβασγούς,
ὅτι “ἐὰν διασώσητε⁶ τὸν σπαθάρ-
ριον ἡμῶν και παρελθεῖν ἐάσητε
δι’ ὑμῶν ἀβλαβῆ, πάντα τὰ πταί-
ματα ὑμῶν συγχωροῦμεν ὑμῖν. οἱ
δὲ μετὰ χαρᾶς ταῦτα δεξάμενοι
ἀπέστειλαν· πάλιν εἰς Ἀλανίαν⁷,

ჩვენ მიზანი არ გაცუდდეს, აშკა-
რად გადავცემთ იმათ შერ თავს,
და, როდესაც ისინი აქედან დაი-
ძვრიან, ფარულად გავათავისუფ-
ლებთ შერ ზურგიდან: იმათ ამოვ-
ულეტო, შერ კი გადავმალავთ, სა-
ნამ ჩვენი ხალხი მოგროვდებოდეს
და მშვიდობიანობის დარღვევის
შემდეგ აბაზგების ქვეყანაში შევიჭ-
რებოდეთ“. ასეც მოხდა. აბაზგე-
ბის ელჩებმა ჩაიბარეს სპათარი
და მისი გამყოლები, შებორკეს
ისინი და წავიდნენ. ალანები მათი
მთავრის, იტახის³, მეთაურობით
უკანიდან დაეწივნენ აბაზგებს და
ამოჟლიტეს ისინი, სპათარი კი
დამალეს. იგაშმა შეკრიბა ჯარი,
დაიძრა აბაზგის წინააღმდეგ, მოუ-
ლოდნელად შეიჭრა კლისურებში,
დიდიძალი ნატყვენავი ჩაიგდო ხელთ
და დაარბია აბაზგები. ეს რომ
იუსტინიანემ გაიგო, სახელდობრ,
რომ მისი დავალება უფულოდაც
შესრულდა, წერილი გაუკზავნა
აბაზგებს—თუ ჩემს სპათარს გა-
დაარჩენთ და უვნებლად გამოატა-
რებთ თქვენს ქვეყანაზე, ყველა
თქვენს შეცოდებას გაპატივებთო.
იმათაც სიხარულით ისმინეს ეს.
კვლავ მოციქულები გააგზავნეს

1) ἀποκτένομεν fm, ἀποκταίνομεν h.

2) ἀσυμφανῶς d, დანარჩენ ხელთნაწერებში ἀσυμφανως.

3) Ἰταξῆ efm, Ἰταξῆ h, Ἰταξῆ g, cum Ἱλιотαξί ან ას ტ.—მარკვარტის, აზროთ «Ἰτάξης ანუ vitaxa არის პუიადξης, ქართული „პიტიახში“, „პიტიაში“ სომხური „ბდვაშხ“» (Streifzüge 168).

4) ἀποκτένουσι fm, ἀποκταίνουσι h.

5) αἰχμαλωσίαν εἰς τοὺς Ἀβασγούς και ἀφανισμόν cdgh.

6) δώσητε h.

7) εἰς Ἀλβανίαν efm.

λέγοντες ὅτι: “δίδομεν ὑμῖν ὄφιδας τὰ τέκνα ἡμῶν, καὶ δότε ἡμῖν τὸν σπαθῆριον, ἵνα ἀπολύσωμεν αὐτὸν πρὸς Ἰουστινιανόν. ὁ δὲ σπαθῆριος τοῦτο οὐ κατεδέξατο, εἰπὼν, ὅτι “δύναται ὁ θεὸς ἀνοῖξαι μοι θύραν τοῦ ἐξελθεῖν· ἐπεὶ δι’ Ἀβραχάμ οὐκ ἐξῆρχομαι.” μετὰ δὲ χρόνον τινὰ φασάτων Ῥωμαίων καὶ Ἀρμενίων εἰσελθόντων ἐν Λαζικῇ καὶ τὴν Ἀρχαίοπολιν πολιορκούντων, ἀκουσάντων τε τὴν τῶν Σαρακηνῶν ἔλευσιν, ἀνεχώρησαν. ἀποσπασθέντες δὲ ἐξ αὐτῶν ἕως τῶν διακοσίων ἀνήλθον ἐν τοῖς μέρεσιν Ἀφιλίας¹ καὶ τῶν Καυκασίων πραιδεύοντες. τῶν δὲ Σαρακηνῶν καταλαβόντων τὴν Λαζικῆν, φυγῆν χρησάμενος ὁ τῶν Ῥωμαίων καὶ Ἀρμενίων² λαὸς ἐπὶ τὸν Φάσιον³ ἐπέστρεψαν⁴, οἱ δὲ διακόσιοι ἀπομείναντες εἰς τὰ Καυκάσια ὄρη ἔστησαν ληστεύοντες ἑαυτῶν. οἱ δὲ Ἀλανοὶ μαθόντες τοῦτο ἐπέλαβον πλῆθος Ῥωμαίων εἶναι ἐν τοῖς Καυκασίαις καὶ χαρέντες λέγουσι τῷ σπαθῆρι, ὅτι “οἱ Ῥωμαῖοι⁵ ἐπλησίασαν, ἄπελθε πρὸς αὐτούς.” λαβὼν δὲ ὁ σπαθῆριος πενήκοντα Ἀλανοὺς καὶ ὑπερβᾶς μετὰ κυκλοπόδων Μαῖου μηνὸς τὰς χιόνας τῶν Καυκασίων εὗρεν αὐτούς, καὶ ἐν

ალანიაში და შეუთვალეს: „მძევლებად ჩვენს შვილებს მოგცემთ და მოგვეციო სპათარი, რათა იგი იუსტინიანეს გადავუგზავნოთ“. მაგრამ სპათარი არ დაყბუღლდა ამას; მან თქვა: „იქნებ ღმერთმა კარი გამიღოს გასასვლელად, აბაზგიის გზით კი არ წავალო“. ცოტა ხნის შემდეგ, როდესაც რომაელები და არმენიელები ლაზიკეში შეიჭრნენ და არქეოპოლისს ალყა შემოარტყეს და როდესაც მათ შეიტყეს სარკინოზების მოსვლის შესახებ, ისინი უკან გაბრუნდნენ. ზოგიერთი მათგანი, დაახლოვებით ორას კაცამდე, ჩამორჩა და მოგლო აფსილიის და კავკასიის მხარეებს დარბევის შიზნით. როდესაც სარკინოზები ლაზიკეში მოვიდნენ, რომაელთა (და არმენიელთა)² ჯარი გაიქცა და ფაზისისკენ დაიხია. ის ორასი კაცი კი, რომელიც კავკასიის მთებში შერჩა, სასოწარკვეთილებაში ჩავარდა და ყაჩაღობას მიჰყო ხელი. ეს რომ ალანებმა გაიგეს, იფიქრეს რომაელთა ჯარია კავკასიის მთებშიო და გახარებულებმა უთხრეს სპათარს: „რომაელები მოახლოვებულან და ვასწი მათთან“. სპათარმა თან გაიყოლო ორმოცდაათი ალანი, თხილამურების საშუალებით გადალახა თოვლიანი კავკასიონი—სხვათა შოჩის მაისი იყო—და იპო-

1) Ἀφιλίας *efin*.

2) καὶ Ἀρμενίων *აკოსი h*.

3) Φάσιον *deghin*, Φάσιον *c*.— 4) ἐπέστρεψεν *g*.

5) Ῥωμαῖς *cdem*, Ῥωμῆς *f*.

πολλῆ χαρᾷ γεγονώς ἡρώτα, “*πῶς ἐστὶν ὁ λαός;*” οἱ δὲ εἶπον· “*τῶν Σαρακηνῶν ἐπιπεσόντων, ἐπὶ Ῥωμαίαν ὑπέστρεψαν. ἡμεῖς δὲ μὴ δυνηθέντες ἐπὶ Ῥωμαίαν ἀπελθεῖν ἐπὶ Ἀλαίαν ἤρχόμεθα*”. καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· “*τί ποιῶμεν ἄρτι;*” οἱ δὲ εἶπον, ὅτι “*διὰ τῆς χώρας ταύτης ἀδύνατόν ἐστι διελθεῖν ἡμᾶς*.” ὁ δὲ σπαθᾶριος ἔφη· “*οὐκ ἔστι δύνατόν δι’ ἄλλης ὁδοῦ ἐξελεθεῖν*.” κάστρον οὖν ὑπήρχεν ἐκεῖσε, ἐπιλεγόμενον Σιδηρόν, ἐν ᾧ ἦν τοποτηρητῆς Φαρασμάγιός τις¹ τοῦνομα ὑπὸ τοὺς Σαρακηνούς τυγχάνων καὶ εἰρήνην ἔχων μετὰ τῶν Ἀρμενίων. πέμψας οὖν ὁ σπαθᾶριος δηλοῖ αὐτῷ, ὅτι “*ἔφ’ ὅσον εἰρήνην ἔχεις μετὰ τῶν Ἀρμενίων, εἰρήνευσον καὶ μετ’ ἐμοῦ· καὶ γενοῦ ὑπὸ τὴν βασιλείαν² καὶ δὸς ἡμῖν σύνναρσιν τοῦ κατελθεῖν ἐν τῇ θαλάσσῃ καὶ περᾶσαι εἰς Τραπεζούντα*.”³ τοῦ δὲ μὴ ἐλομένου τοῦτο ποιήσαι, πέμπει ὁ σπαθᾶριος ἐκ τῶν ἀνδρώπων αὐτοῦ καὶ Ἀρμενίους, παραγγείλας αὐτοῖς ποιῆσαι ἔγκρυμμα· “*καὶ ὅτε ἐξέρχονται ἐκ τοῦ κάστρου εἰς τὸν κάματον, χειρώσασθε ἐξ αὐτῶν ὅσους δύνασθε, καὶ τὰς πόρτας κρατήσατε ἐκ τῶν ξῶ, ἕως ἂν καὶ ἡμεῖς φθάσωμεν*.” τῶν δὲ ἀπελ-

ვა რომელები; დიდად გახარებულია ჰკითხა—სად არის ჩვენი ჯარიო? იმათ მიუგეს: „სარკინოზები დაეცნენ რომანიას და ჩვენები უკან გაბრუნდნენ, ჩვენ კი ვერ მოვახერხეთ რომანიაში გასვლა და მოვედით ალანიაში“. სპათარმა ჰკითხა მათ: „რა ვქნათ ახლაო?“ იმათ მიუგეს: „ამ ქვეყანაზე შეუძლებელია გავაღწიოთო“. მაშინ სპათარმა უთხრა მათ: „განა სხვა გასასვლელი გზა არ არის? აქ ხომ ერთი ციხე იყო, ეგრეთწოდებული «რკინის ციხე», სადაც მცველად იჯდა ვინმე ფარასმანი, სარკინოზთაგან დაყენებული; მას მშვიდობიანი ურთიერთობა ჰქონდა არმენიელებთან“. სპათარმა კაცები გააგზავნა მასთან და შეუთვალა: „რამდენადაც შენ არმენიელებთან მშვიდობიან ურთიერთობაში ხარ, მეც დამიზავდი; დაექვემდებარე რომაელთა ძალუფლებას და დაგვეხმარე, რომ ჩავიდეთ ზღვის ნაპირამდე და იქიდან ტრაპეზუნტში გადავიდეთ“. ფარასმანი რომ ამაზე არ დათანხმდა, სპათარმა გაგზავნა მასთან რამდენიმე თავისი კაციც და არმენიელებიც და დაავალა მათ ჩასაფრებულებიყვნენ. „როდესაც ჯარის კაცები—უთხრა მან—სამუშაოზე გამოვლენ ციხიდან, დაიჭიროეთ ისინი, რამდენსაც შესძლებთ, და, სანამ ჩვენ მოვისწვრებდეთ,

¹) *Φαρασμανιότης h.*

²) *ὑπὸ τὴν βασιλείαν Ῥωμαίων gh, sub regno meo ანასტ.*

³) *ad Trapezuntensium loca ანასტ.*

θόντων καὶ ποιησάντων τὸ ἔγ-
 κρυμμα, καὶ τοῦ λαοῦ ἐξελεθόν-
 τος εἰς τὸν κάματον, ἄφνω ἐπι-
 πεσόντες τὴν τε πόρταν ἐκρά-
 τησαν καὶ πολλοὺς ἐξώγρησαν.
 τοῦ δὲ Φαρασμανίου¹ ἐν τῷ κά-
 στρῳ μετ' ὀλίγων μείναντος, κατέ-
 λαβε καὶ ὁ σπαθάριος καὶ προσ-
 λαλήσας τῷ Φαρασμανίῳ², ὅπως
 ἀνοίξῃ³ τὰς πόρτας μετ' εἰρήνης⁴
 οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἐκρότησέ πό-
 λεμον τοῦ δὲ κάστρου ὄχυροῦ ὄν-
 τος, λαβεῖν αὐτὸ οὐκ ἠδύναντο.
 Μαρῖνος δέ, ὁ πρῶτος τῶν Ἀψι-
 λῶν⁵, μαθὼν πολιορκεῖσθαι τὸ
 κάστρον φόβῳ συνεσχέθη, νομί-
 σασ πολλὸν λαὸν εἶναι σὺν τῷ
 σπαθαρίῳ· καὶ λαβὼν μεθ' ἑαυ-
 τοῦ τριακοσίους ἀπήλθε πρὸς
 τὸν σπαθάριον λέγων, ὅτι “ἐγὼ
 σε διασώζω ἕως τῆς παραθιλασ-
 σίας.” ὁ δὲ Φαρασμάνιος ἔωρα-
 κῶς τὴν περίστασιν ἔφη πρὸς τὸν
 σπαθάριον· “λάβε τὸ τέκνον μου
 ὄψιδα, καὶ ὁμολογῶν δουλεύειν τῇ
 βασιλείᾳ.” ὁ δὲ λαβὼν τὸ τέκ-
 νον αὐτοῦ λέγει αὐτῷ· “παῖον
 δοῦλον ἑαυτὸν τῆς βασι-
 λείας καλεῖς, ὅτι ἐναπόκλειστος
 ὢν καλεῖς ἡμῖν; ἀδύνατόν ἐστιν
 ἡμῖν ἀναχωρῆσαι, μέχρις ἂν πα-
 ραλάβωμεν τὸ κάστρον.” τότε
 λέγει ὁ Φαρασμάνιος·⁶ “δός μοι

გარეთა კარები გეპყრათ“. ისინიც
 წავიდნენ, ჩასაფრდნენ და, როდესაც
 ჯარისკაცები სამუშაოზე გა-
 მოვიდნენ, უეცრად თავს დაესხნენ,
 მრავალი მათგანი დაატყვევეს და
 ციხის კარებიც დაიჭირეს. რადგან
 ფარასმანი მცირეოდენი ჯარით
 იყო დარჩენილი ციხეში, სპათარს
 იქვე გაჩნდა და გამოელაპარაკა
 ფარასმანის, რათა მას მშვიდობიანად
 გაეღო ციხის კარები; მაგრამ
 იმან არ ისურვა ეს და ომი გააჩა-
 ლა. რადგან ციხე მაგრად იყო
 დაცული, სპათარსმა ვერ შესძლო
 მისი აღება. მარნებმ, აფსილთა
 შორის უპირველესმა კაცმა, გაი-
 გო ციხეს ალყა აქვს შემორტყმუ-
 ლიო და ის შიშმა შეიპყრო, რად-
 გან ეგონა, რომ სპათარს თან
 დიდძალი ჯარი ჰყავდა. მან თან-
 წაიყვანა სამასი კაცი. მივიდა სპა-
 თართან და უთხრა მას: „მე შენ
 დაგიცავ და მშვიდობით მიგაცი-
 ლებ ზღვის ნაპირამდეო“. ფარას-
 მანიმ რომ დაინახა, თუ რა გარე-
 მოცვაში იყო, მიმართა სპათარს:
 „მძევლად მიიერთვი ჩემი შვილი
 და აღთქმას ვდებ დავემორჩილო.
 ძალაუფლებასაო“. სპათარსმაც ჩი-
 ბარა მისი შვილი მძევლად და
 უთხრა ფარასმანის: „რანაირად
 უწოდებ შენ თავს მეფის ძალაუფ-
 ლების მორჩილად, როდესაც ცი-

1) Φαρασμάνου g.

2) τῷ Φαρασμανίῳ d.

3) τὰς πόρτας აკლია *efm* და ან ა ს ტ ა ს ი ს.— 4) μετ' εἰρήνης აკლია *edgh*.

5) Ἀψίλων d.

6) Φαρασμάνιος d და ან ა ს ტ.

λόγον.” ὁ δὲ σπαρτιάριος ἔδωκεν αὐτῷ λόγον¹ μηδὲν αὐτὸν ἀδικήσαι ἀλλὰ μετὰ τριάκοντα ὀνομάτων μόνον εἰσελθεῖν ἐν τῷ κάστρῳ. τοῦτου δὲ τὸν λόγον μὴ φυλάξαντος, παρήγγειλε τοῖς συνεισερχομένοις αὐτῷ τριάκοντα, ὅτι “ἐν τῷ εἰσελθεῖν ἡμᾶς κινήσατε τὰς πόρτας, καὶ ἄς² εἰσέλθωσι πάντες.” καὶ τοῦτου γενομένου, ἐπέτρεψε³ βληθῆναι πῦρ εἰς τὸ κάστρον. γενομένης δὲ πυρκαϊᾶς μεγάλης, ἐξήλθον αἱ φAMILIAI ἀρπάζουσαι εἴ τι ἦδύναντο βαστάσαι ἐκ τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν· καὶ ποιήσας ἄλλας τρεῖς⁴ ἡμέρας κατέλυσε τὰ τεῖχη ἕως τῆς γῆς καὶ ἀποκινήσας κατήλθιν ἐν Ἀφιλίᾳ⁵ μετὰ καὶ Μαρίνου, τοῦ πρώτου αὐτῶν, ὑποδεχόμενος ὑπὸ τῶν Ἀφιλίων μετὰ μεγάλης τιμῆς. ἀκχεῖσθαι κατελθόντων ἐν τῇ παραθαλασσίᾳ ἀντεπέρασε καὶ ἦλθε πρὸς Ἰουστινιανόν. τῷ δὲ Ἰουστινιανῷ ἀναιρεθέντος, καὶ τοῦ Φιλιππίου τυφλωθέντος, βασιλεύει ὁ Ἀρτέμιος καὶ προβάλλεται αὐτὸν στρατηγὸν εἰς ἀνατολικούς. τοῦ δὲ Θεοδοσίου βασιλεύσαντος, καὶ τοῦ Ἀρτεμίου ἐκδιωχθέντος, καὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων πολιτείας συγχεχυμένης οὕσης ἔκ τε βαρβάρων ἐπιδρομῆς καὶ ἐκ τῶν τῶν

ხეში ჩაკეტილხარ და ისე გველაპარაკები ჩვენ? შეუძლებელია ისე გავშორდეთ აქაურობას, რომ ციხეს არ დავებატრონოთ“. მაშინ ფარასმანიმ უთხრა: „სიტყვა მომეცი [რომ აჩაფხის მაენებო]“. სპათარმა მისცა მას სიტყვა, რომ უსამართლოდ არ მოეკიდებოდა მას და მხოლოდ ოცდაათი კაცის თანხლებით შევიდოდა ციხეში. სპათარმა ეს სიტყვა გატეხა და განკარგულება მისცა თავის ოცდაათ მხლებელს: „შესვლისთანავე დავებატრონოთ ციხის კარებს და ყველა დანარჩენებიც შემოვიდნენ ციხეშიო“. და ასეც მოხდა. შემდეგ მან უბრძანა ცეცხლს მიეციოთ ციხეო. გაჩნდა დიდი ხანძარი. ოჯახები გამოცვივდნენ ციხიდან და თავიანთი ქონებიდან დაიტაცეს, რისი ტარებაც კი შეეძლოთ; ასე გაგრძელდა კიდევ სამი დღე; ციხის კედლები მიწასთან გაასწორეს; შემდეგ სპათარო დაიძრა იქიდან და ჩავიდა აფსილიაში, თანახლდა მარინე, აფსილთა შორის უპირველესი; აფსილებმა ის დიდის პატივით მიიღეს. იქიდან ჩავიდა ზღვის ნაპირას, გადასცურა გადაღმა ნაპირისაკენ და მივიდა იუსტინიანესთან. იუსტინიანე მოეკლათ, ფილიპიკეც დაებრძავებიანო, რბ მეფობდა არტემი, რომელმაც ანატოლიკის სტრატეგო-

¹) ὁ δὲ σπ. ἔδ. αὐτῷ λόγον აკლია cdgh.— ²) ἄς c, ἄς eghmi, აკლია d.

³) ἐπέτρεψε efm, ἐκέλευσε cdgh, rediit (ე. ი. უპέτρεψε) ან ა ს ტ.

⁴) τρεῖς] triginta ან ა ს ტ.

⁵) Ἀφιλίᾳ eflm, Dapsilia ან ა ს ტ.

Ἰουστινιανου̅ μαιφονιῶν καὶ τῶν τοῦ Φιλιππιανῶ ἀνοσιουργιῶν, οὗτος ὁ εἰρημένος Λέων ὑπερ-
μάχει τῷ Ἀρτεμίῳ, ἐναντιούμε-
νος Θεοδοσίῳ: εἶχε δὲ συμφω-
νοῦντα αὐτῷ καὶ συντρέχοντα
Ἀρτάασδον¹⁾, τὸν τῶν Ἀρμενιά-
κων στρατηγόν, ὃν καὶ γαμβρὸν,
μετὰ τὸ βασιλεῦσαι αὐτὸν²⁾ εἰς
Ἄνναν τὴν ὕψατέρα αὐτῶν πε-
ποίηκεν, προβαλλόμενος αὐτὸν
καὶ κουροπαλάτην³⁾ (de Boor
391,5—395,12)⁴⁾.

არტაბაზდე, რომელსაც ლეონმა, თავისი გამეფების შემდეგ, თავისი ქალი ანნა მიათხოვა და სიძედ გაიხადა, და კუროპალატობაც უბოძა⁴⁾.

სად წარგზავნა იგი (იეონი). რო-
დესაც თეოდოსი გამეფდა და არ-
ტემი გაძევებულ იქნა, და რომაელ-
თა სახელმწიფო საქმეები აირიე-
დაირია ბარბაროსთა შემოსევის
წყალობით და აგრეთვე იუსტინიანეს
მკვლელობის და ფილიპიკეს
მიმართ ჩადენილი უწმინდური საქ-
ციელის გამო, ხსენებული ლეონი
გამოექომაგა არტემის და თეოდო-
სის წინააღმდეგ გაილაშქრა. თანა-
ზიარად და თანამორბედად ჰყავ-
და მას არმენიაკთა სტრატეგოსი
და თავისი გამეფების შემდეგ, თავისი
ქალი ანნა მიათხოვა და სიძედ გაიხადა, და კუროპალატობაც უბოძა⁴⁾.

ხაზართა ლაშქრობა სომხეთზე.

დასაბამითგან ქვეყნისა
6220

განკაცებითგან
720 (728)

ლეონის მეფობის
12

Τούτῳ τῷ ἔτει ἐπεστράτευσεν
ὁ υἱὸς Χαγάνου, τοῦ δυνάστου
Χαζαρίας, τὴν Μηδίαν καὶ Ἀρ-
μενίαν, καὶ εὐρῶν Γάραχον, τὸν
τῶν Ἀράβων στρατηγόν, κατὰ
τὴν Ἀρμενίαν⁵⁾ ἀνείλεν αὐτὸν με-
τὰ τοῦ συνόντος αὐτῷ πλήθους·
καὶ ληϊσάμενος τὴν τῶν Ἀρμε-
νίων χώραν καὶ τὴν Μῆδον ἀνέ-
καμψεν, φόβον μέγαν ἐμποίη-
σας τοῖς Ἀραβῶν (de Boor 407,5—9).

ამ წელს მიდიაზე და არმენიაზე
ილაშქრა ხაზარეთის მეფობელობის
ხაგანის შვილმა. არმენიის მიწა-
წყალზე შეხვდა მას არაბთა სარ-
დალი გარახი, რომელიც მან გა-
ანადგურა მისა უამრავი ჯარი-
თურთ. შემდეგ მან გაძარცვა არ-
მენიელთა და მიდიელთა ქვეყნები
და შინ გაბრუნდა; დიდი შიში
ჩაუხერგა მან არაბებს.

1) Ἀρτίβασδον *em.*

2) Ὑψατέραν *f.* — 3) κουροπαλάτην *em.*

4) თეოფანეს „ქრონოგრაფის“ ეს თხრობა ლეონ ისავრიელის თავგადასავ-
ლის შესახებ ალანთა ქვეყანაში ვახნილული აქვს Ю. Кулаковски й-ს,
Аланы по сведениям классических и византийских писателей (Чтения
в Ист. Общ. Нест.-лет. кн. XIII). Киев 1899, გვ. 49—51.

5) τὴν Ἀρμενίαν] Arabiam ანასტ.

არაბთა ლაშქრობა თურქების წინააღმდეგ

დასაბამითგან ქვეყნისა 6221   განკაცებითგან 721 (729)   ლეონის მეფობის 13

Τούτω τῷ ἔτει ἐπεστράτευσε *ამ წელს მასალმამ ილაშქრა* Μασαλμᾶς τὴν τῶν Τούρκων γῆν, *თურქთა ქვეყანაზე; ორივე მხრი-* και συναφθέντες¹ ἀλλήλοις εἰς *დან, მათ შორის გამართული* πόλεμον, πίπτουσιν εἰς ἀμφοτέρων τῶν μερῶν· και θειλανδρήσας δὲ Μασαλμᾶς φυγῆ γρησάμενος διὰ τῶν δρέων Χαζαρίας *ბრძოლის დროს, მნაყარი მიბნძორი დაილუბა, მასალმას შეეშინდა, გამოიქცა ხაზართა მთებით და უკან გამობრუნდა.* ἠπέστρεψεν (de Boor 407,11—14)

არაბები კასპიის კარებთან

დასაბამითგან ქვეყნისა 6223   განკაცებითგან 723 (731)   ლეონის მეფობის 15

Τούτω τῷ ἔτει ἐπεστράτευσε *ამ წელს მასალმამ ილაშქრა თურ-* Μασαλμᾶς τὴν Τουρκίαν και *ქეთის წინააღმდეგ: კასპიის კა-* φθάσας τὰς Κασπίας πύλας φο- *რებს რომ მიიღწია, შეშინდა და* βηθεὶς ἀνέστρεψεν (de Boor 409,27—28).

„რკინის“ ციხის აღება არაბთა მიერ

დასაბამითგან ქვეყნისა 6230   განკაცებითგან 730 (738)   ლეონის მეფობის 22

Τούτω τῷ ἔτει ἐπεστράτευσε *ამ წელს სულეიმანმა, ისამის-ძემ,* Σουλεῖμᾶν τὴν Ῥωμανίαν δὲ σὺς *ილაშქრა რომანიის წინააღმდეგ, გა-* Ἰσάμ· και ἐπύρῳησε τὸ λεγόμενον *ანადგურა ეგრეთწოდებული „რკი-* Σιδηροῦν ἀστρον, και Εὐστά- *ნის“ ციხე და ტყვედ წაიყვანა-* θιον, τὸν σὺν Μαρριανῶν τοῦ πα- *პატრიკიოს მარიანეს (მარინეს) ძე* τριάρχου, αἰχμάλωτον ἔλαβεν (de Boor 411,10—12).

1) συναφθέντες] συναχθέντες f.

2) აქ მოხსენებული „რკინის ციხე“ უნდა იყოს იგივე ციხე, რომელიც იხსენიება ზემოთ 717 წლის ქვეშ (იხ. ზემოთ გვ. 110). პატრიკიოსი მარიანეც უნდა იყოს „აფსილთა შორის უპირველესი“ მარინე, იქვე მოხსენებული „რკინის ციხესთან“ დაკავშირებით (იხ. ზემოთ გვ. 112).

საფიქრებელია, რომ მიმდევნო ნაწყვეტშიც „მაკარის წამების“ შესახებ მო-

მაკარის წამება

დასაბამითგან ქვეყნისა
6232განკაცებითგან
732 (740)ლეონის მეფობის
24

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἀνεῖλεν Ἰσάμ, ὁ τῶν Ἀράβων ἀρχηγός, τοὺς κατὰ πᾶσαν πόλιν τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀρχῆς αἰχμαλώτους; χριστιανούς, ἐν αἷς καὶ Εὐστάθιας, ὁ μακάριος σὺς Μαριανόν¹ τὸν περιβλέπτου πατρικίου, πηλλὰ βιασφίεις καὶ τὴν αὐτοῦ εἰλικρινῆ πίστιν μὴ ἀρνησάμενος μάρτυς ἀληθῆς ἀνεδέχθη εἰς Χαρράν, πόλιν οὖσαν τῆς Μεσοποταμίας ἐπίσημον, ἔνθα καὶ τὰ τίμια αὐτοῦ καὶ ἄγια λείψανα ἰσάσις παντοίας ἐπιτελοῦσι θεία χάριτι (de Boor 414,3—9).

ამავე წელს არაბთა სარდალმა ისამმა გაუღიბა მისი გამგებლობის ქვეშ მყოფ ყველა ქალაქის ქრისტიანი ტყვეები, მათ შორის იყო ნეტარი მაკარი, ბრწყინვალე პატრიკიოსის მარინეს¹ ძე; ის ძალიან აწვალეს, მაგრამ მან არ უარჰყო თავისი წრფელი რწმენა და იგი ქვეშარიტ მარტვილად იქმნა გამოცხადებული ქარანში, მესოპოტამიის განთქმულ ქალაქში, სადაც მისი პატრიოსანი და წმინდა ნეშტი ყოველგვარ განკურნებას ანიჭებს ხარხს ღვთის წყალობით.

მიწისძვრა კასპიის კარებთან

დასაბამითგან ქვეყნისა
6235განკაცებითგან
735 (743)კონსტანტინეს მეფობის
3.

Τούτω τῷ ἔτει κατὰ βέρροπν ἐφάνη σημεῖον, καὶ κόνις κατήλθειν εἰς τόπους. γέγονε δὲ καὶ σεισμός εἰς τὰς Κασπίας πύλας (de Boor 418,14—15).

ამ წელს ჩრდილოეთით გამოჩნდა ნიშანი და ახრო-მახრო აღვილებში მტვერი დადგა. მიწისძვრა აღწევდა თვით კასპიის კარებამდე.

თურქების გადმოსვლა კასპიის კარებით

დასაბამითგან ქვეყნისა
6255განკაცებითგან
755 (763)კონსტანტინეს მეფობის
23

Τῷ δ' αὐτῷ ἔτει ἐξῆλθον Τούρκοι ἐκ τῶν Κασπίων πύλων

ამავე წელს თურქები შემოვიდნენ კასპიის კარებით და ბევრნი

სხენებული „პატრიკიოსი მარინე“ იგივე „აფსილთა შორის უპირველესი“ მარინეა როგორც შენიშვნაში ჩვენ მიერ მოყვანილი ვარიანტებიდან ჩანს, ხელთნაწერები იძლევიან ხან *Μαριανόν*, ხან *Μαρίου*.

1) *Μαριανόν* f და ანასტ., *Μαρίου* დანარჩენი ხელთნაწერები.

καὶ ἀνείλον πολλοὺς εἰς Ἄρμε- გაუღიტეს არჷენიაში, დიდძალი
 νίαν καὶ ἔλαβον αἰχμαλῶσιν ტყვეც წაასხეს და უკან გაბრუნდ-
 πολλήν καὶ ἠπέστρεψαν (de ნენ.
 Boor 433,26—28).

თურქების შემოსევა იბერიაში

დასაბამითგან ქვეყნისა   განკაცებითგან   კონსტანტინეს მეფობის
 6256   756 (764)   24

Τούτῳ τῷ ἔτει ἐξῆλθον πάλιν   ამ წელს კვლავ მოადგნენ თურ-
 οὶ Τοῦρκοι εἰς τὰς Καπτίας πύ-   ქები კასპიის კარებს და შეიჭრ-
 λας καὶ εἰς Ἰβηρίαν, καὶ πο-   ნენ იბერიაში; არაბებსა და მათ
 λεμήσαντες μετὰ τῶν Ἀράβων¹,   შორის გაიმართა ომი, ორივე
 ἐξ ἀμφοτέρων ἀπώλοντο πολλοί   მხრიდან ბევრი დაიღუპნენ.
 (de Boor 435,20—22).

¹) μετὰ τῶν Ἀράβων| cum Avaribus ანასტ.

ტირაჟი—1000.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად—12/II—41 წ.

ჟე 5548.

ანაწილების ზომა— $6 \times 10 = 45.000$ სასტ. ნიშანი

ფორმ. რაოდ. $\left\{ \begin{array}{l} \text{სასტამბო—8} \\ \text{საავტორო—9} \end{array} \right.$

სტამბის შეკვეთა—№ 707

